

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

GÜNEY KURİL ADALARI'NIN HUKUKİ STATÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Duygu Didem TARI

Ankara-2018

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

GÜNEY KURİL ADALARI'NIN HUKUKİ STATÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Duygu Didem TARI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE

Ankara-2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

Duygu Didem TARI

GÜNEY KURİL ADALARI'NIN HUKUKİ STATÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Cavid Abdullahzade

Ülke H. - UWSOY

Doç. Dr. V. - Bozilloş

İmzası

Tez Sınavı Tarihi 16.11.2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE'nin danışmanlığında hazırladığım "Güney Kuril Adaları'nın Hukuki Statüsü (Ankara.2018)" adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

30.11.2018
Duygu Didem TARI

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR CETVELİ.....	iv
HARİTALAR LİSTESİ	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEY KURİL ADALARI UYUŞMAZLIĞININ TARİHÇESİ

I. GÜNEY KURİL ADALARI HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	9
A. ADALARIN COĞRAFİ KONUMU	15
B. ADALARIN ÖZELLİKLERİ	18
C. ADALARIN STRATEJİK ÖNEMİ	20
II. UYUŞMAZLIĞIN TARİHÇESİ	21
A. II. DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR OLAN DÖNEM (1855-1941)	23
1. Shimoda Ticaret ve Sınır Antlaşması (1855)	26
2. St. Petersburg Antlaşması (1875).....	28
3. Rus-Japon Savaşı (1904-1905) ve Portsmouth Antlaşması (1905).....	30
4. I. Dünya Savaşı (1914-1918).....	33
5. II. Dünya Savaşı (1939-1941) ve Rus-Japon Tarafsızlık Paketi (1941)	36
B. II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN 1990'A KADAR OLAN DÖNEM (1941-1990).....	40
1. II. Dünya Savaşı-Pasifik Cephesi (1941-1945).....	40
a. Kahire Konferansı (22-26 Kasım 1943)	40
b. Tahran Konferansı (27 Kasım-2 Aralık 1943)	42
c. Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945).....	42
2. II. Dünya Savaşı'nın Sona Ermesi ve Potsdam Deklarasyonu (1945).....	44
3. San Francisco Barış Antlaşması (1951)	48
4. SSCB-Japonya Görüşmeleri ve Ortak Deklarasyon (1956)	53
5. Japon Başbakanının Moskova Ziyareti ve Ortak Beyan (1973).....	57
6. Sovyet-Japon İlişkilerinde Kırılma ve Üçüncü Yakınlaşma (1973-1989).....	59

C. 1990 SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER	62
1. 1990-2000 Arası Görüşme Turları	62
a. Gorbaçov'un Tokyo Ziyareti ve Ortak Beyan (1991)	63
b. SSCB'nin Dağılması ve Etkileri.....	64
c. Tokyo Zirvesi ve Tokyo Deklarasyonu (1993).....	66
d. Moskova Zirvesi ve Moskova Deklarasyonu (1998).....	67
2. 2000-2009 Arası Görüşme Turları	70
3. 2009-Günümüz Arası Görüşme Turları	74

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA ÜLKE KAZANILMASI

I. ULUSLARARASI HUKUKTA ÜLKE KAZANILMASI ŞEKİLLERİ	84
A. İŞGAL (<i>OCCUPATION</i>)	88
1. Sahipsiz Ülke (<i>Terra Nullius</i>)	91
2. Egemenliği Altına Alma Niyet ve İradesi (<i>Animus Occupandi</i>).....	94
3. Fiilî Hâkimiyet (<i>Corpus Occupandi</i>)	96
B. DEVİR (<i>CESSION</i>)	101
C. KAZANDIRICI ZAMANAŞIMI (<i>ACQUISITIVE PRESCRIPTION</i>).....	108
D. FETİH (<i>CONQUEST, SUBJUGATION</i>).....	113
E. DOĞAL OLUŞUM SONUCU ÜLKE KAZANMA (<i>ACCRETION</i>)	119
II. ÜLKE KAZANILMASI SONUCUNU DOĞURAN BAZI DURUMLAR.....	122
A. TANIMA (<i>RECOGNITION</i>).....	122
B. SESSİZ KALMA (<i>ACQUIESCENCE</i>)	126
C. <i>ESTOPPEL</i>	128
III. ÜLKE KAZANILMASI İLE İLGİLİ UYUŞMAZLIKLARDA ÖNE	
SÜRÜLEN BAZI ESASLAR	132
A. COĞRAFİ YAKINLIK ESASI.....	133
B. TARİHSEL SÜREKLİLİK ESASI (<i>UTI POSSIDETIS</i>)	135
C. <i>SELF DETERMİNASYON</i> ESASI.....	140

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYUŞMAZLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

I. GÜNEY KURİL ADALARI’NIN AİDİYETİ HUSUSUNDA	
TARAFLARIN GÖRÜŞ VE İDDİALARI.....	148
A. JAPONYA’NIN GÖRÜŞ VE İDDİALARI.....	148
B. RUSYA’NIN GÖRÜŞ VE İDDİALARI	154
II. ULUSLARARASI HUKUK KURALLARININ SOMUT UYUŞMAZLIĞA	
UYGULANMASI.....	158
III. UYUŞMAZLIĞA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE	
DEĞERLENDİRME.....	177
SONUÇ	192
KAYNAKÇA.....	198
ÖZET	218
ABSTRACT	219

KISALTMALAR CETVELİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AJIL	: American Journal of International Law
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
bkz.	: bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
ed.	: editör/editor
FRUS	: Foreign Relations of the United States (<i>Birleşik Devletler Dış İlişkiler Servisi</i>)
G-7	: Group of Seven
G-8	: Group of Eight
G-20	: Group of Twenty
Güney Kore	: Kore Cumhuriyeti
ICJ	: International Court of Justice
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (<i>Sovyet Gizli Servisi</i>)
Kuzey Kore	: Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti
LDP	: Liberal Demokratik Parti (<i>Japonya</i>)
MC	: Milletler Cemiyeti
md.	: madde
MOFA	: Ministry of Foreign Affairs (<i>Japon Dışişleri Bakanlığı</i>)

NATO	: North Atlantic Treaty Organization (<i>Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı</i>)
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries (<i>Petrol İhraç Eden Ülkeler</i>)
par.	: paragraf
p.	: page (<i>UAD Kararlarında resmî atıfta</i>)
PCIJ	: Permanent Court of International Justice
pp.	: page (<i>UNRIAA Kararlarında resmî atıfta</i>)
s.	: sayfa
S.	: sayı
SALT	: Strategic Arms Limitation Treaty (<i>Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması</i>)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TMK	: Türk Medeni Kanunu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UDAD	: Uluslararası Daimi Adalet Divanı
UN	: United Nations
UNTS	: United Nations Treaty Series
UNRIAA	: United Nations Reports of International Arbitral Awards
US, USA	: ABD (Amerika Birleşik Devletleri)
USSR	: Union of Soviet Socialist Republics
v.	: versus
vd.	: ve diğerleri
Vol.	: Volume

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Uyuşmazlık konusu bölgenin genel görünüşü	14
Harita 2. Kuril Adaları haritası.....	16
Harita 3. Adaların yerleşkesi ve Hokkaido iline uzaklıkları	17
Harita 4. Adaların 1855-1875 yılları arasındaki sınır çizgisi	27
Harita 5. Adaların 1875-1905 yılları arasındaki sınır çizgisi	29
Harita 6. Adaların 1905-1945 yılları arasındaki sınır çizgisi	33
Harita 7. Adaların 1945 sonrası durumu	46

GİRİŞ¹

İkinci Dünya Savaşı'nın dünya üzerindeki büyük ölçekli tahribatı, insanlığı başka bir dünya nasıl mümkün olabilir sorusuna ve daha barışçıl politikalara yöneltmiş; böylelikle uzun vadede, daha yapıcı yöntemler geliştirilmesine ön ayak olmuştur. Her ne kadar, Savaş'ı takip eden yıllarda geçmişten çıkarılan dersler doğrultusunda dünya yeniden yapılandırılmaya tabi tutulmuşsa da, bazı noktalarda çıkarılan dersler yeterli olmamış ve başka bazı sorunların tohumları ekilmiştir. İşbu çalışmada, Asya Pasifik'in iki devi Japonya ve Rusya arasında egemenliği tartışmalı olan Güney Kuril Adaları'nın hukuki statüsü incelenecektir. Ne yazık ki söz konusu uyuşmazlık, Savaş sonrasında ekilen tohumlardan birinin ürünü olup iki komşu devlet arasında Savaş'ı sonlandıran barış antlaşmasının hâlâ imzalanamaması ve dolayısıyla Savaş'ın hukuken hâlâ sonlanamamasının temel nedenidir.

¹ Çalışmamızda, Türk Dil Kurumunun 2012 tarihli Yazım Kılavuzu esas alınmıştır. Ancak iyiniyet, zamanaşımı, karasuları gibi sözcüklerde hukuk metinlerinde yerleşik olan kullanım tercih edilerek Kılavuz'dan sapılmıştır. Tercümesini kendimiz yaparak alıntıladığımız metinlerde de bire bir bu yöntem izlenmiş fakat aynen alıntılanan hukuk metinlerindeki yazım ve noktalama yanlışları düzeltilmeksizin alıntı yapıldığı belgede olduğu hâliyle aktarılmıştır. Alıntılanan metinler ile vurgulananlarda olası bir karışıklığın önüne geçebilmek için alıntı olmayan metinlerdeki vurgular, Türk Dil Kurumunun önerdiği ikinci yöntem doğrultusunda italik yazılmış; alıntı metinlerde vurgu yapılmak istendiğinde ise “Vurgu eklenmiştir.” ibaresi ile koyu yazılan kısımların tarafımızca eklendiği belirtilmiştir.

Açıklama yapma ihtiyacı duyduğumuz bir diğer nokta ise çalışmamızda kullandığımız haritaların görüntü kalitesi ve Türkçeleştirilmelerine dairdir. Uyuşmazlık Türkiye'nin taraf bulunmadığı uluslararası bir uyuşmazlık olduğundan bahisle, haritalara Türk resmî kurumlarından ve Türkçe olarak erişme imkânı bulunmamaktadır. Bu sebeple, internet üzerinden yapmış olduğumuz araştırmada bulabildiğimiz en yüksek çözünürlüklü haritalar kullanılmış; Türkçeleştirebildiğimiz haritalar imaj üzerinde Türkçeleştirilmiş, imaj üzerinde Türkçeleştiremediklerimiz ise dipnotta Türkçe karşılıkları verilmek suretiyle okuyucuya sunulmuştur.

“Egemenliği tartışmalı adalar uyuşmazlıkları, temelde, uyuşmazlığa konu olan adaların hangi ÷lkeye ait olduğu konusunda iki veya daha fazla ÷lke arasında yaşanan sorunlardır. Bu t÷r uyuşmazlıklara taraf olan ÷lkeler, söz konusu adaların kendi egemenliklerinde olduğu yönündeki tezlerini, uluslararası hukukun ÷lke kazanılması kurumunun çeşitli şekillerine dayandırmakta ve adaların, bu kurallar gereği, kendileri tarafından kazanılmış olduğunu ileri sürmektedirler.”²

Bu tanımdan yola çıkarsak uyuşmazlığı değerlendirebilmek adına, tarafların tezlerinin ve bu tezlerini dayandırdıkları uluslararası hukukta ÷lke kazanılması şekillerinin incelenmesi gerektiği aşıkârdır. Bu sebeple, çalışmamızın birinci bölümünde kronolojiye sadık kalarak, iki devlet arasındaki ilişkilerin tarihçesi, somut uyuşmazlığı doğrudan şekillendiren gelişmeler başta olmak üzere, tarafların ikili ilişkilerinde dönüm noktası addedilen diğer yan gelişmeler ve kırılmaları da içerecek şekilde incelenecektir. Bu inceleme esnasında, taraflar arasında imzalanan ve somut uyuşmazlığı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen ikili ya da çok taraflı resmî dokümanlara da yer verilecektir. Yine, uluslararası hukuk tarafından bir değer atfedildiği durumlarda, tarafların üst düzey yetkili temsilcilerinin beyanları ve bazı başka eylemlerine de kısaca değinilecektir. Ancak şüphesiz ki hem 400 küsur yıllık bir tarih ele alınmakta olduğundan hem de iki devletin ilişkisinde bazı pik noktaları bulunmasına rağmen, bu pik noktasına vardırان gelişmeler anlatılmadan sadece pik noktasının anlatılması durumunda eksiklikler kalabileceği; önemsiz addedilen olayların neye göre önemsiz addedileceğinin ayrı bir sorun teşkil etmesi, arka planı verilmeden sadece bir noktanın verilmesi ile okuyucunun muhakemesinin zorlaşabileceği veyahut belirli bir düşünceye yönlendirilmeye çalışıldığı hissine kapılabileceği gibi kaygılarla, iki devletin ilişkileri başlangıcından itibaren ele alınmış olup kısaca değinilmesi dahi, oldukça kapsamlı bir hâl almıştır.

² Erdem DENK, **Egemenliği Tartışmalı Adalar: Karşılaştırmalı Bir Çalışma (Kardak Kayalıkları ve Spratly ve Senkaku/Diaouyu Adaları Örnekleri)**, Ankara, M÷lkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi: 8, 1999, s.19.

İkinci bölümde, doktrinde üzerinde mutabık kalınan, uluslararası hukukta ülke kazanılmasına dair kurallar ile ülke kazanılmasına vücut veren diğer durumlar ya da tarafların iddialarının ispatlanması noktasında başvurulacak diğer belli başlı esaslar incelenecektir. Bu kuralların, durumların ve esasların uluslararası yargı organları ve uluslararası hukuk sùjeleri tarafından kabul edilmek suretiyle doktrine sokulduğu; güncel tarihli kararlarla, eski kararların değıştirilmesi yoluyla yıllar içinde evrildiği ya da ilaveler suretiyle genişletildiği somut bir gerçektir. Bu yüzden, sadece doktriner inceleme ile yetinilmeyerek ÷lkesel egemenlik kazanılması konusunun uluslararası gelişimine katkı sağlayan ve uyuşmazlık ile ilgili gör÷len yargı kararlarına da çalışmamızda yer verilmiştir. Konumuz açısından mihenk taşı niteliğinde olan kararlar dipnotta küçük özetler halinde verilirken konumuzun gelişimine doğrudan katkı sağlamayan ve fakat konumuzla alakalı olan diğer kararlara ise metin içinde atıf yapılmakla yetinilmiştir³.

³ Çalışmamızda başvurulacak yabancı mahkeme kararları, Uluslararası Daimi Adalet Divanı, Uluslararası Adalet Divanı ve uluslararası tahkim kararlarıdır. Metin içinde, Uluslararası Daimi Adalet Divanı ve Uluslararası Adalet Divanı'ndan genel olarak Divan; uluslararası tahkimden ise ya yargılamayı gerçekleştiren hakemin ismiyle ya da Hakemlik Mahkemesi şeklinde bahsedilmiştir. Yıllar içerisinde Divan'ın kararları için verdiği resmî atıf sürekli değışmiştir. Hâliyle, bu değışiklik bizim de kullandığımız atıf yöntemimize yansımış olup izlediğimiz yöntemin anlaşılması ve tutarsız olduğunun düşünülmemesi için buna dair bir açıklama yapma ihtiyacı doğmuştur. Şöyle ki öncelikle Divan'ın paragraf şeklinde numaralandırdığı kararlarında doğrudan paragraflara atıfta bulunulmuş; paragraf şeklinde numaralandırmadığı kararlarında ise sayfa numarasına atıf yapılmıştır. Ayrıca, Divan'ın sonradan geliştirdiği yöntem doğrultusunda, resmî atıf yöntemi işaret ettiği kararları için bire bir Divan'ın yöntemi kullanılırken yine resmî atıf yöntemi belirtilmesine rağmen taraf bilgisini haiz olmayan resmî atıflarına ise tutarlılığı koruyabilmek ve anlaşılabilirliği sağlayabilmek açısından taraf bilgisi ilave edilmiştir. Daimi Divan dönemindeki bu tarz resmî bir atıf yönlendirmesinin mevcut olmadığı kararlara atıf yapılırken ise kural olarak “[*Kararın orijinal adı* ve (Tarafları)], [Dava Tipi ve Tarihi], [Karar Dergisinin Cilt ve Sayfa Numarası].” şeklinde bir yöntem izlenmiştir. Son olarak, Hakemlik kararlarında ise

Son bölümde ise tarafların görüş ve iddialarının yanı sıra, uluslararası hukukun ülke kazanılmasına dair kuralları, somut uyuşmazlığa uygulanmakla; hangi kurala göre hangi devlet tarafından hangi çeşit kazanmanın gerçekleşmiş olabileceği, tarafların dayandıkları iddiaların uluslararası hukuk kuralları tahtında tarafımızca nasıl değerlendirildiği tartışılacaktır.

Herhangi bir uluslararası yargı organı önüne bir uyuşmazlık götürüldüğünde, ilgili mercii, temel olarak ilgili bölgede hangi tarafın daha etkin kontrole sahip olduğunu ispatlayabildiği üzerinden değerlendirme yaparak hükme varmaktadır. Bu bahisle, taraflar kendi iddialarını kabul ettirebilmek için deliller sunmakta; yargı organı da taraflardan hangisinin daha ikna edici deliller sunduğu olgusu üzerinden bir irdeleme yapmaktadır. İkinci bölümde, incelemiş olduğumuz kararlardan Batı Sahra Danışma Görüşü'nde İspanya'nın öne sürmüş olduğu itirazlardan biri de, Danışma Görüşü kararının bağlayıcılığı ve yaptırım gücü olmaması nedeniyle tarafların delil sunma yükümlülüğü olmadığı ve taraflarca delil sunulmadığı müddetçe eksik incelemeye dayalı bir değerlendirme süreci olacağı şeklindedir. Bu noktada öncelikle, İspanya'nın itirazını kendimize yöneltilip özeleştiri yaparak başlamamız gerektiği kanısındayız. Bu, bir yüksek lisans tezi olup yetkili uluslararası yargı organı tarafından yapılan bir yargılama olmadığından, somut uyuşmazlık, tarafların bugüne kadar farklı mecralarda dile getirdikleri yazılı ve/veya sözlü iddiaları üzerinden değerlendirilmiş fakat tarafların iddialarının bir kısmının doğru ya da yanlışlığı mevcut imkânsızlık dolayısıyla teyit edilememiştir. Daha açık ifade etmek gerekirse adalar, Kamçatka Yarımadası'nın kıta sahanlığının mı, Hokkaido Adası'nın kıta sahanlığının mı uzantısı; kritik tarihte adalarda Japon mu yoksa Rus nüfusu mu ağırlıktaydı; adaların vergilendirmesini hangi devlet yapmakta, vergileri hangi devlet toplamaktaydı veyahut söz konusu topraklar

“[*Kararın orijinal adı* ve (Tarafları)], [Dava Tipi], [Yılı], [Karar Dergisinin Cilt ve Sayfa Numarası].” yöntemi izlenmiştir.

üzerinde yapı ve altyapı inşaatları hangi devlet tarafından üstlenilmekteydi gibi sorulara kaynaklarda verilen cevaplardan ulaşılabildiği kadarı ile ve ulaşabildiği hâliyle, değerlendirme yapılması gerekmiştir.

Kaynak taraması esnasında kütüphanelerinden yararlanmak üzere, Japonya Ankara Büyükelçiliği ve Rusya Ankara Büyükelçiliği ile irtibata geçilmiştir. Ne yazık ki kütüphanesi bulunmadığı gerekçesiyle Rusya Büyükelçiliği tarafından talebimiz geri çevrilmiş, talebimize olumlu yanıt veren Japonya Büyükelçiliği Kütüphanesi'nden ise mümkün olduğu ölçüde faydalanılmıştır. İlaveten, Rusya'nın en büyük çevrimiçi arşivine sahip olan Lenin Kütüphanesi⁴'nde de araştırma yapılmışsa da konumuz ile ilgili İngilizce bir kaynağa rastlanmamıştır. Bu noktada dikkat çekmekte yarar gördüğümüz bir diğer husus da şudur ki; 1980'lerin sonunda ortaya çıkan *glasnost* kadar Sovyet akademisyenleri için Sovyetlerin politika yapımına dair analiz yapmak bir tabu idi. Bunun doğal sonucu olarak, *glasnost* ile ifade özgürlüğü gelişip serpilene kadar, ilgili uyuşmazlık hakkında araştırma ya da tartışma yapılması, argüman üretilmesi dahi söz konusu olmamış; konu hiç çalışılmamıştır. Hatta okuduğumuz kaynakların bir kısmında, ana metinlerde veya dipnotlarda, 1994 yılında dahi Rus Dışişleri Bakanlığı arşivlerine erişim talebi reddedilmiştir⁵, bu çalışmasından sonra yazarın arşivlere erişimi yasaklanmıştır⁶, KGB, ilgili yayınların konunun uzmanlarına/genel okuyuculara ulaşmamasını sağlamak için tüm gerekli gayreti göstermiştir⁷ benzeri ifadelerle karşılaşılmıştır. Bu ifadeler, bu tabunun somut yansıması

⁴ Lenin Kütüphanesi, çevrimiçi arşivi, <https://www.rsl.ru/> (s.e.t.:28.09.2018).

⁵ Kimie HARA, **Japanese-Soviet/Russian Relations since 1945 – A Difficult Peace**, London and New York, Routledge Publishing, 1998, s.81.

⁶ Bkz. HARA,1998, s.241, dipnot 118.

⁷ John J. STEPHAN, “On the Historiographical Frontier”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHIMOTAMAI, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.48 ve 50.

olup söz konusu uyuşmazlık hakkında neden yeterli miktarda Rus kaynağına erişemediğimizi izaha gerek duymayacak açıklıkta ortaya koymaktadır. Gorbaçov'un *glasnost* politikası her ne kadar konuyu tabu olmaktan çıkarıp tartışmaya ve değerlendirmeye açmışsa da, ilgili konuyu aşağı yukarı 30 yıldır çalışan Rus kaynaklarının, neredeyse 70 yıldır çalışan Japon kaynakları karşısında sayıca daha az olması da şaşırtıcı değildir. Yine, bunun doğal uzantısı olarak, Türkiye'de taramış olduğumuz kütüphanelerde daha fazla Japon kaynağı mevcut olması da göz ardı edilemez bir diğer gerçektir.

Öte yandan, Japon Dışişleri Bakanlığı, resmî internet sitesinde, araştırmacıların yolunu aydınlatacak iki dilli (Japonca-İngilizce) bir *Kuzey Toprakları* bölümü hazırlamış olup Türkiye'de bulma imkânına erişemediğimiz hemen hemen tüm resmî yazışma, demeç ve antlaşma metinlerine ilgili internet sayfasından ulaşmış bulunmaktayız. Dipnotlarımızda da belirttiğimiz üzere, antlaşmalardan metin içine alıntılanmayı gerekli gördüğümüz hüküm veya maddelerde, mümkün mertebe Japonca aslından okumaya ve tercüme ederek metne dercetmeye gayret gösterdik⁸. Ancak,

⁸ İlgili internet sayfasından eriştiğimiz ve çalışmamızda sıklıkla başvurduğumuz bir diğer kaynak ise 1992 ve 2001 yıllarında, Rusya ve Japonya Dışişleri Bakanlıklarından üst düzey yetkililerin bir araya gelerek hazırlamış oldukları Rusya ve Japonya arasındaki Sınır Çizgisinin Belirlenmesine (*territorial demarcation*) Dair Tarihçeye İlişkin Dokümanların Ortak Derlemesi, diğer bir kullanımla Toprak Uyuşmazlığının (*territorial issue*) Tarihçesine Dair Belgelerin Ortak Derlemesi'dir. Bu doküman, metnin içinde üç farklı şekilde yer aldığından ilave açıklama yapma ihtiyacı hissetmekteyiz. Japon Dışişleri Bakanlığı resmî internet sayfasında söz konusu Derleme 1992 ve 2001 yıllarında olmak üzere iki farklı sürüm olarak mevcuttur. İki devlet üst düzey yetkililerince mutabık kalınarak 1992 yılında yayımlanan doküman 1644-1991 yılları arasını; 2001 yılında yayımlanan doküman ise 1993-2000 yılları arasını kapsamaktadır. Orijinal dilinden okuyabilme imkânını haiz olduğumuzdan, orijinal Japonca metni okumayı tercih ettik. Bu sebeple metin içinde resmî internet sayfasında yer alan orijinal Japonca dokümanlara atıfta bulunurken "Japonca Derleme (1992)" ve "Japonca Derleme (2001)" şeklinde bir ayrıma gitmeyi uygun gördük. Metinde bahsi geçen üçüncü derleme ise söz konusu bu iki Japonca

sadece kısa bir atıfla yetineceğimiz diğer gelişmelerde, okuyucunun da ilgili dokümandan faydalanabilmesi açısından İngilizce sayfasına atıfta bulunmayı tercih ettik.

Egemenlik ile ilgili tüm tartışmalar bizi büyük satranç tahtasına⁹ ve siyasi arenaya götürse de somut uyuşmazlık, bir uluslararası hukuk uyuşmazlığı olduğundan çalışmada uluslararası hukukçu gözlüğümüzü çıkarmadan, popülist siyasetten olabildiğince uzak durmaya gayret göstermiş bulunmaktayız. Aslında bu tür uyuşmazlıklar da, bunların çözümleri de, temelinde hukukla bağlantılı olup siyasi iradenin yokuşa sürmesiyle problem hâline gelip düğümlenmekte ya da siyasi iradenin uyuşmazlığı çözmeyi isteyerek hukuk kurallarına ve kurumlarına başvurusu ile çözümlenebilmektedir.

Kanaatimizce taraflar uyuşmazlığın uluslararası bir yargı organı ya da çokuluslu bir organizasyon tarafından çözümlenmesi hususunda mutabık kalmadıkları sürece, uyuşmazlığın çözümünde uluslararası hukuk ve diplomatik tarih unsurlarından ziyade iç ve dış politika daha ağır basacaktır. İki devlet arasındaki ilişkide çok fazla farklı dinamik ile iç ve dış etmen olduğunun da bilincinde olarak, Rus-Japon ilişkilerinin ne şekilde nereye evrileceğini, bunun bölgesel ve küresel etkilerinin ne olacağını öngörmek ya da bu konuda teori üretmek gibi bir iddiamız bulunmamaktadır. Bu sebeple çalışmamızda, iki devlet arasındaki gelişmelere değinecek olmakla birlikte, konuyu mümkün olduğu ölçüde hukuki gözlükle değerlendirmeye ve bu bağlamda kalmaya gayret göstereceğiz. Bu çalışma hiçbir şekilde somut uyuşmazlığın çözümü iddiası

Derleme'nin tamamının Japon yazar Kimura'nın kitabında yer verilen İngilizce tercümesi olup karışıklığı mahal vermemek için bu dokümana atıfta bulunacağımızda ise Kimura'nın kitabına "KİMURA, 2008, s.165-219" şeklinde atıfta bulunduk.

⁹ Zbigniew BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklikleri**, İstanbul, İnkılap, 2005, s.14.

olmayıp sadece somut uyuşmazlığı doktriner yönden değerdendirerek bu hususta kendi naçizane görüşümüzü ortaya koyma amacını gütmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEY KURİL ADALARI¹⁰ UYUŞMAZLIĞININ TARİHÇESİ

I. GÜNEY KURİL ADALARI HAKKINDA GENEL BİLGİ

Japonya ve Rusya arasındaki sınır çizgisi, tarih boyunca defalarca değişmekle birlikte, uyuşmazlığa konu adalar, ilişkilerin yazılı başlangıcından itibaren Japon egemenliği altında bulunup 1945'e kadar hiçbir zaman el değiştirmemiş ve hatta tartışma konusu dahi olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonuna doğru Rusların adaları işgali ile ortaya çıkan uyuşmazlık, özellikle ABD'nin manipülasyonları ile çözümsüzlüğe itilerek düğüm hâline gelmiştir¹¹. Tarih boyunca iki komşu devlet arasındaki ihtilaf zamanları, işbirliği zamanlarından hep daha fazla olmuş; iki devlet,

¹⁰ Söz konusu bölge, Japonya tarafından Kuzey Toprakları (*Hoppō Ryōdo*); Rusya tarafından ise Güney Kuril Adaları ya da Küçük Kuriller olarak adlandırılmakta olup tarafsızlığı sağlayabilmek ve coğrafi yönden anlaşılabilir kılmak adına, bu çalışmada, Güney Kuril Adaları şeklinde kullanılacaktır. Kuzey Toprakları ya da Küçük Kuriller olarak anılan yerler ise verilen bilginin Japon ya da Rus perspektifinden/kaynaklarından alındığını göstermek için değiştirilmeden kullanılmıştır.

¹¹ Rus-Japon ilişkilerinin güçlü ve sağlam olmasından en çok zarar görecekt devlet ABD olduğundan ABD, Japonya'nın sosyalist bloğa kayarak Sibirya'daki zengin kaynaklara erişmesi kaygısı ile Soğuk Savaş yıllarından itibaren, Japonya'nın *güvenliğini* sağlayarak ekonomik canlanmasını mümkün kılmak adına Japonya'yı, Rusya'ya karşı askerî üssü olarak kullanmış; iki devletin ilişkisini hep manipüle etmiş; olası tüm yakınlaşmalara sabote edecek şekilde yön vermiştir. Bu yöndeki çoğunluk görüşüne dair detaylı bilgi için bkz. William NESTER, “Japan, Russia and the Northern Territories: Continuities, Changes, Obstacles, Opportunities”, Third World Quarterly, Vol.14, No.4, 1993, s.718; Nobuo SHİMOTOMAI, “The Cold War in East Asia and the Northern Territories Problem”, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.55.

günümüze kadar üç savaş atlatmış ve savaşlar haricinde, Rus Devrimi (1917); Japonya'nın Sibirya askerî müdahalesi (1918-1922); Rus Uzak Doğu bölgesinde uzun süre devam eden Japon işgali; Alman-Japon Anti-Komintern Paktı (1936); 1930'ların ikinci yarısı 1940'ların ilk yarısında gerçekleşen Sovyet-Japon sınır çatışmaları; Sovyetlerin Tarafsızlık Paktı'nı lağvetmesi (1945); dört adanın Sovyetler tarafından işgali (1945); yaklaşık 600.000 Japon askerin esir alınması (1945-1956); Japonya'nın Amerikan güçleri tarafından işgali ve Amerikan üssü olarak kullanılması; ile Doğu-Batı Blokları arasındaki Soğuk Savaş gibi zor ve kritik gerginliklerle sürekli sınanmıştır¹². Ancak, iki devlet, dört adanın Sovyetler tarafından işgaliyle ortaya çıkan son uyuşmazlıkta sınıfta kalmış; 70 yılı aşkın bir sürede bir türlü bu sorunu atlatıp yoluna devam edememiştir. İki devlet arasında müteaddit kereler değişen sınır çizgisinin akıbetinin, söz konusu adalar yüzünden, böylesine çetrefilli bir uyuşmazlığa dönüşerek tıkanıp kalmasında en temel nedenlerden biri, adaların son durumunu belirleyen San Francisco Barış Antlaşması'nın açık bıraktığı hususlardır. Aşağıda “c) San Francisco Barış Antlaşması (1951)” başlığı altında detaylı şekilde inceleneceği üzere, söz konusu Antlaşma'da ne *Kuril Adaları* ifadesinin kapsamı ne de Japonya'nın *hangi devlet lehine* bu adalardan feragat ettiği açıkça belirtilmiştir¹³. Bilerek açık bırakılan bu hususların yanı sıra, uyuşmazlığın daha da içinden çıkılmaz hâle gelebilmesi amacıyla Antlaşma'nın 25. maddesi hükmü “*Antlaşma'nın âkit olmayan devletlere hiçbir hak,*

¹² Hiroshi KİMURA, “*Japanese Perceptions of Russia*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHİMOTAMAI, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.57.

¹³ Kimie HARA, **Cold War Frontiers in the Asia-Pacific, Divided Territories in the San Francisco System**, London and New York, Routledge Publishing, 2007, s.72.

sıfat ya da menfaat bahşetmeyeceği”¹⁴ şeklinde düzenlenmiş; böylelikle en başından SSCB ile Japonya arasına örülecek duvarların temeli atılmıştır.

Şüphesiz, yıllar içerisinde, San Francisco formülünün açık bıraktığı bu hususlar ve hukuki boşluklar tamamlanabilse idi, uluslararası hukuk bağlamında bir toprak uyuşmazlığı kalmayacaktı ve biz de bugün bu hususu tartışıyor olmayacaktık. Ancak ne yazık ki tam da amaçlandığı şekilde, küçük manipölasyonlar ve yönlendirmeler ile sorun iki devletin de ulusal onurlarının çarpıştığı ve taviz veremeyecekleri bir düzlemde kilitlenmiştir. Aşağıda detaylı bir şekilde inceleneceği üzere, bu uyuşmazlık 1940-50’lerin siyasi konjonktürünün eseri olup Soğuk Savaş’la dondurularak günümüze taşınmıştır¹⁵. Bu durum, Kuzey Pasifik’te her iki tarafın da barışçıl şekilde üzerinde mutabık kalacakları bir sınır çizgisi çizilememesi ve dolayısıyla Asya’nın iki süper gücü arasında kalıcı bir barış antlaşması imzalanamamasına sebebiyet vermektedir. Bunun doğal sonucu olarak, Japonya ve Rusya arasında II. Dünya Savaşı, hukuken hâlâ sona erememiştir.

Peki, somut uyuşmazlığa konu Güney Kuril Adaları geniş yüzölçümü ya da zengin kaynaklara¹⁶ sahip olmamasına rağmen neden on yıllardır iki devlet arasında

¹⁴ İlgili maddenin tam metni “3.San Francisco Barış Antlaşması (1951)” başlıklı bölümümüzde yer almaktadır.

¹⁵ Bu uyuşmazlığın, temelde, Japon saldırganlığından çekinen ABD’nin Japonya ile SSCB’nin arasını bozarak Japon saldırganlığını SSCB’ye yansıtmak için ABD tarafından geliştirilip yaratıldığı; ABD’nin bölgede uyuşmazlığı canlı tutarak, Asya Pasifik bölgesinin en kilit noktalarından biri olan Okinawa (Ryukyu) adaları üzerinde üs kurabilmesini sağlayacak yönetsel imtiyazlar elde ettiği şeklindeki görüş için bkz. Sertaç Hami BAŞEREN, **Devletlerarası İlişkilerde Egemenliği Tartışmalı Adalar Sorunu (Spratly, Paracel, Senkaku, Abu Musa, Büyük ve Küçük Tunb, Güney Kuril, Hawar, Tokda, Sipadan ve Ligitan Adaları Örnekleri)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999, s.105.

¹⁶ Burada kastedilen, söz konusu bölgede zengin yeraltı kaynaklarının mevcut olmadığı; mevcut bulunan bazı yeraltı kaynaklarının ise işletilebilir, ekonomik olmadığı gerçeğidir. Yoksa, bölgenin, balıkçılık ve

gerginliği tırmandırmaya ve Kuzeydoğu Asya'da/Pasifik'te uzun süredir beklenen barışın önünü tıkamaya devam etmektedir?

Yıllar içerisindeki gelişmelerle bağlantılı olarak, her iki devlet açısından da adaların sembolik önemi, ekonomik, jeopolitik ya da stratejik önemlerinin oldukça önüne geçmiştir. Şöyle ki adaların, Japonya'ya, nüfus yoğunluğunu biraz da olsa seyreltebileceği bir alan sunacağı ya da getireceği 200 mil balıkçılık alanı ve münhasır ekonomik bölge ile ekonomik bir katkı sağlayacağı tartışmasıdır. Ancak, bu katkıları dolaylı olarak da elde edebildiği göz önüne alındığında, bunların birincil derece önemi haiz olmadıkları görölmektedir. SSCB/Rusya açısından ise Soğuk Savaş döneminde özellikle de 1970'ler ve 1980'lerde adaların stratejik önemi oldukça artmakla birlikte, günümüz silah teknolojisindeki gelişmeler (uzun menzilli füzeler, yıkım etkisi çok daha güçlü nükleer silahlar vb.) ışığında Rusya açısından da adaların stratejik öneminin azaldığı su götürmez bir diğer gerçektir. Tüm bunlara rağmen, tarafların müzakereleri bu kadar yokuşa sürerek yürütmelerinin arkasında yatan neden, adaların iki devlet açısından da bir çeşit ulusal onur meselesi hâline gelmiş olmasıdır¹⁷.

Öte yandan, Japonya ve Rusya arasında bir barış antlaşması imzalanması ihtimalinin, bölgesel güvenlik durumları ile küresel güç dengesini nasıl ve hangi ölçüde etkileyeceği, denükleerizasyon ve demilitarizasyonun nasıl gerçekleşeceği gibi diğer bazı tartışma başlıklarına doktrinde geniş yer verilmekteyse de biz çalışmamızda bunların ne uyumsuzlığa ne de çözümüne etkilerini değerlendireceğiz. Çalışmamızda,

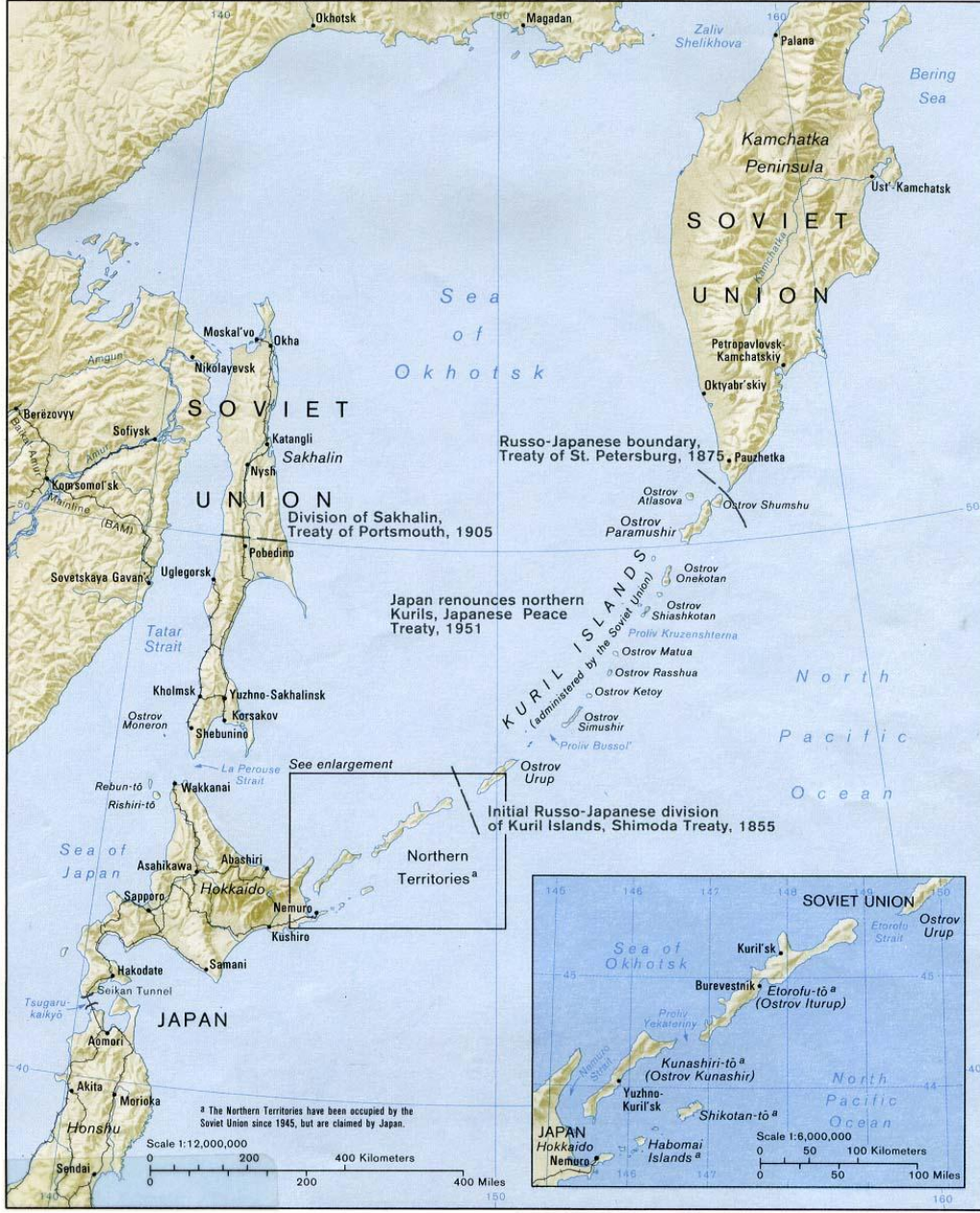
canlı deniz ürünleri yönünden oldukça zengin; mineraller ve diğer bazı çevresel kaynaklar yönünden ise verimli bir bölge olduğuna dair detaylı açıklama, "B.Adaların Özellikleri" başlıklı bölümümüzde yer almaktadır.

¹⁷ Detaylı bilgi için bkz. NESTER, s.723-724; Masato KİMURA – David A. WELCH, "Specifying 'Interests': Japan's Claims to the Northern Territories and Its Implications for International Relations Theory", International Studies Quarterly, Vol.42, No.2, 1998, s.218-222.

bu tarz siyasi olgular mümkün olduğunca göz ardı edilecek olup uyuşmazlığın hukuki boyutları ve sonuçları irdelenecektir.

Japan-USSR: Northern Territories

Harita 1. Uyuşmazlık konusu bölgenin genel görünüşü¹⁸

¹⁸ https://legacy.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/japan_ussr_rel88.jpg (s.e.t.:28.09.2018).

Haritanın tarafımızca tercüme edilen Türkçesi şu şekildedir: 1.Japonya-SSCB: Kuzey Toprakları (*Japan-USSR: Northern Territories*), 2.Sovyetler Birliği (*Soviet Union*), 3.Rus-Japon sınırı, St. Petersburg Antlaşması, 1875 (*Russo-Japanese boundary, Treaty of St. Petersburg, 1875*), 4.Sahalin'in taksimi, Portsmouth Antlaşması, 1905 (*Division of Sakhalin, Treaty of Portsmouth, 1905*), 5.Japonya'nın Kuzey Kuriller'den feragati, Japon Barış Antlaşması, 1951 (*Japan renounces Northern Kurils, Japanese Peace Treaty, 1951*), 6.Genişletilmiş hâline bakınız (*See enlargement*), 7.Kuril Adaları'na dair ilk Rus-Japon taksimi, Shimoda Antlaşması, 1855 (*Initial Russo-Japanese division of Kuril Islands, Shimoda Treaty,*

A. ADALARIN COĞRAFI KONUMU

Kuril Adaları (Japonca: *Chishima Retto*; Rusça: *Kuril'skie Ostrova*), 1.100 kilometre boyunca uzanan, Büyük Okyanus ile Ohotsk Denizi'ni birbirinden ayıran 10.215 km²'lik bir alana sahip olan 47 volkanik ada ile pek çok adacık ve kayalıktan oluşmaktadır. Adalar, Japonya'nın en kuzeyinde yer alan Hokkaido'dan başlayıp kuzeydoğu yönünde ilerleyerek Rusya'nın en güneyinde yer alan Kamçatka Yarımadası'na kadar devam etmektedir¹⁹. Adalar, SSCB'nin işgalinden (1945) beri SSCB/Rusya Federasyonu'na bağlı bulunmakta olup ada zincirinin en güneyinde yer alan dört adaya dair Japonya'nın ısrarlı ve daimi itirazları mevcuttur. Zaten incelememizin konusunu da söz konusu adaların hukuki statüsü oluşturmaktadır.

1855), 8.Kuzey Toprakları (*Northern Territories*), 9.Japonya (*Japan*) ve 10.Kuzey Toprakları, 1945'ten itibaren Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiş olup (*bu duruma*) Japonya tarafından itiraz edilmektedir. (*The Northern Territories have been occupied by the Soviet Union since 1945, but are claimed by Japan.*)

¹⁹ US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conferences at Malta and Yalta 1945**, Washington, US Government Printing Office, 1955 (Bundan böyle "FRUS YALTA MINUTES" olarak anılacaktır), s.379.

Harita 2. Kuril Adaları haritası²⁰

Somut uyuşmazlığa konu Güney Kuril Adaları ise Japonya'yı oluşturan dört adadan en kuzeyde yer alan Hokkaido Adası'nın hemen kuzeyinde başlayıp bu ada ile Kuzey Kuril Adaları arasında güneybatı-kuzeydoğu yönlü uzanan Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu²¹ isimli dört büyük adadan ve büyüklü küçüklü diğer coğrafi

²⁰ http://static.atimes.com/uploads/2016/12/5162963995_9c4c250a75_b.jpg (s.e.t.:28.09.2018).

²¹ Adaların Rusça adları Habomai Kayalıkları (*Ostrova Habomai*), Şikotan, Kunaşir ve İturup iken; Japonca adları Habomai Adaları (*Habomai-shotō*), Shikotan Adası (*Shikotan-tō*), Kunashiri Adası (*Kunashiri-tō*) ve Etorofu Adası (*Etorofu-tō*) şeklindedir. Karışıklığa yol açmamak adına, bu çalışmada, Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu şeklinde kullanılacaktır.

oluşumlardan meydana gelmektedir. Adalar, toplam 4.996 km²'lik bir alana sahip olup en yakın ada Hokkaido'nun Nosappu Burnu'ndan 3,7 km uzaklıkta yer almaktadır²².

Güney Kuril Adaları'nın enlem ve boylamları şu şekildedir: Habomai Adası 43° N (Kuzey enlemi), 146° E (Doğu boylamı); Shikotan Adası 43° N, 146° E; Kunashiri Adası 43-44° N, 145-146° E ve Etorofu Adası 44-45° N, 146-148° E²³.

Harita 3. Adaların yerleşkesi ve Hokkaido iline uzaklıkları²⁴

²² BAŞEREN, 1999, s.87; Jo Dee Catlin JACOB, “Introduction”, (ed.) Jo Dee Catlin JACOB, Beyond the Hoppo Ryodo – Japanese-Soviet-American Relations in the 1990s, Washington D.C., The AEI Press, 1991, s.1-2.

²³ Shikotan, Kunashiri ve Etorofu Adaları'na dair bilgi, SSCB'nin 7 Şubat 1984 tarihinde 4604 sayılı Deklarasyonu ile BM'ye tevdi edilen coğrafi koordinatlardan alınmıştır, bkz. http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/RUS_1984_Declaration.pdf (s.e.t.:28.09.2018). Habomai Adası'na dair bilgiye ise Google Earth sayfasından erişilmiştir, bkz. <https://earth.google.com/web/> (s.e.t.:28.09.2018).

²⁴ İlgili harita, (Japon) Ülke Toprağı ve Egemenliğine Dair Politika Planlama ve Koordinasyon Ofisi'nin resmî internet sayfasından alınmıştır. http://www.cas.go.jp/jp/ryodo_eg/ryodo/hoppou-kousei.html (s.e.t.:28.09.2018).

B. ADALARIN ÖZELLİKLERİ

Güney Kuril Adaları'nın yüzölçümleri ve oranları şu şekildedir: Habomai Adası'nın yüzölçümü 93 km² olup Kuzey Toprakları'nın %2'sini teşkil ederken Shikotan 248 km² olup %5'ini, Kunashiri 1.489 km² olup %30'unu ve Etorofu ise 3.167 km² olup Kuzey Toprakları'nın %63'ünü oluşturmaktadır²⁵.

Kuzey Toprakları, 1800'lerden itibaren Ruslar tarafından işgal edilene kadar Japon egemenliği altında olup adaların mukimleri ile Japon ana karasında yaşayanlar arasında etnik, dilsel, dinsel ve kültürel benzerlikler bulunmaktaydı²⁶. Ayrıca, Shikotan ve Kunashiri Adası kendileriyle aynı isimli idari bölgeleri oluştururken Habomai Adası Hanasaki idari bölgesini; Kuzey Toprakları'nın %63'ünü teşkil eden Etorofu Adası ise Shibetoro, Shana ve Etorofu idari bölgelerini oluşturmaktaydı; fakat tüm adalar Hokkaido ili, Nemuro ilçesinin yönetimi ve idari yargı yetkisi altındaydı²⁷. İşgalden sonra ise Rusya Federasyonu yapılanması içerisinde Sayna (Güney Kuril) yönetimi bölgesi içine dâhil edilmiştir²⁸.

Kuzey Toprakları işgal edilmeden önce adalar üzerinde toplam 17.291 Japon vatandaşı yerleşik olup adalara göre nüfus dağılımı şu şekilde idi: Habomai Adası

²⁵ Bu veriler doğrultusunda adaların toplam yüzölçümü (yukarıdaki paragraftan farklı olarak) 4.997 km² çıktığından, Japonya Dışişleri Bakanlığı'nın resmî internet sayfasında yer alan “*adaların yüzölçümlerinin yuvarlanarak verildiğine*” dair açıklamayı da eklemekte fayda görmekteyiz; bkz. “Information about the Northern Territories” (Bundan böyle “MOFA Information Note on Islands” olarak anılacaktır), http://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page1we_000017.html (s.e.t.:28.09.2018).

²⁶ FRUS YALTA MINUTES, s.380.

²⁷ Bkz. MOFA Information Note on Islands.

²⁸ Sinan OĞAN – E. Banu TEPE, “*Üç Asırlık Bir Soruna İki Bakış: Rus-Japon İlişkilerinde Kuril Çıkmazı*”, Stratejik Analiz, C.2, S.16, 2001, s.47.

5.281, Shikotan 1.038, Kunashiri 7.364 ve Etorofu ise 3.608²⁹. Rus işgalinden sonra ise mukimlerin bir kısmı balıkçı tekneleri ve botlarla kaçmayı başarmış, bir kısmı bu uğurda hayatını kaybetmiştir. Ancak temel olarak 1946 yılına kadar Japonların adalardan ayrılmasına müsaade edilmemiş olup 1947-1948 yılları arasında Stalin, belirli bir program doğrultusunda ada mukimlerini Japonya'daki belirli bölgelere göç ettirmiş; yerlerine ise SSCB'nin değişik bölgelerinden değişik milletlerden halklar getirtmiştir³⁰.

Bölge, Ohotsk (*Oyashio*) akıntısı ile Japon (*Kuroshio*) akıntısının, bir başka deyişle, hem soğuk hem sıcak su akıntılarının birleşim noktası olmakla, balıkçılık ve diğer deniz ürünleri yönünden oldukça zengin bir bölgedir ve dünyanın en iyi balıkçılık yapılan üç bölgesinden biri olduğu belirtilmektedir³¹. Ayrıca, balıkçılık ve canlı deniz ürünleri bolluğuna ilaveten, mineraller ve tuzlalar, sazlıklar, algler gibi çevresel kaynaklar yönünden de verimli olduğu ifade edilmektedir. Yer altı kaynakları yönünden

²⁹ Bkz. MOFA Information Note on Islands.

³⁰ OĞAN – TEPE, s.49; Hiroshi KİMURA, **The Kurillian Knot, A History of Japanese-Russian Border Negotiations**, (çev.) Mark EALEY, Stanford, California, Stanford University Press, 2008, s.143.

Ayrıca, Sovyet işgalinden önce adalarda mukim olup da işgalden sonra adaları terk etmeyi kabul etmeyen Japon vatandaşlarının, binlerce Japon savaş tutsağı ile birlikte, Sibiry'a'da çalışma kamplarına götürüldüğü ve bunların büyük bir kısmının transfer esnasında öldüğü de diğer bir gerçektir. Bu da Rus-Japon ilişkilerinde gerginlik sebeplerinden biridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eiji TAKEMAE, **The Allied Occupation of Japan**, (çev.) Robert RICKETTS, Sebastian SWANN, USA, The Continuum International Publishing Group, 2002, s.124-125; Andrew ANDERSEN, “*Southern Kuriles/Northern Territories: A Stumbling-Block in Russia-Japan Relationship*”, s.8-9 <http://www.conflicts.rem33.com/images/Asia%20Pacific/NORTHERN%20TERRITO%20Text.htm> (s.e.t.:28.09.2018).

³¹ BAŞEREN, 1999, s.87; HARA, 2007, s.72; MOFA Information Note on Islands.

ise bir potansiyele sahip olmakla beraber, gerek doğal engeller gerek altyapısal yetersizlikler sebebiyle bunların işletilebilir, ekonomik olmadığı dile getirilmektedir³².

C. ADALARIN STRATEJİK ÖNEMİ

Adaların stratejik önemi ise yüzölçümlerine ve ekonomik özelliklerine kıyasla oldukça büyüktür. Adalar, Rusya için Uzak Doğu'da güvenliğini temin ya da tehdit eden kontrol noktası teşkil ederken; Japonya için Pasifik Okyanusu'yla Ohotsk Denizi'nin çıkış kapısını oluşturmakta, bu sebeplerle her iki devlet açısından da yüksek önemi haiz bulunmaktadır³³.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin karşısında yer alan SSCB açısından adalar, devletin ileri karakolu ya da Uzakdoğu'daki kalkanı şeklinde değerlendirilmekte ve bu yüzden adalara hem silah hem de asker yığılmaktaydı. Ancak, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, ABD'den gelecek bir silahlı saldırı ihtimali ortadan kalkmış, dolayısıyla adalar stratejik/askerî önemini yitirmişse de SSCB'nin ardılı Rusya için *daha fazla toprak kaybetmeme* algısı ile psikolojik, ulusal bir öneme bürünmüştür. Durum Japonya açısından da çok farklı değildir. Şöyle ki her ne kadar toprak ve kaynaklar yönünden zengin olmadığı için adaların zengin balıkçılık bölgeleri olması Japonya açısından kıymetli olsa da, Japonya'nın ateşkes ilanını müteakip işgal edilmiş

³² Bu yöndeki detaylı açıklamalar için bkz. Mark J. VALENCIA – Noel A. LUDWIG, “*Natural Resources of the Disputed Area*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHIMOTAMAI, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.162-169.

³³ Canan Öykü DÖNMEZ KARA – Cemre ÇİÇEKÇİ vd., “*Japonya-Rusya İlişkileri*”, (der.) A. Mete TUNCOKU, Japon Dış Politikası, Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2013, s.167.

olması gerçeği, bunu Japonya yönünden bir ulusal onur meselesine dönüştürmekte ve bu duygusal yaklaşım, stratejik öneminin önüne geçmektedir³⁴.

Aslında, her iki devlet açısından da, adalara atfedilen stratejik önem ile birbirlerine karşı geliştirilen negatif tarihsel bellek (*negative historical memory*)³⁵ doğru orantılıdır. Her iki devletin de bu duygusal yaklaşımlarını ve birbirine duymakta olduğu tarihsel güvensizliği, adaların her iki devlet açısından da hem savunma hem de saldırı üssü teşkil etmesi gerçeği ile birlikte okuduğumuzda ise adaların onlar için neden bu kadar önem teşkil ettiği daha net görülmektedir.

II. UYUŞMAZLIĞIN TARİHÇESİ

Uyuşmazlık konusu adalar bölgesi, tarihsel olarak Ainuların³⁶ yerleşik olduğu bir bölge olarak bilinmekteydi. Söz konusu bölge, XIII. yüzyıldan itibaren Çin ve Japon

³⁴ BAŞEREN, 1999, s.88-89.

³⁵ Japonlar açısından, Rusların İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru aralarındaki Tarafsızlık Paketi'ni tek taraflı lağvederek savaşa katılıp Mançurya, Kore ve Kuril Adaları'na saldırıp yaklaşık 600.000 Japon'u esir alıp Sibiry'a'daki çalışma kamplarına göndermesi kesinlikle kabul edilemez ve açık bir ihanetken Ruslar açısından ise Japonların 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda hain saldırısı ile Rusları yenerek sadece toprak kaybına değil, içerideki akut siyasi çalkantıları da tetikleyerek Çarlık Rusyası'nın yıkılmasına giden yolun önünü açması unutulamaz ve affedilemezdir. Akabinde, 1917 Devrimi'nde ya da SSCB içeride siyasi çalkantılar, dışarıda kapitalizmle savaşırken sınır ihlalleri ve Moğolistan işgalini gerçekleştiren Japonya, Rusya'nın gözünde onu arkadan bıçaklayan devlet konumunda olup kesinlikle cezalandırılması gerekmektedir. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Alexander N. PANOVA, "From Stalin To Brezhnev", (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHIMOTAMAI, "Northern Territories" and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.27-29.

³⁶ Ainular, Japonya'nın kuzeyinde yer alan Hokkaido Adası, Kuril Adaları ve Sahalin'in yerlisi olan etnik topluluktur. Ainular günümüzde ekseriyetle Hokkaido Adası'nda yaşamaktadırlar. Detaylı bilgi için bkz. Scott HARRISON, "The Indigenous Ainu of Japan at the Time of the Aland Settlement", (ed.) Kimie

İmparatorlukları'nın dikkatini çekmeye başlaması ile ilgili devletlerin yayılmacı politikalarına maruz kalmıştır. Bundan dört yüzyıl sonra, Rus İmparatorluğu da gözünü Pasifik'e dikmiş ve Pasifik çıkartmaları yapmaya başlamıştır. Ancak, Syaksyain (1669) ve Kunashiri-Menasi (1789) Savaşlarında kazandığı galibiyet ile söz konusu topraklar Japon egemenliği altına girmiştir. 1789 yılında Japon İmparatorluğu, ilgili adaları sadece işgal etmiş olmakla kalmayıp bu adalar üzerinde sömürgecilik faaliyetlerine de başlamıştır. Rus İmparatorluğu'ndan farklı olarak, Japon İmparatorluğu'nun merkezinin söz konusu bölgeye yakınlığı, ilgili toprakların sömürgeleştirilmesinde Japon İmparatorluğu'na çok ciddi avantaj sağlamış ve böylelikle, XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Hokkaido ve Kuril Adaları, Japonya'nın ayrılmaz parçası hâline gelmiştir³⁷. Hatta bu kabul, 1992 yılında her iki devletin Dışişleri Bakanlıklarının işbirliği sonucu hazırlanan, “Rusya ve Japonya arasındaki Sınır Çizgisinin Belirlenmesine Dair Tarihçeye İlişkin Dokümanların Ortak Derlemesi”nde³⁸ ilk başta yer alan iki haritada da açıkça ortaya konmaktadır³⁹.

Olayların dönüm noktaları ve kronolojik sırası göz önünde tutularak önemlerine dikkat çekme ve okuma kolaylığı sağlama amacıyla, uyuşmazlığın tarihçesini üç bölüme ayırmak uygun görülmüştür. Birinci bölümde (1855-1941), Rus-Japon HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.95.

³⁷ ANDERSEN, s.3-4. Andersen, Syaksyain (1669) Savaşı'nın Japonlar ile Ainular arasında, Kunashiri-Menasi (1789) Savaşı'nın ise bölgedeki yerli topluluklardan bir diğeri olan Nivihler arasında olduğunu belirtmektedir. Ancak, hangi savaşla hangi bölgenin kimden kazanıldığı anlaşılamadığından, bilgi, bu detaya girilmeksizin aktarılmıştır.

³⁸ İki devletin üst düzey temsilcilerinin işbirliği ve karşılıklı mutabakatı sonucunda hazırlanarak yayınlanmış olup somut uyuşmazlığa dair iki devletin de kabullerini ihtiva eden metin bundan böyle “Derleme” olarak anılacaktır. Söz konusu Derleme'nin İngilizce tam metni için bkz. KİMURA, 2008, s.165-219.

³⁹ KİMURA, 2008, s.4-5.

ilişkilerinin resmî başlangıcından itibaren, birinci kırılma olarak değerlendirdiğimiz, Rus-Japon Tarafsızlık Paktı'na kadar yaşanan gelişmeler anlatılacaktır. Uyuşmazlığın asıl tohumlarının serptiği ve Rus-Japon ilişkilerinin en karanlık dönemini içeren ikinci bölümde (1941-1990), II. Dünya Savaşı'nın Pasifik Cephesi'nin açılması ve sona ermesi, Japonya'nın koşulsuz teslimi, Potsdam Deklarasyonu, San Francisco Barış Antlaşması, Ortak Deklarasyon ve Soğuk Savaş dönemleri incelenecektir. Üçüncü bölümde (1990-2018), ise 10 yıllık dönemler halinde 1990 yılından itibaren günümüze kadar olan gelişmeler ele alınacaktır.

Hukuki gelişmeler bir anda kendiliklerinden gerçekleşemezler; oluşmaları, gelişmeleri ve uygun hukuki altyapının şekillenmesi için taraflar arasında süregelen ilişki, şarttır. Bu yüzden çalışmamızda, asıl vurgu hukuki gelişmelerde olmakla birlikte, o hukuki gelişmeye zemin hazırlayan ortamın doğru değerlendirilebilmesini sağlamak için genel hatlarıyla da olsa taraflar arasındaki ilişkiye ve sırası geldikçe diğer bazı önemli gördüğümüz tarihi olaylara da yer verilecektir.

A. II. DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR OLAN DÖNEM (1855-1941)

Tarih kitaplarını karıştırdığımızda Japon ve Rus İmparatorlukları arasındaki ilk temasların 1770'lere uzandığını görmekteyiz. Ancak, bu dönemde Japonya'nın dış politikasının *sakoku*⁴⁰ olması ve Rus tacirlerin gerçekleştirdiği seferlerin ise Ainuların yaşadığı Güney Kuril ve Hokkaido Adaları ile sınırlı olması kaynaklı, bu seferler ile *Japon ve Rus İmparatorlukları arasında başlayan bir ilişkiden söz etmenin fazla iddialı*

⁴⁰ *Sakoku*, dış ülkelerle ilişkileri kesme anlamına gelmektedir. Muharrem DEMİRCİ, **Japonca Türkçe Cep Sözlüğü**, 1. Baskı, İstanbul, Japon Kültür ve Enformasyon Merkezi Yayınları, 2003, s.265.

Japonya'nın *sakoku* politikası İmparatorluk tarafından izin verilenler haricinde, hiçbir Japon vatandaşının ülkeden dışarı çıkmaması ve hiçbir yabancıya ülkeye girememesi şeklinde tezahür eden 1633 yılı ile başlayıp 1868 - Meiji restorasyonu ile son bulan 235 yıllık ulusal izolasyon dönemini ifade etmektedir.

olacağı kanaatindeyiz. Yine de, resmî ilişkiler kurulmadan önce, XVII. yüzyıldan itibaren bölgede şüphesiz ki bireysel ilişkilerin olduğuna dikkat çekmekte yarar görüyoruz.

1792 yılında Rus bahriye subayı Adam Laksman, gemileri batınca Rusya'ya kaçmayı başaran Japon deniz kazazedeleri ile birlikte Hokkaido'ya gelerek kendilerine de Hollanda'ya verildiği şekilde bir ticaret izni verilmesini talep etmiş ve Japon kazazedeler teslim alındıktan sonra, Laksman'ın yoğun ısrarları üzerine, kendilerine sadece bir gemi ve sadece Nagazaki Limanı ile sınırlı olmak üzere ticaret hakkı tanınmıştır⁴¹.

1804 yılında, Nagazaki Limanı'na varan Rus gemisi söz konusu belgeye dayanarak ticaret yapmayı talep ettiğinde ise bu hakkın geçersiz kılındığının öğrenilmesi ve Japon yetkililerin 1805 baharında Rusların ülkeyi terk etmesini talep etmesi yüzünden, bu girişim de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bazı kaynaklara göre, maruz kaldıkları bu davranışı sindiremeyen Rusların ülkelerine dönerken Etorofu Adası'nda yer alan bazı Japon balıkçı köylerini ateşe vermesi, Kuril ve Sahalin (*Karafuto*) Adalarındaki Japon muhafız istasyonlarına saldırması, Kuril Adaları sorununun *ilk kurşunu* sayılabilecek niteliktedir⁴².

1811 yılında, Rus Bilim Akademisi adına araştırma yürütmekte olan Vasily Golovnin, Kunashiri Adası'na varmış ve burada izinsiz bir şekilde araştırmalarını yürütürken *samuraylar*⁴³ tarafından yakalanarak iki yıl boyunca hapis altında tutulmuş;

⁴¹ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.155; International Society for Educational Information, **Japan in Modern History, Vol.II**, Shobundo, Tokyo, 1996 (Bundan böyle “Japan in Modern History, Vol.II” olarak anılacaktır), s.19.

⁴² Japan in Modern History, Vol.II, s.21.

⁴³ *Samuray*: Savaşçılığı sanat (meslek) edinmiş soylu asker, şövalye. Bozkurt GÜVENÇ, **Japon Kültürü (Nihon Bunka)**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s.459.

Rusya da buna Japon tacir Takadaya Kahee'yi yakalayarak cevap vermiştir. İki yıllık tutsaklık döneminden sonra taraflar tutsakların iadesi hususunda anlaşmış, Rusya, Japon deniz sahalarında görünmeme vaadi vermiştir⁴⁴.

Tüm bu başarısız girişimlere rağmen, Rus İmparatorluğu yılmamış ve Japonya ile ilişki kurmak için 1813-1821 yılları arasında önüne çıkan fırsatları da değerlendirmiş ancak yine başarı elde edememiştir⁴⁵. Böylelikle, Rusya'nın Japonya ilgisi azalmış; 1821-1846 yılları daha sakin geçmiş ve fakat ABD'nin Japonya'ya sefer düzenleyeceğinin duyulması, bölgedeki Amerikan nüfuzunun artmasını kesinlikle istemeyen Rusların ilgisini tekrar canlandırmıştır.

8 Temmuz 1853 tarihinde Komutan Matthew Perry liderliğinde dört savaş gemisinden⁴⁶ oluşan Amerikan filosu Uruga (Kanagawa) Körfezi'ne varmış ve Çin Hükümdarlığı'nın Birleşik Krallık karşısında yaşadığı Opium Savaşı hüsrانından korkan Japon İmparatorluğu üzerinde şok etkisi yaratmıştır. Bundan birkaç hafta sonra, 21 Ağustos 1853 tarihinde de Putyatin'in dört gemilik filosu Nagazaki limanına varmıştır. Perry ve Putyatin'in savaş gemilerinin Japonya'nın iki farklı bölgesinde ardı ardına görülmesi her ne kadar Japonya üzerindeki dışa açılma baskısını artırsa da, Japon İmparatorluğu her iki lideri de cevaplarını bir sonraki yıl bahar mevsiminde vereceğini söyleyerek geri çevirmiştir⁴⁷.

⁴⁴ Japan in Modern History, Vol.II, s.21.

⁴⁵ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.156.

⁴⁶ Kaynakların hemen hemen hepsinde bu gemilerden *kara gemiler* olarak bahsedilmektedir. Bu da olayın Japon İmparatorluğu'nun gözünde ne kadar vahim olduğunu açıklamaktadır.

⁴⁷ Kajima MORINOSUKE, **A Brief Diplomatic History of Modern Japan**, First Edition, Tokyo, Charles E. Tuttle Co. Inc., 1965, s.13-14.

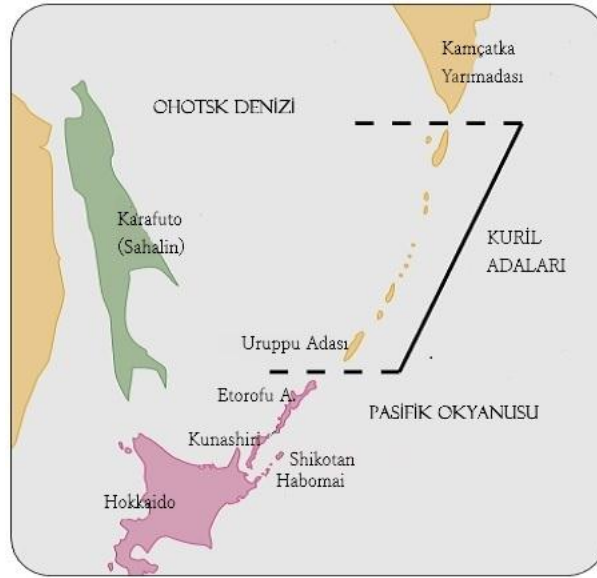
1. Shimoda Ticaret ve Sınır Antlaşması (1855)

23 Aralık 1854 tarihinde Japonya'nın Pasifik sahil şeridinde ve Shimoda açıklarında gerçekleşen 8,4 Rihter ölçeğindeki Ansei Tokai depreminin ve hemen ardından vuran tsunaminin sonucu olarak Putyatin'in gemisi batmış ve Putyatin Japonya'da mahsur kalmıştır. Putyatin'in yaşadığı mağduriyet Japon ve Rus İmparatorluklarının önce birlikte gemi inşasına başlamasına; sonrasında ise uzun zamandır beklenen resmî ilişkilerin inşasının temelini atmalarına imkân sağlamıştır. 7 Şubat 1855 tarihinde Shimoda'da Rus İmparatorluk Elçisi Putyatin ve Japon temsilci Kontrolör Toshiakira Kawaji tarafından Shimoda Ticaret, Gemi Seyri ve Sınırlama Antlaşması imzalanmıştır. İlgili antlaşma tarafların karşılıklı güven ve anlayışına dayanmakta olup iki devlet arasındaki ilişkinin resmî başlangıcı kabul edilmektedir⁴⁸.

İşbu Antlaşma ile düzenlenen ve konumuz açısından önem teşkil eden husus, Rus-Japon ilişkilerinde ciddi sıkıntı yaratan, Japon İmparatorluğu'nun kuzey sınırının tanımlanması olup Antlaşma'nın söz konusu II. maddesi uyarınca “*Bundan böyle Japonya devleti ile Rusya devleti arasındaki sınır Etorofu Adası ile Uruppu Adası'nın arasından geçecek olup Etorofu Adası'nın tamamı Japonya devletine; Uruppu Adası'nın tamamı ile Uruppu'nun kuzeyinde kalan Kuril Adaları ise Rusya devletine ait olacaktır; Karafuto (Sahalin) ise Japonya devleti ile Rusya devleti arasında, bugüne kadar olduğu gibi, bölünmeden kalmaya devam edecektir.*”⁴⁹ şeklinde düzenlenmiştir.

⁴⁸ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.156; daha ayrıntılı bilgi için bkz. MOFA, “150th Anniversary of the Establishment of Diplomatic Relations between Japan and Russia”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/150th/index.html> (s.e.t.:28.09.2018).

⁴⁹ İlgili maddenin Japonca aslından Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır. Orijinal Japonca metni için bkz. MOFA, “日露間領土問題の歴史に関する共同作成資料集” [Toprak Uyuşmazlığının Tarihçesine Dair Belgelerin Ortak Derlemesi], (Bundan böyle “Japonca Derleme (1992)” olarak anılacaktır), s.13. <http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/hoppo/1992.pdf> (s.e.t.:28.09.2018).

Harita 4. Adaların 1855-1875 yılları arasındaki sınır çizgisi⁵⁰

İlaveten işbu Antlaşma ile emtiaların ve onarım işlerinin temin edilebileceği Hakodate, Nagazaki ve Shimoda Limanlarından ticaret yapılabilceği, bir başka deyişle, üç Japon limanının Ruslara açılması (Madde V) ile Rus İmparatorluğu'na Hakodate ve Shimoda'da konsolosluk açma müsaadesi ve ülke dışı dokunulmazlık (*extraterritoriality*) yetkisinin tanınması (Madde VI) da düzenlenmekteydi⁵¹.

Özet olarak, bu Antlaşma ile Etorofu'nun kuzeyinde kalan ve Kurillerin büyük kısmını oluşturan alan üzerinde Rus egemenliği kabul edilirken güneyinde kalan ve Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu'dan oluşan alanın Japonya'ya verilmesi ve Sahalin (Karafuto) üzerinde iki imparatorluğun müşterek egemen olmaları kararlaştırılmış bulunmaktaydı.

⁵⁰ İlgili harita için bkz. MOFA, "Japan's Northern Territories Pamphlet" (Bundan böyle "MOFA Pamphlet" olarak anılacaktır), s.2. <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/pamphlet.pdf> (s.e.t.:28.09.2018).

⁵¹ MORINOSUKE, 1965, s.16; International Society for Educational Information, **Japan in Modern History, Vol.I**, Shobundo, Tokyo, 1995 (Bundan böyle "Japan in Modern History, Vol.I" olarak anılacaktır), s.57.

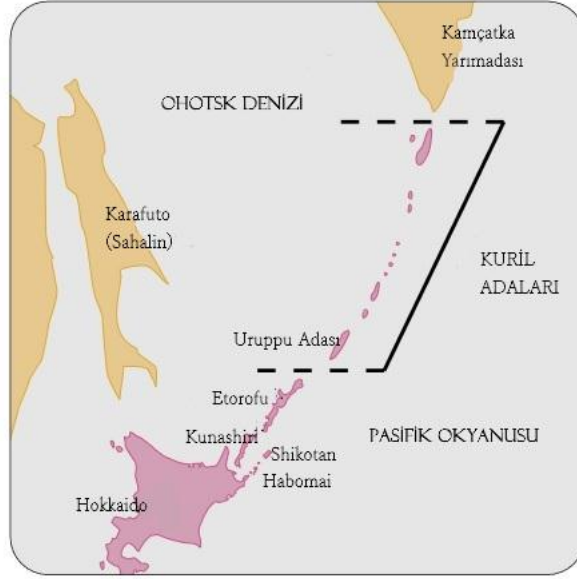
2. St. Petersburg Antlaşması (1875)

1870'lerin ortasında sınırların yeterince net olmaması gerekçesiyle taraflar arasında sınır sıkıntıları tekrar baş göstermiş, her iki devlet de Sahalin'i bölüşmeleri gerektiği hususunda mutabık kalmışlardır. Ne var ki Japon İmparatorluğu bu bölüşmenin 50. paralelden itibaren yapılması gerektiğini iddia ederken Rus İmparatorluğu 48. paralelden geçmesi gerektiğini iddia etmiştir. Bir yıla yakın süren müzakereler sonunda, taraflar 7 Mayıs 1875 tarihinde St. Petersburg Antlaşması'nı imzalamıştır⁵².

İşbu Antlaşma ile *“Japonya, Karafuto (Sahalin) üzerindeki egemenliğinden vazgeçmiş ve karşılığında Kamçatka Yarımadası'na kadar Uruppu'nun kuzeyinde kalan adalar da dâhil olmak üzere, Kuril kuşağının tamamı üzerinde tartışmasız egemenlik kazanmıştır.”* Böylelikle, kuzeyde Shimushu'dan güneyde Uruppu'ya kadar tanımlanan 18 ada daha Japon egemenliğine katılmış ve iki devlet arasındaki sınır, Kamçatka Yarımadası'nın Lopatka Burnu ile Shimushu Adası arasında yer alan boğazdan geçer şekilde belirlenmiştir⁵³.

⁵² ANDERSEN, s.4-5.

⁵³ Söz konusu madde tüm adaların isimlerine de yer verecek şekilde çok kapsamlı düzenlenmiş olup burada sadece özetine yer vermek daha uygun görülmüştür. Söz konusu maddenin İngilizce metni için bkz. MOFA, “1.Article 2 of the Treaty for the Exchange of Sakhalin for the Kurile Islands (1875)”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period2.html> (s.e.t.:28.09.2018).

Harita 5. Adaların 1875-1905 yılları arasındaki sınır çizgisi⁵⁴

Ancak tarafların yayılma istekleri ve jeopolitik kaygıları bu Antlaşma ile de dinmemiş; Ruslar Kurilleri, Japonlar da Sahalin'i geri almayı politika/hedef haline getirmişlerdir. Öte yandan da Balkanlarda sınırlandırılan Rusya'nın, Trans-Sibirya demiryolunun yapımını hızlandırması ve Mançurya üzerindeki nüfuzunun artması ile 1868 Meiji Restorasyonu⁵⁵ 'ndan sonra yayılmacı politikası gün geçtikçe daha da

⁵⁴ MOFA Pamphlet, s.2.

⁵⁵ Meiji restorasyonu, Japon İmparatorluğu'nun modernleşmesini temsil etmekte olup ekonomiden dine, eğitime, sağlığa, sınıfsal farklılıklara, devlet yönetim biçimine, idari yapılanmasına, toprak rejimine, devlet tarafından işletilen fabrikalarına, yabancıların eğitilmesine ve çalıştırılmasına, yabancı gazetelerin tercümesine; posta teşkilatı, saat takvim, giyim kuşam ve hatta mimarisine kadar akla gelebilecek her hususu kapsayan reformlardan oluşmaktadır. Meiji restorasyonu hakkında detaylı bilgi için bkz. Hakkı BÜYÜKBAŞ, "Batı Dünya Egemenliği ve Batı-Dışı Modernleşme: Japon Modernleşmesi ve Uluslararası İlişkiler Bağlamı", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl:4, S.16-17, 2008, s.135-140; Ellen Kay TRIMBERGER, **Tepeden İnmece Devrimler: Japonya, Türkiye, Mısır, Peru**, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2003, s.31-59, 63-130; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.157; Japan in Modern History, Vol.I, s.73-99. İmparatorluk, reformlarla yavaş yavaş güçlenmeye başladığında ise tek taraflı ağır imtiyazlar yükleyen antlaşmaların ve sınır çizgilerinin gözden geçirilmesi gündeme gelmiştir, detayı için bkz. MORİNOSUKE, 1965, s.19-23.

saldırılan Japon İmparatorluğu'nun Kore üzerindeki nüfuzunun artması kaynaklı olarak 1890'larda taraflar arasındaki gerilim tırmanmaya devam etmiştir⁵⁶.

3. Rus-Japon Savaşı (1904-1905) ve Portsmouth Antlaşması (1905)

Kore'nin kontrolünün kimde olacağı sorunsalı üzerinden yaşanan gerginlik, Japonya'nın Çin'e karşı savaş ilanı ile Çin-Japon Savaşı'na dönüşmüş ve bu savaşta çok ağır bir yenilgi ile yüzleşen Çin, 17 Nisan 1895 tarihinde, çok yüklü bir savaş tazminatının yanı sıra, Kore'nin tam bağımsızlığı ile Liadong Yarımadası, Mançurya, Port Artur (bugünkü Lüshun), Tayvan ve Pescadores Adalarının *daimi olarak* Japon İmparatorluğu'na devredileceğine dair hükümler içeren Shimonoseki Antlaşması⁵⁷'ni imzalamak zorunda kalmıştır⁵⁸. Bu Antlaşma bir nevi *Japon Emperyalizmi*'nin doğuşunu sembolize etmektedir.

Emperyalist ve yayılmacı Japon politikaları ile çıkarları çatışan Rusya, Fransa ve Almanya; Japonları Liadong Yarımadası'ndan çıkarmak için Üçlü Müdahale ile harekete geçmişler; bu Üçlü Müdahale sonucunda Çin vermiş olduğu ödünlerin büyük çoğunluğunu geri almıştır⁵⁹. Ancak Çin'in bu yenilgisi ile ortaya konan güçsüzlüğü, Çin

⁵⁶ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.157; ANDERSEN, s.5.

⁵⁷ Bu Antlaşma ile Çin, temel olarak (1) Japonya'nın Kore üzerindeki tam bağımsızlığını; (2) Liadong Yarımadası, Tayvan (Formosa) ve Pescadores'i Japonlara devretmeyi; (3) 200.000.000 Çin gümüş parası tazminat ödemeyi; (4) Yangtze Nehri'nin belirli bir kısmı ile Shashih, Chungking, Soochow ve Hangchow Limanlarını Japonlara ticarete açmayı; (5) Japonlar lehine *en çok gözetilen ulus* kaydı koymayı kabul etmiştir. İlave bilgi için bkz. Kajima MORINOSUKE, **The Diplomacy of Japan 1894-1922, Volume I**, First Edition, Tokyo, Kajima Institute of International Peace, 1976, s.260-267; MORINOSUKE, 1965, s.26.

⁵⁸ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.157-158; Japan in Modern History, Vol.I, s.121.

⁵⁹ Sıcak denizlere inme gayesine Kırım Savaşı (1853-1856) ve Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) ile ulaşamayan Rus İmparatorluğu, gayesine ulaşma amacıyla gözünü Uzak Doğu'ya çevirmişti. Dolayısıyla

üzerinde emelleri olan devletlerin Çin'i paylaşmak üzere harekete geçmelerine ve bölgedeki istikrarsızlığın, dolayısıyla da Rus-Japon ilişkilerinde Kore ve Mançurya üzerinden yaşanan rekabetin ve gerginliğin artmasına neden olmuştur⁶⁰.

Rusların bölgede güçlenmesinden çekinen Japonlar, aralarında gerginliğe yol açan Mançurya ve Kore konularını karşılıklı tavizlerle çözmek amacıyla *Rusların; Japonların Kore'deki, Japonların da Rusların Mançurya'daki nüfuzunu tanıması* şeklinde bir paylaşım teklif etmiştir. Rusların 8 Nisan 1902 tarihinde, Çin'le imzaladığı Rus askerlerinin Mançurya'dan kademeli şekilde geri çekilmesine ilişkin Antlaşma'yı ihlal etmesi, yanı sıra Mançurya'da daha önce işgal etmediği bir yeri daha işgal etmesini

buradaki statükonun korunması Rus İmparatorluğu'nun temel hedeflerinden biriydi. Şöyle ki Ruslar Trans-Sibirya Demiryolu bitene, Pasifik'te sıcak denizlere erişimi olan bir limana ulaşana ve Mançurya ile Kore'de lider bir pozisyona sahip olana kadar statükoyu kesinlikle korumalıydı. Bu yüzden, Japonların, Mançurya, Pekin ve Kore'nin anahtarı addedilebilecek Liadong Yarımadası'nı ele geçirmesi, Rusların tüm bu emellerine taş koymaktaydı. Fransa için, Uzak Doğu'daki sömürgelerinin ve dolayısıyla sömürgeci genişleme politikasının tehlikede olması; buna ilaveten, Ruslarla imzaladıkları Franko-Rus İttifakı sonucu kendini zorunlu hissetmesi baskın nedenlerdi. Almanya için ise sadece ekonomik nedenler ağır basmaktaydı. Her üçünün de farklı çıkarlarla da olsa aynı sonucu istemesi, Rus İmparatorluğu'nun öncülüğünde tarafları bu Müdahaleyi gerçekleştirmeye itti. Müdahale ve Japonya üzerindeki etkilerine dair daha detaylı bilgi için bkz. Kajima MORİNOSUKE, **The Emergence of Japan As a World Power 1895-1925**, First Edition, Tokyo, Charles E. Tuttle Co. Publishers, 1968, s.15-36; MORİNOSUKE, 1965, s.24-36; MORİNOSUKE, 1976, s.293-336.

⁶⁰ Rus İmparatorluğu, daha sonra bölgedeki hâkimiyetini artırabilmek için Çin ile 1896'da gizlice yaptıkları Li-Lobanoff Gizli İttifakı ile, Kuzey Mançurya üzerinden Vladivostok'a bir demiryolu döşemeye başlamış, sonraki yıl stratejik yarımada madencilik ve kerestecilik alanlarında imtiyazlar elde etmiş, demiryolunun kapsamı Kore'ye de taşmış ve Kore'ye iç yollar yapmaya başlamış; en sonunda Mart 1898'de, Üçlü Müdahale ile Japonya'yı çıkardıkları Liadong Yarımadası'ndaki Lüshun (Port Artur) ve Dalian'ı kiralamış ve Lüshun'a bir askerî üs konuşlandırmıştır. Konuyu dağıtmamak adına Rusya haricindeki diğer devletlerin işgal hareketlerine burada değinilmeyecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. MORİNOSUKE, 1965, s.32-33; MORİNOSUKE, 1968, s.316-317.

takiben müzakerelerin 1904 yılı başlarında sekteye uğraması sonucunda, Japonlar bir yandan resmî ilişkileri yürütürken bir yandan da savaş hazırlıklarına başlamış ve 10 Şubat 1904 tarihinde Ruslara savaş açmışlardır⁶¹.

Mançurya'nın işgalinden hoşnut olmayan ABD ve Ocak 1902'de Japonlarla ittifak antlaşması⁶² imzalayan İngiltere'nin desteği yanı sıra Rus İmparatorluğu'nun yaşamakta olduğu iç karışıklığın avantaj olarak kullanılması ile 1904-1905 Rus-Japon Savaşı, 1905 yılı başlarında sırasıyla Lüshun'daki Rus üssü, Mukden, Japon Denizi cephelerinde Rusların ağır yenilgiye uğradığı savaşlar silsilesi şeklinde gelişmiştir. Rus kuvvetlerine yardım etmek üzere Avrupa'dan yola çıkan Baltık Filosu'nun Vladivostok'a varmak üzereyken Japonlar tarafından batırılması ve bir yandan da Rus Çarlığı'nda gelişen devrimci hareket, Çar II. Nikolay'ı barış görüşmelerine oturmaya zorlamıştır⁶³.

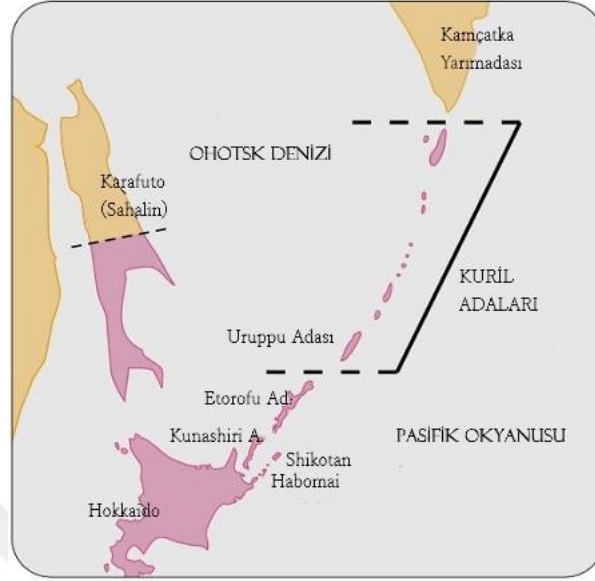
ABD Başkanı Theodore Roosevelt, 9 Ağustos-5 Eylül 1905 tarihleri arasında New Hampshire'daki Portsmouth'ta toplanan barış konferansında arabuluculuk görevini üstlenmiştir. Taraflar arasında kabul edilen Portsmouth Antlaşması ile Ruslar, özetle, (1) Kore söz konusu olduğunda Japonların politik, askerî ve ekonomik çıkarları doğrultusunda yönlendirme, koruma ve denetleme hakkı bulunduğu hususunda razı olmuş; (2) Çin toprakları, Lüshun ve Dalian üzerindeki kiralama haklarını ve Changchun'un güneyinde yer alan demiryolunu Japon İmparatorluğu'na devretmiş; (3) ***Sahalin Adası'nın 50. enlemin güneyinde kalan kısmını ve ilgili adaları Japonlara***

⁶¹ MORİNOSUKE, 1965, s.37-38. Görüşmeleri içeren ayrıntılı bilgi için bkz. MORİNOSUKE, 1968, s.131-149.

⁶² İttifaka dair ayrıntılı bilgi için bkz. MORİNOSUKE, 1968, s.100-129.

⁶³ Japan in Modern History, Vol.I, s.129; Japan in Modern History, Vol.II, s.73.

devretmiş (Vurgu eklenmiştir.); ve (4) savaş esirleri için Japonlara 80.000.000 Japon yeni ödemeyi kabul etmiştir⁶⁴.

Harita 6. Adaların 1905-1945 yılları arasındaki sınır çizgisi⁶⁵

4. I. Dünya Savaşı (1914-1918)

Rus-Japon Savaşı'ndan sonra Rus İmparatorluğu ülke içindeki karışıklıkları toparlamaya uğraşırken sanayi devriminin tamamlanmasının da etkisiyle, Japon emperyalizmi ivme kazanarak bölgeye yayılmaktaydı. Bu bağlamda, Japon İmparatorluğu, 1905 yılından itibaren ABD ve İngiltere ile çeşitli ittifak sözleşmeleri imzalamış; Kore üzerinde kurduğu hükümlanlık ile adım adım Kore'yi himayesi altına almış, en sonunda 1910 yılında resmî olarak Kore'yi ilhak ederek sömürgesi hâline getirmiştir. Mançurya'da da aynı sonuca ulaşmak için benzer adımları atmaya başlamış, 1906 yılında Guandong Valiliği'ni oluşturmuş ve devlet-özel sektör ortaklığı niteliğinde Güney Mançurya Demiryolu Şirketini kurarak Changchun ve Lüshun arasında faaliyet

⁶⁴ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.158; MORİNOSUKE, 1965, s.39.

⁶⁵ MOFA Pamphlet, s.2.

gösteren demiryolunun ve civarındaki kömür madenlerinin işletmesini bu şirkete vermiştir⁶⁶.

1905-1916 yılları arasında iki devlet arasındaki tansiyon düşmüş ve daha barışçıl bir paydada buluşmuşlardır. 1905 yılında, aralarında bir Konvansiyon imzalanmasına dair görüşmeler başlamış; 1907 yılında ilki imzalanan Rus-Japon Konvansiyonu, 1910 ve 1912 yıllarında revizyonlarla tekrar imzalanmıştır. 1916 yılında ise sonuncusu imzalanan Dördüncü Konvansiyon ile özet olarak her iki devlet de birbirinin Mançurya ve İç Moğolistan'daki etki alanlarını kabul etmişlerdir⁶⁷.

28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya Veliht Prensi'nin bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi üzerine 15 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan

⁶⁶ MORİNOSUKE, 1965, s.53-62; Japan in Modern History, Vol.I, s.131-133.

⁶⁷ 1907 tarihli Birinci Konvansiyon'un açık hükümleri Uzak Doğu'da statükonun korunması ve iyi komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesi şeklinde iken; gizli hükümleri Mançurya sınır çizgisinin her iki devletin de etki alanını koruyup sürdüreceği şekilde olması ve yanı sıra, Japonya'nın Kore'de özgür hareket kabiliyeti ile Rusya'nın da İç Moğolistan'daki etki alanlarını korumayı hedeflemektedir. 1910 tarihli İkinci Konvansiyon, 1907 Konvansiyonu'nun hükümlerine atıf yapıp onları yenilerken; gizli hükümler, özel menfaatlerin tehlike altında olması hâlinde birbirlerine destek olmalarını düzenlemektedir. 1912 tarihli Üçüncü Konvansiyon ile Mançurya'yı; kuzeyi Rusya'nın, güneyi Japonya'nın olacak şekilde bölüşmekteydiler. Birinci Dünya Savaşı esnasında imzalanan 1916 tarihli Dördüncü Konvansiyon ile ise Çin'i paylaşmakla kalmayıp birbirlerinin etki alanlarındaki özel menfaatlerine hâlel getiren üçüncü taraflara karşı birlikte savaş açma hususunda savunmacı ve saldırgan bir ittifak oluşturmaktaydılar. Bu Konvansiyonların detayları için bkz. MORİNOSUKE, 1965, s.48-51; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.159. Konvansiyonlara dair görüşmeler ve konvansiyonların tam metinleri hakkında daha detaylı bilgi için ise bkz. MORİNOSUKE, 1968, s.177-179, 198-201, 213-218, 236-243.

İmparatorluğu'nun Sırbistan'a saldırması ile patlak veren I. Dünya Savaşı⁶⁸'na, İngiltere ile imzalamış olduğu paktlar dolayısıyla Japon İmparatorluğu da, Sırbistan'ı destekleyerek genel seferberlik ilan eden Rus İmparatorluğu yanında, İtilaf Devletleri'nin⁶⁹ bir parçası olarak girmiştir.

Japonlar çok az müdahalelerini gerektiren savaş esnasında da boş durmamış ve Almanya'yı Çin'den çıkarma bahanesiyle Almanların Çin'de sahip olduğu tüm hakların kendisine devrini temin etmiş ve hatta Güney Mançurya ve İç Moğolistan'da ilerlemeye devam etmiştir⁷⁰.

Rusya açısından ise başından itibaren kötü seyirle giden savaşa, ülke içindeki ihtilalci propagandalar ve dolayısıyla halk içindeki memnuniyetsizlik, ekonomik çöküntü eklenince Şubat 1917'de Çarlık rejimi yıkılmış; Ekim 1917'de Bolşevik devriminin gerçekleşmesinden sonra Lenin liderliğinde kurulan Sovyet hükümeti, imparatorluğun akdettiği antlaşmaların tamamını feshetmiş ve Rus-Japon Konvansiyonlarının gizli hükümleri de dâhil olmak üzere hepsini kamunun erişimine açmış; bir yıl sonra da Almanya ve Avusturya ile ateşkes antlaşmaları imzalamıştır⁷¹.

⁶⁸ Birinci Dünya Savaşı'nın yakın nedenleri için bkz. Oral SANDER, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**, 11. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s.343-356; uzun vadeli nedenler ve yazarın diğer analizleri için ise bkz. SANDER, 2003, s.233-269.

⁶⁹ İtilaf Devletleri, Rusya, İngiltere ve Fransa arasında 1907 yılında imzalanan Üçlü İtilaf sonucu şekillenmiş olup konunun dağılmaması adına açıklama yapılmayacak olup detaylı bilgi için bkz. SANDER, 2003, s.257-266.

⁷⁰ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.159; Japan in Modern History, Vol.II, s.93-95. Daha detaylı bilgi ve ilgili diplomatik yazışmalar için bkz. Kajima MORİNOSUKE, **The Diplomacy of Japan 1894-1922, Volume III**, First Edition, Tokyo, Kajima Institute of International Peace, 1980, s.181-185.

⁷¹ SANDER, 2003, s.387-391; MORİNOSUKE, 1965, s.51; Jane DEGRAS, **Soviet Documents on Foreign Policy, Volume I, 1917-1924**, London New York Toronto, Oxford University Press, 1951, s.159.

5. II. Dünya Savaşı (1939-1941) ve Rus-Japon Tarafsızlık Paktı (1941)

Japon İmparatorluğu'nun, Rus-Japon itilafının sona ermesine cevabı, Kuzey Mançurya ve Sahalin'de daha da yayılmacı bir politika izlemeye başlamak şeklinde olmuş; 1918 yılında ABD'nin Çekoslovakya'ya yardım amaçlı ortak sefer düzenleme teklifini bahane ederek Sahalin, Sibirya ve Kuzey Mançurya'ya birliklerini yığmış, savaş bitiminde Batı'nın bölgeden askerlerini çekmesine ve SSCB'nin müteaddit kereler barış müzakeresi ve yeni ticari, ekonomik antlaşma tekliflerine rağmen Japonlar, 1922 yılına kadar askerlerini bölgede tutmaya devam etmiş; sonrasında ise 1922 yılında Sibirya'daki askerî birliklerini geri çekmiş ve fakat Kuzey Sahalin'de işgalini biraz daha genişletmiş ve bölgeyi 1925 yılına kadar boşaltmamıştır⁷².

Japon İmparatorluğu 20 Ocak 1925 tarihinde Sovyetler Birliği'ni tanımış ve aralarındaki diplomatik ilişkinin resmî başlangıcı teşkil eden aynı tarihli Sovyet-Japon Temel Antlaşması⁷³ 'nı (*Soviet-Japanese Basic Convention*) akdetmişlerdir⁷⁴. Bu antlaşma uyarınca taraflar arasında ilk etapta yalnızca Portsmouth Antlaşması geçerli addedilecek olup diğer antlaşmaların akıbeti hususunu taraflar ileride değerlendirecektir; Japonlar, Kuzey Sahalin'i SSCB'ye iade edip bölgedeki askerî

⁷² DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.160; MORİNOSUKE, 1965, s.68; ANDERSEN, s.5-6; Japan in Modern History, Vol.I, s.171; metinde değinilen olaylar için sırayla bkz. DEGRAS, 1951, s.182-183, 341-342, 487-492.

⁷³ Antlaşma'nın İngilizce tam metni ve ekleri için bkz. Convention Embodying Basic Rules of the Relations Between Japan and the Union of Soviet Socialist Republics, s.31-53. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%2034/v34.pdf> (s.e.t.:28.09.2018). Antlaşma'nın görüşme turları ve tarafların iddia ve talepleri hakkında detaylı bilgi için bkz. MORİNOSUKE, 1968, s.292-307.

⁷⁴ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.160.

birliklerini geri çekmeleri karşılığında bu bölgedeki kömür ve petrol sahalarında çalışma yapma hususunda imtiyaz elde etmiştir⁷⁵.

Bir kitle savaşı olan I. Dünya Savaşı'ndan katılan-katılmayan ayrımı olmaksızın dünyanın tamamının derinden etkilenmesi sebebiyle, uluslararası toplumda, I. Dünya Savaşı'ndan sonra barış antlaşmaları ile bir dinginlik kurulmuş⁷⁶; daha barışçıl, daha eşit bir dünya düzeni tesis etme, çatışmaların önüne geçebilecek önlem mekanizmaları geliştirme şeklinde bir akım başlamış; bunun doğrultusunda, 28 Nisan 1919 tarihinde (Japonya'nın kurucu üyeleri arasında yer aldığı), Misakı ile kuvvet kullanma hakkının kısıtlanmasına ve uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne yönelik birtakım hükümler getiren Milletler Cemiyeti kurulmuştur⁷⁷. Ne var ki bu dinginlik çok uzun sürememiş, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile birlikte, dünyada milliyetçilik yayılmaya, böylelikle Versay düzeni çatırdamaya ve saldırgan politikalar tekrar yaygınlaşmaya başlamıştır.

Japonya da saldırgan politikalarına geri dönmüş, Mançurya'ya çıkartmalar gerçekleştirerek 1931'de Mançurya'yı işgal etmiş, 1932'de kendi güdümünde olan Mançukuo kukla devletini kurmuş; bu eyleminin MC'nin Genel Kurulu'nda kınanması

⁷⁵ Jane DEGRAS, **Soviet Documents on Foreign Policy, Volume II, 1925-1932**, London New York Toronto, Oxford University Press, 1952, s.5-9.

⁷⁶ I. Dünya Savaşı'ndan sonraki güç dengesine dair analiz için bkz. Mehmet GÖNLÜBOL, **Uluslararası Politika, İlkeler – Kavramlar – Kurumlar**, 5. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000, s.440-441.

⁷⁷ Buna ilaveten Milletler Cemiyeti döneminde silahsızlanma için çeşitli konferanslar gerçekleştirilmiş; 1921-1922 yılları arasında düzenlenen Washington Bahriye Konferansı'nın çıktıları olarak (Japonya'nın âkit devletlerinden biri olduğu) Dörtlü Antlaşma, Dokuzlu Antlaşma ve Bahriye Sınırlama Antlaşmaları (*Naval Limitation Treaty*) imzalanmıştır, bkz. GÖNLÜBOL, s.454-455; MORİNOSUKE, 1965, s.70-75. Dörtlü Antlaşma ve Dokuzlu Antlaşma hakkında daha detaylı bilgi için ise sırasıyla bkz. MORİNOSUKE, 1968, s.269-272, 273-291. 1922 tarihli Bahriye Silahlanmasına dair Sınırlama Antlaşması'nın (*Naval Armament Limitation Treaty*) tam metni için ise bkz. MORİNOSUKE, 1980, s.496-501.

üzerine 1933'te Milletler Cemiyeti'nden çıkmış⁷⁸, 1934'te savaş gemisi ve cephane üretimini kısıtlayan Washington Bahriye Sınırlama Antlaşması'nı feshetmiş, 1936'da da Londra Bahriye Konferansı'ndan ayrılmış; böylelikle kendini uluslararası camiadan izole etmiştir⁷⁹.

Sovyetler Birliği ise komünist bir devlet olarak büyük bir hızla yükselmekte olup Almanya, Japonya gibi saldırgan devletlerin Milletler Cemiyeti'nden ayrılması üzerine, 1934 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye olmuş; böylelikle uluslararası arenada da önemli bir rol oynamaya başlamıştır⁸⁰.

1929 yılından itibaren, özellikle 1932-1935 yılları arasında, Japonların bu saldırgan politikası; Sovyet-Japon ilişkilerine, Mançurya hususunda baş gösteren Sovyet-Çin uyuşmazlığı, Doğu Çin ve Güney Mançurya Demiryolları, Mançukuo, Sahalin ve Kore hususlarında çatışmaların yanı sıra, aşırı silahlanma ve savaş çıkırtkanlığı yapma şeklinde tezahür etmiştir⁸¹. 1936-1938 yılları arasında yukarıda belirtilenlere, sınır ihlalleri, gece baskınları, diplomatik anlaşmazlıklar, SSCB vatandaşlarına hukuka aykırı muameleler ve fiziksel saldırılar eklenmiş olup ilişki her geçen gün biraz daha gerilmekte ve hızla bozulmaktaydı⁸².

⁷⁸ Japonya, Milletler Cemiyeti'nden ayrılma talebini 1933 yılında bildirmekle birlikte, resmî ayrılma tarihi 28 Mart 1935'tir, bkz. MORİNOSUKE, 1965, s.78.

⁷⁹ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.160; MORİNOSUKE, 1965, s.78-79; Japan in Modern History, Vol.II, s.117-121.

⁸⁰ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.160.

⁸¹ Konumuzun dağılmaması açısından burada sadece başlık hâlinde değinilmekle birlikte, daha detaylı bilgi için sırasıyla bkz. Jane DEGRAS, **Soviet Documents on Foreign Policy, Volume III, 1933-1941**, London New York Toronto, Oxford University Press, 1953, s.11-14, 35, 47, 57, 66, 72-73, 155.

⁸² Yine konumuzun dağılmaması açısından burada sadece başlık hâlinde değinilmekle birlikte, daha detaylı bilgi için sırasıyla bkz. DEGRAS, 1953, s.224, 270-272, 294-299. Ayrıca, göz ardı edilmemelidir ki Japonya'nın, 1936 yılında Kuzey Çin'deki beş bölgeyi kendi idaresi altına alma politikasının sonucu

Almanya'nın Avusturya'yı ilhak edip Çekoslovakya'yı Alman toprağı saymasını takiben 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'yı işgal etmesi üzerine, 3 Eylül 1939 tarihinde İngiltere ve Fransa da, Almanya'ya karşı savaş ilan etmiş ve böylelikle İkinci Dünya Savaşı⁸³ başlamıştır. 1940 yılında Japonya, Almanya ve İtalya bir ittifak antlaşması imzalayarak Mihver (Axis) Devletlerini kurmuşlardır; karşılarında ise SSCB, ABD, İngiltere, Fransa ve Çin'den oluşan Müttefik (Allies) Devletler yer almakta idi⁸⁴.

1939-1940 yıllarında Sovyet-Japon ilişkisi en azından kâğıt üzerinde bir düzelmeye girmişse⁸⁵ de, oldukça saldırgan bir politika izleyen Japonya, savaş boyunca Çin'in tüm doğu kıyısını ele geçirmiş; bir yandan da Güney Pasifik'teki batı sömürgeleri olan Filipinler, Fransız Hindini, Malaya, Endonezya ve Burma'yı işgal ederek Asya'yı sömürgeleştirmeye devam etmiştir. Savaş devam ederken Mançurya sınırında SSCB ile gerçekleşen çatışmalarda Sovyetlerin galip gelmesinin akabinde, 13 Nisan 1941 tarihinden itibaren beş yıl geçerli olmak üzere Sovyet-Japon Tarafsızlık Pakti⁸⁶ imzalanmıştır⁸⁷.

olarak 1937 yılında başlayan Japon-Çin Savaşı, Çin'in bazı cephelerini koruyan Sovyetler Birliği ile Japonya'yı karşı karşıya getirmekte ve Sovyet-Japon ilişkilerini doğrudan etkilemekteydi. Bu bağlamda, Japonya'nın Çin politikası ile ilgili başlıklara dair daha detaylı bilgi için bkz. DEGRAS, 1952, s.384-387, 514-517, 524-528; Japan in Modern History, Vol.I, s.213-215.

⁸³ 6 yıl süren ve dünyanın tamamını kasıp kavuran savaşın, her cephesi bakımından kısa özeti için bkz. William H. MCNEIL, **Dünya Tarihi**, 7. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s.782-789.

⁸⁴ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.161; Japan in Modern History, Vol.I, s.221; Japan in Modern History, Vol.II, s.131.

⁸⁵ DEGRAS, 1953, s.326-328, 398-400, 468.

⁸⁶ Karşılıklı barışın sürdürülmesi, taraflardan biri üçüncü bir devlet ile ihtilafa düştüğünde diğer devletin tarafsız kalması ve birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi hususlarını içeren söz konusu Paktın ilgili maddelerinin İngilizce metinleri için bkz. DEGRAS, 1953, s.486-487.

⁸⁷ MORINOSUKE, 1965, s.79; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.161.

B. II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN 1990'A KADAR OLAN DÖNEM (1941-1990)

1. II. Dünya Savaşı-Pasifik Cephesi (1941-1945)

Japonya'nın 8 Aralık 1941'de Pearl Harbor baskınına gerçekleştirmesi üzerine İkinci Dünya Savaşı'nın Pasifik cephesi başlamıştır⁸⁸. Japonya'nın ABD'ye savaş ilanını takiben aralarındaki Pakt uyarınca Almanya ve İtalya da ABD'ye savaş ilan etmiş; böylece savaş neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır.

a. Kahire Konferansı (22-26 Kasım 1943)

⁸⁸ İkinci Dünya Savaşı'nda Pasifik cephesinin başlangıcını şu şekilde özetleyebiliriz: Polonya'yı SSCB ile doğu-batı şeklinde paylaşarak işgal eden Almanya'nın Avrupa'yı hızlı bir şekilde geçip Fransa içlerine kadar gelerek Haziran 1940'ta Paris'i işgal etmesi üzerine, bu tarihe kadar tarafsızlık politikası güden Japonya, Pasifik'te çok ciddi kazanımları olabileceği düşüncesi ile Temmuz ayında Fransız Hindicini'nin kuzeyine asker yığmaya başlamış ve Eylül ayında Almanya ile İtalya'nın taraf olduğu Üç Taraflı Paktı imzalamıştır. Bu Pakt uyarınca taraflar birbirlerinin Avrupa ve Asya'daki lider pozisyonlarını kabul etmekte ve taraflardan herhangi birinin savaşta olmadığı bir üçüncü devlet tarafından saldırıya uğraması hâlinde birbirlerine askerî ve politik destek sağlamayı vaat etmekteydiler.

Almanya'nın Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne savaş açmasından ve Sovyetler'in hâlihazırda bir cephede savaşıyor olmasından istifade eden Japonya, Fransız Hindicini'ne ilerlemeye başlamış ve bunun sonucu olarak ABD'nin ticari ambargosu ile karşı karşıya kalmıştır. Ekim 1941'de ABD'nin önce Japonların Mançurya hariç Çin'de işgal ettiği bölgeleri terk etmelerini ve Almanya-İtalya ile imzaladıkları Üç Taraflı Paktı hükümsüz kılmalarını talep etmesi ve bu taleplerin reddi üzerine de önceki taleplerine ilaveten Japonya'nın Çin ana karasının tamamını terk etmesi talebine binaen Japonya, 8 Aralık 1941'de Malay Yarımadası'na kuvvetlerini demirlemiş ve gizli Pearl Harbor baskınına gerçekleştirmiştir. Böylelikle İkinci Dünya Savaşı'nın Pasifik cephesi başlamıştır. Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Japan in Modern History, Vol.I, s.221-227; Japan in Modern History, Vol.II, s.131-137.

Japonya, Sovyetler ile imzaladığı Tarafsızlık Paktı tahtında, Sovyetler Birliği ile arabulma niyeti taşısa da, tüm bu gelişmeler yaşanırken ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başkanı Churchill ve Çin hükümetinin başı Jiang Jienshi, 22-26 Kasım 1943 tarihinde Kahire’de bir araya gelerek SSCB’nin Almanya’yı mağlup ettikten sonra, Japonya’ya karşı savaşa girmeye nasıl ikna edilebileceği hususu üzerinde uzun uzadıya tartışmış⁸⁹ ve Japonya’ya topluca savaş açma ve Japonya’nın Birinci Dünya Savaşı’nda Güney Pasifik’te işgal ettiği ve himayesi altında tuttuğu tüm adaları geri alma; Mançurya, Tayvan ve Pescadores takımadalarını Çin’e geri verme ve Kore’yi bağımsızlığına kavuşturma iradelerini içeren Kahire Deklarasyonu’na imza atmışlardır⁹⁰.

Bu Deklarasyon’un önem teşkil eden noktaları şu şekilde aktarılabilir: “Üç büyük Müttefik ... Kendileri için herhangi bir kazanç veya **toprak genişlemesi** düşüncesi gütmemektedirler. Amaçları, Japonya’nın, 1914-I. Dünya Savaşı’nın başlangıcından itibaren gasp veya işgal ettiği Pasifik’teki tüm adalardan yoksun bırakılması (stripped) ve Mançurya, Tayvan, Pescadores gibi Çinlilerden çaldığı tüm toprakları Çin Cumhuriyeti’ne iade etmesidir. Ayrıca, Japonya **şiddet ve açgözlülükle elde ettiği** tüm diğer topraklardan da çıkarılacaktır. ... **Japonya’nın koşulsuz tesliminin** temini için gerekli olan, önem arz eden ve süregelen operasyonları sürdürmeye devam edecektir. (Vurgu eklenmiştir.)”⁹¹

⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz. US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conferences at Cairo and Tehran 1943**, Washington, US Government Printing Office, 1961 (Bundan böyle “FRUS CAIRO-TEHRAN CONFERENCE MINUTES” olarak anılacaktır), s.327-328.

⁹⁰ Deklarasyon’un tam metni için bkz. FRUS CAIRO-TEHRAN CONFERENCE MINUTES, s.448-449.

⁹¹ Deklarasyon’un İngilizceden Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır.

b. Tahran Konferansı (27 Kasım-2 Aralık 1943)

Kahire Konferansı'ndan hemen sonra, 27 Kasım-2 Aralık 1943 tarihinde, Roosevelt, Churchill ve Stalin, Tahran'da bir araya geldiklerinde cephe cephe İkinci Dünya Savaşı'nı değerlendirmiş, Stalin'in çok enerji, zaman ve donanım harcadıkları Alman cephesinin sona ermesini takiben Pasifik cephesine destek verebileceği yönündeki beyanatı üzerine, Kuzey Fransa'ya girme stratejileri üzerinde tartışmış; Japonya ve Almanya'dan alınan toprakların akıbetinin ne olacağı müzakere edilmiştir⁹². Tahran Konferansı'nda alınan ve II. Kahire Konferansı⁹³'nda daha da netleşen kararlar doğrultusunda Müttefik Kuvvetler planlar yapmaya başlamış⁹⁴ ve 6 Haziran 1944'te Normandiya'ya girerek burada ikinci bir cephe açmışlardır⁹⁵.

c. Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945)

Bir yandan cephelerde sıcak savaş tüm hızıyla sürmekte iken bir yandan da kâğıt üzerinde sürdürülen stratejik savaşın devamı için Roosevelt, Churchill ve Stalin 4-11

⁹² İlgili toplantı tutanakları için bkz. FRUS CAIRO-TEHRAN CONFERENCE MINUTES, s.489-490, 498-502.

⁹³ 2-7 Aralık 1943 tarihleri arasında gerçekleştirilen ilgili Konferans'ın toplantı tutanaklarında bir bölüm tamamen "Japonya'nın Yenilmesine Dair Genel Plan" başlığına ayrılmıştır, detaylı bilgi için bkz. FRUS CAIRO-TEHRAN CONFERENCE MINUTES, s.765-773.

⁹⁴ Yalta Konferansı öncesinde ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği, aralarında Almanya'ya karşı hangi cephenin açılacağı, hangi silahların kullanılacağı, Almanlar yenildikten sonra topraklarının nasıl bölüşüleceği, Almanların koşulsuz tesliminden ne kadar sonra Sovyetler'in Pasifik cephesine dâhil olacağı, Japonların koşulsuz tesliminden sonra Japon topraklarının nasıl bölüşüleceği gibi hususları kapsayan ve kapsamlı planlamalar içeren çeşitli yazışmalar gerçekleştirmiştir. Bu gizli yazışmaların tam metinleri için bkz. FRUS YALTA MINUTES, s.361-400.

⁹⁵ Japan in Modern History, Vol.II, s.281.

Şubat 1945 tarihlerinde bu kez de Kırım'da düzenlenen Yalta Konferansı'nda bir araya gelerek hâlihazırda yazışmalarla şekillendirdikleri Güney Sahalin ile Kuril Adaları'nın egemenliğinin Sovyetler Birliği'ne verilmesi şartıyla Almanya'nın tesliminden iki üç ay sonra Sovyetler Birliği'nin de Japonya'ya karşı savaşa gireceği hususunu imza altına almışlardır⁹⁶. İşbu Antlaşma, somut uyuşmazlığın temel kilit noktalarından bir tanesini teşkil etmekte olduğu için ilgili maddelere yer vermekte yarar görüyoruz⁹⁷:

“Üç Büyük Güç -Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya- liderleri Almanya'nın teslim olması ve Avrupa'da savaşın sona ermesinden iki üç ay sonra aşağıdaki şartlar dâhilinde, Sovyetler Birliği'nin Müttefikler yanında Japonya'ya karşı savaşa gireceği hususunda mutabık kalmışlardır.

...2. Japonya'nın 1904 yılındaki hain saldırısı ile ihlal edilen Rusya'nın hakları eski hâline getirilecektir, şöyle ki,

(a) Sahalin'in güney kısmı ile bitişindeki adalar Sovyetler Birliği'ne iade edilecektir (shall be returned)...

3. Kuril Adaları Sovyetler Birliği'ne teslim edilecektir (shall be handed over). (Vurgu eklenmiştir.)”⁹⁸

⁹⁶ Antlaşma'nın orijinal İngilizce tam metni ile müzakereler sırasında yapılan değişiklikleri gösteren taslak metni için sırasıyla bkz. FRUS YALTA MINUTES, s.984, 896.

⁹⁷ Antlaşma'nın İngilizceden Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır.

⁹⁸ Metinde *iade etmek* ve *teslim etmek* şeklinde iki farklı fiilin tercih edilmesi doktrinde sıklıkla altı çizilen ve dikkat çekilen bir noktadır. Genellikle, Kurullerin *teslim edilecek* olması, bu adalar üzerinde Japon egemenliğinin sarıh kabulü olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada, Andersen'in bu ifade seçiminin en az iki hukuki tutarsızlık barındırdığı şeklindeki görüşüne yer vermek istiyoruz. Şöyle ki 1.Kuril Adaları Japonya tarafından hiçbir zaman işgal edilmemiş olup Sahalin karşılığında Rusya tarafından Japonya'ya verilmiştir; dolayısıyla *Japonya'nın 1904 yılındaki hain saldırısı ile Rusya'nın ihlal edilen haklarına* sokulamaz; 2.1904'te SSCB henüz mevcut bulunmadığından, Sahalin'i kaybeden Rusya İmparatorluğu olup Sahalin'de hiçbir zaman SSCB egemenliği görülmemiştir; bunun doğal sonucu olarak, adalar SSCB'ye ancak verilebilir ve fakat *iade edilemez*. Bu görüş için bkz. ANDERSEN, s.7.

2. II. Dünya Savaşı'nın Sona Ermesi ve Potsdam Deklarasyonu (1945)

Amerikan kuvvetleri, Ekim 1944'te Filipinler'e; Şubat 1945'te İwojima'ya, (Japonya) ve Nisan 1945'te de Okinawa'ya (Japonya) ayak basmıştır. Pasifik cephesi çökerken Avrupa cephesi de pek farklı durumda değildi; Temmuz 1943'te İtalya, Nisan 1945'te Berlin kuşatmasından sonra ise Mayıs 1945'te Almanya teslim olmuştur⁹⁹. 17-25 Temmuz 1945 tarihleri arasında Berlin eteklerinde Potsdam müzakereleri gerçekleştirilmiş; burada en temel gündemi Mihver Devletlerinin teslim koşulları ve sonrasında toprakların paylaşımı ile ülkelerin idaresi oluşturmuştur¹⁰⁰. Japonya; ABD, İngiltere ve Çin adına yayımlanan Potsdam Deklarasyonu'nu imzalamaya zorlanmıştır¹⁰¹.

Japon hükümeti Potsdam'a sessiz kalarak reddetme yoluna gitmeyi tercih etse de ABD, dünya tarihinde bir ilk gerçekleştirerek 6 Ağustos'ta Hiroşima'ya, 9 Ağustos'ta da Nagazaki'ye atom bombası atarak savaşa kesin ve nihai bir son vermiştir. Söz konusu iki atom bombasının arasında, 8 Ağustos 1945 tarihinde ise Sovyetler Birliği;

⁹⁹ MCNEIL, s.786-787.

¹⁰⁰ Japan in Modern History, Vol.I, s.233-235.

¹⁰¹ Her ne kadar Stalin müzakerelerde hazır bulunmuşsa da, müzakereler esnasında SSCB henüz Japonya'ya savaş ilan etmemiş olduğundan, Deklarasyon hazırlanırken Stalin'in adı savaş ilan etmiş ve etmemiş olma durumuna göre dâhil edilecek veya çıkartılacak şekilde köşeli parantez içinde kullanılmıştır. Bu şekilde hazırlanan Deklarasyon'un taslak metni için bkz. US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference) 1945 Volume I**, Washington, US Government Printing Office, 1960 (Bundan böyle "FRUS POTSDAM MINUTES Vol.I" olarak anılacaktır), s.893-894.

Berlin (Potsdam) Konferansı öncesinde savaşın durumu, gidişatı; Japonya'nın koşulsuz teslim şartları, atom bombası kullanımı; savaş sonrası Japon topraklarının paylaşımı ve Japonya'nın idaresine dair yapılan kapsamlı yazışmalar için ise aynı dokümanda yer verilen Uzak Doğu Mevzuları kısmına bkz. FRUS POTSDAM MINUTES Vol.I, s.877-948.

Japonya ile arasında hâlâ geçerliliğini sürdüren Tarafsızlık Paktı'nı ihlal ederek Japonya'ya savaş ilan etmiştir. 14 Ağustos 1945 tarihinde Japonya, Potsdam şartlarını kabul ederek teslim olmuş ve böylece dört yıl süren Pasifik Savaşı sona ermiştir¹⁰².

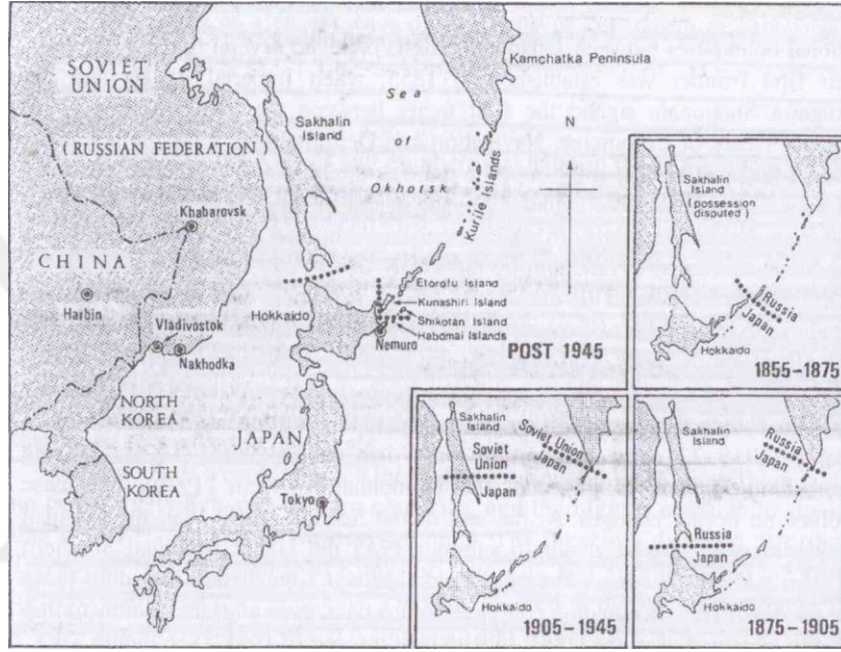
Yalta Konferansı sırasında, savaşın olabildiğince az kayıpla ve en hızlı şekilde bitebilmesi için SSCB'nin desteğine ihtiyaç duyan ABD'nin atom bombası çalışmalarının başarılı bir şekilde sonuç vermesi ile birlikte artık SSCB'ye ihtiyaç duymaması üzerine SSCB dâhil olmadan önce savaşı bitirme çabaları sonuçsuz kalmış; SSCB, iki atom bombası arasında savaşa girmiş ve Japonya'nın koşulsuz teslimini takiben ABD ile, Japon toprakları üzerindeki pazarlıklarını masanın üstüne, bu kez, açıkça yatırmıştır. Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı'nın (*Supreme Command for the Allied Powers*) göndermiş olduğu Genel Emir No.1 uyarınca kendisine Yalta'da söz verildiği üzere Kuriller'in verilmediğini gören Sovyetler, Kuriller'in tamamının yanı sıra Hokkaido'nun kuzey yarısını da istemiş; bu durum, Asya-Pasifik'teki dengelerin geleceğinden korkan ve Kuriller'e üs kurmak isteyen Amerikan çıkarlarına uymadığı için ABD, Kuriller'i Sovyetler'e bırakmış fakat Hokkaido'nun Japonya'da kalmasında diretmiştir. Bu doğrultuda da SSCB, önce Mançurya ile Kore'yi, ardından da Japonya henüz Potsdam Deklarasyonu'nu imzalamadan, 11 Ağustos 1945'te Sahalin'i, 18 Ağustos 1945'te Shumshu Adası'ndan güneye doğru Kuriller'i işgale başlamıştır. 2 Eylül 1945'te ise Japonya, Teslim Senedi'ni imzalayarak Potsdam Deklarasyonu'nu resmî olarak kabul edip teslim olmuştur¹⁰³.

Potsdam Deklarasyonu uyarınca Japonya'nın teslim olup işgal ettiği toprakların tamamından geri çekilmesi yetmemiş, ayrıca Japonya, Müttefik Devletler tarafından işgal de edilmiştir. Kore Yarımadası'nın kuzey kısmı ile Güney Sahalin ve Kuriller

¹⁰² HARA, 2007, s.76; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.163-164.

¹⁰³ HARA, 2007, s.76-77; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.164-165; ANDERSEN, s.8.

SSCB tarafından¹⁰⁴; Kore Yarımadası'nın güney kısmı, Amami Adaları da dâhil güney batı adalar kuşağı ve Ryukyu Adaları ile Ogasawara Adaları ABD tarafından işgal edilmiş; Tayvan ise Çin'e geri verilmiştir. Böylelikle Japonya'nın egemenliği Hokkaido, Honshu, Shikoku ve Kyushu olmak üzere dört ana ada ile sınırlı kalmıştır. Öte yandan da Müttefik Devletler, Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı talimatları doğrultusunda Japon hükümetinin ülkeyi yöneteceği bir sistem kurmuşlardır¹⁰⁵.

Harita 7. Adaların 1945 sonrası durumu¹⁰⁶

Potsdam Deklarasyonu'nun konumuz açısından önem teşkil eden maddeleri¹⁰⁷ ise şu şekildedir:

¹⁰⁴ SSCB'nin 2 Şubat 1946 tarihinde Anayasası'nda değişiklik yaparak adaların Sovyetler'in parçası olduğuna dair düzenleme yaptığı şeklindeki bilgi için bkz. OĞAN – TEPE, s.48.

¹⁰⁵ MORINOSUKE, 1965, s.83; Japan in Modern History, Vol.I, s.239.

¹⁰⁶ HARA, 2007, s.74. Uyuşmazlığın gelişiminin tek bir haritada toplanmış hâli olduğu için bu harita oldukça önem arz etmektedir. Haritanın tarafımızca yapılan Türkçe tercümesi şu şekildedir: 1.1855-1875: Sahalin Adası (egemenliği tartışmalı) (*Sakhalin Island – possession disputed*), 2.1875-1905: Rusya-Japonya (*Russia-Japan*), 3.1905-1945: Sovyetler Birliği-Japonya (*Soviet Union-Japan*) ve 4.1945 sonrası (*Post 1945*).

“Madde 8: Kahire Deklarasyonu’nun hükümleri icra edilecek ve Japonların egemenliği sadece Honshu, Hokkaido, Kyushu, Shikoku ve bizim belirlediğimiz bitişik benzer küçük adalarla sınırlı olacaktır.

Madde 12: Müttefiklerin işgal kuvvetleri bu amaçlar gerçekleştirilir gerçekleştirilmez ve Japon halkının özgür iradesini temsil eden barışa meyilli ve sorumlu bir hükümet kurulur kurulmaz Japonya’dan çekilecektir.

Madde 13: Biz, şu anda, Japon hükümetini, Japon silahlı kuvvetlerinin tamamının koşulsuz teslim olduğunu ilan etmeye ve bu eylemlerinde iyi niyetlerinin uygun ve yeterli güvencelerini sağlamaya davet ediyoruz. Japonya için diğer seçenek derhal ve mutlak yıkımdır. (Vurgu eklenmiştir.)”

¹⁰⁷İlgili maddelerin İngilizceden Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır. Potsdam Deklarasyonu’nun tam metni için bkz. US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference) 1945 Volume II**, Washington, US Government Printing Office, 1960 (Bundan böyle “FRUS POTSDAM MINUTES Vol.II” olarak anılacaktır), s.1280-1281.

Deklarasyon’un diğer maddeleri de çok ağır hükümler içermekte olup konunun dağılması açısından burada yer vermeyi daha uygun gördüğümüz diğer bazı hükümler ise şu şekildedir: “Madde 6: Japon halkını dünyayı ele geçirmeye girişmesi için kandıran ve yanlış yönlendirenlerin yetki ve etkisi ilelebet bertaraf edilmelidir ki aksi takdirde sorumsuz militarizm dünyadan def edilmediği müddetçe ısrar ettiğimiz yeni barış, güvenlik ve adalet düzeni kurulamayacaktır. Madde 9: Japon Silahlı Kuvvetleri’nin, tamamen silahsızlandırıldıktan sonra, barışçıl ve üretken yaşamlara yönelme fırsatı ile ülkelerine dönmelerine müsaade edilecektir. Madde 10: Japonların bir ırk olarak esaret altına alınmasını ya da bir ulus olarak yok edilmesini amaçlamamaktayız, fakat mahkûmlarımıza zulmedenler de dâhil olmak üzere bütün savaş suçluları müsamaha gösterilmeksizin adalet önünde hesap vereceklerdir. Japon Hükümeti; Japon halkı arasında demokratik eğilimin canlandırılması ve yayılması için tüm engelleri ortadan kaldıracaktır. İfade, din ve düşünce özgürlüğü ile temel insan haklarına saygı sağlanacaktır. Madde 11: Japonya’nın sadece ekonomisini sürdüreceği ve aynı tazminatları ödeyeceği endüstrileri muhafaza etmesine müsaade edilecek olup tekrar silahlanma imkânı veren endüstrilere müsaade edilmeyecektir. Bu amaçla, kontrole tabi olarak, hammaddelere müsaade edilecektir. Japonya’nın dünya ticari ilişkilerine nihai katılımına müsaade edilecektir.”

3. San Francisco Barış Antlaşması (1951)

Teslim Senedi'nin imzalanmasından Barış Antlaşması'nın imzalanmasına kadar geçen altı yıllık sürede ABD ile SSCB arasındaki gerginlik tırmanmaya devam etmiş, Sovyetler'in de nükleer silah geliştirmesi Amerikan tekeline son vermiş; Asya'da Komünizm hızla yayılırken 1947 yılından itibaren dünya ABD-SSCB güdümünde Batı ve Doğu Bloğu olmak üzere iki kampa bölünerek şekillenmeye başlamıştır¹⁰⁸. Her cephede olduğu gibi, Uzak Doğu'nun yeniden yapılanışında da Soğuk Savaş varlığını ağır bir biçimde göstermiş; SSCB ve ABD'nin doğrudan çarpışmasındansa Asya toprakları sosyalizm ve kapitalizm arasında naip savaş alanlarına dönüştürülmüştür¹⁰⁹.

Ekim 1949'da Çin Devrimi ile komünist Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuş ve Şubat 1950'de SSCB ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında Japonya'nın potansiyel düşman olarak tanımlandığı 30 yıllık Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalanmıştır¹¹⁰. Çin Halk Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti arasındaki gerginliğin yanı sıra Koreler arasında da gerginlik tırmanmaya devam etmiş ve 1950 yılında, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin (Kuzey Kore) 38. paraleli geçmesi üzerine Kore

¹⁰⁸ 1947-51 yılları arasında Batı ve Doğu Blokları oluşmuştur; dönemin önemli olayları ise şu başlıklarla özetlenebilir: 1947'de Kominform'un kurulması, Marshall Planı ve Truman Doktrini'nin ilan edilmesi; 1948'de Sovyet Rusya-Fin Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ile Finlandiya'da Sovyet nüfuzunun gelişmesi, yine aynı tarihte Çekoslovakya'da komünist rejimin başa geçmesi; 1949'da Çin Devrimi ile komünist Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması, 1949'da Batı ve Doğu Almanya'nın Federal Alman Cumhuriyeti (Batı Bloku dâhilinde) ve Demokratik Alman Cumhuriyeti (Doğu Bloku dâhilinde) olarak ikiye bölünmesi, ve yine aynı tarihte NATO'nun kurulması. Bu başlıklara dair geniş açıklamalar için bkz. MCNEIL, s.800-808; HARA, 2007, s.78.

¹⁰⁹ HARA, 2007, s.4.

¹¹⁰ MORINOSUKE, 1965, s.84; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.167.

Cumhuriyeti (Güney Kore) ile aralarındaki soğuk savaş¹¹¹, sıcak savaşa dönmüş ve Kore Savaşı başlamıştır¹¹².

ABD, Kore Savaşı'nda, Japonya'nın Amerikan ve Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin üssü olarak kullanılabilmesini hedeflediğinden ve bu hedefin temini için Japonya'nın kendi ayakları üzerinde durabilmesi gerektiği düşüncesiyle aralarında barış antlaşmasının artık imzalanması gerektiğine kani olmuştur. Japonya'da, savaşan devletlerin tamamının yer almadığı bir barış antlaşmasına karşı itirazlar olsa da, 8 Eylül 1951'de, San Francisco'da Japonya-ABD ve toplam kırk sekiz diğer devlet arasında San Francisco Barış Antlaşması imzalanmıştır¹¹³. Sovyetler Birliği, görüşmelere katılmakla birlikte, Antlaşma'nın Japon militarizminin yeniden yükselmesine neden olacağı ve

¹¹¹ 1951-62 yılları arasında Soğuk Savaş'ın şekli biraz değişmiş; süper güçler ABD ve SSCB arasındaki termonükleer silahlanma yarışı tavan yapmıştır. Soğuk Savaş'ın bu ikinci döneminin önemli olayları ise şu başlıklarla özetlenebilir: 1950-53 yılları arasında dünyanın ekonomik, siyasi ve askerî alanlarda bölünmesini hızlandıran Kore Savaşı; 1955'te NATO'nun karşısındaki bloku teşkil eden Varşova Paktı'nın oluşturulması; 1957'de, nükleer silahlanma yarışında SSCB'nin ABD ile eşitlenmesini sağlayan, yapay uydu Sputnik'i uzaya fırlatması; 1962'de iplerin en çok gerildiği, ABD ile SSCB'yi sıcak savaş eşiğine getiren Küba Füze Krizi; ve yine 1962'de Sino-Hint Savaşı'dır. Bu başlıklara dair geniş açıklamalar için bkz. Robert J. MCMAHON, **Soğuk Savaş**, Ankara, Dost Kitabevi, 2003, s.79-139; MCNEIL, s.809-815; SANDER, 2005, s.273-294.

¹¹² Japan in Modern History, Vol.I, s.257; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.168; HARA, 2007, s.21-23.

¹¹³ ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda, Japonya'nın Özgür Dünya safında tekrar dünya tarihine katılması gerektiğine karar vermesi üzerine gerçekleştirilen San Francisco barış görüşmelerine Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan ve Burma kasten dışarıda bırakılarak, 51 devlet davet edilmiştir. Sovyetler Birliği, Çekoslovakya ve Polonya görüşmelere katılmalarına rağmen Antlaşma'yı imzalamamış ve SSCB, çok ciddi itirazlar öne sürmüştür. Japonya ise Çin Halk Cumhuriyeti (Nisan 1952), Hindistan (Haziran 1952) ve Burma (Kasım 1954) ile daha sonra ikili antlaşmalar imzalamak yoluna gitmiştir. Barış görüşmelerine ve savaş tazminatlarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. MORINOSUKE, 1965, s.88, 173-180; High School Vol.I s.259.

tamamen ABD'nin çıkarlarına hizmet ettiği şeklindeki itirazları başta olmak üzere diğer başka ciddi itirazlar¹¹⁴ öne sürerek antlaşmayı imzalamamışsa da Antlaşma, 28 Nisan 1952 tarihinde yürürlüğe girmiş ve böylelikle Japonya'nın Müttefik Devletler tarafından işgali sona ermiştir¹¹⁵.

Bu Antlaşma ile II. Dünya Savaşı resmen sona ermiş, Japonya'nın emperyalist bir güç olarak konumu lağvedilmiştir. Bu antlaşmayla aynı gün, ABD ile Japonya arasında, Japonya'nın, askerî birliklerin ülkesinde konuşlanmasını kabul ettiği Güvenlik Antlaşması imzalanarak ABD ile Japonya'nın ikili ilişkileri yeni bir aşamaya geçmiş ve modern Japonya tarihi bu doğrultuda şekillenmiştir¹¹⁶.

¹¹⁴ Sovyetler Birliği'nin temsilcisi A.A. Gromyko'nun Barış Antlaşması görüşmelerinde yapmış olduğu uzun konuşmasında sunduğu başlıca itiraz noktalarını şu şekilde özetleyebiliriz: -Antlaşma, Japon militarizminin yeniden yükselmesine karşı herhangi bir önlem sunmamaktadır. -Antlaşma, Japonya'yı ABD'nin askerî üssü hâline getirmekte ve Japonya'yı Sovyetler Birliği'ne karşı askerî bir koalisyona sürüklemektedir. -Antlaşma, Japonya'nın demokratikleşmesine dair hiçbir düzenleme öngörmemektedir. -Japon agresifliğinin asıl mağdurlarından biri olmasına rağmen Antlaşma, Çin Halk Cumhuriyeti'nin haklarını ihlal ederken Tayvan lehine hükümler içermektedir. -Antlaşma, Yalta Antlaşması hükümlerine aykırı olarak, Sahalin'in SSCB'ye iadesi ile Kuril Adaları'nın devrini öngörmemektedir. -Antlaşma bir barış antlaşmasından ziyade Uzak Doğu'da yaşanacak yeni bir savaşın hazırlığıdır. -Antlaşma daha önce Müttefikler tarafından kendi aralarında yapılan Kahire, Potsdam ve Yalta dokümanlarına aykırı olarak, ayrı bir barış antlaşması teşkil etmektedir. -Antlaşma ile birçok Japon adası, ABD'nin üzerlerinde herhangi bir hukuki hak iddiası olmamasına rağmen, ABD'ye devredilmektedir. -Antlaşma taslağı hazırlanırken SSCB'ye yeterli bir şekilde danışılmamıştır. Konuşmanın İngilizce metni için bkz. MOFA, "2.Statement of the First Deputy Minister of Foreign Affairs of the USSR, A.A. Gromyko, at the Conference in San Francisco (1951)", <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period4.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹¹⁵ HARA, 2007, s.5.

¹¹⁶ Bu Antlaşma ile ABD, Uzak Doğu'da Japonya'ya yapılan herhangi bir saldırıyı kendisine yapılmış addederek savunmaya geçme hakkını elde etmiştir, daha detaylı bilgi için bkz. MORINOSUKE, 1965, s.89-91; Japan in Modern History, Vol.I, s.261. Güvenlik Antlaşması'nın tam metni için bkz. A. Mete

San Francisco Barış Antlaşması'nın konumuz açısından önem teşkil eden maddeleri¹¹⁷ ise şu şekildedir:

“Madde 2: ... (c)¹¹⁸ Japonya, Kuril Adaları ile 5 Eylül 1905 tarihli Portsmouth Antlaşması'nın sonucu olarak üzerinde egemenlik kazandığı Sahalin'in ilgili kısmına ve bitişindeki adalara dair tüm hak, tasarruf ve iddialarından feragat etmektedir. ...

Madde 25¹¹⁹: İşbu Antlaşma çerçevesinde, her hâlikârda ilgili Devletin Antlaşma'yı imzalamış ve onaylamış olması koşuluyla, Müttefik Güçler, Japonya ile savaşan Devletler veya 23. maddede sayılan Devletlerden herhangi birinin önceden toprağının bir parçasını teşkil eden herhangi bir Devletten oluşacaktır. 21. madde hükümleri saklı olmak şartıyla, işbu Antlaşma, ne burada tanımlanan Müttefik Güçler haricindeki bir Devlete herhangi bir hak, tasarruf ya da menfaat bahşedecek ne de bu Antlaşma'daki herhangi bir hüküm uyarınca, Japonya'nın herhangi bir hak, tasarruf ya da menfaati burada tanımlanan Müttefik Güçler haricindeki bir Devletin lehine azalacak veya zarar görecektir. (Vurgu eklenmiştir.)”

TUNCOKU, **Japon Dış Politikası, Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler**, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2013, s.289-290.

¹¹⁷ Maddelerin Japonca aslından Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır. İlgili maddelerin orijinal Japonca metinleri için ise bkz. Japonca Derleme (1992), s.37.

¹¹⁸ Antlaşma taslaklarında “*Sahalin SSCB'ye iade edilecek, Kuril ise verilecek.*” ile başlayıp “*Sahalin ve Kuril SSCB'ye devredilecek.*” şekline evrilip “*Sovyetler işgali altında bulunan Habomai ve Shikotan Japonya'da kalacaktır.*” ifadesinden, en sonunda “*Habomai Adası, tarihsel olarak Kuril Adaları'na dâhil olmasa dahi, Kuriller hâlihazırda Sovyetler işgalinde olduğundan bu durumun dile getirilmesi SSCB ile karşı karşıya getireceğinden, bu sorunu Japonya ile SSCB kendi aralarında çözsün,*” açık ifadesi ile madde somut şeklini almıştır. Antlaşma'nın süreç içerisindeki gelişimi için ise bkz. US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1951 Volume VI, Asia and Pacific, (in two parts) Part 1**, Washington, US Government Printing Office, 1977 (Bundan böyle “FRUS 1951 SAN FRANCISCO MINUTES” olarak anılacaktır), s.944-945, 1024-1026, 1060-1061, 1114, 1119-1120.

¹¹⁹ SSCB'nin Antlaşma'yı imzalamaya mecbur kalması ya da imzalamayarak Kuriller ve Sahalin'den vazgeçmesi şeklinde SSCB'yi köşeye sıkıştırma gayesi güden bu madde, ilk taslaklarda “*Antlaşma'yı imzalamayan ve onaylamayan herhangi bir üçüncü devlet Antlaşma sonucu herhangi bir hak veya menfaat elde edemez.*” basitliğinde idi, madde taslağının İngilizce tam metni için bkz. FRUS 1951 SAN FRANCISCO MINUTES, s.949.

Antlaşma'nın 21. maddesinde¹²⁰ Çin'in ve Kore'nin 25. madde hükmünün uygulama kapsamı dışında bırakıldığı açıkça belirtilmesine rağmen, Sovyetler Birliği'nin adı Antlaşma'nın herhangi bir yerinde geçmemektedir. Kaldı ki Antlaşma'nın imzalanan hâlinde, ne egemenliği terk edilecek Kuril Adaları'nın hangileri olduğu açıkça belirtilmiş ne de bu adaların kime devredileceği işaret edilmiş; bu noktalar yüzyıllar boyunca ilişkilerinde iniş çıkış yaşayan iki devlet arasında ileride kurulacak olası dostluğun önünü tıkayabilmek için bilinçli olarak soyut bırakılmıştır¹²¹.

¹²⁰ Antlaşma'nın 21. maddesinin İngilizceden Türkçeye tarafımızca yapılan tercümesi şu şekildedir: “*İşbu Antlaşma'nın 25. maddesi hükümlerine bakılmaksızın; Çin, işbu Antlaşma'nın 10 ve 14(a)2 maddelerinde öngörülen, Kore ise 2, 4, 9 ve 12. maddelerinde öngörülen menfaatlerden yararlanacaktır.*”

21. maddede atıf yapılan söz konusu maddeler ise sırasıyla şu şekilde özetlenebilir: Madde 2: Japonya'nın Kore'den ve üzerindeki tüm hak ve imtiyazlarından feragati ile Kore'nin bağımsızlığını tanınması; Madde 4: Japonya'nın feragat ettiği topraklardaki mallarının tasarrufu; Madde 9: Balıkçılığın sürdürülmesi ve geliştirilmesi için ikili ve çoklu antlaşmalara girme; Madde 10: Japonya'nın, Çin'den ve üzerindeki tüm hak ve imtiyazlarından feragati; Madde 12: Ticaret ve deniz ticareti alanlarında müzakere yapma ve antlaşmalara girme; ve Madde 14(a)2: Japon vatandaşlarına ait olan mallara el konması suretiyle savaş tazminatlarının ödenmesi. San Francisco Barış Antlaşması'nın İngilizce tam metni için bkz. Treaty of Peace with Japan, San Francisco, 08.09.1951, UNTS, No.1832, s.46-76. <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20136/volume-136-i-1832-english.pdf> (s.e.t.:28.09.2018).

¹²¹ ABD önderliğinde Antlaşma'nın kaleme alınması sürecinde çeşitli devletlerle gerçekleştirilen teatiler, yorumlar, düzeltmeler ve çekinceler incelendiğinde görülecektir ki adaların enlem boylamını vermek de dâhil olmak üzere, Japonya'nın feragat edeceği adaların hangileri olduğu ya da bu adaların egemenliğinin kime devredileceğinin yanı sıra, bu devrin geçerliliği için gerekli olan şartların açıkça düzenlenmesi seçenekleri uzun uzun tartışılmasına rağmen; SSCB'nin güçlenmesinden çekinen ABD'nin taktiği doğrultusunda, Antlaşma, Kuril Adaları konusunda olabildiğine sorun çözme hedefinden uzak, suya sabuna dokunmayan şekilde düzenlenmiştir. Tüm bu detayları, ilgili diplomatik yazışmaları ve söz konusu devletlerin argümanlarını incelemek için bkz. HARA, 2007, s.82-95; FRUS 1951 SAN FRANCISCO MINUTES, s.778-1477.

4. SSCB-Japonya Görüşmeleri ve Ortak Deklarasyon (1956)

Mart 1953'te Stalin'in ölümü ile değişmeye başlayan Sovyetler politikası ile Aralık 1954'te Sovyet karşıtı-Amerikan yanlısı Yoshida Shigeru'nun yerine Başbakan Hatoyama Ichiro'nun gelmesinin örtüşmesi üzerine, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren hiçbir gelişme yaşanmayan Sovyet-Japon ilişkilerinde uzlaşma dönemi başlamış; Ocak 1955'te Sovyet hükümetinin ilişkilerin normalleştirilmesine dair Domnitsky mektubu, Japon Başbakanı'na ulaştırılmış; bunun doğrultusunda Şubat 1955'te Japon kabinesi ilişkilerin başlatılmasına dair karar almıştır¹²².

Taraflar, 1 Haziran-23 Eylül 1955 tarihleri arasında Londra'da bir araya gelmiş ve 21 ay süren görüşmelerin birinci turu başlamıştır. Bu görüşmelerde, Sovyetler Birliği başta, topraklara dair herhangi bir uyuşmazlık olmadığını çünkü toprakların statüsünün Yalta Antlaşması ve Potsdam Deklarasyonu ile belirlendiğini iddia etmekte iken daha sonra *Habomai ve Shikotan (Küçük Kuriller) Adalarının Japonya'ya verilmesi* şeklinde bir teklif ileri sürmüştür. *Öncelikle Güney Sahalin ve Kurillerin tamamı ile birlikte Habomai ve Shikotan'ı talep et; bu talebin reddedilmesi hâlinde Güney Sahalin ve Kuzey Kurillerden vazgeçerek Etorofu, Kunashiri, Shikotan ve Habomai'yi talep et; bu da kabul edilmezse sadece Shikotan ve Habomai'yi talep et* şeklinde terditli bir politikaya sahip olan Japonya ise böyle bir tavizi hiç beklememekle birlikte, politikası doğrultusunda *Kunashiri ve Etorofu da Japonya'ya koşulsuz olarak iade edilmeli ve Kuzey Kuriller ile Güney Sahalin'in geleceği uluslararası bir konferansla belirlenmelidir*, şeklinde bir cevabî teklif götürmüştür; görüşmeler çıkmaza girmiştir¹²³.

¹²² HARA, 1998, s.59-61.

¹²³ HARA, 1998, s.66-67.

Taraflar, 17 Ocak-20 Mart 1956 tarihleri arasında Londra’da tekrar bir araya gelmiş ve bu görüşme de toprak uyuşmazlığı noktasında çıkmaza saplanmıştır¹²⁴.

Tarafların üçüncü tur görüşmeleri, 31 Temmuz-14 Ağustos 1956 tarihleri arasında bu kez Moskova’da gerçekleşmiştir. Bu turda, Japonya, *topraklarının ayrılmaz parçası olmaları (koyū no ryōdo)* iddiasına dayandırarak *dört adanın iadesi (yontō henkan-ron)* talebine bağlı kalmış, ancak Güney Sahalin ve Kuzey Kurillerin geleceği noktasında geri adım atarak bu konuda Sovyetler Birliği ve Japonya arasında ileride karar verilebileceği şeklinde bir teklifle gitmiştir. Sovyetler yine sadece Habomai ve Shikotan’ı iade edebileceğini dile getirmiştir. Taraflar arasındaki müzakereler Etorofu ve Kunashiri Adası kaynaklı çıkmaza girmek üzereyken Japon yetkilisi, iki ada (*nitō*) formülünü kabul etmeyi değerlendirebilecekleri yönünde görüş bildirmiş ve tarafların yetkilileri Londra’daki Dışişleri Bakanları Konferansı’na katılmak için görüşmelere ara vermişlerdir. Bu esnada ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles’in San Francisco Barış Antlaşması 26. maddesine¹²⁵ atıfla Japonya’nın SSCB’ye tavizlerde bulunması hâlinde Okinawa’yı kaybedeceği şeklindeki uyarısı¹²⁶ üzerine, görüşmelerin üçüncü

¹²⁴ HARA, 1998, s.70.

¹²⁵ 26. maddenin İngilizceden tarafımızca yapılan Türkçe tercümesi şu şekildedir: “...Japonya’nın bir başka devlet ile söz konusu devlete işbu Antlaşma ile temin edilenlerden daha avantajlı bir konum sağlayan bir barış antlaşması ya da savaş tazminat antlaşması imzalaması hâlinde; söz konusu avantajların aynısı işbu Antlaşma’nın tarafları olan devletler için de geçerli olacaktır.”

¹²⁶ Literatürde “Dulles Uyarısı” şeklinde geçen bu Uyarı’nın İngilizce tam metni için bkz. US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1955-1957, Volume XXIII, Part I: Japan**, Washington, US Government Printing Office, 1991 (Bundan böyle “FRUS 1955-1957” olarak anılacaktır), s.211. Bu uyarıya dair detaylı açıklamalar için ise bkz. HARA, 1998, s.42-46.

turu da çıkmazla sona ermiş; hatta böylelikle tarafların *iki adanın iadesi savında* (*nitō henkan-ron*) uzlaşarak barış antlaşması imzalaması olasılığı da ortadan kalkmıştır¹²⁷.

Dördüncü ve son tur görüşmeler ise Başbakan Hatoyama İchiro'nun resmî Moskova ziyareti şeklinde 15-19 Ekim 1956 tarihleri arasında vuku bulmuş ve nihayet, 19 Ekim 1956 tarihinde, Japonya ve SSCB arasında savaş hâlini sona erdiren ve diplomatik ilişkilerin yeniden tesisini sağlayan Ortak Deklarasyon¹²⁸ imzalanmıştır¹²⁹.

İşbu Ortak Deklarasyon'un somut uyuşmazlık açısından ciddi önem teşkil eden 9. maddesi¹³⁰ şu şekildedir: “SSCB ve Japonya, aralarında normal diplomatik ilişkilerin tesis edilmesini müteakiben bir barış antlaşmasını nihayete erdirmek için müzakerelere devam etme hususunda mutabık kalmaktadır. SSCB bu vesileyle, Japonya'nın isteklerine cevaben ve Japonya devletinin menfaatlerini de göz önünde bulundurarak

¹²⁷ Dulles'in kendisinin de belirttiği üzere, bu müdahale ve Japonların dört adanın iadesi savının desteklenmesi, ABD'nin Etorofu ve Kunashiri'nin Kuriller'den ayrık adalar olduğuna inanmasından değil; bu savın SSCB tarafından kabul edilemez olduğunu bilmesinden kaynaklanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. HARA, 2007, s.96-97; FRUS 1955-1957, s.216-218.

¹²⁸ İşbu Ortak Deklarasyon ile, taraflar ayrıca SSCB'nin; Japonya'nın Birleşmiş Milletler'e girmesine destek olacağı (md. 4); Sovyetlerce esir alınan Japon vatandaşlarının serbest bırakılarak Japonya'ya iade edileceği (md. 5); karşılıklı olarak savaş tazminatlarından feragat edecekleri (md. 6); ticaret ve navigasyon konularında antlaşmalar imzalayabilmek için müzakereler yapacakları (md. 7) ve 14 Mayıs 1956 tarihli Balıkçılık Antlaşması'nın da Deklarasyon ile eşzamanlı yürürlüğe gireceği (md. 8) hususlarında mutabık kalmışlardır. Ortak Deklarasyon'un orijinal Japonca tam metni için bkz. <http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/docs/19561019.D1J.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹²⁹ Daha sonra bu Deklarasyon onaylanmış ve bir antlaşma olarak Birleşmiş Milletler'e tevdi edilmiştir. Bu bilgi için bkz. Raymond L. GARTHOFF, “A Diplomatic History of the Dispute”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHIMOTAMAI, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.16.

¹³⁰ Maddenin Japonca aslından Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır. Deklarasyon'un 9. maddesinin orijinal Japonca metni için ise bkz. Japonca Derleme (1992), s.46.

Japonya'ya Habomai ve Shikotan Adası'nı devretme hususunu, bu adaların Japonya'ya fiilî devrinin barış antlaşmasının nihayete ermesinden sonra gerçekleşmesi şartıyla, kabul etmektedir.”

Bu Deklarasyon'u müteakiben SSCB, uzun süredir veto kullandığı Japonya'nın Birleşmiş Milletler üyesi olması hususunda duruş değiştirmiş ve böylelikle aynı yılın Aralık ayında Japonya nihayet BM üyesi olmuştur¹³¹. Yine Deklarasyon'la birlikte taraflar arasında Balıkçılık Antlaşması yürürlüğe girmiş; böylelikle 1950'lerde SSCB-Japonya ilişkileri ticari gelişim ve kültürel değişim göstermiştir.

Sovyetler Birliği, 1958 yılında Ortak Deklarasyon doğrultusunda Habomai ve Shikotan Adası'nı boşaltmaya başlamıştır. Ancak, Japon-Amerikan Güvenlik Antlaşması¹³²'nin revize edilerek 19 Ocak 1960 tarihinde tekrar imzalanması üzerine, bölgede ABD'nin varlığına müsaade edilmesinden çok rahatsız olan SSCB, 27 Ocak 1960'ta yayınladığı Muhtıra¹³³ ile Ortak Deklarasyon'da adaların iadesine ilişkin verdiği vaatlerin gerçekleştirilmesini Japon topraklarının tüm yabancı askerî güçlerden arındırılmasına ve barış antlaşmasının imzalanmasına bağlamış; adalara tekrar Sovyet

¹³¹ Duruş değiştirmeden önce Japonya'nın BM'ye üye olmasını veto kullanarak engelleyen SSCB'nin itirazları şu şekilde özetlenebilir: 1) Antlaşma, Japon militarizminin yeniden yükselmesine karşı herhangi bir önlem sunmamaktadır, 2) Yabancı güçler tarafından işgal edilmiş bulunan Japonya bağımsız bir devlet değildir, 3) Japonya ile Güvenlik Konseyi'nin iki daimi üyesi (Çin ve SSCB) arasında savaş hâli devam etmektedir, ve 4) Kore işgali için ABD'nin askerî üssü olarak kullanılan Japonya, barış yanlısı bir devlet sayılamaz. Sovyetler'in itirazları ve Japonya'nın BM'ye üye olmasına dair detaylı bilgi için bkz. MORINOSUKE, 1965, s.93-95.

¹³² Revize edilen Amerika Birleşik Devletleri-Japonya Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması'nın tam metni için bkz. TUNCOKU, s.296-298.

¹³³ İlgili Muhtıra'nın İngilizce tam metni için bkz. MOFA, “4.Memorandum from the Soviet Government to the Government of Japan (1960)”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html> (s.e.t.:28.09.2018).

vatandaşlarını yerleştirmeye başlamış ve böylelikle Sovyet-Japon ilişkilerindeki yakınlaşma dönemine ara verilmiştir¹³⁴.

5. Japon Başbakanının Moskova Ziyareti ve Ortak Beyan (1973)

Küba Füze Krizi ve Vietnam Savaşı'ndaki başarısızlığı ile mutlak askeri üstünlüğü kırılan ABD'nin, Birleşmiş Milletler'e de kabul edilen ve SSCB ile ilişkileri gergin olan Çin ile 1972 yılında yakınlaşmaya başlaması, Japonya ve Sovyetler Birliği'nde izolasyona maruz kaldıkları düşüncesini uyandırmış; bu karşılıklı yalnızlaşma algılarına Petrol İhraç Eden Ülkeler'de (OPEC) gelişen özkaynak milliyetçiliği (*resource nationalism*) politikası üzerinden çıkan petrol krizinin de eklenmesi; ekonomisi zayıf fakat kaynak ve toprak yönünden zengin olan SSCB ile dünyanın üçüncü büyük ekonomik gücü hâline gelen, teknoloji ve işgücü yönünden zengin ve fakat kaynak ve toprak yönünden fakir olan Japonya'nın birbirleri ile yakınlaşmasını sağlamış; böylelikle, 1970'lerde Sovyet-Japon ilişkilerindeki ikinci dalga yakınlaşma dönemi başlamıştır¹³⁵. Bu ikinci dalga yakınlaşmanın arka planında dünyanın genel olarak yumuşama (*detenté*)¹³⁶ eğiliminde olmasının yanı sıra SSCB'nin

¹³⁴ MORİNOSUKE, 1965, s.110; HARA, 1998, s.107-109; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.172.

¹³⁵ HARA, 1998, s.114-119; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.175-176.

¹³⁶ Küresel düzlemde, 1962-1973 yılları arası yumuşama (*detenté*) dönemi olup bu dönem kısaca Doğu ve Batı Blokları arasında savaş tehlikesinin azalması ile bloklar arasında ticari, kültürel, siyasi ve teknolojik ilişkilerin artması olarak tanımlanabilir. Bloklar arasındaki ilişkinin yanı sıra stratejik dengenin sağlanması için silahlanma dönemin en başat konularından biri olup SSCB ve ABD arasında 1971'de imzalanan Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması (SALT-1) ve 1972'de imzalanan Balistik Füze Antlaşması yumuşamanın dönüm noktası addedilebilir. İlave bilgi için bkz. DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.173-174.

Sibirya'daki petrol rezervlerinin işlenmesinin her iki devlet açısından da çok önemli olması gerçeği de yatmaktadır¹³⁷.

Sovyet Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko'nun Ocak 1972'de gerçekleşen Tokyo ziyaretinin ardından, aynı yıl Ekim ayında Japon Dışişleri Bakanı Ōhira Masayoshi Moskova'yı ziyaret etmiştir. Bu toplantı, 1956'da diplomatik ilişkilerin tesisinden sonra iki devlet arasında barış görüşmelerine dair atılan ilk adımdır. Mart 1973'te iki devlet lideri arasındaki mektup teatisi, Sovyetler'in daveti üzerine 7-10 Ekim 1973 tarihleri arasında Japon Başbakanı Tanaka Kakuei'nin Moskova'yı ziyaret etmesi şeklinde somutlaşmıştır¹³⁸.

Bu görüşmede, Japonya *dört adanın iadesi (yontō henkan-ron)* savı ile masa başında yerini almışken Sovyetler Birliği *toprak uyumsuzluğu çözülmüştür* savı ile karşılık vermiştir¹³⁹. Tarafların savlarının birbirinden bu derece uzak olmasına ilaveten Japonya'nın *ekonomi ve siyaset ayrılmaz (seikei fukabun)* politikası ile hareket etmesi¹⁴⁰ yüzünden, istenilen barış antlaşması sonucuna ulaşılamamış, fakat 10 Ekim 1973'te bir Ortak Beyan¹⁴¹ yayınlanmıştır. Bu Ortak Beyan şu şekildedir:

“Her iki taraf da, aralarında II. Dünya Savaşı'ndan kalan çözülmemiş çeşitli problemlerin çözümü ve barış antlaşmasının nihayete erdirilmesinin iki devlet arasında iyi komşuluk ve dostluk ilişkisinin kurulmasına katkıda bulunacak olduğu bilinciyle, barış antlaşmasının içeriğine dair hususlarda müzakerelerde bulunmuş ve 1974 yılında

¹³⁷ İki devlet arasında, SSCB'nin Sibirya'daki petrol rezervlerinin işlenmesi hususunda üç büyük ölçekli proje tartışılmaktaydı: Tyumen Petrol Yatakları, Yakut Doğalgaz Projesi ve Sahalin Kıta Sahanlığı Petrol ve Gaz Keşif Projesi. Bu projelere ve gelişimlerine dair daha detaylı bilgi için bkz. HARA, 1998, s.124; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.178-179.

¹³⁸ HARA, 1998, s.113; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.176.

¹³⁹ HARA, 1998, s.132.

¹⁴⁰ HARA, 1998, s.131.

¹⁴¹ Ortak Beyan'ın orijinal Japonca tam metni için bkz. Japonca Derleme (1992), s.43.

münasip bir dönemde barış antlaşmasının nihayete erdirilmesine dair müzakerelere devam etme hususunda mutabık kalmıştır.”¹⁴² Görüldüğü üzere, Ortak Beyan’da toprak uyuşmazlığı hususuna doğrudan atıfta bulunmaktan imtina edilmekte, sadece “ *taraflar arasında II. Dünya Savaşı’ndan kalan çözülmemiş problemler*”e değinilmektedir.

6. Sovyet-Japon İlişkilerinde Kırılma ve Üçüncü Yakınlaşma (1973-1989)

Tanaka’nın Moskova ziyareti sırasında İsrail ve Arap Devletleri arasında patlak veren Yom Kippur Savaşı kaynaklı ortaya çıkan petrol krizinden Japonya doğrudan etkilenecek ciddi bir ekonomik krize sürüklenmiş ve Tanaka istifa etmiştir. Japonya’daki kabine değişikliğinden sonra da, Sovyetler Birliği, Japonya ile yakınlaşma çabalarına devam ederek 1975’te Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamayı teklif etmiş ve yine olumsuz cevap almıştır. Japon Savunma Ajansı’nın 1976’da Hakodate’ye zorunlu iniş yapan Sovyet keşif uçağı (MIG-25) incelemesine Amerikan güçlerini de davet ederek Sovyet pilotunun ABD’ye gitmesine izin vermesi üzerine, ilişkiler oldukça gerilmiş fakat Sovyetler, 1978’de tekrar Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamayı teklif etmiştir. Bunun yerine, Japonya’nın, Çin ile, SSCB’yi hedef alan, *antihegemonya* ifadesinin de geçtiği Japonya-Çin Barış ve Dostluk Antlaşması¹⁴³’nı imzalaması üzerine, SSCB, Kuril Adaları yanı sıra uyuşmazlık konusu Shikotan, Kunashiri ve Etorofu Adası üzerinde de silahlanmayı artırmıştır¹⁴⁴. İki devlet arasında bu kadar

¹⁴² Ortak Beyan’ın Japonca aslından Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır.

¹⁴³ Antlaşma’nın İngilizce tam metni için bkz. MOFA, “Treaty of Peace and Friendship Between Japan and the People’s Republic of China”, <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/treaty78.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁴⁴ SSCB’nin adalar üzerinde silahlanmayı artırmasının ikili ilişkilerdeki yansımaları için bkz. MOFA, “DIPLOMATIC BLUEBOOK 1980 EDITION, CHAPTER THREE: DIPLOMATIC EFFORTS MADE BY JAPAN, Section 1.Promotion of Relations with Other Countries, VI.The Soviet Union and Eastern

gerilen ilişkilerde, Sovyetler'in Afganistan'ı işgaline ¹⁴⁵ karşı, ABD'nin SSCB'ye uyguladığı yaptırımlara Japonya'nın katılması ise kırılma noktası olmuş; devre dışı bir nükleer denizaltının Japon sularından römorkajı, Kore Havayolları'na ait bir jetin vurulması, askerî harcamalarını artıran Tokyo hükümetinin protesto edilmesi ve bunlara cevaben Tokyo'nun on dört büyük ölçekli kalkınma projesini iptal etmesi ve ileri teknoloji satışları ile düşük ithalat-ihracat kredilerini kesmesi gibi provokatif gelişmelerin ¹⁴⁶ sonunda iki devlet arasında düzenli olarak gerçekleştirilen dışişleri bakanları düzeyindeki temaslar askıya alınmış; yıllık bazda düzenlenen dışişleri bakanları toplantısı 1986 yılına kadar ertelenmiştir. Hatta yine bu dönemde, Japon Savunma Ajansı tarafından hazırlanan beyaz belgede (*white paper*) Sovyetler Birliği ilk kez bir tehdit olarak belirlenmiş ve ilişkiler donma noktasına gelmiştir¹⁴⁷.

Gorbaçov'un Mart 1985'te iktidara gelmesi üzerine Sovyetler Birliği'nde değişim rüzgârları esmeye başlamış; Sovyetler'in çatışma, uzlaşmazlık ve yığınak

Europe, 1.The Soviet Union, b)", <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1980/1980-3-1.htm> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁴⁵ Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin 27 Nisan 1978'de kurulmasından sonra reform hareketlerini kabul etmeyen kesimlerde ayaklanmalar başlamıştır. Ayaklanmalar karşısında Afgan ordusu güçsüz kalınca iktidarda bulunan SSCB yanlısı Afgan yönetimi 5 Aralık 1978'de, SSCB ile imzalanmış olan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması'na dayanarak Sovyetler'den yardım talep etmiş, bu talep üzerine ve kısa sürede Sovyetler, 27 Aralık 1979'da ülkeyi fiilen işgal etmiştir. Sovyetler Birliği'nin Aralık 1979'da Afganistan'a girmesiyle, 9 yıl sürecek Sovyet-Afgan Savaşı başlamıştır. Sovyetler, 1988 sonunda Afganistan'dan çekileceğini açıklamış ve 1989 Şubat'ında geri çekilmesi tamamlanmıştır. Ancak, bu savaş, Sovyetler'in dağılmasına varan gelişmelerin yanı sıra hem iç hem de dış etkilere maruz kalmasına sebep olmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz. Oral SANDER, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 13. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2005, s.563-564; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.181-182.

¹⁴⁶ NESTER, s.719.

¹⁴⁷ HARA, 1998, s.149-150; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.180-182.

yapma şeklinde tezahür eden soğuk savaş politikası¹⁴⁸ *glasnost* (açıklık; özellikle düşünce ve ifade özgürlüğü, siyasal sistemin çoğullaştırılması, demokratikleşme gibi konularda) ve *perestroika* (politik ve ekonomik alanlarda yeniden yapılanma) ilkeleri ile ılımlılaşmış, bu da doğrudan Sovyet-Japon ilişkilerine yansımıştır. İkili görüşme için Sovyet Dışişleri Bakanı Shevardnadze'nin 8 yıl aradan sonra Ocak 1986'da gerçekleşen ilk resmî Tokyo ziyaretini, Mayıs 1986'da Japon Dışişleri Bakanı Abe'nin Moskova ziyareti takip etmiştir¹⁴⁹. Bu ziyaret esnasında, Japonların uyuşmazlık konusu olan adalarda kalan atalarının mezarlarını vizeden arı bir şekilde ziyaret edebilecekleri hususu ile kültürel değişim, vergilendirme, ticaret ödemeleri, bilim ve teknoloji komitesi kurulması hususlarında düzenlemeler içeren antlaşmalar yapılmıştır¹⁵⁰.

Bu gelişmeler yaşanırken Japonya'nın *ekonomi ve siyaset ayrılmaz* politikasının sonucu olarak bir yandan iki devlet arasındaki ekonomik ilişkiler gelişmekte olsa da, bir yandan da Sovyet-Japon ilişkileri tam anlamıyla ısınıp çözülememekte idi¹⁵¹. Hatta diğer yandan Tokyo, adaların iadesi için davasını uluslararasılaştırmaya karar vermiş; 1987'de davasını BM Genel Kurulu'na taşımış; Haziran 1988'de G-7 Toronto Zirvesi'nde, daha sonra da Temmuz 1990 Houston Zirvesi'nde *Kuzey Toprakları* sorununa dair Japon duruşunu açıklamış ve 1991 Londra ve 1992 Münih Zirvelerine kadar da uluslararası toplumun Sovyetler konusundaki görüşlerini etkileyerek SSCB'ye yapılacak mali yardımın ölçeğinin küçülmesine neden olmuş; camiadan küçük de olsa cevap alabilmiştir¹⁵².

¹⁴⁸ NESTER, s.719.

¹⁴⁹ HARA, 1998, s.151; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.183; NESTER, s.724.

¹⁵⁰ HARA, 1998, s.165; NESTER, s.725.

¹⁵¹ HARA, 1998, s.163.

¹⁵² HARA, 1998, s.157-158; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.187-188; NESTER, s.725.

C. 1990 SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER

1. 1990-2000 Arası Görüşme Turları

Shevardnadze'nin 1986 yılında gerçekleşen Tokyo ziyareti ile Sovyet-Japon ilişkilerinde üçüncü yakınlaşma dönemi başlamıştır. Bu ziyaret sayesinde, bakanlar düzeyinde temaslar 8 yıl, barış antlaşması müzakereleri ise 10 yıl aradan sonra tekrar başlamıştır. George Bush ve Mikhail Gorbaçov tarafından Aralık 1989'da Malta Zirvesi'nde ilan edildiği üzere Soğuk Savaş¹⁵³'ın sonuna gelinmiş ve buna bağlı olarak, küresel düzlemde, SSCB'nin dağılması, Japonya'da 1955'ten beri süregelen Liberal Demokrat Parti hükümrancılığının sona ermesi gibi gelişmeler başta olmak üzere,

¹⁵³ 1975-85 yılları arasında son kez şiddetini artıran Soğuk Savaş, 1985-91 yılları ile sona erdiği döneme girmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesine neden olan gelişmelerden ilki, Mart 1985'te Mikhail Gorbaçov'un SSCB'de Komünist Parti'nin Genel Sekreterliği'ne gelmesidir. Gorbaçov'un benimsediği *Yeni Düşünce* diplomasisi ile Sovyetler'in hem ekonomi (merkezi hükümet planlamasından pazar ekonomisine geçiş) hem de uluslararası ilişkiler politikalarında (ABD ile yapılan görüşmeler sonucunda nükleer silahlanma yarışına son verme isteği) önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu bağlamda ikinci gelişme ise Mayıs 1988'de BM Genel Toplantısı'nda Gorbaçov'un ideolojik dış politikaya son verilmesi ve devletlerin başkalarının iç işlerine karışmadan bağımsız karar verebilmeleri gerektiğini dile getirerek Doğu Avrupa devletlerindeki Sovyet etkisini azaltmasıdır. Bunun üzerine Sovyet ordusu, Afganistan'dan çekilmeye başlamış ve Doğu Bloku devletlerinde asker sayıları azaltılmıştır. Müteakiben, 1989'da Polonya, Macaristan, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Romanya ve Bulgaristan'da komünist rejimler yıkılarak demokrasi benimsenip serbest piyasa ekonomisine geçiş yapılmıştır. 9 Kasım 1989'da, Soğuk Savaş'ın temel sembollerinden biri olan Berlin Duvarı yıkılmış ve 3 Ekim 1990'da da Doğu ve Batı Almanya birleşmiştir. Bunların yanı sıra, 1989'da başlayıp 25 Aralık 1991'de sona eren süreç ile SSCB'nin dağılarak 15 bağımsız devletten oluşan bir yapıya dönüşmesi, Soğuk Savaş'ın sonunu getirmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. HARA, 1998, s.153-154; MCMAHON, s.191-222; SANDER, 2005, s.491-504.

Avrupa'da Soğuk Savaş'ın bitmesine rağmen, Asya-Pasifik'te bitmemesine dair görüş ve açıklamalar için ise bkz. HARA, 1998, s.159.

Sovyet/Rus-Japon ikili ilişkilerinde mikro düzlemde de, 1990 Eylül’ünde Kuveyt’teki Irak işgalini kınamak üzere ortak bildiri hazırlanması; çok sert bir kışla mücadele edilmesi üzerine Japonya’nın 1991 kışında 108 milyon dolarlık insani yardımda bulunmayı vaat etmesi gibi ciddi değişimler yaşanmıştır¹⁵⁴.

a. Gorbaçov’un Tokyo Ziyareti ve Ortak Beyan (1991)

İki devlet arasında üst düzey görüşmelerin devam etmesi, liderlerin bir araya gelmesine zemin hazırlamış ve 16-19 Nisan 1991 tarihleri arasında Mikhail Gorbaçov, Tokyo’yu ziyaret ederek Sovyetler Birliği tarihinde Japonya’yı ziyaret eden ilk ve son lider olmuştur¹⁵⁵. Bu ziyaretin önem teşkil eden noktası ise aşağıda konumuzla ilgili bölümlerine¹⁵⁶ yer vereceğimiz görüşmenin ürünü olan Ortak Beyan’dır:

“4. Japonya Başbakanı Toshiki Kaifu ve SSCB Başkanı M.S. Gorbaçov, Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu Adası’nın aidiyetine¹⁵⁷ dair her iki tarafın konumlarını dikkate alarak sınır belirleme sorunu dâhil olmak üzere, Japonya ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği arasında bir barış antlaşmasının hazırlanması ve nihayete erdirilmesiyle ilgili bir dizi konuda derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde müzakerede bulunmuştur.

¹⁵⁴ HARA, 1998, s.151-152; JACOB, s.3.

¹⁵⁵ HARA, 1998, s.151.

¹⁵⁶ Ortak Beyan’ın Japonca aslından Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır. Orijinal Japonca metnin tamamı için bkz. Japonca Derleme (1992), s.44-45.

¹⁵⁷ Burada, metnin Japonca aslında kullanılan *kizoku* sözcüğüne dikkat çekmek istiyoruz. Zira bu sözcük hem aidiyet (*belonging*), mülkiyet (*possession*), tabiyet (*attribution*) hem de iade (*return*) anlamlarına gelmektedir. Japon Dışişleri Bakanlığı sitesinde yer verilen İngilizce metinde *attribution* kullanılmış olmasına rağmen, *tabiyet* ve *aidiyet* arasındaki nüans sebebiylebiz *aidiyet* şeklinde tercüme etmeyi ve metnin geri kalanında bu şekilde kullanmayı uygun gördük.

Söz konusu İngilizce metin için bkz. MOFA, “1.Japanese-Soviet Joint Communique (1991)”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period6.html> (s.e.t.:28.09.2018).

Kizoku sözcüğünün anlamları için bkz. <https://jisho.org/word/%E5%B8%B0%E5%B1%9E> (s.e.t.:28.09.2018).

...İşbu üst düzey toplantıda, barış antlaşması hazırlıklarının nihayete erdirilmesi için çalışmaların hızlandırılması hususunun birincil önemi haiz olduğunun altı çizilmiştir. Ayrıca, Başbakan ve Başkan, bu amaçla, Japonya ve SSCB'nin aralarındaki savaş hâlinin sona ermesi ile diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesine dair ortak beyanda bulundukları 1956 yılından itibaren uzun yıllar boyunca ikili müzakerelere devam ederek biriktirmiş oldukları tüm olumlu unsurlardan yararlanarak yapıcı ve aktif bir şekilde harekete geçme konusundaki kararlılıklarını ifade etmişlerdir.”

Böylelikle, her ne kadar adalar sorunda doğrudan bir gelişme yaşanmamış; Gorbaçov, Moskova'nın 1956 tarihli Barış Antlaşması'nı takiben Shikotan ve Habomai Adası'nın iadesi şeklindeki teklifini yeniden canlandırmayı reddetmişse de, bu Ortak Beyan ile Sovyetler, ilk defa açıkça iki devlet arasında bir sınır uyuşmazlığı olduğunu ve bu sınır uyuşmazlığına Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorufu Adası'nın dâhil olduğunu kabul etmiştir¹⁵⁸.

b. SSCB'nin Dağılması ve Etkileri

Sovyetler Birliği'nin ekonomik bunalımına, 1979 Afgan İşgali bilançosu ile Polonya Dayanışma Ayaklanması'nın bastırılması için yapılan yardım¹⁵⁹ eklendiğinde Sovyetler'de artan huzursuzluk, şiddetli itirazlara rağmen gerçekleştirilen Gorbaçov'un Tokyo ziyareti ile daha da derinleşmiştir. Muhafazakâr Sovyet vatandaşları, Ağustos 1991'de bir darbe girişiminde bulunmuş; bu girişim reformistler tarafından bastırılmışsa da gerileme durdurulamamış, Sovyetler'in üç ana düzenleyici kurumunu teşkil eden ordu zorlukla varlığını sürdürürken Komünist Parti hemen hemen yok olmuş, KGB ise dağılmıştır. Takiben, üç Baltık devleti bağımsızlığını ilan etmiş ve Aralık 1991'de

¹⁵⁸ HARA, 1998, s.173; NESTER, s.725.

¹⁵⁹ HARA, 1998, s.174.

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulması¹⁶⁰ ve Gorbaçov'un istifasıyla Sovyetler Birliği dağılmıştır¹⁶¹.

Rusya Federasyonu, SSCB'nin ardılı¹⁶² olarak nüfusunun %51'i (148 milyon), topraklarının %76'sı ve gayrisafi milli hasılasının %61'inin yanı sıra; süregelen ve derinleşen ekonomik, politik ve sosyal problemlerini de devralmıştır¹⁶³. Japonya ise SSCB'nin ardılı olan Rusya Federasyonu'nu, 27 Aralık 1992 tarihinde tanımış ve iki devlet arasındaki resmî ilişkiler bu tarihle birlikte başlamıştır¹⁶⁴.

Rusya Federasyonu, Sovyetler'den farklı bir politika izleyerek Soğuk Savaş döneminin aksine, dış dünya ile uyumlu olmayı, Batı ile iyi ilişkiler kurmayı, Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerinde daha ılımlı bir politika izlemeyi ve Uzak Asya'da da barışçıl bir zemine kaymayı hedeflemekteydi. Dolayısıyla, Yeltsin dönemi Japonya politikası, çözülmemiş sorunlara rağmen daha ılımlı ve barışçıl bir politika izleme üzerine temellendirilmişti¹⁶⁵.

¹⁶⁰ Fuad HÜSEYNOV, “*Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları*”, AÜHFD, C.52, S.4, s.388.

¹⁶¹ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.189.

¹⁶² Rusya'nın SSCB'nin ardılı (halefi, *successor*) olması noktasında herhangi bir tartışma bulunmadığından kapsam dışı olması bahsiyle, konunun dağılmaması adına devletlerin ardıllığı bu çalışmada incelenmeyecektir. Ancak bu hususta detaylı bilgi için bkz. Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk**, 2. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2004, s.350-367; SUR, s.132-135.

¹⁶³ HARA, 1998, s.203.

¹⁶⁴ <https://tokyo.mid.ru/web/tokyo-en/russian-japanese-relations> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁶⁵ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.190.

c. Tokyo Zirvesi ve Tokyo Deklarasyonu (1993)

Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin'in Eylül 1992'de planlanan Tokyo ziyareti, ziyaretten dört gün önce iptal edilmiş; 1993 Mayıs'ı için planlanan ikinci ziyaret de gerçekleşmemiş; bu durum iki devlet arasında ilişkilerde gerilemeye neden olmuşsa da, nihayet 11-13 Ekim 1993 tarihleri arasında Yeltsin'in Tokyo ziyareti ile İkili Zirve gerçekleşmiştir¹⁶⁶. Bu Zirve'nin sonunda, 13 Ekim 1993'te, Yeltsin ve Hosokawa (Morihiro), iki devlet arasında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesini ve ikili ilişkilerin normalleştirilmesini hedef alan Tokyo Deklarasyonu¹⁶⁷'na imza atmışlardır.

Deklarasyon şu şekildedir:

“2. Japonya Başbakanı ve Rusya Federasyonu Başkanı, iki devlet arasındaki geçmiş ilişkilerin zorlu miraslarının üstesinden gelinmesi gerektiğinin ortak bilincinde olarak, Etorofu, Kunashiri, Shikotan ve Habomai Adası'nın aidiyeti (kizoku) hususunda ciddi müzakereler gerçekleştirmişlerdir. Her iki taraf da, tarihî ve hukuki gerçekler temelinde ve iki devletin mutabakatı ile hazırlanan çeşitli dokümanların yanı sıra hak ve nesafet ilkelerine dayanarak bu hususun çözümü vasıtasıyla barış antlaşmasının erken bir aşamada nihayete erdirilmesi için müzakerelerin devamı ve böylelikle iki devlet arasındaki ilişkilerin tamamıyla normalleşmesi gerektiği hususunda mutabıktır. Bu bağlamda, Japonya Hükümeti ve Rusya Federasyonu Hükümeti, Rusya Federasyonu'nun Sovyetler Birliği'nin devamı teşkil eden özdeş devleti olduğunu ve Japonya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan tüm antlaşmalar ve diğer uluslararası sözleşmelerin Japonya ile Rusya Federasyonu arasında geçerliliğini sürdüreceğini teyit etmektedir.

Japonya Hükümeti ve Rusya Federasyonu Hükümeti, ayrıca, iki devlet arasında Barış Antlaşması Çalışma Grubu'nda yapıcı bir diyalogun gerçekleştiğini ve işbu diyalogun meyvelerinden birinin Eylül 1992 tarihli Japonya ve Rusya arasındaki 'Toprak Uyuşmazlığının Tarihçesine Dair Belgelerin Ortak Derlemesi' ortak yayını olduğunu hatırlatmaktadır.

¹⁶⁶ HARA, 1998, s.192-193; NESTER, s.726-727.

¹⁶⁷ Deklarasyon'un orijinal Japonca tam metni için bkz. MOFA, “日露間領土問題の歴史に関する共同作成資料集の新版” [Toprak Uyuşmazlığının Tarihçesine Dair Belgelerin Ortak Derlemesinin Güncel Sürümü], (Bundan böyle “Japonca Derleme (2001)” olarak anılacaktır), s.6-8. <http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/hoppo/2001.pdf> (s.e.t.:28.09.2018).

Japonya Hükümeti ve Rusya Federasyonu Hükümeti, iki devlet arasında hemfikir olduğu çerçevede, söz konusu adaların mevcut mukimleri ile Japonya’da mukim olan kimseler arasında gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretlerin daha da kolaylaştırılması başta olmak üzere, karşılıklı anlayışın artmasına yönelik bir dizi önlem alma hususunda mutabık kalmaktadır.”¹⁶⁸

Böylelikle, işbu Tokyo Deklarasyonu ile 1956 Ortak Deklarasyonu’nun yanı sıra 1991 Ortak Beyanı’nın da geçerliliği Rusya Federasyonu tarafından kabul edilmiş; toprak sorununun tarihsel ve hukuki gerçekler temelinde çözümüne yönelik bir barış antlaşmasının öncelikli olarak nihayete erdirilmesi yolunda müzakerelerin gerçekleştirilmesi için açık bir zemin oluşturulmuştur¹⁶⁹.

d. Moskova Zirvesi ve Moskova Deklarasyonu (1998)

Tokyo Deklarasyonu’ndan sonra iki devletin ilişkileri daha sakin ve pozitif ivmeyle ilerlemeye başlamış; 1994-1995 yıllarında iki devlet arasındaki üst düzey ziyaretler devam etmiştir. Hashimoto ve Yeltsin, 1-2 Kasım 1997 tarihlerinde Krasnoyarsk’ta (Kravatsız Toplantı) ve sonrasında Nisan 1998’de Kawana’da (II. Kravatsız Toplantı) bir araya gelerek ekonomik ilişkilerini geliştirmek için bir dizi konu başlığı tartışmış ve hatta bunların bir kısmını uygulamaya koymuştur¹⁷⁰. Bu bağlamda 21 Şubat 1998’de Japonya-Rusya Federasyonu arasında Balıkçılık ve Canlı Deniz Kaynakları Hakkında İşbirliği Antlaşması imzalanmış¹⁷¹; 18 Eylül 1998’de ise Japonya Moskova Büyükelçiliği, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı’na Tokyo

¹⁶⁸ İlgili metnin Japonca aslından Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır.

¹⁶⁹ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.193.

¹⁷⁰ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.194-195; HARA, 1998, s.222.

¹⁷¹ İlgili Antlaşma’nın İngilizce tam metni için bkz. MOFA, “2.Agreement Between the Government of Japan and the Government of the Russian Federation on Some Matters of Cooperation in the Field of Fishing Operations for Marine Living Resources”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/agreement.html> (s.e.t.:28.09.2018).

Deklarasyonu (ve diğer notalar) ile mutabık kalınan Japon vatandaşlarının söz konusu adalara yapacağı ziyaretler ile Ada mukimlerinin Japonya'ya yapacağı ziyaretlerin vizeden muaf şekilde ve yine bu Deklarasyon'da (ve notalarda) belirtilen prosedürlere uygun şekilde gerçekleştirileceğini bildiren bir Nota iletmiştir¹⁷².

Bu Nota'nın ardından Japon Başbakanı Keizo Obuchi Moskova'yı ziyaret etmiş¹⁷³ ve burada 13 Kasım 1998'de Moskova Deklarasyonu'nu imza altına almışlardır. Bu Deklarasyon'un bizim açımızdan önem teşkil eden hükümleri ise şu şekildedir¹⁷⁴:

“2. Japonya Başbakanı ve Rusya Federasyonu Başkanı, bu yıl Nisan ayında Kawana'da gerçekleştirilen Zirve Toplantısı'nda Japonya tarafından teklif edilen Etorofu, Kunashiri, Shikotan ve Habomai adalarının aidiyeti sorununun çözümüne dair önerilerine karşı Rusya'nın cevaplarını sunduğunu göz önünde bulundurarak, Tokyo Deklarasyonu ile Krasnoyarsk ve Kawana'da gerçekleştirilen zirve toplantılarında ulaşılan mutabakat temelinde bir barış antlaşmasının imzalanması için müzakereleri hızlandırmak yönünde Hükümetlerine talimat vermektedir.

Liderler, barış antlaşmasının 2000 yılına kadar imzalanması için tüm güçlerini hasretme noktasında kararlı olduklarını tekrar teyit etmektedir. Bu amaçla, her iki lider de kendi Hükümetlerine hâlihazırda mevcut olan Barış Antlaşması İmza Sorununa Dair Japon-Rus Ortak Komitesi çerçevesinde ulusal sınırın çizilmesi maksadıyla alt komiteler kurması yönünde talimat vermektedir.

Her iki lider de ayrıca, her iki tarafın da hukuki pozisyonlarına hâlel gelmeksizin, yukarıda bahsi geçen adalar üzerinde ne tür ortak ekonomik faaliyetler uygulanabileceğinin açıklığa kavuşturulmasını amaç edinerek söz konusu adalarda, ulusal sınırın belirlenmesine dair alt komitenin faaliyetlerine paralel olacak şekilde faaliyetlerini yürütecek alt komiteler kurması yönünde kendi Hükümetlerine talimat vermektedir.

İki lider de, insani açıdan prensip olarak, adaların eski mukimleri olan Japon vatandaşları ile onların ailelerinin söz konusu adalara olan sözde

¹⁷² İlgili Nota'nın İngilizce tam metni için bkz. MOFA, “3.Note Verbale Presented by the Embassy of Japan in the Russian Federation Regarding Visits Without Visas to the Islands of Etorofu, Kunashiri, Shikotan and Habomai Aimed at Providing Emergency Humanitarian Assistance”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/note.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁷³ Detaylı bilgi için bkz. MOFA, “Official Visit to the Russian Federation by Prime Minister Keizo Obuchi”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv9811/index.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁷⁴ Deklarasyon'un orijinal Japonca tam metni için bkz. Japonca Derleme (2001), s.13-18.

serbest ziyaretlerinin mümkün mertebede kolaylaştırılarak uygulanması hususunda mutabık kalmakta olup işbu ziyaretlerin prosedürlerinin hukuksal ve pratik bağlamlarına yönelik işlemlerin mülahaza edilmesi talimatını vermektedir.

3. Japonya Başbakanı ve Rusya Federasyonu Başkanı, Japonya'nın ve Rusya Federasyonu'nun birbirine komşu bölgelerinin mukimleri arasında karşılıklı anlayışın derinleştirilmesi ile çok yönlü ve karşılıklı iyi niyete dayanan işbirliğinin geliştirilmesini hedefleyen ve böylelikle barış antlaşmasının daha erken bir tarihte imzalanması için koşulların oluşturulmasını amaç edinen Etorofu, Kunashiri, Shikotan ve Habomai Adalarına dair işbirliğinin önemini kabul etmektedir.”¹⁷⁵

Bu Deklarasyon'un ikinci maddesinin dördüncü paragrafı doğrultusunda, 2 Eylül 1999 tarihinde Japon Dışişleri Bakanlığı, Rusya Tokyo Büyükelçiliği'ne bir nota göndererek vizesiz ziyaretlerin nasıl gerçekleştirileceğine dair öngördükleri prosedürleri iletmiştir¹⁷⁶.

Özetle iki devlet arasında en çok gelişme kaydedilen dönem Yeltsin-Hashimoto dönemi olup ulaşılan en uç nokta ise Tokyo Deklarasyonu ile müteakip Moskova Deklarasyonu olmuştur. Ancak, taraf devletlerin *tarihî ve hukuki* algılarındaki farklılıklar yüzünden her iki Deklarasyon da eyleme geçirilememiş ve kâğıt üzerinde kalmıştır¹⁷⁷. Sonrasında Japonya'da LDP'nin seçimi kaybetmesi üzerine Hashimoto'nun görevden çekilmesi ile hemzamanlı olarak Yeltsin'in ülke içinde yaşanan siyasi ve ekonomik krizlerle mücadele yüzünden iç politikaya yoğunlaşması ve ardından Aralık 1999'da istifası ile birlikte, sorun çözülmeksizin sonraki iktidarlara devredilmiştir¹⁷⁸.

¹⁷⁵ İlgili metnin Japonca aslından Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır.

¹⁷⁶ Nota'nın İngilizce metni için bkz. MOFA, “5.Note Verbale Presented by the Ministry of Foreign Affairs of Japan Regarding the Framework, Streamlined to the Maximum Extent Possible, for Visits to the Islands of Etorofu, Kunashiri, Shikotan and Habomai by Japanese Nationals Who Are Former Residents and Members of Their Families”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/note2.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁷⁷ Ömer SİDDİK, “Soğuk Savaş Sonrası Japon Dış Politikası: Hegemonyaya Geri Dönüş mü?”, Stratejik Analiz, C.1, S.5, 2000, s.60.

¹⁷⁸ DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.195-196.

2. 2000-2009 Arası Görüşme Turları

Yeltsin'in istifası üzerine başkan vekili olarak atanan V. V. Putin, 26 Mart 2000'de Rusya Devlet Başkanı seçilmiş ve 3-5 Eylül 2000 tarihlerinde Japonya'ya ilk resmî ziyaretini gerçekleştirmiştir¹⁷⁹. Japonya Başbakanı Yoshiro Mori ile Tokyo'da bir araya gelen iki lider, Tokyo Zirvesi'nin sonunda bir Beyan¹⁸⁰'a imza atmışlardır. Bu beyanda, özet olarak, 1993 ve 1998 Deklarasyonları doğrultusunda atılan somut adımlar ve gerçekleştirilen ilerlemeler kayıt altına alınmış; adaların aidiyetine dair sorunun çözümü vasıtasıyla nihai bir barış antlaşmasına ulaşma amacıyla müzakerelere devam kararının yanı sıra, bu hususta yeni önlemler geliştirilmesi, 1993 sonrasında imzalanan dokümanlar için de ayrıca bir ortak derleme çalışmasına girişilmesi ve bu barış antlaşmasının ne kadar önemli olduğuna dair kamuoyu bilgilendirmesi yapılması; sınır belirleme, barış antlaşması, ortak ekonomik faaliyet alanlarında alt komiteler kurulması, adalara gerçekleştirilecek vizeden ari ziyaretlerin koşullarının ve uygulama şekillerinin belirlenmesi gibi noktalarda mutabakatlara varılmıştır¹⁸¹.

Mori ve Putin, bu kez de 25 Mart 2001'de, Sibirya'nın İrkutsk şehrinde bir araya gelmiş ve yayınladıkları İrkutsk Beyanı ile ilk kez resmî şekilde *“1956 Ortak Deklarasyonu'nun barış antlaşması imzalanmasına dair müzakere sürecinin başlangıç noktası teşkil eden temel hukuki doküman olduğunu”* teyit etmişlerdir¹⁸².

¹⁷⁹ KİMURA, 2008, s.117.

¹⁸⁰ Beyan'ın İngilizce tam metni için bkz. MOFA, “7.Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Issue of a Peace Treaty”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/statement.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁸¹ Zirve Toplantısı'nın İngilizce özeti için ise bkz. MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting (Summary)”, <http://www.mofa.go.jp/policy/un/summit2000/summary.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁸² İrkutsk Beyanı'nın İngilizce tam metni için bkz. MOFA, “Irkutsk Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Continuation of Future Negotiations on the Issue

Yoshiro Mori'nin yerine Nisan 2001'de Junichiro Koizumi'nin gelmesi ile birlikte Rus-Japon ilişkileri tersine dönerek hızla çözümsüzlüğe doğru yuvarlanmaya başlamıştır. Japonya'da *Habomai ve Shikotan'ı alıp müzakerelere devam edelim* şeklinde duyulmaya başlayan görüş, Putin'in, Gorbaçov ve Yeltsin'in yapıcı politikasından farklı olarak takındığı *aramızda bir uyumsuzluk yok* tavrı karşısında, Koizumi'nin iktidara gelmesi ile birlikte tekrar *dört adanın birlikte iadesi* savına geri dönmüştür¹⁸³.

11 Eylül saldırıları ile değişen ABD ve Avrupa politikaları sonucu, 24 Mayıs 2002'de Rusya ve ABD, Moskova'da Stratejik Taarruzların Azaltılması Antlaşması imzalamış; 28 Mayıs'ta Rusya-NATO Konseyi kuruluşunun onaylanmasını takiben Rusya'ya NATO üyeliği benzeri bir statü verilmiş, 26 Haziran'da G-7'ye kabul edilmesinin hemen ardından da Rusya, Kananaskis, Kanada G-8 Zirvesi'ne katılmıştır¹⁸⁴.

Bu gelişmelerin ardından iki devlet de karşılıklı çıkarları için daha çok yönlü, uzun vadeli bir görüş belirleyerek tekrar yüzlerini birbirine dönmüş; 9-12 Ocak 2003 tarihleri arasında Japon Başbakanı Koizumi, Moskova'yı ziyaret etmiştir. Koizumi ile Putin'in gerçekleştirdiği bu zirvenin çıktısı olarak (1) politik diyalog, (2) barış antlaşması müzakereleri, (3) uluslararası arena, (4) ticaret ve ekonomik konular, (5) savunma ve güvenlik ile (6) kültürler ve kişiler arası değişim alanlarında yakın

of a Peace Treaty", <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0103/state.html> (s.e.t.:28.09.2018). İşbu Beyan'da 1956 Deklarasyonu'na dair yer alan teyidin ileriye yönelik değil de geriye yönelik bir adım olduğu, lafzı itibarıyla özellikle de Tokyo ve Moskova Deklarasyonları'nın öneminin azımsandığı; 1993 Tokyo Deklarasyonu'nun kazanımlarının daha fazla önem teşkil ettiği şeklindeki eleştiri için ise bkz. KİMURA, 2008, s.120.

¹⁸³ ANDERSEN, s.17; KİMURA, 2008, s.121; OĞAN – TEPE, s.51.

¹⁸⁴ KİMURA, 2008, s.124.

işbirliğinin taahhüt edildiği Japonya-Rusya Eylem Planı¹⁸⁵’nı imzalamaya karar verdikleri bir Ortak Beyan¹⁸⁶ ilan etmişlerdir¹⁸⁷.

Putin’in 14 Mart 2004’te tekrar devlet başkanı seçilmesinden sonra Rusya’nın adalar konusundaki tutumu daha da sertleşmiş, daha milliyetçi bir politika izlenmeye başlanmıştır¹⁸⁸. 14-15 Kasım tarihlerinde Putin ve Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, *Barış Antlaşması’nın imzalanması koşuluyla, 1956 Ortak Deklarasyonu doğrultusunda Habomai ve Shikotan’ın Japonya’ya devredilmesi* hususunu tekrar gündeme getirmişlerdir. Aslında, Putin’in iktidara gelmesi üzerine bu görüş sıklıkla telaffuz edilir olmakla birlikte, 2004 Kasım’ında tekrar dile getirilmesinin altında başka önemli bir neden yatmaktadır. Şöyle ki Putin hükümeti 14 Ekim 2004’te Çin ile aralarındaki sınırı belirleyen antlaşmayı imza altına almış, bu antlaşma uyarınca da uyuşmazlık¹⁸⁹ konusu olan üç adanın yüzölçümü üzerinden yarı yarıya eşit bir şekilde bölünmesi çözümünü

¹⁸⁵ Eylem Planı’nın İngilizce tam metni için bkz. MOFA, “Japan-Russia Action Plan”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0301/plan.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁸⁶ Ortak Beyan’ın İngilizce tam metni için bkz. MOFA, “Joint Statement by Prime Minister of Japan Junichiro Koizumi and President of the Russian Federation Vladimir Putin Concerning the Adoption of a Japan-Russia Action Plan”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0301/joint.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁸⁷ KİMURA, 2008, s.125.

¹⁸⁸ Putin’in bir *silovik* olması ve *silovik*lerin idealinin, güçlü ve SSCB zamanındaki gibi geniş topraklı Rusya olması bahsiyle en küçük toprak kaybına neden olacak bir adım atamayacağı şeklindeki görüş için bkz. KİMURA, 2008, s.129-130.

¹⁸⁹ Bu uyuşmazlığa ve sınır belirleme sürecine dair bilgi için bkz. George GINSBURGS, **From Soviet to Russian International Law, Studies in Continuity and Change**, Netherlands, Kluwer Law International, 1998, s.283-333.

kabul etmiştir. Kazakistan'la sürmekte olan sınır belirleme müzakerelerinde¹⁹⁰ de aynı yöntem tartışılmaktadır¹⁹¹. Aynı yöntemin Rus-Japon sınır belirleme müzakerelerine uygulanması durumunda ise Habomai, Shikotan ve Kunashiri'ye ilaveten Etorofu'nun da yaklaşık beşte birinin Japonya'ya devredilmesi gerekmektedir¹⁹². Bunun gerçekleşmesinin önüne geçmek amacıyla Rusya, 1956'da söz verildiği üzere en küçük iki adanın devri ile Barış Antlaşması müzakerelerini sona erdirmek istemektedir.

Putin'in 27 Eylül 2005'te bir televizyon programında ve sonrasında 20-22 Kasım 2005 tarihleri arasında ikinci Tokyo ziyaretindeki, *“Dört Kuril Adası üzerinden Japonya ile yürütülen müzakere sürecine dair, söz konusu adalar Rus egemen toprağı olup bu, uluslararası hukukta belirlenmiştir. Bu, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından biridir ve özellikle bu hususta tartışacak bir şeyimiz bulunmamaktadır.”* beyanati ilişkilerde yine soğuk rüzgârlar esmesine sebep olmuştur¹⁹³. Bunun doğrudan sonucu olarak, taraflar arasındaki görüş ayrılığının çok derin olması bahsiyle, zirvenin sonunda herhangi bir doküman imzalanmamış fakat takip eden günlerde, Japon-Rus Eylem Planı kapsamını genişletmek maksadıyla barış antlaşması imzası dışında kalan ekonomi,

¹⁹⁰ Antlaşma 18 Ocak 2005 tarihinde imzalanmıştır, bkz. KİMURA, 2008, s.136. İşbu Antlaşma ile Rusya büyük bir çoğunluğu Rusça konuşan dört vilayetini Kazakistan'a bırakmayı kabul etmiştir, detaylı bilgi için bkz. ANDERSEN, s.12-13.

¹⁹¹ KİMURA, 2008, s.130-131.

¹⁹² Sınır çizgisi belirlenirken uygulanacak %50-%50 yönteminin hesabına dair iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir tanesi Habomai ve Shikotan'ın durumunun daha önce 1956 Deklarasyonu ile çözümlenmiş olması bahsiyle, %50-%50 formülünün sadece Kunashiri ve Etorofu'ya uygulanması gerektiği ve dolayısıyla, Etorofu'nun %26,5'unun Japonya'ya devri gerekirken %73,5'unun Rusya'da kalacağı şeklindedir. Bizim de katıldığımız diğeri ise dört adanın yüzölçümlerini yarı yarıya bölerek Etorofu'nun %21'inin Japonya'ya devri gerekirken %79'unun Rusya'da kalması gerektiği şeklinde bir hesaplama yapmaktadır. Detaylı tartışmalar için bkz. KİMURA, 2008, s.135-136.

¹⁹³ KİMURA, 2008, s.136-137.

antiterörizm ve kültür gibi alanlarda işbirliğini kapsayan on iki ayrı doküman imza altına alınmıştır¹⁹⁴.

G-8 zirvesi, 15-17 Temmuz 2006 tarihlerinde St. Petersburg’da gerçekleşmiş¹⁹⁵, iki devletin üst düzey temsilcileri, bu vesileyle tekrar bir araya gelmişlerdir. Ekonomi, ticaret, nükleer, antiterörizm ve hatta barış antlaşmasının imzalanması hususlarında ise bakanlıklar düzeyinde görüşmeler kesintiye uğramaksızın devam etmiştir¹⁹⁶.

Japon Başbakanı Yasuo Fukuda, 26 Nisan 2008’de Moskova’da, Mayıs 2008’de görev süresi dolacak olan Putin ve görevi devralacak olan Dmitriy Medvedev ile gayriresmî toplantılar gerçekleştirmiştir. Her iki toplantıda da barış antlaşmasının imzalanması hususu gündeme getirilmişse de tarafların çok istekli olduğu yönündeki beyanlardan öte somut bir adım atılamamıştır¹⁹⁷.

3. 2009-Günümüz Arası Görüşme Turları

Bu son döneme geldiğimizde, ilişkilerin yer yer iniş çıkışlarla bulanması karşısında bu uyuşmazlığın kesinlikle bir an önce çözülerek barış antlaşmasının nihayete erdirilmesi hedefinin her ortamda, her fırsatta ısrarla ifade edilmesine rağmen, somut hiçbir gelişme kaydedilmediğini görmekteyiz. Aslında, Japonlar için üst düzey

¹⁹⁴ KİMURA, 2008, s.139.

¹⁹⁵ G-8 St. Petersburg Zirvesi’ne dair İngilizce detaylı bilgi için bkz. MOFA, “G8 Saint Petersburg 2006”, <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2006/index.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁹⁶ Konunun dağılmaması için söz konusu resmî ziyaret detaylarına yer verilmeyecek olmakla birlikte, her bir ziyarete dair İngilizce detaylı bilgiye ulaşabilmek için bkz. MOFA, “Japan-Russia Relations (Archives)” (Bundan böyle “MOFA Japan-Russia Relations Archive” olarak anılacaktır), <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/archives.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁹⁷ Gayriresmî ziyarete dair İngilizce özet bilgi için bkz. MOFA, “Unofficial visit to Russia by Prime Minister Yasuo Fukuda”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0804.html> (s.e.t.:28.09.2018).

önemi haiz olması durumu değişmemekle beraber, sorunun biraz da önemini yahut çarpıcılığını yitirdiğini söylemenin de yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. İki devlet de bir şekilde 70 yıldır aynı sorunu masaya yatırıp masadan kaldırmaktadır ve bu durum, çözüm müzakerelerine biraz bezginlik, biraz geçiştirme ya da günü kurtarma olarak yansımaktadır.

Japon Başbakanı Taro Aso, 18 Şubat 2009 tarihinde Sahalin II Projesi'nin sıvılaştırılmış doğal gaz santrali açılışı için Sahalin'i ziyaret etmiş ve burada Medvedev ile bir zirve gerçekleştirmiştir. Bu zirvede iki lider, adaların aidiyeti hususuna dair uyuşmazlığın çözümü için mevcut antlaşma ve dokümanlara dayanarak çalışma gerçekleştirilmesinin yanı sıra, *“yeni, özgün ve standart dışı bir yaklaşım”* geliştirme noktasında mutabık kalmışlardır¹⁹⁸.

Japon Başbakanı Taro Aso ve Rusya Başbakanı Putin, 12 Mayıs 2009 tarihinde bir araya gelmiş ve yine adaların aidiyetine dair sorunun çözümlenmeyişinin iki devlet arasındaki ikili ekonomik, ticari ve diplomatik ilişkilerin gelişmesine ket vurduğu, bu yüzden bunun artık çözülerek bir barış antlaşmasının gerekliliği vurgulanmış; yine, her iki lider de çözümü noktasında ne kadar istekli olduklarını dile getirmiş; ve gözler umutla bir sonraki zirve olan Temmuz Zirvesi¹⁹⁹, ne çevrilmiştir²⁰⁰.

¹⁹⁸ Zirve Toplantısı'na dair İngilizce detaylı bilgi için bkz. MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting (in Sakhalin) (Overview)”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/summit0902.html> (s.e.t.:28.09.2018).

¹⁹⁹ Her ne kadar söz konusu toplantıda defalarca, Temmuz Zirvesi'ne atıf yapılmışsa da, 8-10 Temmuz 2009 tarihlerinde L'Aquila'da gerçekleşen G-8 Zirvesi'nde adalar sorunu hiç tartışılmamıştır. Detaylı bilgi için bkz. MOFA, “G8 Summit 2009 in L'Aquila”, <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2009/index.html> (s.e.t.:28.09.2018).

²⁰⁰ Toplantı'ya dair İngilizce detaylı bilgi için bkz. MOFA, “Meeting Between Prime Minister Taro Aso and Chairman of Government of the Russian Federation Vladimir Vladimirovich Putin (Overview)”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/meet0905.html> (s.e.t.:28.09.2018).

Medvedev'in *Rusya Federasyonu'nun çok önemli ve vazgeçilmez parçası* sayılan Kuril Adaları'na ziyaret planladığını duyurması üzerine Japon hükümeti, "*Japon toprağı saydıkları Kuril Adaları'na yapılacak ziyaretin ilişkilerinde onarılması mümkün olmayan yaralara*" neden olacağını ileterek gerçekleştirilmemesini talep etmiş²⁰¹, fakat 1 Kasım 2010 tarihinde Medvedev'in Kunashiri Adası'na söz konusu ziyareti düzenlemesi²⁰² üzerine, Japonya Dışişleri Bakanı Seiji Maehara, protesto için Rusya'nın Tokyo Büyükelçisi'ni Bakanlık'a çağırarak bu ziyaretin Rus-Japon ilişkilerini bozacağını iletmış; Rus Büyükelçi Mikhail Bely de, "*bu meselenin Rusya'nın iç işi olduğu ve Rus-Japon ilişkilerindeki bir gerilemenin her iki taraf için de yararlı olmayacağı*" şeklinde cevap vermiştir²⁰³. Müteakiben Japonya, Moskova Büyükelçisi'ni geçici bir süre için geri çağırmıştır²⁰⁴. Aylarca sürdürülen diplomatik yazışmalar sonucunda beklediği "özrü" alamayan Japonya Başbakanı Naoto Kan'ın diplomasiyi bırakıp, Kuril'i Hatırlama Günü'nde sokaklara çıkıp Rusya'yı protesto etmesi ise

²⁰¹ "Medvedev'in sözleri Uzakdoğu'da Kardak krizini tırmandırdı", Hürriyet, 30.09.2010, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/medvedev-in-sozleri-uzakdogu-da-kardak-krizini-tirmandirdi-15900423> (s.e.t.:28.09.2018).

²⁰² "Medvedev Japonya'yı ayağa kaldırdı", Dünya Gazetesi, 01.11.2010, <https://www.dunya.com/gundem/medvedev-japonya039yi-ayaga-kaldirdi-haberi-129728> (s.e.t.:28.09.2018).

²⁰³ İlgili beyanın İngilizce metni için bkz. MOFA, "Minister for Foreign Affairs Seiji Maehara Lodges Representations to Mr. Mikhail Bely, Russian Ambassador to Japan, Concerning the Visit to the Northern Territories by Russian President Dmitry Medvedev", http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2010/11/1101_02.html (s.e.t.:28.09.2018).

²⁰⁴ "Rusya-Japonya arasında ipler geriliyor", Dünya Gazetesi, 02.11.2010, <https://www.dunya.com/gundem/rusya-japonya-arasinda-ipler-geriliyor-haberi-129836> (s.e.t.:28.09.2018); "Medvedev'in ziyareti Japonları kızdırdı", Hürriyet, 02.11.2010, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/medvedevin-ziyareti-japonlari-kizdirdi-16185966> (s.e.t.:28.09.2018).

olayları daha da kızıştırmış ve Rus Dışışleri Bakanı “*adaların kendilerine ait olduğunu, hiçbir zaman adalardan vazgeçilmeyeceğini*” ifade etmiştir²⁰⁵.

Domodedovo Havaalanı’nda patlama gerçekleşen Rusya ile Büyük Tohoku Depremi ve ardından gelen tsunami ile yüzleşmek zorunda kalan Japonya, 2011 yılının büyük kısmını daha ziyade kendi yaralarını sarmakla geçirmiş; 12 Kasım 2011’de bir araya gelen Japon Başbakanı Yoshihiko Noda ve Rusya Devlet Başkanı Medvedev, adaların aidiyetine dair uyuşmazlık hususunda çözümünün ve müteakiben barış antlaşması imzalanmasının ne kadar elzem olduğu üzerinde yine durmuş; bu amaçla müzakerelere devam etme hususunda mutabık kalmışlardır²⁰⁶.

Rus ve Japon Dışışleri Bakanları, 28 Ocak 2012 tarihinde bir araya gelmiş; toprak uyuşmazlığına dair benzer ifadeler dile getirilmiş ve yine çözüm, gelecek zamana havale edilerek geçiştirilmiştir²⁰⁷.

Rusya’nın Etorofu Adası üzerindeki liman inşa altyapı işlerini Güney Koreli bir firmaya taşere etmesi üzerine Japonya, 30 Mayıs 2012’de “*Adalar üzerinde üçüncü bir devletin, Rusya’nın yetkisini tanıma anlamına gelebilecek ekonomik faaliyetlerde*

²⁰⁵ “Kriz 5 ay rötat yaptı”, Hürriyet, 07.02.2011, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kriz-5-ay-rotar-yapti-16962188> (s.e.t.:28.09.2018); “Kuril Adaları gerginliği sürüyor”, Hürriyet, 07.02.2011, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kuril-adalari-gerginligi-suruyor-16960061> (s.e.t.:28.09.2018); “Rusya’dan Japonya’ya Kuril Adaları uyarısı”, Hürriyet, 11.02.2011, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/rusyadan-japonyaya-kuril-adalari-uyarisi-16996557> (s.e.t.:28.09.2018).

²⁰⁶ İlgili beyanın İngilizce metni için bkz. MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting (Overview)”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/meet1111.html> (s.e.t.:28.09.2018).

²⁰⁷ İlgili beyanın İngilizce metni için bkz. MOFA, “Japan-Russia Foreign Ministers’ Meeting between Foreign Minister Gamba and Foreign Minister Lavrov (Overview)”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/meet1201.html> (s.e.t.:28.09.2018).

bulunmasının kendi duruşlarını ihlal ettiği dolayısıyla eseflerini bildirdikleri” şeklinde bir basın açıklaması yayınlamıştır²⁰⁸.

18 Haziran 2012 tarihinde, G-20 Los Cabos Zirvesi²⁰⁹ sırasında Japonya Başbakanı ve yeniden seçilen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ikili bir zirve gerçekleştirmiş; bu zirvede de yine daha önceki toplantılarda, zirvelerde, telefon görüşmelerinde dile getirilen temenniler tekrar edilmiş²¹⁰ fakat tekrar olmaktan öteye gidememiştir.

Rusya Başbakanı Medvedev, 3 Temmuz 2012 tarihinde Kunashiri Adası’na tekrar bir ziyaret düzenlemiş ve buranın Rusya toprağı olduğunu, bundan sonra tüm üst düzey Rus yetkililerin benzer ziyaretler gerçekleştireceğini söylemiştir²¹¹. Müteakiben, Japon Dışişleri Bakanı, Rus Büyükelçisi’ni çağırmış ve *“Kunashiri Adası’nın, ayrılmaz bir parçası olması sebebiyle, Japonya’nın bu ziyareti kabul edemeyeceğini ve bunun iki devlet arasındaki ilişkilere soğuk su serpeceği yönündeki endişelerini”* iletmıştır²¹².

²⁰⁸ Basın açıklamasının İngilizce metni için bkz. MOFA, “Statement by the Press Secretary, Ministry of Foreign Affairs of Japan, on the participation in the infrastructure building work in the Northern Territories by an enterprise of a third country”, http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2012/5/0530_02.html (s.e.t.:28.09.2018).

²⁰⁹ G-20 Los Cabos Zirvesi’ne dair İngilizce detaylı bilgi için bkz. MOFA, “G20 Los Cabos Summit”, https://www.mofa.go.jp/policy/economy/g20_summit/2012/index.html (s.e.t.:28.09.2018).

²¹⁰ İkili zirvenin İngilizce özet metni için bkz. MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting at the G20 Los Cabos Summit (Overview)”, http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/meeting1206_pm2.html (s.e.t.:28.09.2018).

²¹¹ “Rusya Japonya’yı fena kızdırıyor”, Hürriyet, 04.07.2012, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/rusya-japonya-yi-fena-kizdiriyor-20910178>(s.e.t.:28.09.2018).

²¹² Bu diplomatik adıma dair İngilizce bilgi için bkz. MOFA, “Mr. Kenichiro Sasae, Vice-Minister for Foreign Affairs, summons Mr. Evgeny Vladimirovich Afanasiev, Ambassador of the Russian Federation to Japan, on the visit of Russian Prime Minister Medvedev to the Northern Territories”, http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2012/7/0703_02.html (s.e.t.:28.09.2018).

Japon Dışışleri Bakanı, 28 Temmuz 2012’de Soçi ziyareti sırasında Rus Dışışleri Bakanı Sergey Lavrov ve Putin ile ayrı ayrı bir araya gelmiş; toprak uyuşmazlığı noktasında yine daha önce dile getirilenlerden farklı bir şey dile getirilmemiş ve herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir²¹³.

Japon Başbakanı Noda ile Putin, 8 Eylül 2012’de Vladivostok’ta bir araya gelmiş ve toprak uyuşmazlığının çözümü için liderler, dışışleri bakanları ve bakan yardımcıları düzeyinde müzakere toplantılarının tekrar açılmasını talep etmiş; Putin kamuoyunun dikkatini çekmeyecek şekilde bakan yardımcıları düzeyinde yapılabileceğini ifade etmiştir²¹⁴.

İki devletin liderleri 2013 yılında da çeşitli vesilelerle bir araya gelse de gelişmeler yine geçmişin tekrarı ile sınırlı kalmış ve çözüme yönelik herhangi bir somut adım atılamamıştır. Uyuşmazlık, her toplantıda olduğu gibi bir sonraki olası toplantıda tartışılmak ve bir sonraki toplantıya kadar müzakereleri sürdürmek üzere yine rafa kaldırılmıştır. Bu tutum 2014, 2015, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında da liderler, dışışleri bakanları ve bakan yardımcıları olmak üzere çeşitli seviyelerde gerçekleştirilen toplantı ve zirvelerde aynı şekilde devam etmiştir. Her toplantıda bir önceki toplantıya atıfla ve bir sonraki toplantıya gönderme yaparak uyuşmazlığın esasına girilmeksizin, sadece adalarda ekonomik işbirliği, eski mukimlerin adalara gerçekleştireceği vizesiz ziyaretlerin kolaylaştırılması ve bu yönde tarifeli uçuşların gerçekleştirilmesi gibi

²¹³ Bu ziyarete dair İngilizce bilgi için bkz. MOFA, “Foreign Minister Gamba's Visit to Russia (Overview)”, http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/gaiyo1207_fm.html (s.e.t.:28.09.2018).

²¹⁴ Bu Zirve’ye dair İngilizce bilgi için bkz. MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting on the Occasion of APEC Leaders’ Meeting in Vladivostok (Overview)”, http://www.mofa.go.jp/policy/economy/apec/2012/j_russia_sm.html (s.e.t.:28.09.2018).

hususlar üzerinde çalışılmak üzere planlar yapılarak sorun askıda bırakılmıştır²¹⁵. Aynı çözümsüzlük, farklı şekillerde sürekli ısıtılıp ısıtılıp masaya konduğu için 2014-2018 yılları arasındaki çözümsüzlük gelişmeleri burada detaylı olarak anlatılmayacak; 2018 gelişmelerine yüzeysel olarak değinilecektir.

Rus ve Japon Dışişleri Bakanları, 21 Mart 2018’de bir araya gelerek 2018-2019 Dışişleri Bakanlıkları Arası İstişare Planı’nı imza altına almış ve adalarda gerçekleşecek ortak ekonomik faaliyetlere dair Nisan ortasında ve Mayıs’ta çalışma grubu zirve toplantıları yapma ile adalardan çıkarılan Japon vatandaşlarının mezarlarını uçakla ziyaret edebilmeleri, kısıtlanmış alanlara da mezar ziyareti gerçekleştirebilmeleri ve ilave geçici giriş çıkış noktalarının kurulması hususunda ortak görüşte olduklarını dile getirmişlerdir²¹⁶.

24-27 Mayıs 2018 tarihlerinde Rusya’ya (Moskova ve St. Petersburg) ziyaret düzenleyen²¹⁷ Japon Başbakanı Abe, 25 Mayıs’ta, St. Petersburg’da Uluslararası Ekonomi Forumu ve Japonya-Rusya İş Diyalog Toplantısı’nda konuşmalar yaparak özetle, doğal kaynak bolluğu, 100 milyon kişiden geniş market payı ve yüksek nitelikli işgücü olan Rusya ile bilgi ve teknolojisi ile dev olan Japonya’nın güçlerini birleştirerek katbekat güçleneceklerini ifade etmiş; hâlihazırda 130 ekonomik projeleri olduğunu 2024’e doğru stratejik amaçları doğrultusunda bunu artıracaklarını, aralarında husumetin temel kaynağı olan adaların artık lojistik merkezi olarak Rus-Japon

²¹⁵ Mevcut çözümsüzlük hâlinde birbirinin tekrarından ibaret olan değişik zirve ve toplantılarının detaylarına girmekte yarar görmemekteyiz. Ancak tüm toplantılar, katılımcıları ve içeriklerine yönelik detaylı inceleme için bkz. MOFA Japan-Russia Relations Archive.

²¹⁶ Bu Toplantı’ya dair İngilizce bilgi için bkz. MOFA, “Japan-Russia Foreign Ministers’ Meeting”, https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page11e_000029.html (s.e.t.:28.09.2018).

²¹⁷ Bu ziyarete dair İngilizce bilgi için bkz. MOFA, “Prime Minister Abe Visits Russia (May 24-27, 2018)”, https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page25e_000198.html (s.e.t.:28.09.2018).

işbirliğinin sembolü hâline geleceğini dile getirmiştir²¹⁸. 26 Mayıs'ta ise iki lider bir zirve gerçekleştirmiş, dört ada üzerinde ortak ekonomik faaliyetleri geliştirmek için 1) deniz ürünlerinin çoğaltılması ve su tarımı, (2) sera sebzesi yetiştirme, (3) adaların özellikleri baz alınarak tur geliştirme, (4) rüzgâr enerjisi üretimine başlama ve (5) çöp hacmi azaltma önlemlerine dair beş aday proje belirlemiş; bu projelerin tatbiki için Temmuz-Ağustos aylarında iki devletin de belirleyeceği iş adamı temsilci heyetlerinin dört adaya giderek projeler üzerinde çalışmaya başlayacakları hususunda mutabık kalmıştır²¹⁹.

Rus ve Japon Dışişleri Bakanları bu yıl üçüncü kez, bu kez de 31 Temmuz 2018'de bir araya gelerek adalar üzerindeki ekonomik aktiviteler için esasen iş adamlarından oluşan bir iş heyetinin gönderilmesi ve adanın eski mukimlerinin mezarlarını ziyaret etmesinin kolaylaştırılması için insani önlemlerin alınması hususlarını masaya yatırmış; bu tarz girişimleri çoğaltma noktasında mutabık kalmıştır²²⁰.

Her iki devletin de Dışişleri ve Savunma Bakanlarının katılımı ile 31 Temmuz'da gerçekleştirilen 2+2 Zirvesi'nde Japon tarafı, Rus tarafının adalar

²¹⁸ İngilizce konuşma metinleri için bkz. MOFA, "Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, at the Plenary Session of the St. Petersburg International Economic Forum (SPIEF) 2018 May 25, 2018, St. Petersburg, Russia", https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000842.html (s.e.t.:28.09.2018); MOFA, "Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, at the Japan-Russia Business Dialogue, St. Petersburg, Russia May 25, 2018", https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000843.html (s.e.t.:28.09.2018).

²¹⁹ Zirve'ye dair detaylı bilgi için bkz. MOFA, "Japan-Russia Summit Meeting", https://www.mofa.go.jp/page6e_000125.html (s.e.t.:28.09.2018).

²²⁰ Toplantıya dair detaylı bilgi için bkz. MOFA, "Japan-Russia Foreign Ministers' Meeting", https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page6e_000128.html (s.e.t.:28.09.2018).

üzerindeki silahlanmasından rahatsız olduğunu; bu politikanın Japonya'nın duruşu ile çeliştiğini ve kabul edilemez olduğunu dile getirmiştir²²¹.

Taraflar, 10 Eylül 2018'de bir araya gelerek bu kez de iki devlet arasında imzalanan ve 10 Ekim 2018'de yürürlüğe girecek olan Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Antlaşması'nın yürürlüğe girme dokümanlarını teati etmiştir²²².

Bu bilgiler ışığında, taraflar arasındaki en son ciddi zirve olarak değerlendirdiğimiz 1998 Moskova Zirvesi'nden itibaren herhangi somut bir gelişme yaşanmamıştır. Esasen, diplomatik ilişkileri tesis edilmiş olan, birbirlerine üst düzey ziyaretler gerçekleştiren, ekonomik ilişkileri bulunan iki komşu devlet söz konusuken ilişkilerin normalleştirilmesi ile daha ne elde edilebilir, sorusu cevap beklemektedir²²³. Kanımızca, barış antlaşması imzalanması için belirlenen süre olan 2000 yılının sonuna gelindiğinde, hiçbir gelişme kaydedilememiş olması tarafları bu konuda daha gevşek davranmaya yöneltmiştir. Her iki devlet açısından da uyuşmazlığın çözümüne bağlı acil bir durumun mevcut bulunmayışı, dış politikalarının birbirine bağımlı olmayışı, ekonomik ve ticari ilişkilerin bir yandan ilerliyor oluşu adalar sorununun ikincil plana düşmesine; öte yandan tarafların birbirlerine karşı var olan negatif tarihsel belleklerinin ise katı duruşlarını sürdürmelerine neden olduğu düşüncesindeyiz. Bunun doğal sonucu olarak 1956'da diplomatik ilişkilerini yeniden tesis edip sonrasında birlikte, ekonomi ve

²²¹ 2+2 Zirvesi'ne dair detaylı bilgi için bkz. MOFA, "Japan-Russia Foreign and Defense Ministerial Consultation ("2+2" Ministerial Meeting)", https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000884.html (s.e.t.:28.09.2018).

²²² Antlaşma hakkında detaylı bilgi için bkz. MOFA, "Entry into force of the Tax Convention between the Government of Japan and the Government of the Russian Federation", https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000897.html (s.e.t.:28.09.2018).

²²³ Michael POWELL, "Waiting for the Unlikely", (ed.) Jo Dee Catlin JACOB, Beyond the Hoppe Ryodo – Japanese-Soviet-American Relations in the 1990s, Washington D.C., The AEI Press, 1991, s.30.

güvenlik alanlarında bir dizi adım atan, önlem alan iki komşu devlet 1956'da olduğu gibi bugün de adaların egemenliği noktasında anlaşılamamakta ve aralarında İkinci Dünya Savaşı'nı bitirecek barış antlaşmasını imzalamamaktadır. 1998'den beri hiçbir somut adım atılmamış olması gerçeği karşısında, ne yazık ki ada uyuşmazlığının iki devletin tozlu raflarına kaldırılıp orada beklemeye bırakıldığı ve yakın zamanda çözülemeyecek gibi görüldüğü kanısındayız.

Yakın zamanda çözülemeyecek gibi görünse de uyuşmazlığın çözümüne ilişkin değerlendirme yapıp bir görüş oluşturabilmek için ülke kazanılması şekillerini bilmek gerekmektedir. Bu sebeple, bu noktada, şahsi değerlendirmelerimize ve çözüm önerilerimize geçmeden önce ülke kazanılması şekilleri üzerinde, sonra da tarafların savları üzerinde duracağız.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA ÜLKE KAZANILMASI

I. ULUSLARARASI HUKUKTA ÜLKE KAZANILMASI ŞEKİLLERİ

Günümüzde statüsü tartışmalı olan kutup bölgeleri haricinde²²⁴ dünya üzerinde büyüğünden küçüğüne, ada ve/veya yarımadalardan karalara tüm kara parçalarının bir devlet tarafından sahiplenildiği görülmektedir. Kara parçalarının bir kısmı ise birden fazla devlet tarafından sahiplenilmiştir ve hâlen üzerlerindeki egemenlik tartışmaları devam etmektedir. Bu noktada uluslararası hukuk bağlamında cevaplanması gereken sorular vardır: Bir toprak parçası tartışmasız bir şekilde bir devlete nasıl ait olur? Başka bir devlet de aynı toprak parçası üzerinde hak iddia ettiğinde taraflar aynı bölge

²²⁴ 1907’de Kanadalı bir senatör tarafından ortaya atılan sektör prensibi uyarınca Kutup Bölgeleri üzerinde, ülke ya da sömürge sınırları Kutup Bölgeleri’nde yer alan devletlerin bir kısmı, kendi sınırları içinde kalan boylamların Kuzey Kutbu’na doğru uzantılarında yer alan kara ve deniz parçaları üzerinde de hak iddia etmeye başlamışlardır. Kuzey Kutup Bölgesi’ne ilişkin olarak Rusya ve Kanada’nın sektör prensibini kabul etmelerine ve kendi sektör alanlarını ilan etmelerine rağmen bu prensip genel kabul görmemekte ve hatta Danimarka, Norveç gibi bazı Kuzey Kutbu devletleri tarafından dahi reddedilmektedir. Güney Kutup Bölgesi’ne ilişkin olarak ise 12 devlet arasında akdedilen 1959 tarihli Washington Sözleşmesi ile bu iddialar dondurulmuş ve bu bölge uluslararası bir rejime kavuşmuştur. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 571, 1989, s.207-208; Melda SUR, **Uluslararası Hukukun Esasları**, İstanbul, BETA Basım A.Ş., 2006, s.129-130; Seha L. MERAY, “Devletler Hukukuna Göre Ülke İktisabı Şekilleri”, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.X, S.3, s.101-106; Sevin TOLUNER, **Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi**, 5. Bası, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1996, s.25-26; Robert JENNINGS – Arthur WATTS (ed.), **Oppenheim’s International Law, Volume I, Part 2-4**, Ninth Edition, UK, Longman, 1992, s.692-696.

üzerinde yarışan iddialarını hangi savlara dayanarak ispatlamaya çalışırlar? İddiaların çakışmakta olduğu bir bölgedeki uyuşmazlık nasıl çözülür, toprak parçası kime ait olur? Bu toprak parçasına sahip olan devlet, sahipliğini nasıl ispatlayacak, nasıl devam ettirecektir gibi soruların cevabı bizi *ülke kazanılması* kurumuna götürmektedir²²⁵. Ülke kazanılması, aslında o kara parçası üzerinde egemenlik kazanılması, başka hiçbir devlete tabi olmaksızın o kara parçası üzerinde egemenlik kullanma hakkının kazanılması anlamına gelmektedir²²⁶.

Diğer birçok hukuki kurumda olduğu gibi, ülke kazanılmasında da prensiplerin temeli Roma (Eşya) Hukuku'ndan gelmekte, XVI ve XVII. yüzyıllarda prensin özel mülkiyeti olarak görülen ülke topraklarına uygulanan özel hukuk prensipleri uluslararası hukukun gelişimiyle birlikte uluslararası hukuka uyarlanarak kullanılmakta ve böylelikle ülke kazanılmasına dair kurallar şekillenmektedir²²⁷. Şüphesiz ki bu kurallar incelenip uyuşmazlıklara uyarlanırken zamanlararası hukuk (*intertemporal law*) kavramı göz ardı edilmemelidir. Konumuz itibarıyla yüzyıllar önceki olayları değerlendireceğimizden ve bu zaman zarfında hukuk kuralları değişime uğradığından, bu kavrama mutlaka değinilmesi gerektiği kanısındayız. Zamanlararası hukuk, bir uyuşmazlıkta mevzu bahis edilen iddia ya da durumu; o iddia ya da durumun olduğu tarihin koşullarında inceleme zorunluluğu şeklinde kısaca özetlenebilir. Palmas Adası Tahkimi'nde, Hakem Huber “...*hakkın doğuşu (creation) ile varoluşu (existence) arasında bir ayrım gözetilmelidir. Hak doğurucu eylemi hakkın doğduğu dönemde yürürlükte olan hukuka tabi tutan ve hakkın varoluşu yani süregelen tezahürü için değişime uğrayan hukuk tarafından gerekli tutulan şartların yerine getirilmesini talep*

²²⁵ PAZARCI, 1989, s.202.

²²⁶ Michael AKEHURST, **A Modern Introduction to International Law**, London, Allen and Unwin Ltd., 1987, s.143.

²²⁷ JENNINGS – WATTS, s.678-679.

eden aynı prensiptir.” demekle, bu kavramı uluslararası hukuka sokmuştur. Daha kolay anlaşılması açısından karar üzerinden örneklemek gerekirse İspanya’nın keşif yoluyla egemenlik hakkını kazanıp kazanmadığı, keşfin gerçekleştiğinin iddia edildiği XVI. yüzyıl hukuk kurallarına göre yapılmak zorundayken; bu egemenlik hakkının usulüne uygun bir şekilde sürdürülüp sürdürülmediği değerlendirmesi ise takip eden iddiaların (somut olayda Münster ve Utrecht Antlaşmaları) tarihindeki hukuk kurallarına göre yapılmalıdır²²⁸. Bu bilgiler ışığında, aşağıda ele alacağımız tüm iddia ve durumların, içinde bulundukları zamana göre değerlendirilmesi, göz ardı edilmemesi gereken bir zorunluluktur.

Ülke kazanılması başlıca iki şekilde gerçekleşir: sahipsiz bir ülkenin kazanılması (asli iktisap) ve sahipli bir ülkenin el değiştirmesi (ferî iktisap)²²⁹. Sahipsiz bir ülkenin kazanılması ilk kez olabileceği gibi; daha önce sahipli olup da terk edilerek baştaki sahipsiz ülke statüsünü geri kazanan bir ülkenin kazanılması şeklinde de olabilir²³⁰. Doktrinde, çoğunluğun üzerinde mutabık olduğu beş çeşit ülke kazanma şekli mevcuttur. Aşağıda daha detaylı anlatılacak olmakla birlikte, bunlar; devir, işgal, kazandırıcı zamanaşımı, katılma ve fetihten ibarettir²³¹. İşgal ve doğal oluşum sonucu

²²⁸ Hakem Huber’in ifadesi için bkz. ***Island of Palmas*** (Netherlands, USA), Judgment, 1928, UNRIIAA, Vol.II, pp.829, s.845; bu konudaki diğer açıklamalar için bkz. DENK, s.34-36; SHAW, s.508; AKEHURST, s.152-153; Kriangsak KITTICHAISAREE, ***The Law of the Sea and Maritime Boundary Delimitation in South-East Asia***, New York, Oxford University Press Inc., 1987, s.140-141.

²²⁹ SUR, s.129.

²³⁰ Yukarıda da değinildiği üzere, günümüzde sahipsiz kara parçasının kalmamış olmasından bahisle sadece bu iki olasılık üzerinde durulmuştur.

²³¹ Doktrinde genel kabul gören söz konusu beş ülke kazanma şekline Sevin Toluner, altıncı bir ülke kazanımı (ve madalyonun diğer yüzünden bakıldığında *isyan* sonucu ülke yitirme) olarak *self determinasyon* (halkların kendi geleceklerini belirleme hakkı) sonucu yeni devlet kurulmasını (TOLUNER, s.21-22) ilave etmekte iken; Melda Sur bu durumu devletlerin ardıllığı kapsamına almakta fakat altıncı ülke kazanma şekli olarak Hüseyin Pazarcı’nın da desteklediği (PAZARCI, 1989, s.211)

ülke kazanma asli iktisap iken; devir, kazandırıcı zamanaşımı ve fetih ise ferî iktisaba örnektir²³². Ülke kazanılması ve ülke yitirilmesi birbirinin ters simetriği olan iki kurumdur. Bir devletin lehine sonuç veren bir kazanma başka bir devletin aleyhine sonuç veren bir yitirmeye yol açabilmektedir. Ancak bir devletin yitirmesi, her zaman mevcut bir devletin toprak kazanımı ile sonuçlanmamakta; kimi zaman yeni bir devlet kurulması şeklinde de sonuçlanabilmektedir.

Bunlara ilaveten, uluslararası hukukun gelişimiyle paralel olarak karşılaşılan ülke kazanma şekillerine benzedikleri ve bazı durumlarda ülke kazanılmasına da vücut verip bunlarla aynı sonucu doğurabildikleri için birbirine karışmasının önüne geçmek adına ayrıca incelenmesi gereken tanıma, sessiz kalma ve *estoppel* gibi başka kavramlar da bulunmaktadır.

Son olarak, her ne kadar ülke kazanılmasında asli bir unsur olarak karşımıza çıkmasa da, tarafların iddialarını desteklemek için delil olarak öne sürdüğü ve yargı organlarınınca da ülkenin kazanılması ya da kazanılmaması noktasında kesin hukuki dayanak ya da gerekçe olmamakla birlikte, toprak üzerindeki fiilî egemenlik konusunda hangi tarafın iddiasının daha kabul edilebilir ya da daha güçlü olduğuna karar verilmesinde etkili olan coğrafi yakınlık, tarihsel süreklilik ve *self determinasyon* gibi

uluslararası yargı ve hakemlik kararları ya da 16 Aralık 1925 tarihli Milletler Cemiyeti Konseyi kararıyla Musul'un Irak'a verilmesi gibi tek yanlı örgüt kararlarını (SUR, s.131) ilave etmektedir. Bunun yanı sıra, Aslan Gündüz de ülke kazanma şekillerine altıncı başlık olarak *terki (dereliction)* dâhil etmektedir; bkz. Aslan GÜNDÜZ, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, 5. Bası, İstanbul, Beta Basım, 2003, s.256.

²³² Ömer İlhan AKİPEK, **Devletler Hukuku İkinci Kitap: Devletler Hukuku Şahıslarından Devlet**, Ankara, İstiklal Matbaacılık, 1965, s.83-85.

esaslara da değinilmesi gerekmektedir²³³. Bu noktada, öncelikle hukuki açıdan değeri haiz, ülke kazanma şekillerinin detayları ile başlayacağız.

A. İŞGAL (OCCUPATION)

İşgal şekillerinin uluslararası hukukun gelişimine paralel bir şekilde zaman içerisinde değıştiğı görölmektedir. Büyük keşiflerin yapılmakta olduğı XV. yüzyıl döneminde devletlerüstü bir konuma sahip olan ve Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilen Papa, keşfedilen toprakları; fermanları vasıtasıyla devletler arasında dağıtmaktaydı. Dinî reformdan sonra diğere devletler ve hatta bizzat katolik yazarlar tarafından da otoritesi zayıflayan Papa'nın böyle bir egemenlik devrine yetkisi olup olmadığının tartışılmaya başlanması ile Papa'nın toprak dağıtma dönemi sona ermiştir²³⁴. XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadarki dönemde keşfin üstünlüğü, yani bir kara parçasını ilk keşfeden kimsenin o kara parçasının egemeni hâline gelmesi prensibi

²³³ Gündüz, bu üç esasa, bağımsızlığına kavuşan sömürgelerin; eski sömürgeci devletlerin çizmiş olduğı sınırlara saygı duyması ve o sınırlarda kalmaları şeklinde tanımlanan *uti possidetis* de eklemektedir, bkz. GÜNDÜZ, s.256. *Uti possidetis*, “B.Tarihsel Süreklilik Esası (*uti possidetis*)” başlığının altında detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

²³⁴ XV. yüzyılda Papa tarafından yayımlanan *Romanus Pontifex, Birinci Inter Caetera Fermanı, İkinci Inter Caetera Fermanı* gibi çeşitli fermanlarla Portekiz ve İspanya'ya keşfettikleri yerler üzerinde münhasır ve sürekli haklar tanınmak suretiyle bağış yoluyla toprak kazanımının kapıları açılmaktaydı. Din alanındaki reformlarla birlikte Martin Luther'in Papa'nın dünyevi yetkilerine itirazlarını yüksek sesle dile getirmesi, *status quo*'yu tartışmaya açarak alternatif seslerin duyulmasına destek olmuş; hatta Papa'nın bu ilgili devletlere *bağışladığı* deniz alanlarına itirazlar Hugo Grotius'un Açık Deniz (*Mare Liberum*) adlı eserinde yazıya da geçirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydoğan ÖZMAN, **Deniz Hukuku I-Kaynaklar, Kişiler, Nesneler, Ulusal Deniz Alanları**-, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 2006, s.23-26; M. F. LINDLEY, **The Acquisition and Government of Backward Territory in International Law – Being a Treatise on the Law and Practice to Colonial Expansion**, London, Longmans, Green and Co. Ltd., 1926, s.124-128; SUR, s.129.

hüküm sürmüştür. Ancak kimin o kara parçasını ilk keşfeden olduğunun nasıl ispatlanacağı ve o kara parçası üzerinde egemenliğin kendi devletine ait olduğunu ispat edebileceği sembolik nitelikteki eylemlerin hangi eylemler olduğu, sadece bayrak ya da haç dikmenin veya işgali ilan etmenin sembolik eylem olarak yeterli olup olmadığı gibi hususlarda zaman içerisinde çıkan ciddi problemlerle, keşif prensibine, makul bir süre içerisinde fiilî işgalin gerçekleşmesinin ve bunun kesintisiz, itirazsız devam etmesinin zorunlu olması kuralı ²³⁵ eklenmiştir ²³⁶. XIX. yüzyılın sonlarında Afrika'daki sömürgecilik faaliyetlerinde artış olan Avrupalı devletler, yaptıkları işgalleri meşrulaştırmak ve aralarında paylaşmaya ilişkin sorun çıkmasının önüne geçmek için 1885 yılında bir Umumi Senet imzalamışlardır²³⁷. Bu senette işgalin geçerli olabilmesi, fiilî işgal ve bu fiilî işgalin diğer devletlere bildirilmesi şartlarına bağlanmaktaydı²³⁸. Ancak Palmas Adası Tahkimi²³⁹'nde Hakem Max Huber diğer devletlere bildirilme

²³⁵ Malcolm N. SHAW, **International Law**, Sixth Edition, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, s.504.

²³⁶ Hatta Palmas Adası Tahkimi'nde, Hakem Max Huber, bunun kurucu bir unsur olduğunu ifade etmektedir, bkz. *Island of Palmas*, s.839-840.

²³⁷ 1885 Berlin Umumi Senedi'ne dair açıklama için bkz. LINDLEY, s.32-33.

²³⁸ Diğer devletlere bildirim şartının düzenlendiği 34 ve 35. madde metinleri için bkz. LINDLEY, s.144; bu bildirimin mümkün olan ilk fırsatta gerçekleştirilmesi, etkilenecek olan devlete karşı yapılması ve toprağın sınırlarını tanımlaması şeklindeki geçerlilik şartlarına dair detaylar için ise bkz. LINDLEY, s.295-298.

²³⁹ Ülke kazanılmasında son derece önemli kararlardan biri olduğu için bu kararı özetlemek gerekirse ABD uyuşmazlık konusu Palmas Adası üzerindeki egemenliğini, toprakların egemenliğini keşif yoluyla elde eden İspanya'dan 1898 Paris Sözleşmesi ile devralmak suretiyle kazandığını iddia etmekte iken; Hollanda, söz konusu ada üzerinde egemenliğini XVII. yüzyılda Doğu Hindistan Şirketi vasıtasıyla sözleşme ile kurup bu tarihten itibaren aktif olarak egemenlik tezahürleri sergilemekte olduğunu ve adada yıllardır itirazsız, barışçıl bir fiilî hâkimiyeti bulunduğunu iddia etmektedir. Hakem Max Huber, tarafların tüm argüman ve delillerini inceledikten sonra özet olarak, keşfin tek başına egemenlik yetkisi bahsetmediğini, egemenliğin kazanılması için keşfin fiilî işgalle tamamlanması ve sonrasında da bu fiilî

şartının genel ve teamüli bir uluslararası hukuk kuralı haline dönüşmediğini, bunun 1885'te Umumi Senet'e taraf olmuş devletler tarafından yalnız Afrika kıtasıyla ilgili olarak kararlaştırıldığını ve dolayısıyla bir tek bu imzacı devletler arasında geçerli ve etkili olabileceğini, *de plano* diğer bölgelere ve uyuşmazlıklara uygulanamayacağını belirtmiştir²⁴⁰. Clipperton Adası Tahkimi'nde de, Hakem İtalya Kralı benzer şekilde karar vermiştir²⁴¹. Böylelikle, işgalin bildirilmesinin gerekli olmadığı yönünde görüş

işgalin kesintisiz, itirazsız ve barışçıl bir şekilde devam etmesi gerektiğini belirtip İspanya'nın keşiften sonra herhangi bir fiilî işgali olmadığı, dolayısıyla adayı keşfederek kazandığı yönündeki henüz tam oluşmamış, nakıs bir hakkı, tam bir egemenlik hakkına dönüştüremediği ve kendisinin sahip olmadığı bir hakkı devretmesi mümkün bulunmadığından, adanın egemenliğini ABD'ye devredemediğine; Hollanda'nın ise uzun süre boyunca ilgili topraklar üzerinde itirazsız, kesintisiz ve barışçıl bir şekilde fiilî hâkimiyet gösterdiğine; henüz tam oluşmamış nakıs bir hakkın, uzun süreli itirazsız, kesintisiz ve barışçıl fiilî hâkimiyet karşısında yenik düşeceğine ve sonuç olarak adanın egemenliğinin Hollanda'ya ait olduğuna hükmetmiştir.

²⁴⁰ *Island of Palmas*, s.868.

²⁴¹ *Sovereignty over Clipperton Island* (France, Mexico), Judgment, 1931, AJIL, Vol.26, 1932, s.390. Bu kararı kısaca özetlemek gerekirse 17 Kasım 1858 tarihinde adayı keşfeden Fransa, işgal ettiğini ilan etmektedir; bu tarihten itibaren 1897'ye kadar ne Fransa ne de herhangi bir üçüncü güç, ada üzerinde herhangi bir fiilî hâkimiyet ya da egemenlik tezahürü gerçekleştirmemektedir. Meksika, adayı İspanyolların keşfettiği bahsiyle kendisinin tarihsel bir hakkı olduğu iddiasıyla Aralık 1897'de adaya kendi bayrağını dikmektedir. 1898'den itibaren iki devlet arasında diplomatik yazışmalar başlamakta ve en sonunda 1909'da imzaladıkları özel antlaşma ile İtalya Kralı'nı hakem olarak atayarak uyuşmazlığı çözümlmek üzere önüne taşımaktadırlar. İtalya Kralı, adanın İspanyollar tarafından keşfedildiğinin ispatlanmadığına; Meksika'nın tarihsel hak iddialarının fiilî egemenlik ile desteklenmediğine; dolayısıyla Fransa adayı işgal ettiğinde adanın *terra nullius* olduğuna ve dolayısıyla işgale açık olduğuna; Meksika'nın iddialarının aksine, terk iradesi olmadığı için Fransa'nın terk yoluyla toprağı kaybetmediğine; sonuç olarak, 17 Kasım 1858 tarihinden itibaren adanın Fransa egemenliği altında olduğuna hükmetmektedir.

birliği oluşmuştur. Günümüzde, itirazsız fiilî hâkimiyetin gerekliliği üzerinde durulmaktadır²⁴².

Modern uluslararası hukukta işgal, bir devletin sahipsiz bir ülke toprakları üzerinde egemenliğini kurma niyet ve iradesi ile o topraklarda fiilî hâkimiyet sağlamasıdır. Bu tanımdan işgalin üç temel şartına ulaşılmaktadır: a) işgal edilecek ülkenin sahipsiz ülke (*terra nullius*) niteliğinde olması, b) işgal yoluyla toprakları kazanacak olan devletin bu toprakları egemenliği altına alma niyet ve iradesi (*animus occupandi*) taşması, c) bahsi geçen devletin bu topraklar üzerindeki fiilî hâkimiyeti (*corpus occupandi*).

1. Sahipsiz  lke (*Terra Nullius*)

Geçerli bir işgalin en temel şartı sahipsiz ülke (*terra nullius*), herhangi bir devletin egemenliğine tabi olmamakla birlikte, üzerinde ülkesel egemenliğin kurulabilmesinin mümkün olduğu kara par alarıdır²⁴³.

Sahipsiz  lke, toprakları üzerinde ya hiçbir devlet tarafından hiçbir zaman egemenlik kurulmamış ya da kurulmuş olsa dahi işgale konu dönemde egemenlik sahibi devlet tarafından egemenlik hakkından vazgeçilmiş ve toprakları terk edilmiş olan ülkedir. Terk etme eyleminin geçerlilik arz edebilmesi içinse terk eden devletin bu eylemi terk etme niyeti ile gerçekleştirmesi gerekir²⁴⁴. Clipperton Adası Tahkimi'nde

²⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. MERAY, s.80-85; PAZARCI, 1989, s.205-206.

²⁴³ *Res in possessione* (hâlihazırda bir devletin egemenliğine tabi olan alanların statüsü) ile *res nullius* statüleri haricinde, bir de, hiçbir devletin egemenliğine tabi olmamakla birlikte hiçbir devletin egemenliği altına almasının da mümkün olmadığı alanların statüsü olan *res communis* statüsü vardır. Açık denizler, uzay ve gök cisimleri, -tartışmalı olmakla birlikte- kutup bölgelerinde bu statü uygulanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. TOLUNER, s.5, 12-13.

²⁴⁴ LINDLEY, s.53. Terke dair ilave açıklama ve örnekler için bkz. LINDLEY, s.48-50.

Hakem İtalya Kralı, topraklarda fiilî hâkimiyet gösterilmemesinin, terk (*dereliction*) yoluyla egemenlik hakkının düşmesi anlamına gelmeyeceğini ifade ederek terk işleminin geçerlilik arz edebilmesi için terk iradesinin (*animus*) olması gerektiğini açıkça dikte etmiştir²⁴⁵.

Sahipsiz ülkeden kasıt herhangi bir devletin egemenliğine tabi olmama durumu olup işgale konu toprak parçası üzerinde hiçbir kimsenin yaşamıyor olması gerekmemektedir. İşgale konu bu toprak parçası üzerinde hiç kimse yaşamıyor olabileceği gibi; yerli bir halk ya da herhangi bir devletin vatandaşları da yaşıyor olabilir. Bu topraklar üzerinde yerli bir halkın yaşıyor olması durumunda, bu halkın siyasal ve toplumsal bir örgüte sahip olup olmadığı önem taşımaktadır²⁴⁶; şöyle ki eğer bu halk ilkel nitelikte dahi olsa siyasal ve toplumsal bir örgüte sahipse artık *sahipsiz ülkenin* varlığından söz edilemeyecektir²⁴⁷. Herhangi başka bir devletin vatandaşlarının

²⁴⁵ *Sovereignty over Clipperton Island*, s.394.

²⁴⁶ LINDLEY, s.22-23.

²⁴⁷ Uluslararası Adalet Divanı, 1975 tarihli Batı Sahra Danışma Görüşü'nde "*Herhangi bir toprak üzerinde bazı göçebe toplulukların varlığı dahi o toprağın, sahipsiz ülke sayılamayacağının tezahürüdür; böyle topraklar söz konusu olduğunda ülke kazanımı işgal değil, göçebe topluluklarla yapılan antlaşmalar yoluyla elde edilmektedir.*" demektedir, bkz. **Western Sahara**, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1975, p.12, par.80.

Yine aynı görüşte karşı oy veren hâkimlerden birinin, toprak parçasının tamamı üzerinde seyahat eden ya da bazı noktalarda konaklayan bu bağımsız göçebe toplulukların *de facto* bir otorite kullandıkları, dolayısıyla *terra nullius* olmadığı yönündeki görüşü için ise bkz. **Western Sahara**, s.75.

Bu danışma görüşünü özetlemek gerekirse Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Batı Sahra Bölgesi'nde sömürge idaresinin sona erdirilmesini hızlandırmak için izlemesi gereken politikayı belirleme aşamasında İspanya, Fas Krallığı ve Moritanya'yı Sahra halkının *self determinasyon* hakkını kullanmasını sağlayacak referandum hazırlıklarına davet etmiş; Fas Krallığı ve Moritanya'nın bölge üzerinde kadim hakka sahip olmaları bahsiyle davete itiraz etmeleri üzerine, Uluslararası Adalet Divanı'ndan (1) Batı Sahra'nın İspanya tarafından sömürgeleştirilmesi sırasında sahipsiz ülke (*terra nullius*) olup olmadığına ve buna binaen (2) ilgili topraklar ile Fas Krallığı ve Moritanya kuruluşu arasındaki hukuki bağın ne olduğuna dair

bu kara parçasında yaşıyor olmaları durumunda ise bu vatandaşların davranışlarının devletlerine atfedilip atfedilemeyeceğine bakmak gerekir; eğer davranışları devletlerine atfedilebiliyorsa bu durumda da *sahipsiz ülkenin* varlığından söz edilemeyecektir. Bu takdirde her iki durumda da işgal gerçekleşemeyecektir çünkü devlet ülkesi işgale konu olamaz, işgal ancak *sahipsiz ülke* üzerinde gerçekleşebilir²⁴⁸.

Doğu Grönland'ın Hukuki Statüsü Davası²⁴⁹'nda Norveç'in söz konusu bölgenin *terra nullius* olmakla işgale açık olduğu şeklindeki savını değerlendirirken Divan, danışma görüşü istemiştir. Divan da, (1) Sahra Çölü'nün bir ucundan diğer ucuna giden gelen, göçebe de olsa üzerinde yaşayan kabile toplulukların ve bu kabile toplulukların kendilerini temsil edecek bir yetkililerinin varlığının bölgeyi *terra nullius* olmaktan çıkardığını; (2) her ne kadar Batı Sahra ile Fas Krallığı ve/veya Moritanya arasında hukuki bağlar mevcut olduğuna dair deliller ortaya konsa da bu bağın topraklar arasında sınır tanımayan, ülkesel egemenliğe vücut vermeyecek nitelikte olduğuna; dolayısıyla Batı Sahra'da sömürge idaresinin sona erdirilmesini, özellikle de *self determinasyon* yolu ile bölgede yaşayan halkın özgür ve samimi iradesinin ifadesini etkileyecek bir bağ bulunmadığına hükmetmiştir.

²⁴⁸ PAZARCI, 1989, s.205; TOLUNER, s.12; SUR, s.130; MERAY, s.81; JENNINGS – WATTS, s.687.

²⁴⁹ **Legal Status of Eastern Greenland** (Denmark v. Norway), Judgment of April 5th, 1933, PCIJ, Series A/B No.53, p.22.

İşgalin üç unsurunun da Divan tarafından tek tek irdelenmiş olması sebebiyle işgal konusu için oldukça önem arz etmekte olan bu kararı kısaca özetlemek gerekirse Norveç'in 10 Temmuz 1931'de Doğu Grönland'ı işgal ilanı üzerine, Grönland'ın tamamı üzerinde egemenlik hakkı olduğunu iddia eden Danimarka, 12 Temmuz 1931'de bu sorunu Divan'a taşır. Norveç, Grönland'ın Danimarka tarafından sömürgeleştirilmemiş bölgesi olan Doğu Grönland'ın *terra nullius* olduğunu iddia etmekte iken, Danimarka ise 1814 tarihli Kiel Antlaşması ile Grönland'ın tamamının Norveç'ten Danimarka'ya devredildiğini; kendisinin bu tarihten itibaren sürekli, itirazsız ve barışçıl bir egemenlik sürdürdüğünü ve Norveç'in de çeşitli eylemleri ile doğrudan ya da dolaylı olarak bu egemenliği tanıdığını iddia etmektedir. Sunulan verileri inceleyen Divan, Norveç'in iddialarını ispatlayamadığına, 1814'te devrin gerçekleştiğine; sonrasında Danimarka'nın egemenlik tezahürü addedilebilecek bir sürü eylemde bulunduğu ve Norveç'in de bu eylemleri kimi zaman açık kimi zaman zımni bir şekilde kabul edip itiraz etmediğine; dolayısıyla, Norveç'in işgalinin haksız olduğuna hükmetmiştir.

Norveç'in zımni ya da sarıh kimi eylemleri ile Danimarka'nın; Grönland'ın tamamı üzerindeki egemenliğini tanıdığı, böylelikle sahipsiz ülke konumundan çıkardığı ve sahipli ülkenin de işgale konu olamayacağını dile getirmiştir²⁵⁰.

2. Egemenliği Altına Alma Niyet ve İradesi (*Animus Occupandi*)

Sahipsiz bir ülke toprakları üzerinde gerçekleştirilen egemenliğe ilişkin eylemlerin işgale vücut verebilmesi için bu eylemlerin egemenliğe tabi kılma niyet ve iradesi ile yapılmış olması gerekmektedir. Bir tüzel ya da özel kişi, bu niyet ve iradeyi taşımadan da sahipsiz ülke toprağı üzerinde bilimsel araştırma yapma, buna ilişkin önlemleri alma gibi egemenliğin kullanılması anlamına gelebilecek bazı eylem ve işlemlerde bulunabilir. Bu eylem ve işlemlerin hangi niyet ve iradeyle yapıldıkları göz önünde bulundurularak bu eylem ve işlemlere hukuki değer atfedilir ve bunların ülkenin statüsüne etkileri olur²⁵¹.

Doğu Grönland'ın Hukuki Statüsü Davası'nda Divan, Danimarka'nın Doğu Grönland'a dair eylem ve işlemlerini egemenliğin kullanılması yönündeki niyet ve iradesi şeklinde değerlendirdiği için, bu eylem ve işlemlerin geçerli bir egemenlik sıfatı oluşturmaya yeterli geldiği kanaatine varmıştır. Divan'ın somut uyuşmazlıkta Doğu Grönland'da devlet yetkilerinin kullanımı şeklinde tanımladığı eylemler ise şunlardır: karasuları sınırının tespit edilmesi²⁵²; Grönland kıyılarında seyrüsefere ya da ülkeye hangi gemilerin girip giremeyeceğine ilişkin veyahut balıkçılık ve avlanmaya ilişkin yasama faaliyetlerinde bulunması; Grönland'ı idari bölümlere ayırması, buralarda kolluk tedbirleri alması; yabancı devletlere imtiyazlar tanınması ve yabancı devletlerle

²⁵⁰ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.68.

²⁵¹ TOLUNER, s.14; AKEHURST, s.145-146.

²⁵² *Legal Status of Eastern Greenland*, s.53.

Doğu Grönland, Danimarka'ya dâhilmiş gibi münasebetlerde bulunması; bölgeye avcılık, bilimsel araştırma, haritalama ve keşif seyahatleri düzenlemesi²⁵³.

Niyet ve irade soyut kavramlar olduğundan *şu durumun olduğu her somut olayda niyet ve iradenin varlığından söz edilir* diyebileceğimiz bir denklem bulunmamaktadır. Bu nedenle her somut olayda niyet ve iradenin var olup olmadığının somut olay incelenerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu niyet ve iradenin dışavurum şekli fiilî davranışlar olduğundan, bu davranışların fiilî hâkimiyete mi yoksa egemenlik altına alma niyet ve iradesine mi karine teşkil ettiğini tespit etmek ise oldukça zordur.

Egemenlik altına alma niyet ve iradesi, devlet adına hareket eden veya devlet tarafından yetkilendirilmiş kurumlara ve/veya kişilere ait olmalıdır. Bir devlet, vatandaşını eylem yapılmadan önce yetkilendirmedikçe veya eylem yapıldıktan sonra bu eylemi üstlenmedikçe vatandaşının bu yöndeki kişisel niyet ve iradesi hiçbir anlam ifade etmeyecektir²⁵⁴. Palmas Adası Tahkimi'nde Hakem Huber'in değerlendirdiği hususlardan biri de bu olmuştur: Doğu Hindistan Şirketi (*Generale Geotroyeerde Nederlandsch Oost-Indische Compagnie*), Hollanda devletini temsil etmekte midir? Bu şirketin eylemleri devlete atfedilebilmekte midir? Cevaben de, XVI. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyıla kadar özel kişiler tarafından, ekonomik meşgaleler amacıyla kurulan şirketlere, sömürgelerin elde edilmesi ve idaresi için kamu gücüne tabi oldukları devlet tarafından yatırım yapılmaktaydı, Doğu Hindistan Şirketi ise bunun en bilinen ve en güzel örneklerinden biriydi; dolayısıyla söz konusu şirketin tüm eylemleri doğrudan Hollanda devletinin eylemleri olarak değerlendirmeliydi, diyerek söz konusu eylemleri devlete atfetmiştir²⁵⁵. Doğu Grönland'ın Hukuki Statüsü Davası'nda da bu husus Doğu

²⁵³ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.62-63.

²⁵⁴ AKİPEK, s.84; JENNINGS – WATTS, s.678.

²⁵⁵ *Island of Palmas*, s.858.

Grönland’a gidip Norveç bayrağı diken Norveç vatandaşlarının eylemi üzerine tartışılmış; Norveç hükümetinin bu eylemi üstlenmeyip aksine *tamamen kişisel bir eylem* olarak nitelemesinden bahisle devlete izafe edilmemiş; dolayısıyla egemenlik altına alma niyet ve iradesi gösteren bir eylem olarak değerlendirilmemiştir²⁵⁶. Yine aynı şekilde Clipperton Adası Tahkimi’nde, adada Amerikan bayrağı diken üç kişinin eylemini ABD’nin üstlenmeyip onlara herhangi bir imtiyaz tanımadığını bildirmesi ile eylemleri devlete izafe edilmemiştir²⁵⁷.

3. Fiilî Hâkimiyet (*Corpus Occupandi*)

Uluslararası hukuk tarihinde keşif kavramının evrim geçirerek işgal kavramına dönüşmesi, etkin, fiilî işgalin, fiilî hâkimiyetin mevcudiyetinin bir şart hâline gelmesi ile başlamıştır. Sahipsiz ülke azaldıkça etkin fiilî hâkimiyetin gereklilikleri artmıştır; XVI. yüzyılda sadece ilk keşfeden olmak dahi o kara parçası üzerinde bir sıfat yahut hak kazandırmaya yeterliyken; sahipsiz ülkeler sahiplenilip keşfe açık alan azaldıkça; XVIII-XIX. yüzyıllarda keşif, etkin, fiilî hâkimiyetin varlığı ile tamamlanacak olan henüz tam oluşmamış bir hak (*inchoate title*)²⁵⁸ kazandırmaya başlamıştır²⁵⁹. Bir ülke

²⁵⁶ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.42-43.

²⁵⁷ *Sovereignty over Clipperton Island*, s.392.

²⁵⁸ *Inchoate*: 1) Yeni başlamış, eksik, noksan (**İngilizce-Türkçe İktisadi Ticari Hukuki Terimler Sözlüğü**, 3. Baskı, İstanbul, ABC Kitabevi A.Ş., 1988, s.252); 2) being only partly in existence or operation; esp: imperfectly formed or formulated (**Webster’s Ninth New Collegiate Dictionary**, 1st Edition, Massachusetts, USA, Merriam-Webster Inc. Publishers, 1983, s.609.); 3) Yeni başlamış, daha gelişmemiş, iptidai (**The Oxford Turkish Dictionary**, 2. Baskı, İstanbul, Oxford University Press, İnkılap Kitabevi, 1993, s.271.); 4) Eksik, eksikli (**Türkçe Sözlük**, 6. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s.594.) anlamlarına gelmekte olup *inchoate title* terimi için Gündüz, “*nakıs bir hak*” (GÜNDÜZ, s.256.) ifadesini tercih ederken; Denk, “*tamamlanmamış hak*” (DENK, s.33.) ifadesini uygun görmüştür. Bizse bu terim için *henüz tam oluşmamış bir hak* ifadesini yerinde bulduk.

üzerinde egemen yetkilerin kullanılması, fiilî hâkimiyetin sağlanması, bir bilgisayar oyununda olduğu gibi tanımlanmış kodlar üzerinden yapılan bir eylem olmadığından her somut olayda, o olaydaki eylemin fiilî hâkimiyet anlamına gelip gelmediği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Tanımında netlik olmayan ve her somut olaya göre tekrar ele alınıp değerlendirilmesi gereken bu kavram ise uluslararası yargı kararları ışığında netliğe kavuşmuştur.

Yukarıda da değindiğimiz üzere, Palmas Adası Tahkimi kararına göre tek başına keşif yeterli bulunmamakta olup keşfin makul bir süre içinde fiilî ve devamlı bir işgalle tamamlanması gerekmektedir. Hakem Huber, tek başına keşfin vermekte olduğu egemen sıfatının, etkin işgalle kurulacak olan, henüz tam oluşmamış (*inchoate*) bir sıfat olduğunu; etkin işgalle tamamlanmadığı müddetçe yarışan başka egemenlik iddiaları - hele ki kesintisiz, itirazsız ve barışçıl bir fiilî hâkimiyet sonucu kurulan kesin bir egemen sıfatı iddiası- karşısında yenik düşeceğini dile getirmektedir²⁶⁰.

Yine, bu kararda, Hakem Huber, yerlilerle Hollanda arasında imzalanan memorandumun eklerinde sırayla adaların yönetiminin Hollanda Hint yönetimine bırakılması, iç yönetim için yetki tahsisinin yanı sıra, Palmas Adası Prensi'nin dış güçlerle ve hatta önemli ekonomik konularda kendi vatandaşlarıyla bile doğrudan ilişki kurmaktan men edilmesi, adada Hollanda parasının ulusal para olarak tedavülde bulunması, yabancıları yargılama yetkisinin Hollanda Hint yönetimine bırakılmış olması ya da kıyıya yanaşan Amerikan gemisini karşılayan yerli gemide Hollanda bayrağının dalgalanması²⁶¹ veyahut da yerli halkın Hollanda tarafından vergilendirilmesi²⁶² gibi olguları egemenlik tezahürü olarak değerlendirmiş;

²⁵⁹ AKEHURST, s.145; GÜNDÜZ, s.256; JENNINGS – WATTS, s.689.

²⁶⁰ *Island of Palmas*, s.869.

²⁶¹ *Island of Palmas*, s.856-857.

²⁶² *Island of Palmas*, s.865.

Hollanda'nın ada üzerindeki fiilî hâkimiyetini bu eylemlere ve bu hâkimiyetin kesintisiz olma durumunu da bu eylemlerin dayanağı olan sözleşmelerin belirli aralıklarla yenilenmesine dayandırmıştır.

Ancak, her olayda ve her toprak parçasında aktif bir şekilde fiilî hâkimiyet sergilenmesinin mümkün olmayabileceği de aşîkârdır. Clipperton Adası Tahkimi'nde Hakem İtalya Kralı, önce, sadece sahipsiz ülkeyi egemenliği altına alma niyet ve iradesinin (*animus occupandi*) yeterli olmayacağını, fiilî işgalin (*corpus occupandi*) de şart olduğunu; bunun da işgal edilen yerde kendi kanunlarına saygı duyulmasını sağlayan bir organizasyon kurarak yapılabileceğini ifade etmiş ve sonrasında da bu yöneme başvurmanın gereksiz olacağı durumlar da olabilir demekle bunun genel geçerlilik arz etmediğine dikkat çekmiştir²⁶³.

Yine Doğu Grönland'ın Hukuki Statüsü Davası'nda ise Grönland bir buzul olmakla, kolonilerin olmadığı bölgelerine erişim koşullarının fiilî ve etkin işgale elvermemesi ve bölge üzerinde başkaca herhangi bir egemenlik iddiası olmaması bahsiyle Divan, fiilî hâkimiyeti, egemen yetki kullanımı bağlamında kabul ederek 1721-1814 yılları arasında Norveç ve Danimarka Krallarının²⁶⁴, 1814 yılından itibaren ise Danimarka'nın yukarıda "2.Egemenliği Altına Alma Niyet ve İradesi (*Animus Occupandi*)" başlığında değinilen devlet görev ve yetkilerini genel olarak kullanmasına bağlamıştır. Bir başka deyişle, ülkeye girme ve yerleşme koşullarının elverişli olmaması sebebiyle, seyrek biçimde bir yerleşmenin görüldüğü veyahut yerleşmenin hiç olmadığı ülkelerde, ülke üzerinde yarışan iddiaların bulunmaması ya da bulunsa dahi devletlerden birinin diğerinin iddiasından daha üstün, daha güçlü bir iddia sunamaması kaydıyla; iddiası daha güçlü olan taraf, az sayıda egemen yetki kullanımı gerçekleştirmiş olsa dahi, mahkeme, bu yetki kullanımını işgalin etkinliğinin kanıtı olarak değerlendirmekte;

²⁶³ *Sovereignty over Clipperton Island*, s.393-394.

²⁶⁴ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.50-51.

fiilî hâkimiyet unsurunun bu şekilde karşılandığına hükmetmektedir²⁶⁵. Hatta, Divan, XVII. yüzyıl dönemi için, topraklar üzerinde başkaca hiçbir güç tarafından bir hak iddiasında bulunulmamasından bahisle, Kral'ın ülke ile hiçbir daimi bağının bulunmaması sonucu Kral'ın ülkede hiçbir yetki kullanmadığı ve hak iddialarının sadece iddialar ile aynı anlama geldiği görüşünü açıkça dile getirmesine rağmen yine de bu iddianın geçerli olduğunu ve Kral'ın egemen kabul edildiğini ifade etmiştir²⁶⁶.

Topraklara erişim ve topraklar üzerinde yerleşim koşullarının çok daha kolay, elverişli olduğu Minquires ve Ecrehos Davası'nda²⁶⁷ ise Divan, etkin işgal için devlet görev ve yetkilerinin daha aktif, daha yaygın kullanımını aramış; Fransa'nın adacık ve kaya grubu dışındaki resiflerin etrafında ışıklandırma ve şamandıralama ya da Fransız Başbakanı ve Hava Bakanı'nın ışıkları ve şamandıraları kontrol amaçlı bölgeyi ziyareti ya da bir Fransız'ın adada ev inşa etmesi gibi faaliyetlerinin, ne tek başına devletin egemen olma iradesini ne de devlet otoritesini icra ettiğini göstermeye yeterli delil

²⁶⁵ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.46.

²⁶⁶ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.48.

²⁶⁷ *The Minquires and Ecrehos Case*, (France v. United Kingdom), Judgment of November 17th, 1953: I.C.J. Reports 1953, p.47. Bu davayı kısaca özetlemek gerekirse Birleşik Krallık ile Fransa Minquires ve Ecrehos adacık ve kaya grubunun egemenliği hususunda anlaşamayıp Divan'a başvurmuşlardır. Birleşik Krallık, egemenliğinin etkin fiilî hâkimiyetle ispatlanan kesintisiz egemenlik tezahürü gösteren eylemleri ile desteklenen kadim bir unvana ya da benzer eylemlerle ispatlanan, uzun süredir devam eden kesintisiz etkin fiilî hâkimiyet sonucu kazanılan bir unvana dayandığını iddia etmekte iken; Fransa, Normandiya Dükalığı'nın parçalanmasıyla birlikte adacık ve kaya grubu üzerinde orijinal bir unvan elde ettiğini ve iktisabından sonra toprakların doğasının müsaade ettiği ölçüde etkin bir egemenlik kullanımı olduğunu iddia etmiştir. Tüm kanıtları, iddia ve savunmaları inceleyen Divan, ilgili bölgelerde Birleşik Krallık'ın aktif bir şekilde devlet faaliyetlerinde bulunduğu ve buna bağlı olarak egemenliği haiz olduğunu ispatladığına; Fransa'nın ise eylemlerini kanıtlayamadığına, kanıtlayabildiği eylemlerininse egemen olma iradesinden ve devlet otoritesini göstermeden yoksun olduğuna hükmetmiştir.

olmadığını ifade etmiştir²⁶⁸. Çünkü, hem yarışan egemenlik iddialarının olduğu hem de bölgeye erişimin ve yerleşmenin çok daha kolay olduğu bu davada -Doğu Grönland'ın Hukuki Statüsü Davası'nın aksine- Divan, özellikle yasama, yürütme, yargı erklerinin kullanımı şeklinde tezahür eden yasama işlemleri, yargılama ya da bölgesel yönetim faaliyetlerine ispat değeri atfetmiş; dolayısıyla Birleşik Krallık'ın ileri sürdüğü her iki adacık ve kayalık bölgesini de kendi yargı bölgesi içinde addedip bölgede gerçekleşen kriminal vakalarda tahkikat ve yargılama yapması, bölgede inşa edilen evleri kendi tapu kütüklerine işleyip vergilendirmesi, bölgedeki gayrimenkullerin satışları için yetkili makam olarak hareket etmesi, bölgede gümrük dairesi açması, nüfus sayımı yapması, bölgenin (İngiliz Kralı'nın elinde bulunan) Manş Adaları Limanı ilan edilmesi, devlet yetkililerinin bölgeye düzenli ziyaretlerde bulunması ya da bölgede palamar yolu, sinyal direği, demirleme şamandırası gibi yapıların ve binaların inşası gibi eylemlerin devlet otoritesinin icrasının tezahürü olduğuna ve adacıklar ve kayalık grubu üzerinde Birleşik Krallık'ın egemenliği haiz olduğuna karar vermiştir²⁶⁹.

Özetlemek gerekirse *çekişmesiz* ²⁷⁰ ve *sürekli olarak gerçek egemenlik işlemlerinin yapılması* şeklinde tanımlanan fiilî hâkimiyet ya da işgalin etkinliği hususu, uyuşmazlık konusu ülkenin girişe ve yerleşime elverişli olup olmaması; aynı bölge üzerinde yarışan iddiaların mevcut olup olmaması; mevcutsa bu iddiaların güçlülüğü ya da zayıflığı gibi değişkenlere göre farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Yarışan iddiaların varlığı ya da ülkeye girişin ve yerleşmenin daha kolay olması hâlinde Divan, daha aktif ve yoğun bir fiilî hâkimiyet aramakta iken; yarışan iddiaların bulunmaması

²⁶⁸ *The Minquiers and Ecrehos Case*, s.70-71.

²⁶⁹ *The Minquiers and Ecrehos Case*, s.65-66, 69.

²⁷⁰ Herhangi bir egemenlik tezahürü eylem gerçekleştirmeksizin, sadece protesto etmenin, bir egemenliği çekişmeli hale getirmeyeceği, “...çünkü, işgâlde, hak doğuran vakıa, egemenliğin kullanılması vakıasıdır ve bundan doğabilecek hakların tesisi de ancak aynı nitelikteki bir vakıanın gerçekleştirilmesi ile önlenebilir.” şeklindeki katılmadığımız görüş için bkz. TOLUNER, s.15.

ya da ÷lkeye girişin veya yerleşmenin çok zor yahut imkânsız olması hâlinde çok daha seyrek fiilî hâkimiyeti yeterli bulmaktadır.

Tüm bu açıklamalar ışığında, günümüz dünyasında sahipsiz toprak kalmadığından ve hiçbir devletin, ÷lke topraklarından vazgeçerek topraksız kalma gayesi gütmeye ihtimali öngör÷lmediğinden; işgal yoluyla toprak kazanımının temel unsurlarından birinin ise sadece sahipsiz toprak üzerinde uygulanabilir olması gerçeğinden kaynaklı olarak (doğal oluşum yoluyla yeni bir sahipsiz toprak oluşmadığı müddetçe) artık işgal yolu ile toprak kazanımının mümkün olmadığı aşikârdır.

B. DEVİR (CESSION)

Devir, bir devletin topraklarının tamamı veya bir kısmı üzerindeki haklarından bir başka devlet lehine antlaşma yoluyla vazgeçmesidir. Tanımdan da rahatlıkla anlaşılabacağı üzere devir iradi bir şekilde ÷lke topraklarından vazgeçmek amacıyla yapılan bir antlaşma ile gerçekleşmektedir. Devir, iki taraflı bir hukuki işlem olup bu yönüyle tüm diğery ÷lke kazanılması şekillerinden ayrılmaktadır²⁷¹.

Her ne kadar devirle terk, toprak üzerindeki egemenlik hakkından vazgeçme yönünden birbirine benzese de aralarında üç temel fark bulunmaktadır: Bunlardan birincisi topraklarını devreden devlet, bu topraklardan başka bir devlet lehine vazgeçmekte iken; terk eden devlet o topraklardan vazgeçmekte ve toprakların geleceğine ilişkin durumla ilgilenmemektedir. İkincisi ise devir işleminde devredilen topraklar başka bir devletin egemenliği altına girip farklı bir devletteki hukuk düzenine tabi olmakta iken; terk edilen topraklar sahipsiz ÷lke statüsü kazanmaktadır. Son olarak da devirde devreden ve devralan olmak üzere iki tarafın ve kimi zaman tek taraflı, kimi

²⁷¹ TOLUNER, s.6.

zaman karşılıklı iradenin varlığından söz edilirken; terkte her daim tek taraflı bir irade ve tek taraf –terk eden devlet– vardır²⁷².

Tarih boyunca çok farklı şekillerde gerçekleşen ülke devrinin tek bir şekli veya yöntemi bulunmamaktadır. Devir, bir ivaz karşılığında olabileceği gibi ivazsız da olabilmektedir. Tarihte karşılaşılan örneklerde, devrin, para karşılığı devir (satış)²⁷³ şeklinde olabildiği gibi karşılıklı toprak devri (arazi mübadelesi) şeklinde ya da yapılan bir iyiliğin, bir hizmetin karşılığı şeklinde olduğu da görülmüştür. Devir işleminin hukuki sebebi, devrin geçerli olup olmaması bakımından ya da uluslararası hukuk bakımından önem arz etmediğinden, bu sebebin hediye, bağış olduğu örnekler görüldüğü gibi evlenme mukavelesi yahut vasiyetname olduğu örnekler dahi görülmüştür²⁷⁴. Hatta devren kazanmanın taraf devletler arasında yapılan bir

²⁷² Eski kaynak taramasında dikkatimizi çeken bir hususu, karışıklığa mahal vermemek adına, paylaşmakta yarar görmekteyiz. Devirle terk arasındaki farklar bu kadar bariz olmasına rağmen, anlaşılan doktrinde benzerlikleri üzerinden birbirleri yerine kullanıldıkları bir dönem de olmuştur ki Nihat Erim ülke kazanma şekillerinden biri olarak *terki* saymış ve fakat tanımlamasında *devri* tanımlamıştır. Hatta altta yer alan örnekleri de “*Louisiana’nın Birleşik Devletler’e terki*” şeklinde kaleme almıştır; bkz. Nihat ERİM, **Devletlerarası Amme Hukuku**, İkinci Cilt, Ankara, Ankara Recep Ulusoğlu Basımevi, 1945, s.214-215.

²⁷³ Para karşılığı ülke kazanımı örnekleri şu şekilde sıralanabilir: Fransa’nın Louisiana’yı 30 Nisan 1803 tarihli antlaşma ile ABD’ye bırakmasına dair bilgi için bkz. <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/b-fr-ust000007-0812.pdf> (s.e.t.:28.09.2018); Rusya’nın 28 Mayıs 1867 tarihli antlaşma ile Alaska’yı ABD’ye bırakmasına dair bilgi için bkz. <http://explorenorth.com/library/yafeatures/bl-Alaska1867.htm> (s.e.t.:28.09.2018); Danimarka’nın 4 Ağustos 1916 tarihli antlaşma ile Batı Hint Adalarını ABD’ye bırakmasına dair bilgi için bkz. <https://www.virgin-islands-history.org/en/history/sale-of-the-danish-west-indian-islands-to-the-usa/the-sales-treaty-of-4th-august-1916/> (s.e.t.:28.09.2018).

²⁷⁴ Örnekler ve detaylı açıklama için bkz. MERAY, s.86-88; TOLUNER, s.7; JENNINGS – WATTS, s.681-682; LINDLEY, s.167-168.

antlaşmadan kaynaklanmasının yanı sıra, hakem veya mahkeme kararı sonucunda gerçekleşmesi de mümkündür²⁷⁵.

Bunlar haricinde, barış zamanında yapılan devir antlaşmaları var olduğu gibi savaşı müteakiben yapılan barış antlaşmaları şeklinde devir antlaşmaları da bulunmaktaydı. İkinci şekilde imzalanan bu antlaşmaların bir kısmının mağlup devlet(ler)e dikte edilen, özgür iradeleri olmaksızın imzaya mecbur bırakıldıkları devir işlemleri olduğu su götürmez bir gerçektir. Doktrinde, savaşı müteakiben yapılan bu tarz barış antlaşmalarının sonucu olarak gerçekleşen devir işlemlerinin hukuki geçerliğine dair ise *devretme iradesinin* yokluğu, tam aksine tehdit ve baskılarla *iradenin etkilendiği* ve özgür olunmadığı dolayısıyla bu devir işlemlerinin mutlak butlanla batıl olduğu yönünde bizim de katıldığımız tartışmalar mevcuttur²⁷⁶.

Her ne kadar hangi unsurun daha ağır bastığı, hangisinin yokluğunun daha ağır sonuçlara sahip olduğu hususu doktrinde tartışmalı olsa da devrin iki unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlardan birincisi tarafların iradesi uyarınca bir devir antlaşması yapılması ve ikincisi bu antlaşma uyarınca kendisine toprak devredilecek olan devletin o topraklar üzerinde fiilî hâkimiyet kurmasıdır. Bir kısım yazar, ikinci unsura daha fazla önem atfetmekte ve fiilî hâkimiyetin gerçekleşmemesi ile devir antlaşmasının hukuki sonuç doğurmayacağını savunmaktadır. Bizim de görüşüne katıldığımız diğer yazarlar ise birinci unsura ağırlık vermekte ve usulünce yapılan bir devir antlaşmasının geçerlilik kazanması ile toprağın devredileceğini çünkü devreden devletin devretme iradesi ile bu topraktan vazgeçmiş olacağını; eğer kendisine devredilen devlet bu toprakları devralmak istemiyor ya da devralmak istese de bu topraklar üzerinde fiilî hâkimiyet kurmuyorsa bu takdirde bu toprakların sahipsiz ülke statüsüne kavuşacağını

²⁷⁵ AKİPEK, s.85; AKEHURST, s.147-148.

²⁷⁶ JENNINGS – WATTS, s.681. Akehurst, bu kusurların diğer devletler tarafından hukuken tanınmaları sonucunda giderildiği kanısındadır, bkz. AKEHURST, s.149.

savunmaktadırlar. Bu görüşe katılmamak şu açıdan da imkânsızdır; şöyle ki hiçbir devletin başka bir devleti egemenliğini kullanması yönünde zorlaması düşünülemez. Bu nedenle, kendisine toprak devredilen devletin devir antlaşması yapıldıktan sonra egemenliğini kullanmaktan vazgeçmesi durumunda, bu devletin tekil iradesinin devretmek isteyen devletin iradesinin önüne geçip onun devir işlemini engellemesi nasıl kabul edilemezse devretmek isteyen devletin de devralacak olan devlet üzerinde, devralmasını sağlamak için iradi dahi olsa zor kullanabileceği düşünülemez. Bu yüzden kendisine devredilen devletin, devir işlemine konu topraklar üzerinde fiilî hâkimiyet kurmaması, devir işleminin tamamlanmasından ziyade, bu topraklar üzerinde yarışan egemenlik iddialarının bulunması hâlinde, kendisine devredilen devletin egemenlik iddialarının haklılığını ispatlayabilmesi noktasında önem taşımaktadır²⁷⁷.

Devirde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan bir diğeri de, kimsenin sahip olduğu haklardan fazlasını devredemeyeceğine (*nemo plus juris transferre potest quam ipse habet*) ilişkin temel kuraldır. Bir başka deyişle, hiçbir devlet kendi sahip olmadığı bir toprağı başka bir devlete devredemeyecek olup sadece sahip olduğu alanlar üzerinde tasarrufta bulunabilecek yani sadece bu alanlara dair yapılan devir antlaşması geçerli olacaktır. Bu kural, Palmas Adası Tahkimi kararında müteaddit kereler değerlendirilmiş ve hatta Ada'nın egemeni olduğu iddiasıyla uyuşmazlığı hakeme götüren ABD tarafından da, kendisine 1898 Paris Sözleşmesi ile ada üzerindeki egemenliğini devrettiğini iddia eden İspanya'ya yazılan bir mektupta “*Bu İspanya'nın mıdır ki, versin? Eğer geçerli sıfat İspanya'nın ise geçer (devredebilir); ancak eğer İspanya geçerli bir sıfatı haiz değilse hiçbir şey devredemez.*”²⁷⁸ şeklinde tartışılmış ve Hakem Huber tarafından da İspanya'nın haiz olduğu haklardan daha fazlasını

²⁷⁷ PAZARCI, 1989, s.206-207; TOLUNER, s.8-9; JENNINGS – WATTS, s.683.

²⁷⁸ *Island of Palmas*, s.842.

devredemeyeceği aşikâr olup İspanya sadece kendisinin keşif veya bitişiklik ilkesi sonucu sahip olabileceği kadar hakkı devredebilirdi, şeklinde karar bağlanmıştır²⁷⁹.

Devirle ilgili önem arz eden bir diğer husus da bir hakkın üzerindeki yüklerle devredilmesi durumu (*res transit cum suo onere*); bir diğer deyişle, devredilen toprağın üzerindeki tüm irtifak hakları ve benzeri yükümlülüklerle devrinin gerçekleşmesi durumudur²⁸⁰. Bu durum Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın 1934 tarihli Girit ve Sisam Fenerleri Davası kararında da ele alınmış ve adaların, üstünde mevcut bulunan Fransa'ya tanınmış olan imtiyazlarla Yunanistan'a devredildiğine hükmedilmiştir²⁸¹.

Peki devirden sonra devredilen topraklarda kalan halkın akıbeti ne olacaktır? Devir işleminin gerçekleşmesi ile devredilen topraklarda kalan halk, devredilen topraklardaki nesneler olarak isteseler de istemeseler de, *ipso facto* devralan devletin vatandaşı hâline gelecektir. Kuşkusuz bu durum, kişi hakları üzerinde ciddi ve ani bir değişime sebep olmakta, hatta iki devlet arasındaki mevzuat farklılıklarından kaynaklı bazı durumlarda hak kayıplarına dahi vücut vermektedir. Bu yüzden devir işlemi

²⁷⁹ Hakem Huber'in bu değerlendirmeleri için bkz. *Island of Palmas*, s.842, 866 ve 870.

²⁸⁰ JENNINGS – WATTS, s.682.

²⁸¹ *Lighthouses Case between France and Greece* (France v. Greece), Judgment of March 17th, 1934, PCIJ, Series A/B No.62, p.4 ve *Lighthouses in Crete and Samos* (France v. Greece), Judgment of October 8th, 1937, PCIJ, Series A/B No.71, p.94. Bu davayı kısaca özetlemek gerekirse uyuşmazlık, Osmanlı Devleti tarafından 1860 yılında Fransız şirketine deniz fenerlerinin işletilmesi, geliştirilmesi ve bakımına dair verilen ve 1-14 Nisan 1913 tarihinde yine aynı taraflarca usulünce imzalanarak süresi uzatılıp yürürlükte olan imtiyaz sözleşmesinin, Atina Antlaşması ile adaları devralarak yeni egemeni sıfatını haiz olan Yunanistan'a karşı deniz fenerleri üzerinde yükümlülük getirmekte olup olmadığı noktasında toplanmıştır. Daimi Divan, 1934 tarihli, 62 nolu birinci kararı ile sözleşmenin usulünce imzalanıp yürürlükte olduğuna karar vermiş olup 1937 tarihli, 71 nolu ikinci kararı ile de sadece tarafların “Girit ve Sisam bu sözleşmenin kapsamına dâhil midir?” sorusuna cevap vererek bu adalara özel bir statü verilmesine rağmen 1913'e kadar Sultan'ın hükümrانlığında kalmaya devam etmiş olduğundan, söz konusu imtiyaz sözleşmesinin kapsamının Girit ve Sisam için de geçerli olduğuna hükmetmiştir.

üzerine, yine devir işleminden doğan hak kayıplarının ve yaşanabilecek ciddi sıkıntıların önüne geçilebilmesi için uluslararası hukuk uygulamasında devir antlaşmalarına konulan hükümler sayesinde devir işleminden sonra plebisit usulüne gidilmekte veya vatandaşlığı seçme ya da göç etme hakkı tanınmaktadır²⁸². Her ne kadar doktrinde bazı yazarlar devrin gerçekleşmesi için devredilen toprakların mukimlerinin plebisit yoluyla devre onay vermelerini şart koşsalar da; uluslararası hukukta plebisit, devrin gerçekleşmesi için bir şart olarak koşulmamakta ancak devreden ve devralanın iradi bir şekilde antlaşmalarında plebisite yer vermesi hâlinde sadece o devir işleminin şartı hâline gelebilmektedir. Plebisit en basit hâliyle, devir işleminin hukuki geçerliliğinin devredilen topraklarda yaşayan halkın istek ve iradesine bağlanmasıdır. Halkın devir işlemini istemesi durumunda devir gerçekleşmekte istememesi durumunda ise gerçekleşmemektedir²⁸³. Vatandaşlığı seçme hakkı ise devreden devletin vatandaşlığında kalma hakkı olup kimi durumlarda tek başına tanınmakla birlikte devreden devletin vatandaşlığını taşımasına rağmen devralan devlette yaşamasının devralan devlet açısından zorluk yaratacağının düşünüldüğü durumlarda göç mecburiyeti yükümlülüğü ile birlikte de tanınabilmektedir²⁸⁴.

Devrin önem taşıyan son noktası ise ileride doğması muhtemel uyuşmazlıkların önüne geçilebilmesi için devir antlaşmasında devredilen toprakların tanımının çok açık ve net bir şekilde yapılması gerekliliğidir²⁸⁵. Kaldı ki devredilen toprakların tanımının açık ve net şekilde yapılması dahi tek başına yeterli olmamakta, yine de bu husustan kaynaklı uyuşmazlıklar çıkmaktadır. Doğu Grönland'ın Hukuki Statüsü Davası'nda

²⁸² TOLUNER, s.10.

²⁸³ Plebisitlere ilişkin detaylı ve örnekli açıklama için bkz. MERAY, s.88-93; JENNINGS – WATTS, s.684.

²⁸⁴ Özellikle Türkiye'ye ilişkin örnekler için bkz. TOLUNER, s.10. Diğer örnekler ve açıklama için bkz. JENNINGS – WATTS, s.685.

²⁸⁵ DENK, s.22-23.

tanık olunduğu üzere 1814 tarihli Kiel Antlaşması'nın devri düzenleyen 4. maddesinde açık bir şekilde *Grönland* sayılıp belirtilmesine rağmen, sonrasında taraflar arasında çıkan uyuşmazlıkta, Norveç söz konusu ifadenin dar anlamlı olduğunu ve Grönland'ın sömürgeleştirilen batı şeridini kastettiğini, Doğu Grönland'ın ise kapsam dışında kaldığını iddia etmiştir²⁸⁶.

Uluslararası hukukun yaşadığı gelişim sonucunda günümüz modern uluslararası hukuku kuvvet kullanmayı yasakladığı ve haksız fiilden doğan işlemlere hukuki sonuç bağlamayı reddettiği için artık kuvvet kullanarak toprak elde etmek mümkün değildir ve de bu açık bir şekilde uluslararası sözleşmelerde yer almaktadır²⁸⁷. Bu yüzden günümüzde sadece barış döneminde ve devletlerin hür iradesine dayanan devir işlemleri geçerlilik arz etmektedir²⁸⁸. Aralarındaki ilişkinin 100. yıl dönümünü kutlamak üzere Norveç'in Finlandiya'ya dağ hediye etmeyi istemesi²⁸⁹, günümüz koşulları ve düzeninde, devre verilebilecek en güzel örnek niteliğini taşımaktadır. Unsurları itibarıyla, devir mevcut uluslararası hukuk ve küresel dünya düzenine uymakla, günümüzde çeşitli örnekleriyle karşılaşıldığı gibi gelecekte de karşılaşılabileceği mümkündür.

²⁸⁶ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.30.

²⁸⁷ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 52'ye göre “Birleşmiş Milletler Şartı'na geçirilmiş olan milletlerarası hukuk ilkelerini ihlal edecek şekilde kuvvet kullanma tehdidinde bulunmak veya kuvvet kullanmak suretiyle yapılması sağlanan bir andlaşma batıldır.” Sözleşmenin tam metni için bkz. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/Viyana_69.pdf (s.e.t.: 13.08.2018).

²⁸⁸ TOLUNER, s.8.

²⁸⁹ “Norway wants to give Finland a mountain for its birthday in 'unprecedented show of kindness between countries’”, Independent, 23.01.2017, <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/films/news/norway-finland-mountain-gift-present-border-birthday-anniversary-bj-rn-geirr-harsson-k-fjord-a7541941.html> (s.e.t.:28.09.2018).

C. KAZANDIRICI ZAMANAŞIMI (*ACQUISITIVE PRESCRIPTION*)

Her ne kadar uluslararası hukukta geçerli bir ülke kazanılması yolu olup olmadığı doktrinde tartışmalı olsa da, bugün kazandırıcı zamanaşımı ülke kazanılması şekillerinden bir tanesi olarak kabul görmektedir²⁹⁰. Uluslararası toplumda da düzen ve istikrar ihtiyacı vardır; bunun doğal bir sonucu olarak, tıpkı iç hukukta olduğu gibi uluslararası hukukta da asıl hak sahibi olan devletin, zamanında bu duruma itiraz etmemiş olması nedeniyle ilgililerin doğan bu mevcut durumu benimsemiş ve buna alışmış olmaları hâline bir sonuç bağlanmıştır²⁹¹. Bu sebeple, özel hukuk kurallarından uluslararası hukuka uyarlanmış bir ülke kazanma yöntemi olan kazandırıcı zamanaşımı yoluyla ülke kazanma, bir devletin, başka bir devlete ait bir toprak parçası üzerinde belirli bir süre boyunca kesintisiz, itirazsız ve etkin bir fiilî hâkimiyet kurması sonucu o toprak parçası üzerinde egemen hâle gelmesidir. Bu tanımdan yola çıkarak kazandırıcı zamanaşımının şartlarını şöyle sıralayabiliriz²⁹²:

Birinci olarak, üzerinde hâkimiyet kurulacak toprağın bir başka devlete ait olması gerekmektedir. Bu toprağın sahipsiz olması durumu işgale vücut vereceğinden, bu takdirde kazandırıcı zamanaşımı yoluyla değil, işgal yoluyla ülke kazanılması sözkonusu olacaktır. Bu yüzden öncelikli şartımız başka bir devlete ait olan toprak, bir başka deyişle, sahipli topraktır.

İkincisi, işgalde olduğu gibi, bir devlet toprakları üzerinde fiilî hâkimiyet kuran devletin, o toprak parçasını egemenliği altına almak niyet ve iradesi olmalı; devlet, fiilî hâkimiyetini bu niyet ve iradesi ile desteklemelidir. Yine işgalde olduğu gibi bu

²⁹⁰ PAZARCI, 1989, s.210.

²⁹¹ MERAY, s.94; LINDLEY, s.178.

²⁹² Doktrindeki çoğu yazar, kazandırıcı zamanaşımının şartlarını a) bir devlet toprakları üzerinde fiilî hâkimiyetin kurulması, b) belirli bir sürenin geçmesi olarak saysa da Denk, bu konuda daha kapsamlı ve madde madde bir şart ayrıştırmasına gitmiştir. Detayları için bkz. DENK, s.39-42.

egemenlik işlemlerinin de devlet eliyle ya da devlet adına yapılıyor olması gerekmektedir; özel şahıslar tarafından yapılmaları devlet tarafından kabul edilmedikçe ya da onaylanmadıkça etki doğurmayacaktır.

Üçüncüsü, bir devletin toprakları üzerinde kurulacak fiilî hâkimiyetin uzunca bir süre devam etmesinin gerekliliğidir. Topraklar üzerinde bir hakkı olmamasına rağmen fiilî hâkimiyet kurmakta olan devletin bu hâkimiyeti uzun bir süre ile desteklenmedikçe başlangıçtaki haksız eylem, haksız olarak kalmakta ve toprak kazandırıcı niteliğe bürünmemektedir. Ancak, uluslararası hukukta, ülke kazanılmasına vücut vermesi için geçmesi gerekli olan sürenin ne kadar olduğu hususuna dair net bir cevap mevcut değildir ²⁹³ . Palmas Adası Tahkimi'nde Hakem Huber, egemenlik sergilenme başlangıcının kesin bir dönem olması gerekmediğini, uyuşmazlığın kritik noktası ²⁹⁴ addedilen zaman diliminde egemenlik kullanımının mevcudiyetinin yeterli olacağını

²⁹³ Akehurst'a göre bu süre, İngiliz hukukunda bir gayrimenkulün kazandırıcı zamanaşımı yoluyla kazanılma süresi olan 20 yıldan kesinlikle fazla olmalıdır, bkz. AKEHURST, s.147. Jennings ve Watts'a göre ise mevcut durumun uluslararası düzenle uyum içinde bulunduğu tesirini uyandırmaya yetecek uzunlukta olması gerekmektedir. Bu bilgi için bkz. JENNINGS – WATTS, s.706. Bu hususta Meral'in derlediği örnekler ise şu şekildedir: Avusturya ile Macaristan arasında görülen Deniz Gözü (Meerauge) Sınır Anlaşmazlığı Tahkimi'nde, hakemler *kadim zamanlara* atıf yapmış; Birleşik Krallık ile ABD arasında görülen Alaska Hududu Tahkimi'nde 60 yıllık; Meksika ile ABD arasında görülen Chamizal Tahkimi'nde ise 50 yıllık sürenin yeterli olabileceği yönünde savunmalar yapılmıştır. Bu örnekler için bkz. MERAY, s.94-95.

²⁹⁴ Uluslararası yargı organlarının önlerine getirilen uyuşmazlıklarda esasa dair karar verirken başvurdukları bir kavram olan kritik tarih, uyuşmazlığın donduğu tarihtir. Bu tarihten sonra yapılan egemenlik tezahür ve iddiaları, hukuki yönden bir değişiklik yaratmamaktadır. Her uyuşmazlıkta bir kritik tarih bulunması zorunlu olmadığı gibi kimi uyuşmazlıklarda birden fazla kritik tarih de olabilmektedir. Bu kavrama dair daha detaylı açıklama için bkz. Yehuda Z. BLUM, **Historic Titles in International Law**, The Hague, Netherlands, 1965, s.208-222; DENK, s.36-38; SHAW, s.509-510; JENNINGS – WATTS, s.710-712.

ifade etmektedir²⁹⁵. Birleşik Krallık ile Norveç arasında Divan önünde görülen davada, Divan 60 yıldan uzun süre devam eden tartışmasız egemenliğe vurgu yaparken²⁹⁶, Portekiz ile Hindistan arasında görülen Geçit Hakkı Davası'nda yaklaşık 125 yıllık tartışmasız egemenliğe vurgu yapmaktadır²⁹⁷. Bu örneklerde de görüldüğü üzere, kazandırıcı zamanaşımı yoluyla ülke kazanmanın gerçekleşebilmesi için üzerinde mutabık kalınmış belirli bir süre bulunmamakta olup her somut uyuşmazlıkta o uyuşmazlığın koşullarına göre bir değerlendirme yapılmaktadır.

Ve son şart da, bir devletin başka bir devletin toprakları üzerinde kuracağı fiilî hâkimiyetin mevcut olduğu süre boyunca itirazsız ve kesintisiz devam etmesidir²⁹⁸. Zaten, uluslararası yargı organları da, üçüncü şarttaki belirsizliği, dördüncü şartla yani, işgal altındaki devletin bu olguya dair bir itirazı olmaması üzerinden tanımlamaktadır. Bir başka deyişle, ilkesel olarak, kazandırıcı zamanaşımı dayanağını, karşı tarafın bu durum karşısında sessiz kalması ve bu durumu zımnen kabul etmesinden almaktadır²⁹⁹. Yine, Palmas Adası Tahkimi'nde Hakem Huber, yukarıda değindiğimiz³⁰⁰ Hollanda'nın

²⁹⁵ *Island of Palmas*, s.867.

²⁹⁶ *Fisheries Case*, (United Kingdom v. Norway), Judgment of December 18th, 1951: I.C.J. Reports 1951, p.116, s.138. Bu karara dair Türkçe özet bilgi için bkz. GÜNDÜZ, s.542-547.

²⁹⁷ *Case Concerning Right of Passage Over Indian Territory (Merits)* (Portugal v. India), Judgment of 12 April 1960: I.C.J. Reports 1960, p.6, s.40.

²⁹⁸ MERAY, s.94.

²⁹⁹ PAZARCI, 1989, s.211; AKEHURST, s.147; SHAW, s.504.

³⁰⁰ Palmas Adası uyuşmazlığında yarışan egemenlik iddiaları bir tarafta işgal, karşı tarafta kazandırıcı zamanaşımı olduğundan, Hakem Huber tarafların iddialarını değerlendirirken işgal ve kazandırıcı zamanaşımını iç içe değerlendirmiş ve kararının en sonunda Hollanda'nın adanın egemenliğini, kazandırıcı zamanaşımı ilkeleri doğrultusunda kazandığına hükmetmiştir. Yukarıda “A.İŞGAL (OCCUPATION)” başlığı altında ilgili değerlendirmelere yer verildiğinden tekrara düşmemek adına sadece ilgili sayfalara atıfta bulunup Palmas Adası Tahkimi kararının kazandırıcı zamanaşımı ile toprak

egemenlik tezahürlerini değerlendirirken onların bu eylemlerinin yanı sıra İspanya'nın hiçbir egemenlik tezahürü eylemi olmamasını ve Hollanda'nın egemenlik kullanımına karşı da herhangi bir itirazının bulunmamasını; ilaveten iki yüzyıl boyunca adaya dair İspanya ve Hollanda arasında herhangi bir uyuşmazlığın da çıkmamış olmasını Hollanda'nın egemenlik kullanımına dair dolaylı bir kanıt olarak değerlendirmektedir³⁰¹.

Meksika ile ABD arasında Karma Hakem Komisyonu önünde görülen Chamizal Tahkimi'nde de Meksika'nın süregelen itirazları, ABD'nin, egemenliği kazandırıcı zamanaşımı yoluyla kazanmasının önünü kesmiştir³⁰². Yine, Geçit Hakkı Davası'nda Divan, Portekiz'in işgal ettiği köyler üzerinde münhasır ve tam egemenlik tezahüründe bulunması durumuna, toprakların halefi konumundaki İngiltere'nin (ve dolayısıyla da Hindistan'ın); karşı egemenlik iddiasında bulunmadığı gibi açıkça itiraz da etmeyerek hatta Portekiz'in fiilî hâkimiyetini hiç tartışma konusu dahi yapmayarak Portekiz'in köyler üzerindeki egemenliğini zımnen kabul etmiş olduğuna hükmetmiştir³⁰³.

Yukarıda sayılan şartlardan açıkça görüldüğü üzere, kazandırıcı zamanaşımı ile işgal oldukça fazla ortak nokta taşımakta olup her ne kadar teoride birbirinden ayrılabilen ise de, uyuşmazlıklarla karşılaşıldığında genelde birbiri ile çok iç içe geçmekte ve tartışmalar hangisinin şartlarının gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği iddialarının ispatı üzerine şekillenmektedir. Genellikle de uyuşmazlık, toprağın sahipsiz

kazanımının en temel ve güzel örneklerinden biri olduğunu ve bu kararda kazandırıcı zamanaşımın bu dört şartının tamamının tek tek irdelendiğini vurgulamakta yarar görmekteyiz.

³⁰¹ *Island of Palmas*, s.868.

³⁰² *Chamizal* (Mexico, United States), Judgment, 1911, UNRIAA, Vol.XI, pp.309, s.328.

³⁰³ *Case Concerning Right of Passage Over Indian Territory*, s.39.

(terra nullius) mi olduğu, yoksa uyuşmazlığın taraflarından birinin egemenliğı altında mı olduğu noktasında toplanmaktadır³⁰⁴.

Uluslararası hukuktaki kazandırıcı zamanaşımını iç hukuktaki yaklaşık karşılığı ile kıyaslayarak değerlendirmeye tabi tutarsak aralarında iki temel fark olduğunu görürüz. İç hukuktaki kazandırıcı zamanaşımının hukuken geçerli bir sonuç doğurabilmesi için müktesebin iyiniyetli olması, bu iyiniyetin iktisap anına kadar kesintisiz bir şekilde devam etmesi gerekmektedir³⁰⁵. Oysa, kazandırıcı zamanaşımı yoluyla ülke kazanılması için bir toprak parçası üzerinde hâkimiyet kuran devletin iyiniyetli olması aranmamaktadır; şu kadar ki bir devlet o toprakların başka bir devlete ait olduğunu bile bile o toprakları belirli bir süre kesintisiz ve itirazsız olarak fiilen işgal ederse o devletin topraklarını kazandırıcı zamanaşımı yoluyla kazanması söz konusu olabilecektir. İkinci temel fark ise iç hukukta kazandırıcı zamanaşımı için fiilî hâkimiyetin kesintisiz ve itirazsız sürmesi gereken süre belirlenmiş ve hatta taşınır-taşınmaz; müktesebin iyiniyetli-kötü niyetli olması durumlarına göre de farklı süreler tayin edilmiştir. Hâlbuki uluslararası hukuktaki kazandırıcı zamanaşımında herhangi bir hukuki düzenlemeyle getirilen bir süre olmadığı gibi, yargı kararlarıyla çerçevesi çizilen kesin bir süre de bulunmamaktadır³⁰⁶.

³⁰⁴ AKEHURST, s.147; SHAW, s.505.

³⁰⁵ Türk hukukundaki düzenleme için bkz. TMK 712. maddeye göre “Geçerli bir hukuki sebep olmaksızın tapu kütüğüne malik olarak yazılan kişi, taşınmaz üzerindeki zilyetliğini davasız ve aralıksız olarak on yıl süreyle ve iyiniyetle sürdürürse, onun bu yolla kazanmış olduğu mülkiyet hakkına itiraz edilemez.” TMK 713. maddeye göre “1. Tapu kütüğünde kayıtlı olmayan bir taşınmazı davasız ve aralıksız olarak yirmi yıl süreyle ve malik sıfatıyla zilyetliğinde bulunduran kişi, o taşınmazın tamamı, bir parçası veya bir payı üzerindeki mülkiyet hakkının tapu kütüğüne tesciline karar verilmesini isteyebilir...” TMK 777. maddeye göre “Başkasının taşınır bir malını davasız ve aralıksız beş yıl iyiniyetle ve malik sıfatıyla zilyetliğinde bulunduran kimse, zamanaşımı yoluyla o taşınırın maliki olur.”

³⁰⁶ MERAY, s.93; JENNINGS – WATTS, s.706.

Uluslararası hukuk uygulamasında, kazandırıcı zamanaşımı genel olarak aşağıda değinilecek olan tanıma, sessiz kalma ve *estoppel* müesseseleri ile birlikte değerlendirilmekte ve hatta böylelikle, başta haksız olan eylem haksızlığından sıyrılarak hukuka uygun bir eyleme dönüşmekte olduğundan, kazandırıcı zamanaşımına dair her somut uyuşmazlık ele alınırken bu müesseselerin mevcudiyetinin de mutlaka incelenmesi gerekmektedir. Bu şekilde değerlendirildiğinde taraflardan birinin bu durumu açık veya zımni bir şekilde tanınması ya da itiraz etmesi gereken yerde sessiz kalarak kabul ettiği anlamına gelen bir tutum benimsemesi ile artık itirazdan ya da çekişmeden söz edilemeyeceği gibi süre şartından bahsedilmeyeceği için sürenin uzunluğu ya da kısalığından bahsetmeye de gerek kalmayacaktır³⁰⁷.

D. FETİH (CONQUEST, SUBJUGATION)

Kuvvet kullanmanın uluslararası hukuk tarafından kati bir şekilde yasaklanmasının ve kuvvet kullanımı içeren eylemlere hiçbir hukuki sonuç bağlanmamasının bir sonucu olarak eskiden hukuken geçerli bir ülke kazanma yöntemi olan fetih, artık geçerli bir yol olarak kabul edilmemektedir. Ancak, ülke kazanılması uyuşmazlıklarında, kazanımın gerçekleştiği dönemin fethin uluslararası hukuk tarafından hâlâ geçerli kabul edildiği dönem olma ihtimaline binaen, fethin koşulları da detaylı bir şekilde incelenecektir. Fetih, bir devletin savaş hâlinde olduğu bir başka devletin topraklarını kuvvet kullanarak fiilen işgal etmesi üzerine savaş sonunda herhangi bir antlaşmaya dahi gerek olmaksızın o topraklar üzerinde hâkimiyet kurması ve toprakların egemeni konumuna gelmesi durumu olarak tanımlanmaktaydı³⁰⁸. Bu tanımda görüldüğü ve Doğu Grönland'ın Hukuki Statüsü Davası'nda da Divan

³⁰⁷ TOLUNER, s.16; JENNINGS – WATTS, s.708; SHAW, s.506; PAZARCI, 2004, s.146. Bu konu altta “II.Ülke Kazanılması Sonucunu Doğuran Bazı Durumlar” başlığı altında daha detaylı incelenecektir.

³⁰⁸ MERAY, s.95; JENNINGS – WATTS, s.699.

tarafından açıkça ortaya konduğu üzere, fethin geçerliliği savaşı iki veya daha çok devletin mevcudiyetine; savaşı kaybeden devletin, kazanan devlet lehine toprak egemenliği kaybetmesine dayanmaktaydı³⁰⁹.

Uluslararası hukukta geçerli olduğu dönemlerde bu yönetime göre kazanımın gerçekleşebilmesi için savaşın bitmiş olması, galip devletin mağlup devletin topraklarının bir kısmı ya da tamamı üzerinde hâkimiyet kurmuş olması ve mağlup devletin de bu hâkimiyeti kabul etmesi gerekmektedir³¹⁰. Galip devletin mağlup devletin toprakları üzerinde hâkimiyet kurabilmesi için savaşın sona ermiş olması şartı, en önemli şarttır. Savaş resmî olarak bitmiş ve buna göre mağlup olan ve galip gelen devletler kesinleşmiş olmalıdır. Bu nedenle henüz savaş bitmeden ilan edilen vakitsiz ilhakların ülke kazanılmasına vücut vermeyeceği açıktır³¹¹. Bir diğer önemli nokta da, birden çok savaşı devletin olması hâlinde, bir devletin mağlup olarak nitelenebilmesi için müttefiklerinin tamamının da mağlup olmuş, savaşımayı ya da direnmeyi bırakmış olmaları gerekli görülmektedir³¹².

Devirde olduğu gibi, fetihle de egemenliği el değiştiren devlette kalan halk, bu topraklardaki nesneler olarak istese de istemese de, *ipso facto* fetheden devletin vatandaşı hâline gelecektir³¹³. Bu kimselerin geleceklerinin ne olacağına dair herhangi bir antlaşmanın düzenlenmiş olması noktasında ise egemenlik hususuna da söz konusu bu antlaşmada yer verilip verilmediğini gözden kaçırmamak gerekir. Zira egemenliğin bir antlaşma ile el değiştirmesi, yukarıda açıklanan devir yöntemine vücut verebilecektir.

³⁰⁹ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.47.

³¹⁰ PAZARCI, 1989, s.209; JENNINGS – WATTS, s.700.

³¹¹ Tarihte gerçekleşmiş olan vakitsiz ilhak örnekleri için bkz. MERAY, s.96.

³¹² AKEHURST, s.148.

³¹³ JENNINGS – WATTS, s.700-701; LINDLEY, s.164-165.

Bir diğerk önemli şart ise galip devletin o topraklar üzerinde hâkimiyet kurma niyet ve iradesini haiz olmasıdır. Eğer galip devlet böyle bir irade taşımıyorsa o zaman fetih yoluyla ÷lke kazanılması gerçekleşmez³¹⁴. Ancak fethi tanımlarken de altını çizdiğimiz üzere fetih, günümüzde kabul gören bir ÷lke kazanma yöntemi değildir. Fethin geçerliliğini yitirmesinin nedeni ise Birleşmiş Milletler Antlaşması gibi temel bazı uluslararası antlaşmalarda da yer alan ama onun da ötesinde, günümüzde uluslararası örf ve âdet hukuku kuralına dönüşmüş, bu sayede antlaşmaların tarafı olmayanları dahi bağlayan niteliğı haiz olan *kuvvet kullanma yasağı*dır.

Devir konusunda da bahsi geçmiş olmakla birlikte, fetih konusu ile daha yakından ilişkili olduğunu düşündüğümüz için uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağına³¹⁵ giden yolu bu başlık altında incelemeyi daha uygun görmekteyiz.

XIX. yüzyılın başına kadar kuvvet kullanma egemen devletlerin bir hakkı olarak gör÷lmekteydi. I. Dünya Savaşı'nın neden olduğu büyük kayıplar, devletleri bu hakkın kısıtlanması gerektiğı görüşünde birleştirmiştir. Bu amaçla 1920'de Milletler Cemiyeti kurularak Cemiyetin Misakı'nda kuvvet kullanma hakkının kısıtlanmasına yönelik birtakım hükümler düzenlenmiştir. Bu hükümlere göre devletler, aralarındaki

³¹⁴ TOLUNER, s.18.

³¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Fatma TAŞDEMİR, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara, Siyasal Basın Yayın Dağıtım, 2006, s.97-105; Funda KESKİN, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara, Mülkiyeliler Birliğı Vakfı Yayınları, 1998, s.25-41; Sertaç Hami BAŞEREN, **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003, s.87-102; Enver BOZKURT, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2007, s.5-72; Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap, 2. Bası**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006, s.111-126; Yücel ACER – İbrahim KAYA, **Uluslararası Hukuk, Temel Ders Kitabı, İngilizce Özetli**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018, s.322-342; MERAY, s.98-101; GÜNDÜZ, s.41-70; PAZARCI, 2004, s.509-519; JENNINGS – WATTS, s.702-705; AKEHURST, s.62-63.

uyuşmazlıkların halli için öncelikle barışçıl çözüm yollarını denemek zorundaydılar³¹⁶; eğer barışçıl çözüm yollarıyla uyuşmazlığı çözemelerse gerekli gördükleri önlemi almakta özgürdüler³¹⁷. MC Misakı'nın getirdiği bir diğer önemli düzenleme ise Milletler Cemiyeti üyesi devletlerin birbirlerinin ülke bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını dış saldırılara karşı gözetmeyi ve korumayı üstlenmeleriydi³¹⁸. MC Misakı ile savaş tamamen yasaklanmamakta, meşru savaş ve meşru olmayan savaş ayrımlarına gidilmekte³¹⁹ ve devletler, meşru olmayan savaşlarından, haksız fiil unsurlarını oluşturduğu ölçüde sorumlu tutulmaktaydı.

MC Misakı'nda savaşın tamamen yasaklanmaması ile doğan boşluk, Devletler Arasında Savaşın Ulusal Siyasetin Aracı Olarak Kullanılmasından Vazgeçilmesine

³¹⁶ MC Misakı'nın ilgili hükümleri şu şekildedir: “Madde 12.1: *Cemiyet üyeleri, aralarında bir ilişki kopmasına yol açma ihtimali olan herhangi bir uyuşmazlık çıkarsa bunu, ya tahkime ya yargısal çözümleme usulüne ya da Konsey'in soruşturmasına havale etmeyi kabul ederler ve hakem kararının veya yargısal kararın veya Konsey raporunun verilmesinden itibaren 3 ay geçinceye kadar hiçbir halde savaşa başvurmamayı kabul ederler.* Madde 13.1: *Cemiyet üyeleri, aralarında kendi anlayışlarına göre tahkim veya yargısal çözüm usulüne sunulması uygun olan ve diplomasi yoluyla tatmin edici bir şekilde halledilemeyen bir uyuşmazlık ortaya çıktığında, tüm sorunu tahkime veya yargısal çözüm usulüne havale edeceklerdir.* Madde 15.1: *Cemiyet üyeleri arasında bir ilişki kopukluğuna yol açması muhtemel olan bir ihtilaf çıkıp da 13 üncü madde gereğince tahkime veya yargısal çözüm (usulüne) havale edilmezse, Cemiyet üyeleri meseleyi Konsey'e havale etmek hususunda mutabıktırlar. İhtilafın herhangi bir tarafı, Genel Sekreter'e ihtilafı ihbar etmek suretiyle bu gibi bir havale (etme) işlemini gerçekleştirebilir. Genel Sekreter bunun üzerine meselenin eksiksiz şekilde araştırılması ve incelenmesiyle ilgili bütün zaruri düzenlemeleri yapar.” İlgili maddelerin tam metinleri için bkz. GÜNDÜZ, s.75-76.*

³¹⁷ BOZKURT, s.9-11.

³¹⁸ MC Misakı “Madde 10: *Cemiyet üyeleri, bütün Cemiyet üyelerinin toprak bütünlüğüne ve mevcut siyasi bağımsızlığına saygı gösterecek ve dış tecavüzlere karşı koruyacaktır. Böyle bir tecavüz halinde veya böyle bir tecavüz tehdidi veya tehlikesi halinde, Konsey bu yükümlülüğün icrasını sağlayacak araçlar hakkında tavsiyede bulunacaktır.” İlgili madde metni için bkz. GÜNDÜZ, s.74.*

³¹⁹ TAŞDEMİR, s.98.

İlişkin Sözleşme yani Briand-Kellogg Paktı (1928) ile doldurulmaya çalışılmıştır. Bu Pakt ile savaşa başvurmak açıkça hukuka aykırı ilan edilmekte ve bunun tek istisnası olarak meşru müdafaa hâli kabul edilmekte idi³²⁰.

Sonrasında 7 Ocak 1932 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Stimson'ın Japonya'nın Çin'de kurduğu kukla devlet Mançukuo Devleti'ni tanımayacağını, çünkü bu devletin Pakt yükümlerine aykırı bir şekilde kuvvet kullanılarak kurulduğunu bildirmesiyle, uluslararası hukukta *tanımama yükümü* de denilen *Stimson Doktrini* doğmuştur³²¹.

Ancak, MC Misakı ve Briand-Kellogg Paktı'nın başarısız olması sonucu II. Dünya Savaşı'nın gerçekleşmesi hem de teknolojinin gelişimi kaynaklı artık savaşların bir alanda iki ordunun karşı karşıya gelmesi ile değil de sivil hayatları da doğrudan etkiler şekilde gerçekleşmesi³²², devletleri daha kesin ve kalıcı çözümler bulmaya itmiş; böylelikle 1945'te bu konudaki asıl düzenleme olan Birleşmiş Milletler Antlaşması hazırlanmıştır. Diğer iki düzenlemeden farklı olarak, BM Antlaşması'nda *savaş* terimi ile kapsamı daraltmak yerine *kuvvet kullanma* terimi tercih edilerek tanım olabildiğince genişletilmiş; böylelikle savaşa varmayan kuvvet kullanmaları (misilleme, barış içinde abluka, ambargo, zararlar karşılık, karışma) da yasaklanmıştır. Hatta BM Antlaşması ile sadece somut kuvvet kullanma hâli değil, kuvvet kullanma tehdidi dahi

³²⁰ Briand-Kellogg Paktı “Madde 1: *Yüksek Akit taraflar, kendi halkları adına uluslararası ihtilafların çözülmesi için savaşa başvurulmasını kınarlar ve birbirleriyle olan ilişkilerinde savaşı ulusal politikanın bir aracı olarak kullanmayı reddederler.* Madde 2: *Yüksek Akit taraflar, hangi nitelikte olursa olsun ve nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, aralarında ortaya çıkabilecek sorun ve çatışmalara barışçı yollar dışında çözüm aramamakta uzlaşırlar.*”

³²¹ Edip F. ÇELİK, **Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1987, s.240.

³²² KESKİN, s.28.

yasaklanmıştır³²³. Hatta doğrudan kuvvet kullanımının yanı sıra, dolaylı yollarla kuvvet kullanımı dahi BM Antlaşması 2/4. maddenin kapsamına sokularak yasaklanmıştır³²⁴.

BM Antlaşması getirmiş olduğu kuvvet kullanma yasağının istisnalarını da düzenlemektedir³²⁵. Sınırlı sayıda düzenlenmiş olan bu istisnaların hiçbiri ise fetih

³²³ BM Antlaşması “Madde 2/4: *Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler’in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.*”

Bu maddede bahsi geçen BM’nin amaçları ise BM Antlaşması’nın 1. maddesinde düzenlenmektedir, “Madde 1: *Birleşmiş Milletler’in amaçları şunlardır: 1. Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözülmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek; 2. Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak; 3. Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak ve 4. Bu ereklere ulaşılması yolunda ulusların giriştikleri eylemlerin uyumlaştığı bir odak olmak.*”

İlgili maddelerin tam metinleri için bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, s.4-5. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (s.e.t.:28.09.2018).

³²⁴ UAD’nin, ABD’nin eylemlerini dolaylı yollarla kuvvet kullanımı olarak tanımladığı karar için bkz. ***Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*** (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14, par.188-195, 202-211, 227-249, 292.

³²⁵ BM Antlaşması’nda açıkça belirtilen istisnalar, meşru müdafaa hakkı (md. 51) ve Güvenlik Konseyi tarafından kuvvet kullanılması (md. 42) olup bunların dışında kuvvet kullanmanın yasal kabul edilip edilmeyeceği hususu ise doktrinde tartışmalıdır. Madde 2/4’ü dar ve geniş yorumlayan farklı görüşler mevcuttur. Bazı yazarlar sadece bu iki istisnanın bulunduğunu, diğer her tür kuvvet kullanımının yasaklandığını dile getirmekte iken; bazı yazarlarsa i.Güvenlik Konseyi faaliyete geçmeden önce beş

yoluyla ülke kazanılmasına müsaade etmemektedir. Dolayısıyla, günümüzde, BM Antlaşması'ndan beri, fetih yoluyla ülke kazanmanın uluslararası hukuka aykırı olduğu tartışılmamaktadır dahi³²⁶.

E. DOĞAL OLUŞUM SONUCU ÜLKE KAZANMA (ACCRETION)

Bir devletin sınırları kıyılarınin doldurulması, bataklıklarının kurutulması gibi yöntemlerle insan eliyle genişletilebileceği gibi tamamen doğal olaylar sonucunda da genişleyebilir. Bir devletin sınırlarının başka bir devletin sınırlarını etkilemeksizin doğal olaylar sonucunda genişlemesi doğal oluşum suretiyle toprak kazanılmasına vücut vermektedir. Uluslararası hukuk tarafından da kabul gören bu toprak kazanım şekli, *teferruat aslı takip eder (accession cedat principii)* ilkesiyle açıklanmaktadır³²⁷.

Ülke sınırları bir nehrin kıyılarında değişikliklerin meydana gelmesi, nehir ağzında alüvyonların birikimi sonucu alüvyon adası veya delta oluşması, karasularında veya iç sularında ada ortaya çıkması gibi doğal olaylar ile genişliyor olduğundan; devletin bu toprakları kazanabilmek için ilaveten herhangi bir işlem tesis etmesi

sürekli üye tarafından kuvvet kullanılması (md. 106), ii.II. Dünya Savaşı'ndaki düşman devletlere karşı kuvvet kullanılması (md. 107), iii.BM Kararları uyarınca zorlama yoluyla kuvvet kullanılması (md. 94) ve iv.Sömürge rejimi altındaki topluluklarca kuvvet kullanılması durumlarını da istisna olarak değerlendirmektedir. Uluslararası hukukta kuvvet kullanma (yasağı) oldukça kapsamlı bir konu olup tezimizin dağılmaması açısından bu istisnaları sadece başlık hâlinde saymakla yetineceğiz. Farklı görüşler ve detaylı bilgi için bkz. PAZARCI, 2006, s.116-123; ACER – KAYA, s.332-337; KESKİN, s.41-63; BOZKURT, s.20-23.

³²⁶ PAZARCI, 1989, s.210.

³²⁷ MERAY, s.79.

gerekmemekte, katılan arazi *ipso facto* devlet ülkesinin bir parçası hâline gelmektedir³²⁸.

Öte yandan bir devletin doğal oluşum yoluyla toprak kazanmasının, bu devlet ile sınırı daha önceden çizilmiş bir devlet arasındaki sınırları etkilemeyeceği de açıktır³²⁹. Yani iki devletin arasındaki karasuları çizgisi daha önceden belirlenmişse devletlerden birinin kıyılarının denize doğru genişlemesi karasuyu sınırının da devletin kıyılarının genişlediği oranda ileriye çekileceği anlamına gelmez. Kısacası, toprak kazanımından önceki sınır geçerli olmaya devam edecektir.

Yeni bir adanın ortaya çıkması durumunda, bu ada hangi devletin sınırları içerisinde ise ona katılacağı; eğer ırmak ya da deniz sınırı üzerinde ortaya çıkmışsa sınır çizgisinin adayı ikiye böleceği kabul edilmektedir. Yeni bir adanın açık denizlerde ortaya çıkması hâlinde ise bu adaya sahipsiz ülkelerin kazanılması kuralları uygulanacaktır. Yani adayı işgal eden devlet o adanın egemeni konumuna gelecektir³³⁰.

Sınır çizgisi kabul edilen bir nehrin akış yönünü değiştirmesinde ise değişimin belli belirsiz olması hâlinde sınır aynı kalacaktır fakat değişimin derin olması hâlinde sınır gözden geçirilerek değiştirilebilir. Nehrin seyrüsefere açık ya da kapalı olması da sonucu değiştirmektedir; nehir seyrüsefere açıksa, sınır talvek hattının ortası olmakta; kapalı ise aynı şekilde nehrin ortasında kalmaktadır³³¹.

Ancak, sınır belirlemesi yapılırken devletler bu noktayı gelecekteki bazı şartların gerçekleşmesi hâlinde tekrar masaya yatırmak şeklinde de belirleyebilirler. Bu noktada 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın 6. maddesindeki düzenlemeyi

³²⁸ TOLUNER, s.17; AKEHURST, s.147; JENNINGS – WATTS, s.696.

³²⁹ DENK, s.46; SHAW, s.498.

³³⁰ MERAY, s.80; JENNINGS – WATTS, s.698.

³³¹ SHAW, s.498; JENNINGS – WATTS, s.697.

hatırlamakta yarar bulunmaktadır. Şöyle ki bu düzenlemeye göre³³² eğer sınır nehrin ya da ırmağın kıyısına göre değil de akım yoluna göre belirlenmişse bu akım yolunda veya gidiş geliş yolunda bir değişiklik olması hâlinde sınırın neye göre tespit edileceğini belirlemeye ise yine ilgili antlaşmada öngörülen Sınırlandırma Komisyonu yetkili olacaktır.

Meksika ile ABD arasında Karma Hakem Komisyonu önünde görülen Chamizal Tahkimi katılmaya verilebilecek güzel örneklerdendir. Zira, iki devlet arasındaki sınırda yer alan nehir setinin, seller yüzünden Meksika topraklarının güneyine doğru kayması suretiyle, ABD lehine katılmaya vücut vermesi ihtimali üzerine taraflar arasında uyuşmazlık ortaya çıkmış³³³ ve Hakemlik Komisyonu tarafların iddia ve savlarının tamamını değerlendirdikten sonra böyle bir katılmanın egemenliğe yol açmayacağını, iki devlet arasında mutabık kalınan önceki sınırların geçerli olduğunu karara bağlamıştır³³⁴.

³³² Lozan Barış Antlaşması 6. madde metni şu şekildedir: “*Bir nehrin ya da bir ırmağın kıyılarıyla değil de akım yollarıyla tanımlanan sınırlar bakımından, işbu Andlaşmadaki tanımlamalarda kullanılan "akım yolu" (mecra "cours" ya da "chenal") terimleri, şu anlama gelmektedir: Bir yandan, gemilerin gidiş-gelişine (ulaşımına) elverişli olmayan nehirlerde, akar suyun ya da ana kolunun orta çizgisi (ligne médiale), ve öte yandan, gemilerin gidiş-gelişlerine (ulaşıma) elverişli nehirlerde, ana gidiş-geliş yolunun ortay çizgisi (ligne médiale du chenal de navigation principale). Bununla birlikte, akım ya da gidiş-geliş yolunda değişiklikler olması halinde, sınır çizgisinin, bu biçimde tanımlanmış olan akım yoluyla gidiş-geliş yolunu mu izleyeceğini, yoksa, bu yolun, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş anındaki durumunda olduğu gibi kesin olarak saptanmış mı kalacağını kararlaştırmaya, işbu Andlaşmada öngörülen Sınırlandırma Komisyonu yetkili olacaktır.*”

İlgili maddenin tam metni için bkz. GÜNDÜZ, s.742.

³³³ Chamizal, s.317.

³³⁴ Chamizal, s.332-333.

II. ÜLKE KAZANILMASI SONUCUNU DOĞURAN BAZI DURUMLAR

Yukarıda incelenmiş olan ülke kazanılması yollarından herhangi birine dâhil edilememesine rağmen yine de ülke kazanılmasına sebebiyet veren başka bazı durumlar mevcuttur. Bu durumlar, doğrudan ülke kazanma yollarından biri olmasa veya tek başlarına ülke kazanılmasını sağlamasa da toprak parçasına ilişkin uyuşmazlık uluslararası yargı organlarının önüne getirildiğinde, uyuşmazlığın çözümünde belirleyici rol oynamaktadır³³⁵.

A. TANIMA (RECOGNITION)

Uluslararası ilişkilerde rızayı ifade etmenin temel yöntemlerinden biri olan tanıma, bir devletin, bir başka devleti, uyuşmazlığa konu topraklar üzerindeki egemen güç olarak *de jure* veya *de facto* kabul ettiğini, tanıdığını açık veya zımni bir biçimde ifade etmesidir. Bir başka deyişle, bir uluslararası hukuk kişisi, diğer bir uluslararası hukuk kişinin egemenliğini veya uluslararası alanda hukuki etki yaratacak iddia ya da durumunun hukukiliğini veya meşruiyetini tüm sonuçlarıyla tamamen veya geçici bir süreliğine, kısmen tanıdığını resmî bir şekilde açıkça ilan edebileceği gibi; onu egemen güç olarak gördüğünü veyahut iddiası ya da eylemlerinin meşru veya hukuki olduğunu kabul ettiğini ifade eden davranışlarda bulunarak ya da herhangi bir itirazda bulunmayarak örtülü bir şekilde de gösterebilir. Tanıma sonucu doğuran açık ya da zımni beyanat ya da davranışları ile tanıyan devlet mevcut iddia ya da durumun hukukiliğini kabul ettiği için, artık bu husus tartışmadan uzak hâle gelmekte ve

³³⁵ DENK, s.46; AKEHURST, s.150.

öncesinde hukuka aykırı olduğu tartışılmakta dahi olsa, hukuki bir nitelik kazanmaktadır³³⁶.

Tanıma, kapsam ve hukuksal etkileri bakımından *de jure* ve *de facto* tanıma olmak üzere ikiye ayrılır. *De jure* tanıma, bir devletin tam olarak tanınması hâlinde doğacak olan hukuksal etkilerin tamamına, kalıcı bir şekilde vücut verecektir. *De facto* tanıma ise tanınan devletin bağımsızlığına, ülke üzerindeki otoritesine ya da ülkedeki istikrara dair şüphelerin olması hâlinde başvurulanan tanıma olup geçici bir süre ile sınırlı nitelikli bir şekilde tanımaya vücut verecektir. *De jure* tanıma kesin olup geri alınamazken; *de facto* tanımada, tanıyan devletin şüpheleri olduğundan, koşulların tanınan devlet aleyhine geliştiği kanısına varması hâlinde bu tanımını geri alabilmesi her zaman mümkündür. *De facto* tanımaya genel olarak geçiş dönemlerinde başvurulmaktadır³³⁷.

Ayrıca, tanıma iradesinin açıklanması yönünden, açık ve zımni olmak üzere iki tanıma yöntemi mevcuttur. Açık tanımada tanıma iradesi açıklayıcı bir beyan ya da bildiri ile doğrudan gerçekleşirken; zımni tanımada tanıma iradesi üstü kapalı bir biçimde fakat şüpheye mahal vermeyecek açıklıkta ifade edilmektedir. Zımni tanımayı örneklemek gerekirse açık bir tanıma bildirimi olmamasına rağmen, karşılıklı diplomatik ilişkilerin tesisi ya da herhangi bir açıklamada bulunmaksızın ikili antlaşma imzalama yoluna gidilmesi şeklinde vuku bulabilir³³⁸.

Tanımanın temel hukuki etkisinin *estoppel* yaratmak olduğu şeklinde bir görüş de mevcuttur³³⁹. Bu noktada, istenildiği takdirde her zaman geri alınabilecek olan *de*

³³⁶ GÜNDÜZ, s.177; BLUM, s.49.

³³⁷ Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap**, 4. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005, s.8-9.

³³⁸ PAZARCI, 2005, s.9-10.

³³⁹ BLUM, s.50.

facto tanıma ile aşağıda tanımlanan *estoppele* vücut verecek olan *de jure* tanıma arasındaki farka dikkat etmek gerekmektedir³⁴⁰. Ayrıca, bir tarafın *estoppelden* yararlanabilmesi için diğer tarafın açıklamasına, beyanına dayanması gerektiğinden, zımni tanıma da *estoppel* iddiasını doğuramayacaktır.

Yukarıda “A.İŞGAL (OCCUPATION)” başlığı altında geniş şekilde yer verilen Doğu Grönland’ın Hukuki Statüsü Davası’nda, Danimarka toprakların egemenliğini hâlihazırda kazanmış olduğundan, Norveç’in işgalinin haksız olduğuna hükmeden Divan, Norveç’in; Danimarka’nın egemenlik tezahürü niteliğindeki eylemlerinin açık ya da zımni kabulü teşkil eden olayları tek tek tartışmaktadır. Tanıma sonucu doğuran eylemlere örnek teşkil ettiği için bunlara kısaca değinmekte yarar görmekteyiz. Norveç, Ocak 1819’da Faroe Adaları, İzlanda ve Grönland’ın kendisine iadesini talep ediyor ve fakat Mayıs 1819’da başka bir nota ile kendisine iade talebinden vazgeçtiğini ve Danimarka’ya bırakılmasını kabul ettiğini bildiriyor. Daha sonra Eylül 1819’da İsveç, Norveç, Danimarka Kralları arasında imzalanan bir sözleşme ile Grönland’ın Danimarka’ya devri sonucunu doğuran Kiel Antlaşması ile getirilen hükümlerin tamamının (Grönland’ın devri de dâhil) çözümlendiğini kabul ettiklerini bildiriyorlar. Norveç’in; Danimarka’nın egemenlik tezahürlerini kabulü sonucunu doğuran ikinci seri taahhütleri ise iki ve çok taraflı antlaşmalara çekince ileri sürmeksizin imza koyması suretiyle gerçekleşiyor. Kararda en ciddi tanıma değeri atfedilen, dolayısıyla birden çok yerde tartışılan ve son noktayı koyan eylem ise Temmuz 1919’da Norveç Dışişleri Bakanı Ihlen tarafından dile getirilen beyanattır. Ihlen Deklarasyonu şeklinde adlandırılan bu olay şu şekilde gelişmiştir: Danimarka, Norveç’in Spitzbergen üzerindeki egemenlik iddialarına karşı çıkmayacağını, karşılığında da Norveç’ten Grönland konusunda Danimarka’nın egemenliğine karşı çıkmamasını talep ettiğini bildirmiş; buna cevaben Norveç Dışişleri Bakanı da “*Bugün Danimarka Elçisi’ne,*

³⁴⁰ DENK, s.47; AKEHURST, s.151.

Norveç Hükümeti'nin bu ihtilafın çözümünde hiçbir meşakkat çıkarmayacağını bildirdim,"³⁴¹ şeklinde bir beyanda bulunmuştur; ki Divan bunu tartışırken bir devletin Dışişleri Bakanı tarafından kendi yetki alanı içinde kalan bir hususa dair yabancı bir devlet temsilcisine cevaben verilen bu minvaldeki kati ve koşulsuz bir taahhüdün, temsil ettiği devlet açısından bağlayıcı olduğu sonucuna ulaşmıştır³⁴². Hatta Divan, Norveç'in Grönland'ın tamamı üzerinde Danimarka'nın egemenliğini tanımak suretiyle, kendini buna itiraz etmekten men ettiğini de dile getirmiştir³⁴³.

Minquiers ve Ecrehos Davası'nda da Divan aşağıdaki eylemleri sırasıyla açık ve zımnî tanıma olarak değerlendirmiştir: Londra'daki Fransız Büyükelçisi ile Fransa Denizcilik Bakanı arasında teati edilen mektupta Minquiers'in İngiltere'ye ait olarak tanımlanması ve Paris'teki İngiliz Büyükelçiliği tarafından Fransız Dışişleri Bakanı'na gönderilen mektupta Manş Adaları'na bağlı olan Minquiers'te bir Fransız vatandaşının hırsızlıkla suçlanması yönündeki beyana karşı, Fransa Bakanı'nın suçlamayı reddetmesi ve fakat Minquiers'in Manş Adaları'na bağlı olmasına dair herhangi bir çekince koymaması³⁴⁴.

Tanıma tek taraflı bir irade beyanı olduğundan, bir devletin başka bir devletin egemenliğini tanınması diğer devletleri bağlamaz; bu sadece tanıyan ve tanınan devletin hukuki statülerinde etki yaratır. Ancak bazı durumlarda, bir devletin başka bir devleti tanınması tarihsel hak iddialarına neden olabilecek, bu da zaman içerisinde ilgili toprakların tanınan devlet tarafından kazanılmasına vücut verebilecektir³⁴⁵.

³⁴¹ Kararın İngilizce orijinalinden Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır.

³⁴² *Legal Status of Eastern Greenland*, s.64-73.

³⁴³ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.68-69.

³⁴⁴ *The Minquiers and Ecrehos Case*, s.71.

³⁴⁵ DENK, s.32.

B. SESSİZ KALMA (ACQUIESCENCE)

Sessiz kalma, bir devletin itiraz edilmesi gereken bir hususta susması, hareketsiz kalması nedeniyle var olan gelişmeyi kabul etmiş sayılması durumudur. Sessiz kalma, özellikle zımni tanıma çok benzemektedir ve genel olarak aralarındaki nüans gözden kaçırılmaktadır. Aralarındaki temel fark ise açık veya zımni olsun tanıma bir durum karşısında takınılan olumlu bir tutum söz konusu iken sessiz kalmada itiraz edilmesi gereken bir husus karşısında susulması, hareketsiz kalınması söz konusudur³⁴⁶. Bir başka deyişle, zımni tanıma bile, tanıma şeklinde yorumlanabilecek bazı eylemler gerekirken, sessiz kalmada daha ziyade haklarının ihlali önlemek için aktif eyleme geçilmesi gereken durumlarda pasif bir müsaade ya da müsamaha hâli söz konusudur³⁴⁷.

Açık tanıma, zımni tanıma ve sessiz kalma arasındaki farkın daha iyi anlaşılması için örnek vermek gerekirse yukarıda bahsedilen Norveç'in 1819'da ikinci bir nota ile Grönland'ın kendisine iade talebinden vazgeçtiğini ve Danimarka'ya bırakılmasını kabul ettiğini bildirmesi³⁴⁸, açık tanıma; yine Norveç'in ikinci seri taahhütleri kısmında yer verilen iki ve çok taraflı antlaşmalara çekince ileri sürmeksizin imza koyması³⁴⁹, zımni tanıma; Danimarka'nın ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya gibi üçüncü güçler tarafından Grönland'daki egemenliğinin tanınmasına dair çabaları sonucu elde ettiği resmî tanıma beyanlarına Norveç'in hiçbir şekilde tepki vermemesi³⁵⁰, itiraz etmemesi ise sessiz kalmadır.

³⁴⁶ TOLUNER, s.16.

³⁴⁷ BLUM, s.51-52.

³⁴⁸ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.66.

³⁴⁹ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.68.

³⁵⁰ *Legal Status of Eastern Greenland*, s.55-59.

Göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husus da şudur ki egemenlik iddiasında bulunulan toprak üzerinde az ya da çok bir egemenlik tezahürü mevcut olmalıdır; egemenlik iddiası, fiilî egemenlikle desteklenmeyen sözlü bir iddia olarak kaldığı müddetçe, bir devletin böyle bir egemenlik hakkı iddiasına karşı çıkmaması, itiraz etmemesi o devletin bu egemenlik hakkına sessiz kalmasına vücut vermeyecektir³⁵¹.

Sessiz kalma ile zımni tanıma çok yakın kavramlardır, karıştırılmaya açık olduklarından kavramın daha net bir şekilde açıklanabilmesi için sessiz kalmanın anıldığı yargı kararlarına başvurmanın faydalı hatta zorunlu olacağı inancındayız. Bu kavrama verilebilecek en güzel örneklerin bir kısmını teşkil ettiği kanısında olduğumuz, Minquiers ve Ecrehos Davası'nda Divan, İngiltere'nin bir Hazine Senedi ile Jersey'i Manş Adaları'nın limanı olarak tanımlayıp buna Echreou Kayalıkları'nı da dâhil etmesi üzerine, Fransa'nın sadece bu Senet'in aralarındaki Balıkçılık Sözleşmesi'ni ihlal ettiği yönünde itirazda bulunmasına ve İngiltere'nin açık egemenlik tezahürü teşkil eden Echreou Kayalıkları'na dair eylemine itiraz etmemesi hususunu sessiz kalma olarak nitelemiştir³⁵². Yine, aynı kararda Divan bu kez de, Paris'teki İngiliz Büyükelçiliği'nin Minquiers'teki Fransız balıkçıların hırsızlık yaptığı iddiasını içeren notası üzerine, Fransa'nın bu notada yer alan Manş Adaları'nın İngiltere'ye bağlı olduğu yönündeki iddia karşısında sessiz kalıp Fransız balıkçıların hırsızlığına dair iddiaları reddetmesini de sessiz kalma olarak tanımlamıştır³⁵³.

Bir başka örnek, Palmas Adası Tahkimi'nde Hakem Huber'in, İspanya'nın 1677 yılından itibaren sessiz kalmasıyla ortaya çıkan durumun İspanya'yı ve haleflerini o anki zaman diliminde hâlâ sözleşmesel hak iddia etmekten alıkoymakta olduğu

³⁵¹ AKEHURST, s.150.

³⁵² *The Minquiers and Ecrehos Case*, s.66.

³⁵³ *The Minquiers and Ecrehos Case*, s.71.

şeklindeki ifadesidir³⁵⁴. Yine bir diğer örnek, Geçit Hakları Davası olup, bu davada Divan yukarıda da ifade edildiği üzere İngilizlerin kendi egemenlikleri altındaki köylerde Portekiz'in egemenlik tezahürü eylemlerde bulunması karşısında sessiz kaldıklarını dile getirmektedir³⁵⁵. Belçika ile Hollanda arasında Divan önünde görülen Sınır Bölgeleri Davası'nda, Divan'ın sözleşmesel olarak egemenliğin kendisinde tanımlandığı Belçika'nın haklarını korumayarak yahut Hollanda'nın 1843'ten beri sergilediği iddia edilen çeşitli egemenlik tezahürü eylemleri karşısında sessiz kalarak hakkını yitirip yitirmediğini tartışması³⁵⁶ da sessiz kalma örneği olarak nitelenmektedir. Tüm bu örneklerde görülen ortak özellik, devletlerin aktif eyleme geçmeleri gereken yerde sessiz kalmalarıdır.

C. ESTOPPEL

İngiliz delil hukukunun teknik bir kuralı olan *estoppel*, taraflardan birinin daha önce gerçekleştirdiği bir olay beyanının doğruluğunu, bu beyanın yapıldığı üçüncü kişinin buna dayanarak kendi zararına hareket etmesi veya beyanda bulunanın yararına sonuçlar doğması üzerine mahkeme huzurunda bunu reddetmekten men edilmesidir³⁵⁷. Bu kavram uluslararası hukuka aktarılırken ise bir tarafın, bir başka tarafça yapılmış olan bir açıklamaya dayanarak belirli işlemler tesis etmesinden sonra, bu açıklamanın geçersiz addedilmesinin, bu açıklamaya güvenerek hareket eden tarafın zararına sebep olacak olması hâlinde, açıklamayı yapmış olan tarafın bu açıklamasının geçersiz olduğunu ileri sürememesi olarak şekillenmiştir. Yani, başka bir devletin kendi

³⁵⁴ *Island of Palmas*, s.869.

³⁵⁵ *Case Concerning Right of Passage Over Indian Territory*, s.39.

³⁵⁶ *Case Concerning Sovereignty Over Certain Frontier Land* (Belgium v. Netherlands), Judgment of 20 June 1959: I.C.J. Reports 1959, p.209, s.227.

³⁵⁷ *Estoppel* kavramının tanımı için bkz. BLUM, s.90.

toprakları üzerindeki egemenliğini tanıyan bir devlet, yeni egemen devlet bu açıklamaya dayanarak söz konusu topraklar üzerinde egemenliğini gösterir hareketlerde bulunmuşsa tanıma işleminin geçersizliğini öne sürerek bu işlemini geri alamayacaktır. Hatta yapmış olduğu açıklama hatalı ya da yanlış dahi olsa, bunu reddeden açıklaması geçerli sayılmayacak; bu devlet yapmış olduğu ilk açıklama ile o topraklar üzerinde egemenlik iddia etme hakkını kaybetmiş sayılacaktır³⁵⁸. Başka bir ifadeyle, *estoppel*, geçmişteki kabulün, gelecekteki reddi mümkün kılmaması durumudur³⁵⁹.

Tanım itibarıyla *estoppel* ve sessiz kalma birbirlerinden oldukça farklı görünmekle birlikte, uygulamada bu iki kavramın iç içe geçtiği, hatta karıştırıldığı bazı durumlar da mevcuttur. Belirli durumlarda bir tarafın eylemsizliği ya da sessiz kalması, bu eylemsizlik ya da sessiz kalma sonucu yanıltılan üçüncü taraf karşısında haklarına hanel gelmesi sonucunu doğurabilmektedir³⁶⁰. Bu da bir nevi *estoppel* etkisi yaratabilmektedir. Temel olarak kavramsal bağlamda *estoppel* için bir eylem, bir açıklama ve bu eylem ya da açıklamanın bunlara dayanarak hak elde ettiğini iddia eden tarafın zararına ya da diğer tarafın yararına olması durumu söz konusudur; ilaveten *estoppel* de iyiniyet de temel bir unsurdur³⁶¹. Bu tartışma, Kanada ve ABD arasında Divan önünde görülen Maine Körfezi Davası'nda da yapılmıştır. Şöyle ki Kanada savlarını ileri sürerken sessiz kalma ve *estoppel* terimlerini birlikte ve hatta aynı amaca hizmet edecek şekilde kullanmış, sessiz kalmayı tanımladıktan sonra *estoppelin* uluslararası hukukta henüz gelişmekte olduğuna dikkat çekip “*estoppelin* sessiz

³⁵⁸ DENK, s.48; AKEHURST, s.151.

³⁵⁹ ACER – KAYA, s.58.

³⁶⁰ BLUM, s.91.

³⁶¹ Her ne kadar kavramsal olarak birbirlerinden farklı olsalar da sessiz kalma yoluyla *estoppel* gerçekleştiği durumlar da söz konusudur. *Estoppelin* türleri ve unsurlarına dair detaylı açıklama için bkz. Selman Sacit BOZ, “Türk İdare Hukukunda *Estoppel* Kuramının Uygulanabilirliği”, TAAD, Yıl:9, S.34, 2018, s.238-239. *Estoppelin* unsurlarına dair detaylı açıklama için bkz. BLUM, s.96-98.

kalmanın alter egosu olduğu”nu ve fakat taraflardan birinin zararına ya da diğerinin yararına olması kriterinin *estoppelin* uygulanmasını zorlaştırdığını ileri sürmüştür; Divan tarafından görevlendirilen Komisyon ise her iki kavramın da iyiniyet ve hakkaniyetten doğduğunu; ancak sessiz kalma varlığını zımni tanımadan alırken, *estoppelin* doğasında men etme, yasaklama bulunduğunu; dolayısıyla zarar unsuru ile farklılaşmakla birlikte, bu iki kavramın aynı kurumun farklı iki tezahürü (*different aspects of the same institution*) olduğunu kaleme almıştır³⁶².

Uluslararası hukukun *estoppele* karşı tutumunun ise yerleşmiş olduğu söylenemez. Kimi durumlarda İngiliz hukukunda olduğu gibi bir tarafın bu açıklamaya dayanmasını ve zarar görmesini şart koşarken kimi durumlarda koşmamakta yahut kimi durumlarda önceki açıklamadan dönmeyi imkânsız kılarken kimi durumlarda da zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, *estoppelin* tam anlamıyla oturmuş, sabit uygulaması olan bir kurum olmadığı aşikârdır³⁶³. Hatta genel itibarıyla, terimde de birlik sağlanmamıştır. Şöyle ki Anglosakson hukukunda *estoppel* olarak kullanılırken Kıta Avrupası hukukunda *preclusion* (men, önleme) ya da *bar* (yasaklama, engelleme) olarak kullanılmaktadır³⁶⁴. Aşağıda yer vereceğimiz kararların bir kısmında *to be estopped from* şeklinde kaleme alınmışsa da bir kısmında ise *to be precluded from* ya da *to be barred from* olarak kullanılmıştır³⁶⁵. Ancak anlamları hemen hemen aynı olduğu için, örnek kararlarda bir nüans aranmaması gerektiği kanaatindeyiz.

³⁶² *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area* (Canada v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports 1984, p.246, par.129-130.

³⁶³ AKEHURST, s.151.

³⁶⁴ BLUM, s.90.

³⁶⁵ Boz, *estoppel* kuramını Türk İdare Hukuku bağlamında değerlendirdiği makalesinde bu kavramın Türkçe karşılığı olarak “durdurulmuş”, “itiraz hakkının düşmesi (dava engeli)” ve “önceki davranışlara aykırı tasarruf yasağı” nitelemelerini kullanmaktadır. BOZ, s.232-233.

Chamizal Tahkimi'nde ABD, Guadalupe Hidalgo Sözleşmesi'nden itibaren El Chamizal üzerinde itirazsız, tartışmasız ve kesintisiz egemenliği haiz olması bahsiyle Meksika'nın söz konusu topraklar üzerindeki egemenlik haklarından men edildiğini (*is estopped from*) ileri sürmüştü; hakem, iddiaları incelerken egemenliğin itirazlı ve tartışmalı olduğuna kani olduğu için ABD'nin bu iddiası aleyhine hükme varmıştır³⁶⁶.

Nikaragua ve Honduras arasında UAD önünde görülen davada da güzel bir *estoppel* örneği bulunmaktadır. Şöyle ki Nikaragua ve Honduras arasında bir türlü çözülemeyen sınır uyuşmazlığı üzerine taraflar, uyuşmazlığı tahkim yoluyla İspanya Kralı Alfonso'ya taşımışlar ve 23 Aralık 1906 tarihinde Hakem Alfonso, Honduras lehine olacak şekilde taraflar arasındaki sınır çizgisini belirlemiştir. Sonrasında Nikaragua, tahkim sözleşmesinin süresi dolmuş olması bahsiyle hakem atamasının, dolayısıyla yargılamanın ve kararın da yasal olmadığı, bu yüzden kararı tanımadığı gerekçeleriyle tahkim kararının geçersiz olduğu ve bu sınırın geçerli olmadığını ileri sürerek uyuşmazlığın bu kez de Divan önüne gelmesine neden olmuştur. Hâlbuki Divan yargılamasında yer verilen, Nikaragua Devlet Başkanı'nın, Hakem Alfonso'nun kararı kendisine ulaştıktan sonra Honduras Devlet Başkanı'na çektiği telgraf şu şekildedir: “*Bu karar göz önüne alındığında, görünen o ki günün kazananı sizsiniz ve bunun için sizi tebrik ederim. İki kardeş devletin iyi ilişkileri söz konusu olduğunda, dar bir arazi parçası neredeyse önemi haiz bulunmamaktadır. Can sıkıcı sınır çizgisi sorunsalı, dostane tahkim sayesinde tatmin edici bir şekilde çözümlenmiştir.*”³⁶⁷ Divan,

³⁶⁶ *Chamizal*, s.328.

³⁶⁷ İngilizce orijinalinden Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılan metin için bkz. *Case Concerning the Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906* (Honduras v. Nicaragua), Judgment of 18 November, 1960: I.C.J. Reports 1960, p.192, s.210.

Nikaragua'nın bu ve benzer diğer tanıma eylemlerinin geçersizlik iddiaları öne sürmesini engellediğini (*debars it from*) hüküm altına almıştır³⁶⁸.

III. ÜLKE KAZANILMASI İLE İLGİLİ UYUŞMAZLIKLARDA ÖNE SÜRÜLEN BAZI ESASLAR

Egemenliğe dair uyuşmazlıklarda, hukuki ve siyasi tartışmaların başa baş gitmesi hatta kimi zaman iç içe girmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bir devletin iddialarının sadece hukuki iddialar olması, davasının siyasi yönden zayıf olduğunu düşündürecek; sadece siyasi iddialara sahip olması da davasının hukuki yönden zayıf olduğu kanaatini uyandıracak; her iki şekilde de devletleri uyuşmazlığın diğer tarafı karşısında zayıf elli konuma düşürme riskiyle karşı karşıya bırakacaktır³⁶⁹. Bu yüzden devletler iddialarını her iki yönden de güçlü kılabilmek amacıyla, hukuki esasların yanı sıra siyasi tartışmalar doğuran diğer bazı esaslar da ileri sürmektedir.

Kimi zaman uyuşmazlık, sadece egemenliğin hukuken kime ait olduğu noktasında toplanmakta olup hukuk kurallarının somut olaya uygulanması ve hukuki iddiaların ispatlanması/çürütülmesi suretiyle çözümlenebilmektedir. Kimi zamansa, uyuşmazlık bizatihi hukuki esasların somut olayda gerçekleşip gerçekleşmediği ya da var olan hukuki durumun değiştirilmesi gereği noktasında toplanmaktadır. İşte, bu gibi durumlarda, taraflar iddialarını güçlendirmek için bu başlıkta incelenecek olan esaslara başvurmaktadır³⁷⁰. Bu esasları temel olarak coğrafi, tarihî ve insani olmak üzere üç grupta toplayabiliriz³⁷¹. Beraberinde siyasi tartışmaları getirsel de, bu esaslardan

³⁶⁸ *Case Concerning the Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906*, s.214.

³⁶⁹ AKEHURST, s.154.

³⁷⁰ TOLUNER, s.23.

³⁷¹ Akehurst, bu esasları tek örnekle çok güzel açıklamaktadır: “Genellikle, uluslararası hukuk bakış açısından, Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ın bir parçası olduğu kabul edilmekte ise de, İrlanda

özellikle tarihî ve insani esasların yıllar içinde hukuk kuralına dönüştükleri gözden kaçırılmamalıdır.

Bu esaslar, tanıma, sessiz kalma ve *estoppel*den oluşan ülke kazanma yollarında olduğu gibi, doğrudan ülke kazanılmasına vücut vermemekle birlikte tarafların iddialarını güçlendirmek suretiyle dolaylı bir şekilde ülke kazanılmasına sebebiyet verebilen esaslardır. Hukuki esaslarla desteklenerek dolaylı olarak kimi zaman toprak kazanımına vücut da verseler; bu esasların tek başlarına ülke kazanılması sonucunu doğurmadıkları göz ardı edilmemelidir.

A. COĞRAFİ YAKINLIK ESASI

Coğrafi yakınlık esası, uygulamada coğrafi devamlılık (*geographical continuity, unity*) ve coğrafi bitişiklik (*geographical contiguity*) olmak üzere iki farklı şekilde yorumlanmaktadır. Birinci yoruma göre, bir kara parçası üzerindeki egemenlik iddiası, o kara parçasının coğrafi bakımdan o devletin kendi topraklarının devamı (*continuity, unity, hinterland*) teşkil ettiği iddiasına dayandırılmaktadır. İkincisine göre ise bir devletin ülkesi üzerindeki egemenliğin, o ülkenin coğrafi bakımdan kendi topraklarına bitişik (*contiguity*) olan diğer topraklara da sirayet ettiği iddiasına dayandırılmaktadır³⁷².

Bir başka deyişle, coğrafi yakınlık esası, bir toprağın egemeni olan ya da toprak üzerinde egemenlik iddiasında bulunan bir devletin onun bitiştiği olan diğer bir toprak üzerinde de egemenlik iddiasında bulunması veya bir toprağın coğrafi olarak daha yakın

Cumhuriyeti, İrlanda'nın iki yarısının doğal bir coğrafi birim (coğrafi bitişiklik) teşkil ettiği ve 1922 yılına kadar yüzyıllar boyunca bir politik birim olarak yönetildiği (tarihsel süreklilik) bahsiyle, Kuzey İrlanda'nın Cumhuriyet ile yeniden bir araya gelmesi gerektiğini tartışmakta iken; Birleşik Krallık, Kuzey İrlanda nüfusunun çoğunluğunun Birleşik Krallık'ın parçası olarak kalmak istediği (self determinasyon) şeklinde cevaplandırmaktadır.” İlgili örnek için bkz. AKEHURST, s.155.

³⁷² TOLUNER, s.24; GÜNDÜZ, s.256; LINDLEY, s.228.

olduğu toprağın devamı olarak görülerek daha yakın olduğu toprağın egemenliği ile aynı kadere sahip olması gerektiği yönünde iddiada bulunulması prensipleri olarak tanımlanabilir³⁷³.

Yukarıda da değinildiği gibi ülke kazanılmasında etkin rol oynayan unsur egemenliğin belirli bir toprak parçası üzerinde çekişmesiz ve devamlı olarak kullanılmasıdır. Bu bağlamda, her iki yorum açısından da değerlendirildiğinde coğrafi yakınlık esasının tek başına ülke kazanmaya vücut verebilecek hukuki bir esas teşkil etmediği aşikârdır. Ancak üzerinde egemen olunan toprakların her bir karışında aktif zilyet olmanın mümkün olmadığı durumlarda dahi egemenliğin var olduğu kabulünden yola çıkıldığında; coğrafi yakınlık iddialarının, egemenliğin mevcut olup olmadığı sorusunu akla getireceği de tartışmasızdır. Bu noktada, yarışan iddialardan hangisinin daha güçlü olduğunu irdelemek gerekecektir. Aynı topraklar üzerinde fiilî hâkimiyeti olduğunu ve egemenliği kullandığını ileri süren ve bu iddiasını delillerle ispatlayabilen bir devletin var olması hâlinde, hukuki bir dayanağı ya da kesinliği olmayan bu tarz coğrafi iddialar çürüyecektir³⁷⁴.

Minquiers ve Ecrehos Davası'nda Divan, Minquiers ve Ecrehos Adaları üzerindeki egemenliğe dair kesin sonuca ancak bitişiğindeki diğer ada gruplarının kimin egemenliği altında olduğunun tespiti üzerine ulaşılabileceğini ifade ettikten sonra, Ecrehos Adaları'nın Manş Adaları'nın parçası olduğundan ve Manş Adaları da İngiliz Krallığı'nın egemenliği altında bulunduğundan, adaların egemenliğinin İngiltere'ye ait olduğu hükmüne varmıştır³⁷⁵.

Yine, Batı Sahra Danışma Görüşü'nde Divan, "... *Batı Sahra'nın Fas ile coğrafi bitişikliği dikkate alınabilse dahi, bu sadece, Batı Sahra'ya ilişkin belirsiz egemenlik*

³⁷³ GÜNDÜZ, s.256.

³⁷⁴ TOLUNER, s.25.

³⁷⁵ *The Minquiers and Ecrehos Case*, s.55 ve 67.

tezahürlerine dair delilin yetersizliği ile Fas'ın kadim egemenliğine dair iddialarını uzlaştırma hususunu daha da zor hâle getirecektir."³⁷⁶ ifadesi ile tarihsel süreklilik gibi eldeki diğer veri ve iddiaları da coğrafi bitişiklik (*geographical contiguity*) prensibi ile birlikte değerlendirdiğini ancak egemenlik tezahürünün mevcudiyetinin irdelediği asli husus olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır³⁷⁷.

Bu kararlarda da görüldüğü üzere coğrafi yakınlık iddiaları tek başlarına doğrudan ülke kazanılmasına esas teşkil edecek niteliği haiz bulunmamaktadır ancak egemenlik uyuşmazlıklarında iddiaları desteklemek yahut güçlendirmek amacıyla kendilerine başvurulmaktadır³⁷⁸.

B. TARİHSEL SÜREKLİLİK ESASI (*UTI POSSIDETIS*)

Asli unsur olmamakla birlikte yine de başvuru alan bir diğer esas, tarihsel süreklilik esasıdır. Farklı kaynaklarda farklı şekillerde adlandırılan ve tanımlanan bu esas, temel olarak devletlerin iddialarını tarihsel bir hakka (*historical right*), tarihsel bir pekişmeye (*historical consolidation*) ya da tarihsel bir sürekliliğe (*historical continuity*) dayandırması ile ilgilidir. İşbu tarihî esaslar, diğer iki esastan farklı olarak, kimi zaman örf âdet hukukuna, kimi zaman uzun süreli kullanım sonucu kazandırıcı zamanaşımına, kimi zamansa tanıma, sessiz kalma veya *estoppel* ile birleşerek diğer yollarla ülke kazanılmasına da vücut verebildiği için tüm bu kavramlarla eriyerek iç içe geçmiş olup doktrinde bu kavrama dair kesin ve net bir tanım sunulamamaktadır. Egemenlik uyuşmazlıklarında, devletlerin hukuki iddialarını desteklemek için sıklıkla başvurdukları ve iddialarının ispatı ya da kabulü noktasında güçlü etkisi bulunan bir esas olduğundan yukarıda verdiğimiz çoğu örnekte uluslararası yargı kurumlarınca da

³⁷⁶ Kararın orijinal İngilizcesinden Türkçeye tercümesi tarafımızca yapılmıştır.

³⁷⁷ *Western Sahara*, par.92.

³⁷⁸ LINDLEY, s.229.

tarihsel esaslara başvurulmuş ve bunlar hükümlerine esas teşkil etmiştir. Bu bağlamda elimizde tek ve kesin bir tanım olmamakla birlikte, tarihî bağlamli değerlendirmelerde atıf yapılan bu farklı temellere, tanımlara kısaca değinmek kavramın anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Yargı kararlarında sıklıkla atıfta bulunulması bahsiyle tarihsel süreklilik esasından (*uti possidetis*) başlayacağız³⁷⁹. *Uti possidetis* de Roma Hukuku'ndan uyarlanarak geliştirilen kurumlardan biri olup Roma Hukuku'nda bir malın sahibinin, hakkı olduğu şey üzerinde kullandığı nüfuz anlamına gelmekteyken uluslararası hukuka uyarlanırken farklı bir anlam kazanmıştır. Latin Amerika'da, İspanyol hâkimiyetinin sona ermesini müteakip yeni kurulan devletlerin tamamı İspanyol yönetimi altındayken ayrıldığı idari birimlerin sınırları doğrultusunda devletleşme yoluna gitmiştir. Ancak, bazı durumlarda kâğıt üstündeki idari birim, eyalet sınırı ile yetkilerin uygulandığı sınır farklı olduğundan uyuşmazlıklar hâsıl olmuş ve karşı karşıya gelen taraflardan biri, yönetsel yetkilerin kullanıldığı şekilde sınırlandırılması gerektiğini (*uti possidetis de facto*) iddia ederken diğeri, önceki sömürge birimi tarafından işgal edildiği hâliyle sınırlandırılması gerektiğini (*uti possidetis juris*) ileri sürmüştür³⁸⁰.

Bu karışıklığı göz ardı ederek genel tanımından yola çıkarsak *uti possidetis*, *neye sahipsen ona sahip kal* şeklinde tercüme edilmekte olup mevcut sınırların korunması, bir devletin tarihî (ve coğrafi) olarak kendisine ait topraklar üzerindeki hâkimiyeti

³⁷⁹ *Uti possidetis* ilkesinin gelişimi açısından daha yüksek önemi haiz kararlara metin içinde değinecek olmakla birlikte, ilkeye dair ilave okuma için bkz. Ayşe Nur TÜTÜNCÜ, “Nikaragua ve Honduras Arasında Karayip Denizi'ndeki Kara ve Deniz Uyuşmazlığı Davası (8 Ekim 2007 Tarihli Karar)”, (ed.) Ayşe Nur TÜTÜNCÜ, Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007), İstanbul, Beta, 2008, s.1-21; Gökhan GÜNEYSU, “Kamerun ve Nijerya Arasındaki Kara ve Deniz Sınırına Dair Dava (10 Ekim 2002 Tarihli Karar)”, (ed.) Ayşe Nur TÜTÜNCÜ, Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007), İstanbul, Beta, 2008, s.143-152;

³⁸⁰ BLUM, s.341-342.

anlamına gelmektedir³⁸¹. Yukarıda değinildiği üzere sıklıkla tartışmaya düşülen nokta, kâğıt üzerindeki (juris) mi, yoksa uygulamadaki (de facto) *uti possidetis* mi uygulanacağı sorunsalı olup buna dair en güzel örneklerden birisi Honduras Sınır Tahkimi Davası'dır. Devlet sınırlarının 1821 tarihli *uti possidetis* olması hususunda mutabık kalmalarına rağmen *uti possidetis* yorumunda anlaşılamayan Guatemala ve Honduras'ın sınırını belirlemek üzere yapılan tahkim yargılamasında hakem heyeti, *uti posseditis* prensibine göre karar verilecek olan bir sınır uyuşmazlığında yargı organının 1) fiilî zilyetlik gerçeklerini, 2) taraflardan birinin zilyetliği iyiniyetle ve diğer tarafın haklarını ihlal etmeksizin elde edip etmediği sorusunu, 3) bölgenin işgal sonrası durumu ile işgal öncesi durumu arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurması gerektiği, yönündeki hükmü ile *uti possidetis* prensibinin çerçevesini biraz daha belirginleştirmiştir³⁸².

Burkina Faso ile Mali Cumhuriyeti arasındaki Sınır Uyuşmazlığı Davası'nda ise Divan, *uti possidetis* sömürge döneminde kurulan idari birimlerin uluslararası sınıra dönüştürülmesi prensibi olup bu bağlamda, sömürgeciliğin olduğu herhangi bir yer ile bağlantılandırılabilir demekle, *uti possidetis* sadece Latin Amerika'daki İspanyol sömürgeleri ile sınırlı olmayıp tüm sömürgeler için uygulanabileceğini hüküm altına alarak kavramın kapsamını genişletmiştir³⁸³. Ancak unutmamak gerekir ki bu esasın uygulanması suretiyle belirlenen sınır sadece bu hususta mutabık kalan devletleri bağlayacak olup *uti possidetis* ile çizilen bir sınır karşısında hukuki bir esasa dayanan

³⁸¹ SUR, s.99.

³⁸² **Honduras Borders** (Guatemala, Honduras), Judgment, 1933, UNRIAA, Vol.II, pp.1307, s.1352. Heyetin *uti possidetis* dair kapsamlı tartışmaları içinse bkz. **Honduras Borders**, s.1322-1325.

³⁸³ **Frontier Dispute** (Burkina Faso v. Republic of Mali), Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.554, par.23.

başka bir devletin bulunması hâlinde bu sınır, o devlet için hukuken bağlayıcı bir esas teşkil etmeyecektir³⁸⁴.

Tarihsel hak (*historic title*) ve tarihsel pekişme (*historical consolidation*) kavramları ise uluslararası hukukun ilgili ülke kazanma yollarından biriyle kazanılmamış ve fakat ispatlanmış uzun süreli kullanım yoluyla süreklilik kazanıp diğer devletler nezdinde kabul görerek bir devlete genişleme imkânı verebilen müesseselerdir³⁸⁵.

İngiltere ile Norveç arasında görülen Balıkçılık Davası'nda Divan, Norveç'in 1869 ve 1889 tarihli Sınırlandırma Kararnameleri üzerine üçüncü devletler tarafından hiçbir itiraz ileri sürülmeksizin, Norveç makamlarının 1869 yılından uyuşmazlık baş gösterene kadar istikrarlı ve kesintisiz bir şekilde kendi sınırlandırma sistemlerini uyguladıklarının tartışmasız bir gerçek olduğunu dile getirdikten sonra, bu sistemin üçüncü devletlerin tamamına karşı uygulanabilir bir tarihsel pekişmeye vücut verdiğini tartışmaktadır. Yine aynı kararda İngiltere, Norveç'in bu sınırlandırma sisteminin kendisince bilinmediğini dolayısıyla kendisine karşı uygulanabilir tarihsel hakkın temeli teşkil edebilmesi için gerekli olan bilinirlik unsurundan yoksun olduğunu iddia etmişse de Divan, farklı gerekçelerle bunu çürütmüş³⁸⁶ ve Norveç'in tarihsel bir hakka dayandığına bu sebeple de Norveç tarafından uygulanan balıkçılık bölgesi sınırlandırma yönteminin uluslararası hukuka aykırı olmadığına hükmetmiştir³⁸⁷.

Bu karara imza atan hâkimlerden De Visscher'in tarihsel hakların pekişmesine dair ifadeleri ise doktrinde temel olarak başvurulmuş yegâne kaynaktır. De Visscher, özet olarak, uluslararası toplumda düzen ve barışın sağlanabilmesi için egemenlik

³⁸⁴ TOLUNER, s.26.

³⁸⁵ DENK, s.32.

³⁸⁶ *Fisheries Case*, s.138-139.

³⁸⁷ *Fisheries Case*, s.142-143.

durumlarında istikrarın gerektiği ve bu sebeple statükoyu koruma eğiliminin ağır bastığı; böylelikle tarihsel hakların pekişmesine uluslararası hukukta müsaade edildiğini dile getirdikten sonra tarihsel pekişmenin temeli teşkil eden uzun süreli ispatlanmış kullanımda, işgal ve kazandırıcı zamanaşımındakinin aksine, salt geçen süreden ziyade, hak iddia eden devletin fiilî kullanımı, etkinliğinin önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Gerçekten de uluslararası yargı organları tarihsel (hakkın ya da) pekişmenin olup olmadığına karar verirken değerlendirmelerinde, sürenin uzunluğundan ziyade fiilî hâkimiyetin, kontrolün etkinliğini incelemekte ve etkin fiilî hâkimiyetin, kontrolün mevcudiyetinin ispatı noktasında süre faktörünü gündeme almaktadır. De Visscher, ilaveten, tarihsel hakların, sahipli toprak üzerinde ileri sürülebileceği gibi sahihsiz toprak üzerinde de ileri sürülebilir olmakla, kazandırıcı zamanaşımından; hem kara hem de deniz üzerinde iddia edilebilir olmakla işgalden ve uzatılmış itirazın yokluğu ile de tanımadan ayrıldığına da dikkat çekmektedir³⁸⁸.

İki çeşit tarihsel hak gelişimi mevcuttur. Bunlardan birincisi herhangi bir itirazın bulunmaması sonucu genel veya özel şekilde kabul edildiği varsayımı ile gelişen tarihsel hak olup sessiz geçen zamanın uzunluğu ile pekişecektir. İkincisi ise örf âdet hukukunda olduğu gibi, nasıl ki bir örf âdet kuralına başından itibaren itiraz eden bir devlet üzerinde bu kural bağlayıcı hâle gelmeyecekse tarihsel hakkın ikinci bağlamı uyarınca da bir devletin bir durum karşısında ısrarlı itirazları sonucunda itiraz ettiği durum kendisi açısından bağlayıcılık kazanamayacak ve ilgili devlet, bu itirazının

³⁸⁸ Charles de VISSCHER, **Theory and Reality in Public International Law**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1957, s.200-201.

sonucu olarak itiraz ettiği durumun kendisini bağlamaması şeklinde bir tarihsel hak kazanacaktır³⁸⁹.

Tarihsel hakkın oluşumunda etkin fiilî hâkimiyetin varlığı ile itirazın yokluğu ve ispatlanmış uzun sürenin yanı sıra bakılan unsurlardan bir tanesi de *meşru menfaatler* olup tarihsel hakkı olduğunu iddia eden devletin bu menfaatinin meşruiyeti veya hayati olup olmadığı irdelenmektedir. İddianın, bu iddiayı ileri süren devletin ekonomisine, coğrafi konumuna ya da ulusal güvenliğine etkisi de değerlendirmeye katılmaktadır³⁹⁰.

Tüm bu bilgiler ışığında, tarihsel süreklilik esasının egemenlik uyumsuzluklarında en sık başvurulmuş esas olmasının yanı sıra yine de göz ardı edilmemesi gerekir ki bu esas da tek başına doğrudan ülke kazanılmasına vücut verecek niteliği haiz bulunmamakta olup egemenlik uyumsuzluklarında iddiaları desteklemek yahut güçlendirmek amacıyla kendisine başvurulmaktadır.

C. SELF DETERMİNASYON ESASI

En özet hâliyle bir halkın kendi geleceğini kendisinin tayin etmesi olarak tanımlanan bu hak, modern uluslararası hukuka ulaşana kadar siyasi bir ilke olarak kabul edilmekte idi. Uluslararası hukukun geçirdiği evrimle birlikte, önce ilgili devletlerce kabul edildiği ölçüde uygulanabilirliği olan *plebisit* yöntemi, sonraları çok tutarlı bir şekilde olmasa da *self determinasyon* prensibinin (ilkesinin) sınırlı uygulamaları olarak karşımıza çıkmış; en sonunda da, *self determinasyon* hakkına

³⁸⁹ BLUM, s.55-56. Bir devletin, kural olarak, sadece itirazı ile tarihsel hakkın tekâmülü için bir engel oluşturamayacağı, bunun daha etkin, uygun diğer ret yöntemleri ile de desteklenmesi gerektiği şeklindeki görüş için ise bkz. BLUM, s.165.

³⁹⁰ BLUM, s.177-178.

dönüşmüştür³⁹¹. *Self determinasyonun* günümüzde her ne kadar tanımı çok net şekilde yapılamasa; kapsamı, sınırları ve uygulama alanı çok kesin bir şekilde çizilemese ve hatta istikrarlı bir uygulaması bulunmasa dahi, uluslararası hukuk literatüründe artık bir hak olarak yer almaktadır³⁹². *Self determinasyon* ilkesinin hakka dönüşmesinin hukuki tarihçesine kısaca yer vermekte yarar görmekteyiz.

Milletler Cemiyeti Misakı'nda açıkça düzenlenmemekle beraber, MC döneminde bu prensibin uygulama alanı sadece Avrupa ile sınırlı kalmış ve daha ziyade mağlup devletlerin sömürgelerinde uygulanmıştır³⁹³.

³⁹¹ Bu esas da konumuzun dışında kaldığı için burada sadece özet hâlinde genel bilgi verilecektir. Daha detaylı okuma için bkz. KESKİN, s.115-121; PAZARCI, 2004, s.141-146; AKEHURST, s.290-302; JENNINGS – WATTS, s.712-715; Mustafa ŞAHİN, **Avrupa Birliğinin Self-Determinasyon Politikası**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2000, s.8-42; Ralph WILDE, **International Territorial Administration – How Trusteeship and the Civilizing Mission Never Went Away**, New York, Oxford University Press, 2008, s.154-161. Daha detaylı kaynak taraması için bkz. Michael MOSBERG, **Legal Research Guides Vol.29: A Guide to Researching the International Principle of Self-Determination**, USA, William S. Hein&Co., Inc, 1997, s.5-33; Cavid ABDULLAHZADE, “*Self Determinasyon ve Ayrılma Açısından Kırım Sorunu*”, TAAD, Yıl:5, S.19, 2014, s.163-171; M. Akif KÜTÜKÇÜ, “*Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.12, 2004, s.261-271.

³⁹² ABDULLAHZADE, s.165.

³⁹³ Aland Adaları Davası'nda alınan karar aslında MC döneminde *self determinasyona* bakış açısını ve BM Şartı'na kadar olan dönemdeki hâkim görüşü çok başarılı bir şekilde ortaya koymaktadır. “*Halkların self-determinasyonu ilkesi hernekadar modern siyasi düşüncede, özellikle büyük savaştan beri önemli bir yer işgal etse de, bu ilkenin Milletler Cemiyeti Sözleşmesinde herhangi bir şekilde bahsedilmediği konusuna dikkat edilmelidir. Bu prensibin birkaç uluslararası anlaşmada kabul edilmesi, onun devletler hukukunun bir parçası haline geldiğini göstermek için yeterli değildir... Bir ülkede yaşayan bir azınlığı mensubu olduğu ülkeden ayırıp başka bir ülkeye dahil etmek, sadece istisnai bir çözümdür ve içinde yaşadıkları ülke adil ve geçerli garantiler vermeye gücü ya da isteği olmayan durumlarda en son başvurulacak bir metottur.*” Bu karar için bkz. ŞAHİN, s.13-14.

Birleşmiş Milletler Şartı (1945) madde 1/2’de³⁹⁴ BM’nin amaçlarından biri olarak sayılan *self determinasyon* ilkesi, Şart’ın 55. maddesinde³⁹⁵ kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca, Özerk Olmayan Ülkelere İlişkin Bildiri³⁹⁶ ve Uluslararası

³⁹⁴ BM’nin amaçlarının sayıldığı, Şart’ın 1. maddesinin 2. fıkrası hükmü şu şekildedir: “*Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak...*”. İlgili maddenin tam metni için bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, s.5.

³⁹⁵ “Madde 55- *Uluslar arasında halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak üzere Birleşmiş Milletler: a. Yaşam düzeylerinin yükseltilmesini, tam istihdamı, ekonomik ve sosyal alanlarda ilerleme ve gelişme koşullarını, b. Ekonomik, sosyal alanlarla sağlık alanındaki uluslararası sorunların ve bunlara bağlı başka sorunların çözümünü, kültür ve eğitim alanlarında uluslararası işbirliğini ve c. Irk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesini, kolaylaştıracaktır.*” Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, s.17-18.

³⁹⁶ BM Şartı XI. Bölüm’de “*Özerk Olmayan Ülkelere İlişkin Bildirge*” başlığı altında düzenlenip özerk olmayan ülkelerin durumlarına doğrudan ve özel etkileri olacağı aşikâr olan bu maddeler şu şekildedir: “Madde 73- *Halkların henüz kendi kendilerini tam olarak yönetmediği bölgelerin yönetilmesinden sorumlu olan ya da bu sorumluluğu yüklenen Birleşmiş Milletler üyeleri, bu bölgelerde yaşayanların çıkarlarının herşeyden önce geldiği ilkesini kabul ederler. İşbu Antlaşma ile kurulan barış ve güvenlik sistemi içinde bu bölgelerde yaşayanların refahını en yüksek düzeye çıkarma yükümlülüğünü kutsal bir ödev bilirler ve bu amaçla: a. Söz konusu halkların kültürüne saygı göstererek onların siyasal, ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemelerini ve eğitim alanında gelişmelerini sağlamayı, onlara hakça davranmayı ve onları kötülüklerden korumayı; b. Her ülkeye ve halkına özgü koşullar ve bunların çeşitli aşamalarına uygun olarak, bu halkların kendi kendilerini yönetme yeteneğini geliştirmeyi, onların siyasal özelemlerini gözönünde tutmayı ve kendi özgür siyasal kurumlarının giderek geliştirilmesinde onlara yardımcı olmayı; c. Uluslararası barış ve güvenliği pekiştirmeyi; d. Bu madde’de belirtilen sosyal, ekonomik ve bilimsel amaçlara uygulamada ulaşmak üzere yapıcı gelişme önlemlerini kolaylaştırmayı, bilimsel araştırmaları özendirme, birbiriyle ve koşullar elverdiğinde uluslararası ihtisas kuruluşlarıyla işbirliği yapmayı ve e. XII. ve XIII. Bölümler’in uygulama alanı dışında, sorumlulukları altında bulunan ülkelerin ekonomik, sosyal ve eğitim koşullarına ilişkin istatistiksel ve teknik nitelikte başka bilgileri, güvenlik gerekleri ve*

Vesayet Rejimi (sırasıyla Şart'ın XI ve XII. Bölümleri) gibi daha özel nitelikli hükümler vasıtasıyla sömürge idarelerinin sonlandırılmasına dair komiteler kurulmuş, sömürgelerin siyasal bağımsızlıklarına kavuşmaları için gerekli adımlar atılmıştır. Böylelikle, 1945 yılında 51 devletle kurulan BM'ye, *kendi kendilerini idare etmeyen* ya da *vesayet ülkeleri* şeklinde tanımlanan, halkı önceden sömürge olan 80'den fazla ülke, bağımsız devlet olarak sonradan üye olmuştur. Bu devletlerin BM'ye üye olması BM'de yeni bir *self determinasyon* dalgasına yol açmıştır³⁹⁷.

Eski sömürge ülkelerinin bağımsızlığını kazanması ve BM'ye girmesinin yarattığı bu dalga sonucu BM Şartı'nın yetersiz kalması üzerine sömürge yönetimlerine dair fikirler değişmiş ve 1514 (XV) sayılı 14 Aralık 1960 tarihli BM Genel Kurul kararıyla “Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri” kabul edilmiştir. İlk defa, bu Bildiri'de *self determinasyon* hakkından bahsedilmiş ve bu hakkın vesayet altındaki ya da özerk olmayan ülkelerdeki halklar tarafından kullanılabileceği ifade edilmiştir³⁹⁸.

anayasalara ilişkin görüşler saklı kalmak üzere, bilgi için düzenli olarak Genel Sekreter'e iletmeyi kabul ederler. Madde 74- Birleşmiş Milletler üyeleri anavatan topraklarındaki politikaları kadar, bu Bölüm'ün konusunu oluşturan bölgelerdeki politikaların da, dünyanın geri kalan kesiminin çıkarları ve refahı gözönünde tutulmak koşuluyla, sosyal, ekonomik ve ticari alanlarda iyi komşuluk genel ilkesine dayanması gerektiği konusunda da anlaşmaya varmışlardır.” İlgili maddeler için bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, s.21-22.

³⁹⁷ Daha kapsamlı bilgi için bkz. BM Enformasyon Merkezi resmî internet sitesi, <http://www.unicankara.org.tr/today/7.html> (s.e.t.:28.09.2018).

³⁹⁸ “2. Bütün halkların kendi kaderini kendilerinin tayin etme hakkı vardır; o hakka binaen serbest bir şekilde siyasî statülerini tespit ederler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe takip ederler. ... 5. Vesayet altındaki ve Muhtar olmayan ülkelerde veya bağımsızlıklarını henüz elde edememiş olan diğer bütün ülkelerde tam bağımsızlık ve hürriyet haklarını kullanmalarına imkan vermek için, onların serbestçe açıklanmış irade ve arzularına uygun şekilde herhangi bir ırk, itikad veya renk ayrımı yapmadan bütün yetkilerin bu ülkelerin halklarına şartsız ve kayıtsız bir şekilde devri için acil tedbirler

Daha sonra, 1541 (XV) sayılı 15 Aralık 1960 tarihli BM Genel Kurul kararıyla “Birleşmiş Milletler Şartı’nın 73/e maddesinde Öngörülen Bilgi İletimi Hususunda Bir Zorunluluğun Mevcut Olup Olmadığının Belirlenmesine Dair Üyelere Yol Göstermesi Gereken Prensipler”³⁹⁹ kabul edilmiş, bu düzenleme ile ise *self determinasyon* hakkının gerçekleştirilmesine dair “(a) *egemen bir devlet olarak ortaya çıkmak*, (b) *bağımsız bir devletle özgür bir birlik oluşturmak ya da* (c) *bağımsız bir devletle birleşmek*” şeklinde üç meşru seçenek sunulmuştur⁴⁰⁰.

2625 (XXV) sayılı 24 Ekim 1970 tarihli BM Genel Kurul kararıyla kabul edilen “Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge”⁴⁰¹ ile ise hakkın daha detaylı tanımı yapılmış ve kapsamı genişletilerek devletlere, yönettikleri

alınacaktır. 6. Bir ülkenin millî birliğinin ve ülke bütünlüğünün kısmen veya tamamen bozulmasını amaçlayan herhangi bir teşebbüs Birleşmiş Milletler Şartı’nın amaç ve ilkeleri ile bağdaşmaz.” İlgili maddeler için bkz. s.2. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/SOMURGE.pdf (s.e.t.:28.09.2018).

³⁹⁹ 1541 (XV) sayılı ve 15 Aralık 1960 tarihli Genel Kurul kararıyla kabul edilen “Birleşmiş Milletler Şartı’nın 73/e maddesinde Öngörülen Bilgi İletiminde Bir Zorunluluğun Mevcut Olup Olmadığının Belirlenmesine Dair Üyelere Yol Göstermesi Gereken Prensipler”in İngilizce tam metni için bkz. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1541\(XV\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1541(XV)) (s.e.t.:28.09.2018).

⁴⁰⁰ İlgili metin tarafımızca aşağıdaki şekilde tercüme edilmiştir: “*Prensip VI: Özerk olmayan ülkelerin aşağıdaki hâllerde tam ölçekte özerkliğe ulaştığı söylenebilir: (a) Bağımsız, egemen bir devlet olarak ortaya çıkmak, (b) Bağımsız bir devletle özgür bir birlik oluşturmak, (c) Bağımsız bir devletle birleşmek.*”

⁴⁰¹ 2625 (XXV) sayılı ve 24 Ekim 1970 tarihli Genel Kurul kararıyla kabul edilen “Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge”nin tam metni için bkz. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin_ant1.pdf (s.e.t.:28.09.2018).

vatandaşlarına ırk, inanç ya da renk ayrımı yapmadan ülkede yaşayan bütün halkı temsil etme yükümlülüğü getirilmiştir⁴⁰².

1976 yılında yürürlüğe giren, İkiz Sözleşmeler olarak da bilinen, 1966 tarihli BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde⁴⁰³ düzenlenerek ise günümüzdeki hâlini almış; uluslararası hukukun bağlayıcı kuralı hâline gelmiştir⁴⁰⁴.

Genel Kurul kararlarına ek olarak, Uluslararası Adalet Divanı da kimi kararlarında *self determinasyon* hakkına ve uygulamasına değinmekle, bu ilkenin/hakkın nasıl anlaşılması gerektiği noktasına katkılarda bulunmuştur⁴⁰⁵.

Böylelikle, her ne kadar *self determinasyon* uluslararası hukukta bağlayıcı bir hak hâline gelmişse de hâlâ çeşitli noktalarda belirsiz olup tartışmaya açıktır. Bunlardan

⁴⁰² “Eşit haklar ve halkların *self-determinasyonu* (Kendi kaderini kendilerinin tayin etmesi) ilkesi” kısmının tam metni için bkz. GÜNDÜZ, s.114.

⁴⁰³ 1966 tarihli İkiz Sözleşmeler'in (BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi) ortak olan 1. maddesi hükmü ise şu şekildedir: “1. *Bütün halklar kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler. ... 3. Kendini Yönetemeyen ve Vesayet altındaki Ülkelerden sorumlu olan Devletler de dâhil bu Sözleşmeye Taraf bütün Devletler, kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi için çaba gösterir ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın hükümlerine uygun olarak bu hakka saygı gösterir.*” İlgili Sözleşmelerin tam metinleri için sırasıyla bkz. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf (s.e.t.:28.09.2018); http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf (s.e.t.:28.09.2018).

⁴⁰⁴ ABDULLAHZADE, s.164.

⁴⁰⁵ Detaylı okuma yapmak için bkz. *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1971, p.16, par.52-53; *Western Sahara*, par.54-59; *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, par.191-192; *East Timor* (Portugal v. Australia), Judgment, I.C.J. Reports 1995, p.90, par.29 ve 31.

bir tanesi de hakkın boyutlarına daırdır. Şöyle ki *self determinasyonun* içsel ve dışsal olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. İçsel boyut daha ziyade devletlerin iç örgütlenmelerine ilişkin olup halkın yönetileceği biçimi seçme hakkı şeklinde tanımlanabilecekken; dışsal boyut bir halkın bağımsızlığına ilişkin olup bağı olacağı devleti seçme hakkı olarak ifade edilebilir⁴⁰⁶. Bu noktada, *self determinasyon* hakkının içsel boyutunun çok geniş çevrelerce kabul ve destek görmesine rağmen, siyasi istikrarın bozulması kaygısıyla dışsal boyutunda uygulamanın çifte standartlar ve farklılıklardan oluştuğunun altını çizmekte yarar görmekteyiz. Aslında Şart'taki düzenleme BM Genel Kurul kararları ile birlikte okunduğunda, BM sisteminin de bu hakkın kullanımını işgal ya da vesayet altındaki veya özerk olmayan; yahut halkın tamamının temsil edilmediği, bir kısmının ırk, inanç veyahut renk ayırımına maruz kalan ülkelerdeki halklara atfettiği görülecektir. Bunlar da genel olarak, olabildiğine dar yorumlanmaktadır; zira hakkın geniş yorumlanmasının, Birleşmiş Milletler'in hedeflediği istikrara, barışa ve ülkesel bütünlüğe tehdit oluşturacağı düşüncesi yaygındır.

Toparlamak gerekirse bu bilgiler ışığında artık bu ilkenin sadece yol gösterici bir ilke olmaktan çıktığı ve bir hakka dönüştüğünün kabulü gerekmektedir. Ancak, mevcut düzenlemelerle bu hakkın sahibinin hangi halklar olacağının⁴⁰⁷, haklarının kapsamının, bu haklarını hangi koşullarda, nasıl kullanacaklarının, bu esasta diğer devletlerin yükümlülüklerinin neler olduğunun sınırları net bir şekilde çizilmemiştir; dolayısıyla bu alan BM Genel Kurulu tarafından alınan çeşitli kararlar, kabul edilen bildirgeler ve UAD kararları ile belirlenmeye çalışılmaktadır. Unutmamak gerekir ki sömürge altında,

⁴⁰⁶ PAZARCI, 2004, s.141-142; ABDULLAHZADE, s.165-166.

⁴⁰⁷ Bu, doktrinde sıklıkla tartışılan bir husustur. Bu yöndeki tartışmalar için bkz. Ayşe Füsün ARSAVA, “Self Determinasyon Hakkının Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Aland Adaları Sorunu”, Seha L. Meray’a Armağan, Birinci Cilt, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1981 içinde s.66; ABDULLAHZADE, s.169-173.

özerk olmayan ya da ayrımcılığa maruz bırakılıp temsil edilmeyen halklar söz konusu olmadığı müddetçe devletlerin toprak bütünlüğü ile uluslararası istikrarın korunması ve tehlikeye atılmaması, *self determinasyon* hakkının kullanılması karşısında önceliklidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYUŞMAZLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Birinci ve ikinci bölümlerde sırasıyla, uyuşmazlığın tarihçesi ve uluslararası hukukta ülke kazanılması şekilleri incelendikten sonra, uyuşmazlığın özüne inebilmek amacıyla bu bölümde, öncelikle tarafların görüş ve iddialarına yer verilecek; sonrasında da bu görüş ve iddialar İkinci Bölüm’de anlatılan teorik ve pratik uluslararası hukuk kuralları ve ilkeleri bağlamında değerlendirilerek bugüne kadar ileri sürülen çözüm önerileri irdelenecektir.

I. GÜNEY KURİL ADALARI’NIN AİDİYETİ HUSUSUNDA TARAFLARIN GÖRÜŞ VE İDDİALARI

A. JAPONYA’NIN GÖRÜŞ VE İDDİALARI

Somut uyuşmazlığı ulusal onur meselesi hâline getirmiş olan Japonların temel iddialarından birincisi, adaların tarihsel açıdan kendilerine ait olduğu şeklindedir. Şöyle ki Japonların iddiasına göre, Kuzey Toprakları’nı oluşturan adalar, Japonya’nın en kuzeyinde yer alan Hokkaido Adası, Nosappu Burnu’ndan sadece 3.7 km uzaklıktan başlamaktadır. Bu adalar, Japonya’ya o kadar yakındır ki Japonların herhangi bir şekilde adaları keşfetmek için özel bir çaba sarf etmesine gerek dahi kalmamıştır zira adalar Japonya ana karasından görünmektedir. Dolayısıyla, Japonlar adaların varlığından, Ruslardan çok daha önceki bir tarihte haberdar olmuş; adalarda yaşamaya,

adaları geliştirmeye ve yönetmeye başlamıştır. Bu doğrultuda, Japonların birinci iddiası, adaları Rusya'dan önce keşfetmiş olmakla tarihsel bir hakları olduğu yönündedir⁴⁰⁸.

Japonların ikinci iddiası ise uzun süreli itirazsız, kesintisiz, etkin bir fiilî hâkimiyet sürdürdükleri, diğer bir deyişle itirazsız, kesintisiz egemenlik icra ettikleri şeklindedir. 1855 Shimoda Antlaşması'nın sadece mevcut sınırları teyit eden bir Antlaşma olduğunu, Japonların bu tarihten önce de adaların egemen erki konumunda bulunduğunu; adaların hiçbir zaman Japonya'dan başka bir devletin egemenliğine tabi olmadığını; dolayısıyla, başlangıç olarak bu tarih alınsa dahi, 1855'ten 1945'e kadar kesintisiz ve itirazsız bir şekilde adalara sahip olduklarını ileri sürmektedirler. Gerçekten 1855'ten sonra iki devlet arasında yapılan çeşitli antlaşmalar (1875-St. Petersburg Antlaşması; 1905-Portsmouth Antlaşması) ile Sahalin ve/veya Kuzey Kuril Adaları el değiştirmişse de; Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu'dan oluşan ve somut uyuşmazlığın konusunu teşkil eden Kuzey Toprakları hiç el değiştirmemiştir⁴⁰⁹. Japonya da, buna dayanarak, adalar üzerinde uzun süreli, kesintisiz ve itirazsız egemenliği olduğunu iddia etmektedir.

Japonya'nın diğer bir temel iddiası ise Rusya'nın adalar üzerinde haksız işgalci konumunda olduğu şeklindedir. Şöyle ki Hiroşima'ya atılan birinci atom bombasının savaşı bitirip Japonya'nın savaştan çekilmesine yol açacak etkiyi yaratacağının bilinmesine rağmen; Rusya, 8 Ağustos 1945 tarihinde aralarındaki 1941 tarihli Tarafsızlık Paktı'nı ihlal ederek iki atom bombası arasında Japonya'ya savaş ilan etmiş ve Japonya henüz teslim dahi olmadan, 11 Ağustos'ta kuzeyden güneye doğru Kuril

⁴⁰⁸ BAŞEREN, 1999, s.90; ANDERSEN, s.19.

⁴⁰⁹ BAŞEREN, 1999, s.90-91; Alexander N. PANOV, “*From Gorbachev To Yeltsin*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHIMOTAMAİ, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995a, s.78.

zincirinde yer alan adaları işgal etmeye başlamıştır. Japonya, 14 Ağustos'ta teslim olduktan sonra da Ruslar agresif eylemlerini sürdürmüş ve 28 Ağustos-5 Eylül tarihleri arasında söz konusu dört adayı işgal etmişlerdir. Dolayısıyla, Ruslar hiçbir hukuki dayanakları olmaksızın adaları işgal etmişler ve haksız işgalci konumunda kalmışlardır⁴¹⁰.

Bu noktada Japonya'nın değinilmesi gereken bir diğer iddiası ise tarihsel süreçte bazı üçüncü taraflarca da savlandığı üzere, Kuzey Toprakları'nın, Kuril Adaları'na dâhil olmadığı hususudur. Tokyo, iki devlet arasında imzalanan 1855 ve 1875 Antlaşmaları uyarınca Moskova'nın Kunashiri ve Etorofu'yu açık bir şekilde Kuriller'den ayrı tuttuğunu, bunun sonucu olarak da Yalta ve San Francisco Antlaşmaları'nda dile getirilen ve fakat açıkça tanımlanmayan Kuril Adaları'na Kuzey Toprakları'nın dâhil olmadığını, bu bağlamda, Japonya'nın işbu dört adadan feragat etmediğini, dolayısıyla bu adaların Japonya'ya iadesinin zorunlu olduğunu iddia etmektedir⁴¹¹.

Japonlar, Rusya'nın haksız işgalci konumunda bulunduğu ve bunun uluslararası hukuka tamamen aykırı olduğu yönündeki iddialarını, yalnızca Kuzey Toprakları'nın baştan beri itirazsız ve kesintisiz Japon egemenliğine tabi olduğunu ortaya koyan Japon-Rus ikili antlaşmalarına değil; her ne kadar bir kısmına Japonya, diğer kısmına da SSCB/Rusya taraf olmasa da, ayrıca, mevcut uyumsuzluğu ortaya çıkaran ve

⁴¹⁰ BAŞEREN, 1999, s.92. Ayrıca, yukarıda “2.II. Dünya Savaşı'nın Sona Ermesi ve Potsdam Deklarasyonu (1945)” başlığı altında detaylı bir şekilde yer verildiği için burada tekrarlanmamaktadır.

⁴¹¹ Detaylı bilgi için bkz. MORINOSUKE, 1965, s.111-112; ANDERSEN, s.10; NESTER, s.722; PANOV, 1995a, s.78. Ancak, Japonya yıllar içerisinde bu hususta sav değiştirmiş ve vurgusunu, söz konusu dört adanın her daim Japonya'ya ait bulunduğu ve hiçbir zaman başka hiçbir devlet egemenliğine girmediği noktasına çevirmiştir. Bu yöndeki görüş ve yorum için bkz. Vasili I. SAPLIN, “*Paths to Resolution of the Territorial Dispute*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHIMOTAMAI, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.157-158.

derinleşmesine etki eden dokümanlara dayandırmakta; bu dokümanlarda dahi Kuzey Toprakları'nın el değiştirmesinin öngörülmediğini iddia etmektedir⁴¹².

Japonya'nın dayandığı bu metinleri kısaca hatırlatmak gerekirse SSCB'nin taraf olmadığı ve Kuril Adaları'nın net bir tanımının yapılmadığı San Francisco Barış Antlaşması, *“Japonya, Kuril Adaları ile 5 Eylül 1905 tarihli Portsmouth Antlaşması'nın sonucu olarak üzerinde egemenlik kazandığı Sahalin'in ilgili kısmına ve bitişindeki adalara dair tüm hak, tasarruf ve iddialarından feragat etmektedir.”* hükmünü amirdir. ABD, İngiltere ve Çin tarafından hazırlanıp imza altına alınan Potsdam Deklarasyonu'nun ilgili hükmü ise *“Kahire Deklarasyonu'nun hükümleri icra edilecek ve Japonların egemenliği sadece Honshu, Hokkaido, Kyushu, Shikoku ve bizim belirlediğimiz bitişik benzer küçük adalarla sınırlı olacaktır.”* şeklindedir. Bu hükümde atıfta bulunulan Kahire Deklarasyonu'nda *“Üç büyük Müttefik ... Kendileri için herhangi bir kazanç veya toprak genişlemesi düşüncesi gütmemektedirler. Amaçları, Japonya'nın, 1914-I. Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren gasp veya işgal ettiği Pasifik'teki tüm adalardan yoksun bırakılması (stripped) ...dır. Ayrıca, Japonya şiddet ve açgözlülükle elde ettiği tüm diğer topraklardan da çıkarılacaktır.”* hükümleri yer almaktadır. Son olarak SSCB'nin savaşa girmesine dayanak teşkil eden ve ABD, İngiltere ve SSCB tarafından kaleme alınarak imzalanan Yalta Antlaşması'nda ise *“2. Japonya'nın 1904 yılındaki hain saldırısı ile ihlal edilen Rusya'nın hakları eski hâline getirilecektir, şöyle ki (a) Sahalin'in güney kısmı ile bitişindeki adalar Sovyetler Birliği'ne iade edilecektir (shall be returned) ... 3. Kuril Adaları Sovyetler Birliği'ne teslim edilecektir (shall be handed over).”* denilmektedir⁴¹³.

⁴¹² BAŞEREN, 1999, s.93; PANOV, 1995a, s.78.

⁴¹³ Metinlerin tamamı ve bağlantılı açıklamaları yukarıda ilgili konu başlığının altında detaylı şekilde verilmiştir.

Tüm bu metinleri birlikte okuyan Japonya şunları iddia etmektedir: Kuzey Toprakları, ne Japonya'nın şiddet ve açgözlülükle elde ettiği ne de I. Dünya Savaşı başlangıcını müteakip gasp veya işgal ettiği topraklardandır. Bunlar, Japonya'nın sınırlı tutulduğu dört adadan en kuzeyde yer alan Hokkaido Adası'nın bitişiğinde yer alan küçük adalardandır. Öte yandan, Japonya, Yalta Antlaşması ve Kahire Deklarasyonu'nun tarafı olmayıp bunların kendisi açısından bağlayıcı olması söz konusu olamaz. Aynı şekilde SSCB de, San Francisco Barış Antlaşması görüşmelerine katılmakla birlikte Antlaşma'yı imzalamaktan imtina etmiş olup bu Antlaşma'nın da SSCB açısından hüküm doğurması mümkün olmayacaktır. Kaldı ki genel hukuk prensipleri bir yana; Antlaşma'nın 25. maddesi de *“işbu Antlaşma, ne burada tanımlanan Müttefik Güçler haricindeki bir Devlete herhangi bir hak, tasarruf ya da menfaat bahşedecek ne de bu Antlaşma'daki herhangi bir hüküm uyarınca, Japonya'nın herhangi bir hak, tasarruf ya da menfaati burada tanımlanan Müttefik Güçler haricindeki bir Devletin lehine azalacak veya zarar görecektir.”* şeklindeki düzenlemesiyle böyle bir sonucun önüne geçmektedir. Japonya, ayrıca, Kahire Deklarasyonu'nda üç müttefik tarafından dile getirilen *“toprak genişlemesi düşüncesi gütmemektedirler”* ifadesine dikkat çekerek Sovyet işgalinin bu hükmün de ihlali teşkil ettiğini; öte yandan, Yalta Antlaşması'nın da Atlantik Şartı, BM Şartı ve Kahire Deklarasyonu'nu ihlal ettiğini iddia etmektedir. Son olarak, Japonya, Yalta Antlaşması'nda yer alan *“Sahalin SSCB'ye **iade edilecek** iken, Kuril Adaları'nın **teslim edilecek** (Vurgu eklenmiştir.)”* olması nüansına vurgu yapmakta, bu bilinçli kelime seçiminin dahi Kurillerin en başından itibaren tartışmasız bir şekilde Japonya'ya ait olduğuna delil teşkil ettiğini iddia etmektedir. SSCB'nin San Francisco Barış Antlaşması'na taraf olmaması ve Japonya'nın San Francisco Barış Antlaşması ile feragat ettiği Sahalin Adası ve diğer Kuril Adaları'nın Rusya'ya bağlanmasının toprak genişlemesine yol açması bahsiyle; bu işlemin, hukuki geçerliliğinin de tartışmalı

olduğuna dikkat çekerek buna rağmen söz konusu o adalara dair bir tartışma yürütmediğini, onlar üzerinde bir hak iddia etmediğini ve etmeyeceğini, sadece uyuşmazlık konusu olan bu dört adanın aidiyetinin kendisine ait olduğunu iddia ettiğini de vurgulamaktadır⁴¹⁴.

Japonya, bu dokümanlarla da yetinmemekte, ilaveten devletler arasındaki üst düzey ziyaretler, zirveler ve ikili ilişkiler sonucunda hazırlanan ve imzalanan dokümanları da değerlendirmektedir. Habomai ve Shikotan'ın şartlı iadesini içeren 1956 Ortak Deklarasyonu'nun, dört adanın da ismen sayılarak aidiyetlerine dair sorunun mevcudiyetinin sarıh kabulünün yer aldığı 1991 Ortak Beyanı'nın ve Sovyetler ile Japonya arasında bugüne kadar imzalanan tüm dokümanların geçerliliğini tanımak suretiyle hem 1956 Ortak Deklarasyonu ile gelen iki adanın şartlı iadesi hem de 1991 Ortak Beyanı ile gelen dört adanın ismen sayılarak belirlenmesi hususlarını onaylayan 1993 Tokyo Deklarasyonu ve yine adaların ismen belirtilerek aidiyet sorununun 2000 yılına kadar çözülerek barış antlaşması imzalanması şeklinde bir hedefle ortaya çıkan 1998 Moskova Deklarasyonu ile 1956 Deklarasyonu'nu başlangıç noktası teşkil eden temel hukuki doküman kabul eden 2001 İrkutsk Beyanı'ndan yola çıkan Japonya, Habomai ve Shikotan'ın durumunun çözüme kavuştuğunu; geriye bir tek Etorofu ve Kunashiri'nin statülerinin çözümlenmesi hususunun kaldığını iddia etmektedir⁴¹⁵.

Japonların bir diğer iddiası ise Rusların işgalinden sonra adalardan zorla gönderilen 17.291 Japon vatandaşı ile onların yerine sonradan yerleştiren Rus vatandaşlarının mevcudiyeti gerçeğinin uluslararası hukuka aykırı olmasıdır. Japonya, işgal edilen yerlerde yaşayan halkın yerinden edilmesinin uluslararası hukuka aykırılığının altını çizerek SSCB Yüksek Kurulu Başkanı Stalin tarafından

⁴¹⁴ BAŞEREN, 1999, s.93-95; NESTER, s.722; DÖNMEZ KARA – ÇİÇEKÇİ vd., s.167; PANOV, 1995a, s.78.

⁴¹⁵ BAŞEREN, 1999, s.96-97.

kararlaştırılıp icra edilen tek yanlı ilhak kararının kesinlikle geçersiz olduğunu iddia etmektedir⁴¹⁶.

B. RUSYA’NIN GÖRÜŞ VE İDDİALARI

Yıllar içerisinde SSCB’nin/Rusya’nın uyuşmazlığa dair pozisyonu olduğa değişmiştir. şöyle ki SSCB uzun yıllar boyunca iki devlet arasında bir uyuşmazlık bulunmadığını iddia etmişe de; 1991 Ortak Beyanı ile, bir toprak uyuşmazlığı bulunduğunu ve hatta bu uyuşmazlığın Habomai, Shikotan, Etorufu ve Kunashiri adalarına dair olduğunu kabul etmiřtir⁴¹⁷. 2000 yılından itibaren, iktidara gelen Putin ile birlikte yer yer yine uyuşmazlık yoktur dense de, resmî ve diplomatik belgelerle uyuşmazlığın mevcudiyeti artık bir kere kabul edilmiş bulunmaktadır.

Sovyetler/Ruslar, öncelikle, somut uyuşmazlık incelenirken her iki tarafın da görüş ve iddialarını II. Dünya Savaşı sonuçlarına dayandırması gerektiğini ileri sürmektedir. Zira, Ruslara göre, Japonlar, 1904’teki hain saldırıları ile iki devlet arasındaki 1855 Shimoda Antlaşması da dâhil olmak üzere, Portsmouth Antlaşması’ndan önceki tüm diğer antlaşmaları çiğnemiş olup bu bahisle, bunlara dayanma hakkını haiz bulunmamaktadır⁴¹⁸.

SSCB’nin/Rusya’nın en temel iddiası, Japonların imzaladıkları Potsdam Deklarasyonu’nda Kahire Deklarasyonu’na yapılan atıf uyarınca Japon *egemenliğinin sadece Honshu, Hokkaido, Kyushu, Shikoku ve âkit devletlerin belirleyeceği benzer*

⁴¹⁶ BAŞEREN, 1999, s.92.

⁴¹⁷ Rusya’nın 1991’den itibaren politika değiştirip isimlerini de belirterek bu dört adaya dair uyuşmazlık olduğunu kabul etmesini, II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirdiği işgalin söz konusu toprakları kazanmak için yeterli olmadığının ve dolayısıyla toprakların kendisine ait bulunmadığının beyanatı şeklinde yorumlayan görüş için bkz. BAŞEREN, 1999, s.102-103.

⁴¹⁸ PANOV, 1995a, s.79.

küçük adalar ile sınırlandırıldığı ve Japonların önce Teslim Senedi’ni, ardından San Francisco Barış Antlaşması’nı imzalamaları sonucu *adalara dair tüm hak, tasarruf ve iddialarından feragat* ettikleri; dolayısıyla adalara dair hiçbir hak ileri süremeyecekleri şeklindedir ⁴¹⁹ . Ruslar, Kuril Adaları’nın egemenliğini uluslararası arenada, (Japonya’nın taraf olmadığı) Yalta Antlaşması ve (SSCB’nin taraf olmadığı) San Francisco Barış Antlaşması⁴²⁰ ile ulusal arenada ise 1946 tarihli tek taraflı bir kararla kazandıklarını iddia etmektedir⁴²¹. İlaveten, Ruslar, Japonya’nın iddiasının aksine, Kuril Adaları’nın SSCB’ye devrinin, Müttefik Güçler tarafından kazanç veya toprak genişlemesi olarak değil, fakat tarihî ve hakkani bir gereklilik olarak görülmesi bahsiyle, Atlantik Şartı (1941) veya Kahire Deklarasyonu’nun (1943) ihlali teşkil etmediğini ileri sürmektedir ⁴²² . Ayrıca, uluslararası hukuk uyarınca, Japonların feragatinin, SSCB’nin San Francisco Barış Antlaşması’na taraf olup olmamasına bakılmaksızın, tüm kesinliğiyle sonuç doğurması gerektiğini vurgulamaktadır⁴²³.

Tarafsızlık Paktı’nın lağvedilmesinin ise tamamen Japonya’nın kendi eylemlerinden kaynaklandığını, Japonların SSCB’yle savaşan Nazi Almanyası’nı destekleyerek müteaddit kereler sistematik ve amaçsal bir şekilde Tarafsızlık Paktı’nı ihlal ettiğini, bu ihlallerin SSCB’ye Pakt’ı lağvetmesi için zemin hazırladığını, hatta bunun “*Almanya ile olan daha iyi ilişkileri dikkate alındığında, Japonya, Tarafsızlık*

⁴¹⁹ NESTER, s.722; HARA, 1998, s.140.

⁴²⁰ SSCB’nin/Rusya’nın dayandığı dokümanlara, müttefik devletlerce Japonya’ya sunulan ve Japonya’nın hâlihazırda kabul ettiği San Francisco Barış Antlaşması’nda yapılan atıfla Potsdam Deklarasyonu ve Potsdam Deklarasyonu’nda yapılan atıfla da Kahire Deklarasyonu ve bunların hazırlanmasında asıl dayanak, başlangıç noktası teşkil etmesi bahsiyle de dolaylı olarak Yalta Antlaşması dâhil olmaktadır. Bu yöndeki Rus iddiası için bkz. HARA, 1998, s.140; PANOVA, 1995a, s.79.

⁴²¹ BAŞEREN, 1999, s.100.

⁴²² PANOVA, 1995a, s.79.

⁴²³ PANOVA, 1995a, s.80.

Paktı'nı imzaladığında samimi değildi; Sovyetler Birliği'ne karşı saldırı planlarını daha kolay uygulayabilmek adına Pakt'ı imzaladı" denilmek suretiyle Uzak Doğu Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi tarafından dahi dile getirildiğini hatırlatarak Pakt'ın lağvedilmesinde SSCB'nin herhangi bir sorumluluğu bulunmadığına dikkat çekmektedir⁴²⁴.

Öte yandan, Sovyetler, Etorofu ve Kunashiri'yi Kurillerin parçası olarak değerlendirmekte ve bu iddialarını Yalta ve/veya San Francisco Antlaşmaları'nda Kuzey-Güney Kuril ayrımı yapılmamış olması gerçeği ile desteklemektedir. İlaveten, 1875 Antlaşması'nda Kuzey Toprakları, Kuril zincirinden farklı tanımlanmış olmasına rağmen, Japonya'nın, Kurillerin tamamı ile Güney Sahalin'i egemenliği altına almasından sonra, 1905 yılında Etorofu, Kunashiri ve Shikotan'ı Chishima eyaletinin bir parçası olarak yönetmekte iken, sadece Habomai'yi Hokkaido'nun bir parçası olarak yönetmekte olduğuna da dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle, Japonya'nın bile Habomai'yi kendi eyalet sistemine dâhil ederken, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu'yu, Chishima (*Kuril*) eyalet sisteminde tanımladığını, dolayısıyla, bunların Kuril zincirinin parçası olduğunu iddia etmektedir⁴²⁵.

Rusların iddialarının yanı sıra, politikalarının şekillenmesine neden olan çekincelerine de değinmekte yarar görmekteyiz. Her ne kadar adaların Japonya'ya iade edilmesi suretiyle barış antlaşması imzalanmasının, Rusya açısından daha fazla fayda sağlayacağına inanan bir kesim mevcutsa da, bu, yüksek sesle dile getirilememektedir. Çünkü, SSCB'nin dağılması ile birlikte Rusya zaten yeterince toprak kaybetmiştir ve ulus olarak daha fazla toprak kaybına tahammülü yoktur. İkinci olarak, 1947-1949 yıllarında adalardan çıkarılan Japonların yerine yerleştirilen ve 70 küsur yıldır adalarda yaşayan Rus vatandaşlarının akıbetinin ne olacağı ciddi bir açmazdır. Uyuşmazlık hangi

⁴²⁴ PANOV, 1995a, s.79-80.

⁴²⁵ NESTER, s.723; PANOV, 1995a, s.80.

gözlükle, hangi perspektiften okunursa okunsun, fiiliyatta yaklaşık 70 yıldır adalarda Rus vatandaşları yaşamaktadır. Tartışmalı da olsa, bu kadar uzun süre boyunca adalar üzerinde SSCB/Rus egemenliği fiilen icra edilmekte olup bu durum, fiiliyatta ciddi sıkıntı yaratmaktadır. Öte yandan, böyle bir gelişmenin uluslararası arenada yaratacağı atmosfer ve diğer devletlerin durumlarında bir içtihat oluşturup oluşturmayacağı konusu da Rusya açısından büyük önem teşkil etmektedir⁴²⁶. Zira iadesi talep edilen dört adanın Japonya'ya verilmesi, SSCB'nin savaş sonrası şekillendirdiği sınırlarına dair bir tehdit unsuru oluşturabilecektir. Şöyle ki Ruslar, bu iadenin, Finlandiya, Almanya, Macaristan, Avusturya ve Polonya gibi bazı diğer devletlerce bir içtihat gibi değerlendirilerek toprak talepleri ileri sürülmesine neden olabilmesi ve hatta Japonların bu dört ada ile yetinmeyerek II. Dünya Savaşı sonrasında Rusya tarafından ele geçirilen Kurillerin tamamı ile Sahalin'in de iadesini talep etmesine kadar gidebilmesi ihtimallerinden kaygılanmaktadır⁴²⁷. Son olarak, Etorofu ve Kunashiri'nin iade edilmesi üzerine Pasifik'te ortaya çıkacak olan güvenlik açığı yönünden de kaygılanmaktadır. Zira adaların iadesi üzerine Amerikan denizaltılarının Ohotsk Denizi'ne gerçekleştireceği büyük olasılıkla saptanmayan geçişler için kapıların açılmış olacağını ve savaş hâlinde deniz ikmal hatlarını savunmanın çok daha zorlaşacağını idrak etmektedir⁴²⁸. Kısacası, sırasıyla ulusal kamuoyu tepkisi, adaların mukimlerinin akıbeti, uluslararası tepki ve güvenlik açığına dair olan çekinceler Rusya'nın adalar hususundaki politikasında sabit kalmasına neden olmaktadır.

⁴²⁶ BAŞEREN, 1999, s.103-104.

⁴²⁷ NESTER, s.724; JACOB, s.2.

⁴²⁸ NESTER, s.724.

II. ULUSLARARASI HUKUK KURALLARININ SOMUT UYUŞMAZLIĞA UYGULANMASI

İkinci bölümde incelediğimiz hukuk kuralları bağlamında tarafların iddialarını tek tek değerlendirmeye geçmeden, öncelikle doktrinde somut uyuşmazlığa dair sıklıkla dile getirilen bir noktaya değinmekte yarar görüyoruz. Somut uyuşmazlık, dünyadaki güçler dengesinin aleyhlerine değişmesinden çekinen süper güçlerin kendi menfaatleri doğrultusunda Japonya ve Rusya'yı piyon olarak birbirlerinin önüne atıp bu iki devlet, sorunlarını her çözecek gibi olduğunda ise küçük manipülasyonlarla çözümsüzlüğü yeniden şekillendirerek sahnenin onlara bırakıldığı, üretilmiş bir uyuşmazlıktır. Şüphesiz ki nasıl oluşmuş ya da gelişmiş olursa olsun hukuki bir uyuşmazlıktır ve çözümünde hukuka başvurulacaktır; ancak doktrinde, oluşumu ve gelişimi itibarıyla hukuki yönünün daha zayıf kaldığı ve aslında siyasi/politik bir uyuşmazlık olduğu ve bu yüzden çözümünde de siyasetin daha etkin olacağı şeklinde baskın bir görüş olup hukuki yöntemlere yönelim pek görülmemektedir⁴²⁹. Kaynakların çoğunda değişen liderler, değişen konjonktürler, değişen politikalar ve kaçırılan fırsatlara vurgu yapılmakla beraber, biz bunlara değinmeksizin, liderlerin değişen tutumları ve ifadelerinin hukuki etkilerini değerlendirmeye gayret edeceğiz. Her ne kadar hukukçu gözlüğümüzü çıkarmamaya çalışsak da siyasi gelişmelerin güçlü etkisini göz ardı etmek mümkün bulunmadığından kimi zaman kimi hukuki değerlendirmelerin tek başına yeterli olamayacağını, yer yer siyasi esaslara başvurmanın zorunlu olduğunu da dile getirmekte yarar görüyoruz.

Somut uyuşmazlığı, ikinci bölümde kapsamlı şekilde incelediğimiz uluslararası hukukta ülke kazanılması şekilleri bakımından değerlendirmekle başlamak uygun görmekteyiz. Hatırlanacağı şekilde, işgal, devir, kazandırıcı zamanaşımı, fetih ve

⁴²⁹ NESTER, s.723.

katılma olmak üzere doktrinde, çoğunluğun üzerinde mutabık olduğu beş çeşit ülke kazanma şekli mevcuttur. Uyuşmazlık konusu dört adanın egemenliğinin kazanılması noktasında resmî bir ülke kazanma şekline yapılan bir atıfla kabulüne rastlanmamış olup yer yer Japonların adaların egemenliğini keşif yoluyla kazandıklarına dair üstü kapalı ifadelerle karşılaşmıştır. Resmî bir kabul olmadığı için ülke kazanma şekillerinin tamamını tek tek incelemenin yararlı olacağı inancındayız.

Keşfe dair bazı göndermeler olduğundan bu kazanma şeklinden başlamayı uygun görmekteyiz. Keşfin unsurlarını hatırlatmak gerekirse XVI. yüzyıldan itibaren XIX. yüzyıla kadar hâkim olan keşfin üstünlüğü prensibi uyarınca, ilk keşfeden kimse o toprak parçasının egemeni hâline gelmekteydi. Sahipsiz toprak parçası azaldıkça, bu tanımdaki bazı unsurları detaylandırmak zorunlu hâle gelmiş ve Palmas Adası Tahkimi ile Clipperton Adası Tahkimi kararlarında olduğu gibi keşiften sonra makul sürede fiilî hâkimiyetin sağlanması benzeri ilave kriterler getirilmiş; en sonunda da keşif, işgale evrilmiş ve huken geçerli addedilebilmesi için sahipsiz toprak, egemenliği altına alma niyet ve iradesi ile fiilî hâkimiyet şartları aranmaya başlamıştı. Ancak somut olayda Japonya bakımından tartışmamız gereken tarih aralığı XVII. yüzyıldan başlamakta olduğu için işgalden ziyade keşfin şartlarının mevcudiyetini irdelemek gerekmektedir. Bunlar doğrultusunda Japonya'nın bu iddiasını değerlendirirken cevaplanması gereken sorular şunlardır: Söz konusu dört adayı ilk keşfeden kimdir; keşiften sonra söz konusu toprak parçasında egemenliğin kime ait olduğunu gösterir davranışlar nelerdir; kesintisiz, itirazsız fiilî işgal bulunmakta mıdır?

Kaynaklarda Japonya'nın adalara dair ilk teması hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla beraber, Rus-Japon Dışişleri Bakanlıkları tarafından birlikte hazırlanan ortak derlemede yer alan iki devletin ortak kabullerinin bir kısmı şu şekildedir: XVII.

yüzyılda⁴³⁰ gerçekleştirilen haritalama faaliyetlerinde Japonya'ya bağlı Matsumae Klanı'nın sınırları tanımlanırken bu dört adanın da adı geçmektedir; XVIII. yüzyılda Kunashiri Adası'nın mukimleri ile Etorofu ve Uruppu Adalarının mukimlerinin aynı topluluktan olduğu kaleme alınmıştır; XVIII. yüzyılın sonları XIX. yüzyılın başlarına dair etkin Japon yönetimi bulunduğu ortaya konmuştur; 1821'de İmparator I. Alexander'ın fermanında Bering Boğazı'ndan Uruppu Adası'nın güney burnuna kadar uzanan adaların Rus egemenliği altında olduğu belirtilmektedir; yine 1853'te İmparator I. Nicholas'ın Putyatin'e verdiği talimatta Rusların en güney sınırının Uruppu Adası, Japonların en kuzey sınırınınsa Etorofu Adası olduğu yazılmıştır⁴³¹. Yukarıda aktarılan veriler haricinde başka hiçbir veri bulunmaması kaynaklı, 1855'e kadar olan değerlendirmelerimiz, ne yazık ki bu verilerle sınırlanmaktadır. Aynı sorular 1855-1945 dönemi için sorulduğunda ise Japonya'nın söz konusu adalar üzerinde itirazsız ve kesintisiz bir şekilde egemenlik icra ettiği noktasında hiçbir tartışma bulunmadığı görülmektedir. XVIII. yüzyıldan itibaren adalarda Japon egemenliğinin tezahürü olarak kabul edilebilecek iki Japon Beyliği'nin adaların savunmasından sorumlu olması, Japonya'ya bağlı Ezo Beyliği'nden adalara yönetici ve piyade erler göndermeleri; adaların doğrudan merkezî iktidarın yönetimine bağlanması⁴³² gibi eylemlerin yapılageldiği iki devletin de mutabık olduğu bir husustur. Bu eylemler, fiilî hâkimiyetin

⁴³⁰ Bahsi geçen haritanın tarihi 1644'tür. Ancak, Kimura'nın, *The Kurillian Knot* isimli kitabında aynen aktardığı ve Japon Dışişleri Bakanlığı'nın internet sayfasında da yayımlanan Derleme (1992)'nin İngilizce sayfasında, tapaj hatası yapılmak suretiyle 1944 yazılmıştır. Japonya Dışişleri Bakanlığı ile 05.07.2018 tarihinde yapılan telefon görüşmesinde sözlü olarak bu bilgi teyit edilmiş olup bu hatanın internet sayfalarında düzeltilmesi sağlanmıştır. İlgili internet sayfası için bkz. MOFA, "Joint Compendium of Documents on the History of Territorial Issue between Japan and Russia, I.PERIOD BEFORE 1855, 1.Map of Japan from the Shoho period (1644)", <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period1.html> (s.e.t.:28.09.2018).

⁴³¹ KİMURA, 2008, s.169-173.

⁴³² KİMURA, 2008, s.171-172.

varlığını ortaya koymakta olup Japonların XVII. yüzyıldan itibaren bu dört ada üzerindeki etkin egemenliği hususunda tarafların mutabık olduğu aşîkârdır.

Sorulması gereken bir diğér soru da bu hâkimiyetin itirazsız ve kesintisiz olup olmadığıdır. Elimizde, bu adaların Japon egemenliği altında bulunduğunu *teyit eden* 1855 Shimoda Antlaşması öncesinde ya da sonrasında herhangi bir itiraz ya da kesinti olduğunu gösterir herhangi bir veri bulunmadığından bu şartın da gerçekleştiğinin kabul edilebileceği kanısındayız. Dolayısıyla, Japonların, adaların hiçbir zaman Japonya'dan başka bir devletin egemenliğine tabi olmadığı; böylelikle, 1945'e kadar kesintisiz ve itirazsız bir şekilde adalara sahip oldukları şeklindeki iddiaları doğrulanmakta olup adaların 1945 yılına kadar Japonya egemenliği altında olduğu hususu kesindir.

Hatırlanacağı üzere, egemenlik uyuşmazlıklarının büyük çoğunluğunda yarışan iddiaların haklılığının ispatı noktasında başvurulana en temel etmen toprağın sahiplilik statüsü olup uyuşmazlığın önüne getirildiği yargı organı da tarafların iddialarını değerlendirirken sıklıkla toprağın sahipli olup olmadığını tartışmaktaydı. Bu yüzden bizim de toprağın statüsünü tartışmamız gerekmektedir. Yukarıda anlatıldığı üzere, bir toprağın sahipsiz addedilebilmesi için o topraklar üzerinde kimsenin yaşamaması gerekmemekte ancak yerli bir halk var ise bu halkın siyasal ve toplumsal bir örgütlenmesi olup olmadığına bakılması gerekmektedir. Bilindiği kadarıyla, söz konusu dönemde adalarda Ainular yaşamaktaydı fakat ne yazık ki elimizde Ainuların siyasal ya da toplumsal örgütlenmelerine dair bir veri bulunmamaktadır. Bu yüzden her iki varsayım üzerinden de değerlendirmemiz gerektiği kanısındayız. Ainuların siyasal ya da toplumsal örgütlenmelerinin olmadığını varsayarsak, söz konusu topraklar *sahipsiz* addedilecek olup böylelikle keşfin tüm şartları sağlanmış olacaktır.

Ainuların siyasal ya da toplumsal örgütlenmelerinin olduğunu varsaymamız hâlinde ise kazandırıcı zamanaşımının şartlarını incelememiz gerekecektir. Hatırlanacağı üzere, kazandırıcı zamanaşımının şartları sahipli toprak, egemenlik altına

alma niyet ve iradesi, fiilî hâkimiyetin mevcudiyetinin yanı sıra uzunca bir süre, kesintisiz ve itirazsız devam etmesi idi. Herhangi bir siyasal ya da toplumsal örgütlenmenin olduğunun varsayılması üzerine, toprak, *sahipli* toprak hâline gelecek ve böylelikle birinci şart karşılanmış olacaktır. Egemenlik altına alma niyet ve iradesi ile uzun süreli, kesintisiz ve itirazsız fiilî hâkimiyet ise yukarıda tartışılmış olup mevcudiyetlerinin tartışmasız olduğu inancındayız. Böylelikle, Ainuların siyasal ya da toplumsal örgütlenme durumlarına göre, Japonların söz konusu toprakların egemenliğini keşif ya da kazandırıcı zamanaşımı ile kazandıkları ve 1945 yılına kadar da fiilî hâkimiyetini kesintisiz ve itirazsız bir şekilde sürdürdükleri kanısındayız.

Yine, yukarıda değinildiği üzere, Japonların egemenliğini Syaksyain (1669) ve Kunashiri-Menasi (1789) Savaşlarında kazandığı galibiyet sonucu elde ettiği yönünde bir iddia bulunmaktadır. Bu iddia doğrultusunda, Japonların söz konusu topraklar üzerindeki egemenliğini fetih yoluyla kazandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu vesileyle bir diğer ülke kazanma şekli olan fethi ele alırsak, bir devletin savaş halinde olduğu bir başka devletin topraklarını kuvvet kullanarak fiilen işgal etmesi üzerine, savaş sonunda herhangi bir antlaşmaya dahi gerek olmaksızın o topraklar üzerinde hâkimiyet kurması ve toprakların egemeni konumuna gelmesi şeklinde tanımlanan fethin, ülke kazanılması sonucunu doğurabilmesi için savaşan iki devletin mevcudiyeti, galip gelen devletin mağlup olan devletin toprakları üzerinde fiilî hâkimiyet kurması ve mağlup devlet tarafından bu hâkimiyetin kabul edilmesi gerekmektedir. Andersen'in kaleme aldığı Syaksyain (1669) ve Kunashiri-Menasi (1789) Savaşlarının⁴³³ gerçekleştiği varsayımı, 1855'te Japonların adalardaki egemenliklerinin teyidinde dair antlaşma imzalaması

⁴³³ Bu savaşlara dair bilgi ile bir tek Andersen'in makalesinde karşılaştığımız için bilginin doğruluğunu teyit edememiş olup her iki varsayım üzerinden de değerlendirmeyi daha sağlıklı bulmaktayız.

gerçeği ile birlikte okunduğunda, fetih için savaşılan iki devlet⁴³⁴ (*Japonya-Ainular*); savaş sonunda galip gelen devletin (*Japonya*) mağlup olan devletin (*Ainular*) topraklarını egemenlik altına alma niyet ve iradesi sergilemesi (*Japonların Güney Kuril Adaları'nda fiilî egemenlik tezahürü addedilebilecek yukarıda bahsedilen çeşitli eylemleri*) ve bu hâkimiyetin mağlup devlet tarafından kabul edilmesi (*İtiraz bulunduğuna dair somut bir veriye rastlanmamıştır.*) gerekmekte olup böylelikle, fethin tüm şartlarının gerçekleştiği hükmüne varmaktayız. Kaldı ki bir an için Andersen'in kaleme aldığı 1669 ve 1789 Savaşlarına dair bilginin yanlış olduğunu farz etsek dahi, 1800'lerden itibaren adalar üzerinde kesintisiz ve itirazsız fiilî hâkimiyet sergileyen Japonya için bu savaşlar olmasa bile başka bir savaşın galibi olarak Ainuların toprakları üzerinde fiilî hâkimiyet kurmuş ve bu hâkimiyeti Ainular tarafından kabul edilmiştir, şeklinde bir varsayımın da abesle işgal etmeyeceği kanaatindeyiz⁴³⁵. Her iki varsayım altında da, fetih yoluyla kazanmanın gerçekleşmiş addedilebileceği inancındayız.

Devir yönünden değerlendirdiğimizde ise Japonlar ile Ainuların herhangi bir devir antlaşması yapıp yapmadıklarına dair elimizde somut veri bulunmadığından kesin bir sonuca ulaşamayacak olup farazi bir değerlendirme yapmak durumundayız. Devir iki taraflı bir hukuki işlem olduğundan devir işleminin hukuki sebebi önem arz etmemektedir, tarafların devretme ve devralma iradesinin varlığı yeterlidir. Sonrasında herhangi bir itiraz bulunmayışından yola çıkarak Japonlar ile Ainular arasında bir devir antlaşması olduğu; böylelikle de, devreden ve devralan iki tarafla birlikte devir iradesi

⁴³⁴ Buradaki *devlet* ibaresinin katı şekilde okunmaması, topluluğu da kapsayacak şekilde daha esnek yorumlanması gerektiği kanısındayız.

⁴³⁵ Öte yandan, Japonların ilk sömürgesi olan Ainuların sömürgeleştirilerek Japon egemenliği altına girdikleri şeklinde bir görüş de mevcuttur. Hatta Hokkaido ve diğer Ainu bölgelerinin Japonlar tarafından fethedilmesinin İspanyol fetihleri kadar ani ve sert olmadığı, Ainuların (Japon) Matsumae Klanı'na, Matsumae Klanı'nın da Ainulara güvendiği ve ihtiyaç duyduğu şeklindeki görüş için bkz. HARRISON, s.95.

ve devir antlaşmasının var olduğu düşünülebilir. Ancak, elimizde, sonrasında itirazsız fiilî hâkimiyet olması haricinde somut bir veri bulunmayışı kaynaklı, bu değerlendirmemizin çok da sağlıklı olmadığı görüşündeyiz.

Bu tartışmalar ışığında, başlangıç noktası kesin olmamakla birlikte, Japonya'nın keşif (ya da kazandırıcı zamanaşımı veyahut fetih) yolu ile adalar üzerinde egemenlik kazandığı ve bu egemenliğini kesintisiz, itirazsız ve tartışmasız bir fiilî hâkimiyet ile 1945 yılına kadar sürdürdüğü iddiasının doğrulandığı kanaatindeyiz.

Rusya'nın adalar üzerindeki egemenlik iddialarının değerlendirilmesi için de ülke kazanma şekillerine en baştan döneceğiz. Rusya, adalar üzerindeki egemenliğini II. Dünya Savaşı sonunda kazandığını iddia etmektedir. Her ne kadar savaş sonucu kazanma iddiası, akıllara derhal fethi getirmekte ise de, Rusya'nın resmî iddialarında da herhangi bir ülke kazanma şekline doğrudan atıf bulunmamaktadır. Bu nedenle, yine ülke kazanma şekillerinin tamamının tek tek incelenmesinde yarar görmekteyiz. Bazı kaynaklarda Rusya'nın egemenlik kazanma şekli olarak fetih gösterilmekte olduğundan, fetihle başlamayı tercih etmekteyiz. Yukarıda, Japonya'nın egemenlik kazanması incelenirken değinildiği üzere, fetih için savaşıyan iki devlet (*Japonya-Rusya*); savaş sonunda galip gelen devletin (*Rusya*) mağlup olan devletin (*Japonya*) topraklarını egemenlik altına alma niyet ve iradesi sergilemesi (*Rusların Kuril zincirinin tamamı ve Sahalin Adası'nı işgal etmesi*) ve bu hâkimiyetin mağlup devlet tarafından kabul edilmesi (*Uyuşmazlık konusu dört ada üzerinde Rus egemenliği Japonya tarafından katiyen kabul edilmemekte; on yıllardır ısrarla iadesi talep edilmektedir.*) gerekmektedir. I. Bölüm'de detaylı bir şekilde ele alındığı üzere, söz konusu dört ada için, Japonya uyuşmazlığın en başından itibaren Rusya'nın haksız işgalci konumunda olduğunu ısrarla tekrarlamakta ve bu adalar üzerindeki egemenliğine sürekli itiraz etmektedir; dolayısıyla son şartın gerçekleşmediği aşîkârdır. Kaldı ki dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise “D.FETİH (*CONQUEST, SUBJUGATION*)” başlığı altında

ifade edildiği üzere, savaşın resmî olarak bitmiş olması zorunluluğudur. Japonya ile Rusya arasında herhangi bir barış antlaşması imzalanamamış olmakla savaşın resmî olarak bitemediği de tartışmasızdır. Başlı başına bu nokta dahi, üçüncü şartın gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Kanaatimizce, oldukça önemli olan bir diğer husus ise uluslararası hukuka kuvvet kullanma yasağının gelmesi ile birlikte fethin günümüz uluslararası hukuku tarafından kabul edilmeyen bir ülke kazanma şekline dönüşmüş olmasıdır. Tüm bu bilgiler ışığında, öncelikle günümüz şartlarında fethin uygulanamayacağı, yanı sıra bir an için uygulanabileceği kabul edilse dahi, somut uyuşmazlıkta fethin tüm şartlarının ve dolayısıyla geçerli bir fethin gerçekleşmediği kanısındayız.

Rusya'nın adaların egemenliğini işgal yoluyla kazanıp kazanmadığı noktasında ise incelememiz gereken unsurlar sahipsiz bir ülke olup olmadığı, işgal yoluyla kazanacak tarafın egemenliği altına alma niyet ve iradesini haiz olup olmadığı ve fiilî hâkimiyet kurup kurmadığıdır. Söz konusu adaların sahipsiz ülke olduğu söylenebilir mi? Sahipli bir ülke, egemen devletin terk eylemi sonucunda sahipsiz bir ülkeye dönüşebilmektedir. Peki, Japonya koşulsuz teslim olacağını beyan etmişse de, acaba bu teslim beyanı, bu toprakları otomatik olarak sahipsiz ülke konumuna getirmeye yetmiş midir? Potsdam Deklarasyonu sonucu Japonya'ya dayatılan teslim senedi ve Japonya'nın bunun sonucu olarak gerçekleşen feragati, terkin şartlarından olan terk etme iradesini oluşturabilmekte midir? Kanımızca oluşturmamaktadır. Çünkü burada özgür, bağımsız bir iradenin varlığından söz etmek mümkün değildir. İki atom bombası sonucu savaşı kaybedip koşulsuz teslim olmaya zorlanan bir devlet söz konusu iken bağımsız bir irade bir yana; iradenin varlığından söz etmek dahi abesle iştilal edecektir. Terkin temel şartlarından biri olan *terk iradesi* mevcut değilken terkin gerçekleştiği tartışılmayacaktır. Bunun üzerine, doğal olarak, Japonya'nın kendisine dayatılan Potsdam Deklarasyonu (San Francisco Barış Antlaşması) ile elden çıkardığı tüm

topraklar üzerinde terk iradesi olmadığı ve terkin gerçekleşmediği akla gelse dahi; Japonya söz konusu diğer topraklara dair herhangi bir itiraz dile getirmeyerek, ilgili diğer topraklardan terki sessiz kalma suretiyle kabul etmiştir. Bir başka deyişle, diğer adalara dair *terk iradesini* sessiz kalmak suretiyle ortaya koymuştur. Ve fakat uyuşmazlık konusu dört adaya dair, ısrarla karşı çıkmakta olup bu adaların elinden çıkmasına başından beri itiraz etmekte, dolayısıyla adaların elinden çıkışına dair herhangi bir terk iradesine sahip olmadığını kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. Terk iradesi yoksa terk; terk yoksa da sahipsiz bir ülkenin varlığından söz edilemez. Sahipli bir ülkede ise işgal gerçekleştirilemez, zira devlet ülkesi işgale konu olamaz. Rusya'nın egemenliği altına alma niyet ve iradesi yanı sıra topraklar üzerinde fiilî hâkimiyeti bulunsa dahi, Japonya'nın ısrarlı itirazları karşısında fiilî hâkimiyetinin itirazsız ve barışçıl olduğu iddia edilemeyecektir⁴³⁶. Dolayısıyla iki şartının birden gerçekleşmediği aşikâr olan bu ülke kazanma şeklinin de gerçekleşmediği kanısındayız.

Bir devletin topraklarının tamamı veya bir kısmı üzerindeki haklarından bir başka devlet lehine antlaşma yoluyla vazgeçmesi olarak tanımlanan bir diğer ülke kazanma şekli olan devrin unsurları ise şu şekildedir: Egemenliği devretme iradesiyle devreden bir devletin yanı sıra egemenliği devralma iradesiyle devralan diğer bir devletin varlığı, devir iradesi ve devir antlaşması. Somut olayda, yetmiş yıldır itiraz eden bir taraf söz konusuyken devretme iradesiyle devreden bir devletin varlığından

⁴³⁶ Yukarıda 271 numaralı dipnotumuzda dile getirdiğimiz üzere doktrinde itirazın geçerli addedilebilmesi ve egemenliğin *itirazlı, çekişmeli* hâle gelebilmesi için tek başına itirazı yeterli bulmayıp egemenlik tezahürü niteliğinde eylem de içermesi gerektiği şeklinde bir görüş bulunsa da, bu görüşe katıyen katılmamaktayız. Zira zaten egemenlik uyuşmazlığı kaynaklı bir gerginlik içinde bulunan tarafların bir de uyuşmazlık konusu bölge üzerinde egemenlik tezahürü eylemlerini yarıştırmaya zorlanmaları, hukukla hiç bağdaşmayacak, istenmeyen sonuçlar doğurabilecektir. Dolayısıyla, somut uyuşmazlıkta, Japonya'nın zor kullanarak adalara girip egemenlik tezahürü eylem sergilemesinin beklenmesinin kesinlikle doğru olmadığı kanısındayız.

bahsedilemeyeceği açıktır. Devir iradesinin mevcudiyeti tartışmasında hemen yukarıda, terk iradesi hususunda dile getirilen tartışmalara atıf yapmanın yanı sıra, “B.DEVİR (CESSION)” başlığı altında savaştan sonra imzalanan devir antlaşmalarına dair ifade edilen bölümü de hatırlatmakta yarar görmekteyiz. Doktrinde, savaşı müteakiben yapılan bu tarz barış antlaşmalarının sonucu olarak gerçekleşen devir işlemlerinin hukuki geçerliğine dair ise *devretme iradesinin* yokluğu ve fakat tam aksine tehdit ve baskılarla *iradenin etkilendiği* ve özgür olmadığı dolayısıyla bu devir işlemlerinin mutlak butlanla batıl olduğu yönünde bizim de katıldığımız tartışmalar mevcuttur. Tüm bu verilerin ışığında, birinci, üçüncü ve dördüncü unsurlarının yokluğu sebebiyle, bu ülke kazanma şeklinin de gerçekleşmediği görüşündeyiz.

İncelenmesi gereken bir diğer ülke kazanma şekli kazandırıcı zamanaşımı olup şartları şunlardır: Sahipli toprak parçası, egemenliği altına alma niyet ve iradesi, uzunca süre devam eden fiilî hâkimiyet ile itirazsız, kesintisiz ve barışçıl bir hâkimiyet sürdürülmesi. Somut olayda ilk üç şartın gerçekleştiği nasıl ki su götürmez bir gerçektir; aynı şekilde, 70 yıldır devam eden söz konusu fiilî hâkimiyetin tartışmalı ve itiraza dayalı bir hâkimiyet olduğu da aynı kesinlikte, tartışmasız bir diğer gerçektir. Japonya, Rusya’nın adalar üzerindeki zımni ya da sarih tüm egemenlik tezahürlerine açık-kapalı, sözlü-yazılı, doğrudan-dolaylı, ulusal-uluslararası mecra şeklinde mümkün olan her vasıta ile her surette itiraz etmektedir. Hatta şu kadar ki Rusya tarafından el konulmasını müteakip sınır dışı edilen Japon vatandaşlarının topraklarını, mezarlarını ziyaret etmeleri için Rusya tarafından vize uygulamasına şiddetle karşı çıkılmış, Japon vatandaşlarına bu durum Rus egemenlik tezahürünün kabulü teşkil edebileceği gerekçesiyle vizeden ari ziyaretler açılana kadar vizeye başvuramaları dahi öğütlenmiştir⁴³⁷. Ya da, adalar üzerinde üçüncü devletlerle yapılan ticari ve ekonomik antlaşmalar gibi Rusya’nın egemenliğinin uluslararası arenada tezahürü teşkil

⁴³⁷ HARA, 1998, s.169.

edebilecek, üçüncü tarafların Rusya'nın egemenlik tezahürü eylemlerini kabulü şeklinde değerlendirilebilecek eylemlere karşı dahi, Japonya itiraz etmektedir. Dolayısıyla, bu kadar yoğun ve ısrarlı itirazın varlığı karşısında, kazandırıcı zamanaşımı şartlarının da gerçekleşmediği aşikârdır.

Bir diğer yöntem olan doğal yollarla ülke kazanılmasının ise somut olayla hiçbir alakası bulunmadığından incelenmesine gerek duyulmamaktadır. Bu bağlamda, buraya kadarki tartışmalarımızı özetlemek gerekirse somut uyuşmazlıkta, Japonya'nın adalar üzerindeki egemenliğinin başlangıç noktası ve başlangıç şekli bilinmemekle birlikte, en azından 1855 tarihinden itibaren barışçıl, itirazsız ve kesintisiz bir şekilde adaların egemenliğinin Japonya'ya ait olduğu tartışmasız somut bir gerçektir. Öte yandan, ülke kazanma şekillerine dair hukuk kurallarının tek tek somut uyuşmazlığa uygulanması sonucunda Rusya'nın egemenlik iddiasına temel olan savların ülke kazanılmasına ilişkin koşullarla örtüşmediği hükmüne varılmıştır. Bu durum Japonların Rusya'nın haksız işgalci olduğu yönündeki diğer iddiasını da kendiliğinden doğrulamaktadır. Bilindiği üzere, hukuk dünyasında bazı tasarruflar kuruluşlarından itibaren hukuk kurallarına uygun olup hukuki niteliği haizlerken, birtakım tasarruflar da sakat doğmasına rağmen daha sonra yapılacak müdahalelerle eksikliklerinin giderilmesi suretiyle geçerlilik kazanabilmektedir. Somut uyuşmazlıkta, Rusya'nın işgal eylemi hiçbir hukuki tanıma oturtulamadığından sakat olarak doğmuştur. İşgalin akabinde geçen 70 yıllık zaman diliminde de sakatlığın herhangi bir müdahale ile giderilememiş olduğu görülmekle; hukuk dünyasının sonuç bağladığı hukuki tasarruflardan birine dönüşmemiş ve hukuka aykırı yani haksız kalmaya devam etmiştir. Bu bağlamda, Rusya'nın haksız işgalci olduğu şeklindeki Japon görüşünü daha kabul edilebilir bulmaktayız.

Peki, Rusya'nın egemenliği, ülke kazanılması sonucunu doğuran bazı diğer durumlar olan tanıma, sessiz kalma ya da *estoppel*den kaynaklanmakta olabilir mi?

Tanım, bir devletin, bir başka devleti, uyuşmazlığa konu topraklar üzerindeki egemen güç olarak kabul ettiğini, tanıdığını açık veya zımni bir biçimde ifade etmesi olup somut olayda Japonya'nın başından itibaren ısrarlı bir şekilde itiraz etmesi bahsiyle, tam tersinin gerçekleştiği tartışmasızdır. Sessiz kalma, bir devletin itiraz edilmesi gereken bir hususta susması, hareketsiz kalması nedeniyle var olan gelişmeyi kabul ettiği sayılması durumu olup Japonya sessiz kalmamakta; aksine, uluslararası arena da dâhil olmak üzere, ısrarla itiraz etmekte, iki devletin ilişkilerinin gelişimi noktasında her daim toprak uyuşmazlığı sorununun çözülmesini şart koşmakta, toprak uyuşmazlığı sorunun çözülmemiş olması durumunu ise ilişkilerine olumsuz olarak yansıtmakta beis görmemektedir. *Estoppele*, bir tarafın, bir başka tarafça yapılmış olan bir açıklamaya dayanarak belirli işlemler tesis etmesinden sonra, bu açıklamanın geçersiz addedilmesinin bu açıklamaya güvenerek hareket eden tarafın zararına sebep verecek olması hâlinde, açıklamayı yapmış olan tarafın bu açıklamasının geçersiz olduğunu ileri sürememesidir. Yine, Japonya başından beri itiraz etmekte olduğundan, *estoppele* vücut verecek herhangi bir adımı da bulunmamaktadır. Ancak, Rusya'nın 1956 Deklarasyonu ile Habomai ve Shikotan'ı vermeyi kabul etmesi; ya da 1991 Ortak Beyan'ı ile iki devlet arasında toprak uyuşmazlığı olduğunu ve bu uyuşmazlığın Habomai, Shikotan, Etorofu ve Kunashiri Adalarını kapsadığını beyan etmesi; bu beyanı 1993 Tokyo ve 1998 Moskova Deklarasyonları ile de tekrar etmesi eylemlerinin *estoppele* vücut verdiği kanaatindeyiz. Böylelikle, Rusya'nın söz konusu dört ada üzerinde tatbik etmekte olduğu fiilî hâkimiyetin ve bunun doğrudan sonucu olarak da egemenliğin, itirazsız ve tartışmasız olmadığı kesinleşmektedir⁴³⁸.

⁴³⁸ Aslında, diğer bazı devletlerin de Güney Kuril Adaları'nın Japonya'nın olduğuna dair iddialarını destekler ya da Rusya'nın egemenliğini kabul eder nitelikte tanıma veya *estoppele* vücut veren birtakım beyan ve açıklamaları bulunmaktadır. Ancak, bu açıklamaların tek tek incelenmesi hâlinde tezimizin sınırları ve kapsamı oldukça aşılabacağından, üçüncü devletlerin uyuşmazlığa dair tutumları bilinçli olarak, tartışma dışı bırakılacak; sadece örnek teşkil etmesi bakımından birkaç tanesine burada yer verilecektir.

Özetlemek gerekirse tüm bu anlatılanlar ışığında, ülke kazanılması sonucunu doğuran bazı durumların da Rusya'nın iddialarını destekler nitelikte yorumlanamayacağı; aksine, yıllar içerisinde atmış olduğu bazı adımların Rusya'nın kendi iddialarına gölge düşürecek nitelikte olduğu kanısındayız.

Değerlendirilmesi gereken bir diğer nokta ise tarafların dayandığı, iddialarında temel aldıkları belgelerin hukuki geçerlilikleridir. Somut uyuşmazlığın tırmanmasında ciddi rolü olan Kahire ve Yalta dokümanlarından başlarsak, bu dokümanlar, yukarıda da bahsi geçen, Palmas Adası Tahkimi kararında Hâkim Huber tarafından çok açık şekilde ortaya konulan *kimse sahip olduğu haklardan fazlasını devredemez (nemo plus juris transferre potest quam ipse habet)* şeklindeki temel hukuk prensibine aykırıdır. Bir başka deyişle, hiçbir devlet kendi sahip olmadığı bir toprağı başka bir devlete devredemez. Bunu somut olaya uyarlarsak, ABD, İngiltere ve Çin'in kendilerine ait olmayan bir toprak parçasının aidiyetine dair istişarelerde bulunarak, bunu savaşa girmesi karşılığında, SSCB'ye devretmeye karar vermesi hâline hukuki sonuç bağlanması; sadece mevcut hukuk kuralları ve yargı kararları ile ağır şekilde çelişmemekte, ayrıca, uluslararası hukukun ruhuna ve varoluş sebebine de aykırılık teşkil etmektedir. Şöyle ki her hukuk süjesi gibi, her devletin, sadece kendi sahip olduğu

ABD'nin Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu üzerinde Japonya'nın tarihsel, hukuki ve etnik hakları mevcuttur, bu yüzden bu adalar ayrı değerlendirilmeli, savı için bkz. HARA, 2007, s.88-89 ve FRUS 1955-1957, s.213; yine ABD Dışişleri Bakanı Dulles'in Habomai ve Shikotan'ın Kuriller'in parçası olmadığı şeklindeki açıklaması için bkz. HARA, 2007, s.95; Avusturalya'nın Etorofu ve Kunashiri Adaları, Kuriller'e dâhildir ve fakat Japonların tarihsel hakkı olan topraklar olduğu için farklı değerlendirilmeli ve iade edilmelidir, savı için bkz. HARA,1998, s.54; 1968 yılında Amerikan jeti Kuril hava sahalarını ihlal ettiğinde, uçağın ve yolcuların serbest bırakılması için ABD önce Rusya'dan özür dilemiş; Japonya'nın ihlal edilen hava sahasının Sovyetler'e ait olarak tanınmadığını dile getirerek tepki göstermesi üzerine, ABD bu kez de Japonya'dan; Moskova'dan özür dilediği için özür dilemiştir. Bu olaya dair detaylı bilgi için bkz. HARA, 1998, s.121.

alanlar üzerinde tasarrufta bulunabilmesi gerçeği karşısında, üçüncü bir devletin egemenliği altındaki toprak parçası üzerinde başka devlet(ler)in herhangi bir tasarrufta bulunması söz konusu olamaz, olmamalıdır. Bu temel prensipten yola çıkarsak, Rusya'nın dayandığı Kahire veya Yalta konferans dokümanlarının Japonya üzerinde bağlayıcı olmasının hiçbir hukuki gerçekliği bulunmamaktadır. ABD'nin kendi menfaatleri doğrultusunda Japonya'ya ait olan adaları Rusya'ya vermesi ülke kazanma şekillerinden ne devre ne terke ne de herhangi bir diğer şekle vücut verebilecektir. Aksinin kabulünün, hukuk kurallarının ihlaline vücut vermenin ötesinde, uluslararası hukukun inkârı teşkil edeceği kanaatindeyiz. Yine aynı mantıkla muhakeme ederek Potsdam Deklarasyonu'nda yer alan “*Kahire Deklarasyonu'nun hükümleri icra edilecek.*” ibaresinin de hukuken geçersiz olduğunu düşünmekteyiz. Zira, icra edilmesi dayatılan hükümlerin içeriği dahi bilinmemektedir. Bu hükümlerin müzakere edilmemesi, üçüncü taraflarca kararlaştırılıp imza altına alınması gibi diğer usulsüzlükler ise döneme ait hukuk garabetleridir. Tüm bu tartışmalar ışığında, itibar edilmesi gereken dokümanların Potsdam Deklarasyonu ile San Francisco Barış Antlaşması başta olmak üzere⁴³⁹, sonrasında Japonya ve SSCB/Rusya Federasyonu arasında imzalanan diğer tüm deklarasyonlar ile beyan metinlerinden teşekkül ettiği kanısındayız.

Göz önüne alınması gereken bir diğer husus ise uyumsuzluğun temeli teşkil eden hükümlerin yorumlanma şeklidir. Potsdam Deklarasyonu “*Japonların egemenliği*

⁴³⁹ Aslında II. Dünya Savaşı'nı sona erdiren tüm antlaşmaların, mağlup devletlere dayatılarak onların görüşü alınmaksızın imzalamak zorunda bırakılmaları bahsiyle bu devletlerin iradelerinin geçerliliği tartışma konusu olmaktadır. Ancak, bu tartışma da konumuzun dağılmasına sebep vereceği için, Japonya'nın imzalamak zorunda bırakıldığı Potsdam Deklarasyonu ile San Francisco Barış Antlaşması'nın müzakere edilemeyişi kaynaklı irade özgürlüğüne aykırı olmasına bağlı olarak geçerliliği ya da geçersizliği tartışılmaksızın bu belgelerin sözünden ziyade özüne yönelik değerlendirmelere ağırlık vereceğiz.

sadece Honshu, Hokkaido, Kyushu, Shikoku ve bizim belirlediğimiz benzer küçük adalarla sınırlı olacaktır.” hükmünü haizken San Francisco Barış Antlaşması da “Japonya, Kuril Adaları ile 5 Eylül 1905 tarihli Portsmouth Antlaşması’nın sonucu olarak üzerinde egemenlik kazandığı Sahalin’in ilgili kısmına ve bitişiğindeki adalara dair tüm hak, tasarruf ve iddialarından feragat etmektedir.” şartını düzenlemektedir. Japonya, bu iki metni birlikte okuyup Kuzey Toprakları’nı San Francisco ile feragat ettiği Kuril Adaları’nın dışında tutup Potsdam ile egemenliği altında bırakılan benzer küçük adalara dâhil etmeye çalışırken Rusya, bu adaların Kuril Adası zincirinin en güneyindeki dört ada olması bahsiyle, benzer küçük adalar tabiri altında tanımlanamayacağı ve fakat Japonya’nın feragat ettiği adalar olduğunu dile getirmektedir. Hâlbuki her iki doküman da sınırları tam çizmeyerek bu dört adayı havada bırakmakta; bu bahisle, her iki tarafa da dokümanı iddialarına dayanak teşkil edecek şekilde istedikleri yere çekebilme alanı bırakmaktadır. Ancak, her iki dokümandan da kesin bir şekilde anlaşılan husus şudur ki Japonya; Honshu, Hokkaido, Kyushu, Shikoku ve belirlenecek benzer küçük adalarla sınırlı tutulmakta ve Kuril Adaları’ndan feragat etmektedir. Buradan Habomai, Shikotan, Etorofu ve Kunashiri’nin ne benzer küçük adalar tabiri kapsamına girip girmediği ne de Kurillere dâhil olup olmadığı kesin bir şekilde anlaşılabilmektedir.

Diğer bir önemli nokta ise San Francisco Barış Antlaşması’nın sırasıyla âkit olmayan devletlerin bu Antlaşma uyarınca menfaat elde edemeyeceği ve Müttefik Devletlerden daha fazla kazanç sağlayamayacağı hükümlerini içeren 25. ve 26. maddeleri ile getirilen sınırlamalar olup bunlar hukuki olmaktan ziyade siyasi yaptırımlardır. Bu bağlamda, hukuken herhangi bir antlaşmanın tarafı olmayan üçüncü bir kişinin, antlaşma ile getirilen bir yaptırıma tabi tutulamaması gerekmektedir. Her ne kadar Soğuk Savaş kaynaklı, ilgili yıllarda bu yaptırımlar üçüncü taraflara da sirayet etmişse bile; günümüz konjonktüründe sözleşme serbestisi kapsamında, bu hükümlerin

özgür ve bağımsız iki devlet arasındaki ilişkilere etki edebileceği şeklindeki görüşe katılmamaktayız.

Bu bilgiler ışığında, her iki devletin de kendi aralarında gerçekleştirdikleri üst düzey ziyaretler, zirveler ve ilişkiler sonucunda hazırlayıp imzaladıkları, Habomai ve Shikotan'ın şartlı iadesini içeren 1956 Ortak Deklarasyonu; dört adanın da ismen sayılarak aidiyetlerine dair sorunun mevcudiyetine dair sarıh kabulün yer aldığı 1991 Ortak Beyanı; Sovyetler ile Japonya arasında bugüne kadar imzalanan tüm dokümanlar geçerli demek suretiyle hem 1956 Ortak Deklarasyonu ile gelen iki adanın şartlı iadesi hem de 1991 Ortak Beyanı ile gelen dört adanın ismen sayılması hususlarını onaylayan 1993 Tokyo Deklarasyonu ve yine adaların ismen sayılması ve aidiyet sorununun 2000 yılına kadar çözülerek barış antlaşması imzalanması şeklinde bir hedefle ortaya çıkan 1998 Moskova Deklarasyonu ile 1956 Deklarasyonu'nu başlangıç noktası teşkil eden temel hukuki doküman kabul eden 2001 İrkutsk Beyanı doğrultusunda ve sözleşme serbestisi çerçevesinde bu adaların devredilmesine aralarında karar vermesi hukuken mümkün bulunmaktadır. Şüphesiz ki günümüz koşulları altında ve Soğuk Savaş'ın sona ermiş olması gerçeği karşısında, Rusya ve Japonya'nın kendi aralarında özgür iradeleriyle mutabık kalarak bir sınır çizgisi belirlemelerine üçüncü devletlerin müdahil olma hakkı bulunmamaktadır. Esasen, yukarıda değinilmiş olan 1956 tarihli Dulles Uyarısı'nın hukukiliği de tartışmalı olmakla birlikte, tamamen siyasi nitelikli bir gelişme olup yaşandığı yerde bırakılması gerektiği kanısındayız.

Ülke kazanılması ile ilgili uyuşmazlıklarda ileri sürülen bazı esasların uyuşmazlık bakımından değerlendirilmesi noktasında ise hatırlanacağı üzere bu esaslar coğrafi, tarihî ve insani unsurlardan teşekkül etmekteydi. Aslında bu esasların hemen hemen tamamına yukarıdaki değerlendirmeler sırasında dolaylı şekilde değinilmişse de, tekrar kısaca ele almakta yarar görmekteyiz. Coğrafi yakınlık ya da bitişiklik açısından değerlendirdiğimizde, Güney Kuril Adaları'nın, Hokkaido'nun Nosappu Burnu'na

sadece 3.7 km uzaklıktan başlaması gerçeği doğrultusunda, bu esasın Japonya lehine olduğu su götürmez bir gerçektir. Egemenlik değişikliğinden önceki ülke sınırı ya da hak unsuruna da, Japonya'nın ısrarlı itirazlarının Rusya açısından tarihsel hak oluşumuna katkısına da tarihsel yönden bakıldığında Japonya'nın eli güçlü olan taraf olduğu açıktır. Rusya'nın adaların Kamçatka Yarımadası'nın kıta sahanlığının uzantısı olduğu şeklindeki coğrafi iddiası da, 60 küsur yıldır adalarda Rusların yaşaması ile gelişen tarihsel iddiaları da Japonya'nın coğrafi ve tarihî iddialarının yanında daha zayıf kalmakta olup bahis konusu esaslar yönünden de Japon iddiaları daha güçlüdür. Kaldı ki bu esasların tek başlarına ülke kazanma sonucunu doğurmamakla birlikte, tarafların hukuki egemenlik iddialarını güçlendirmek için başvurdukları esaslar olduğu unutulmamalıdır. *Self determinasyon* yönündense somut uyuşmazlıkta bu hakkın uygulanabileceği bir durum mevcut değildir. Şöyle ki adaların mukimi Japon halkı gönderilmiş, yerlerine Rus halkı yerleştirilmiştir. Adalarda yaşayan halk ne işgal veya vesayet altındaki ne de özerk olmayan bir ülkenin vatandaşıdır. İlaveten, halkın bir kısmının temsil edilmediği, ırk, inanç yahut renk ayrımına maruz bırakıldığı bir durum da söz konusu değildir. Dolayısıyla her iki devlet açısından da bu esasa başvurulması olası görünmemektedir. Kaldı ki *self determinasyon* hakkının kullanılabilmesi için toprağın ilk işgalcisi olmak gerektiği şeklindeki görüş⁴⁴⁰ doğrultusunda değerlendirildiğinde, adaların mukimlerinin zorla yerlerinden edilmesinin akabinde onların yerine getirilip yerleştirilen kimselere *self determinasyon* hakkının verilemeyeceği ve dolayısıyla, *self determinasyon* hakkının da Ruslar lehine uygulanamayacağı tartışmasızdır. Yukarıda vardığımız hüküm uyarınca, Rus iddialarının hukuki bir dayanağı olmaması bahsiyle, söz konusu bu bazı esaslar tamamen lehlerine olsa dahi, toprak kazanımına vücut vermeyeceği ve fakat Japon

⁴⁴⁰ Chaim GANS, “*Historical Rights: The Evaluation of Nationalist Claims to Sovereignty*”, Political Theory, Vol.29, No.1, 2001, s.62-63.

iddialarının hukuki meşruiyeti ve haklılığının bu esaslarla daha da güçlendiği kanısındayız.

Son olarak, Rusların yukarıda kaleme aldığımız çekincelerini de değerlendirmenin yararlı olacağı inancındayız. Rusların, yukarıda sayılanlar arasında en ağır basan çekincesi, SSCB'nin savaş ile kazandığı toprakların iadesine dair bir içtihat gelişmesi ve bu suretle, diğer devletlerin yanı sıra Japonya'nın da bu kez Kuril zincirinin tamamı ile Sahalin Adası'nın iadesini talep etmesi ihtimalidir. Öncelikle, Rusya'nın bu çekincesini, özellikle de Japonya'daki Kuril zincirinin tamamı ve Sahalin Adası'nın iadesi de gerekmektedir, diyen grubun mevcudiyeti ⁴⁴¹ üzerinden okuduğumuzda, gayet anlaşılır bulmaktayız. Ancak, hukuk kuralları bağlamında incelendiğinde, bu çekincenin, özellikle de Kuril zincirinin devamı ve Sahalin Adası için, dayanaksız olduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki söz konusu topraklar 1945'te işgal suretiyle el değiştirmiş olup sonrasında, Japonya bu hususta herhangi bir itiraz sunmadığından sessiz kalmak suretiyle Kuril zincirinin devamı ile Sahalin adası üzerinde Rus egemenliğini tanımıştır. Bir diğer deyişle, sahipli toprak, o toprak parçasını egemenliği altına alma niyet ve iradesi, kurulacak fiilî hâkimiyetin uzunca bir süre devam etmesi ve bu süre boyunca itirazsız ve kesintisiz olması unsurlarının tamamının gerçekleşmesi bahsiyle kazandırıcı zamanaşımı yoluyla toprak kazanılmasının gerçekleştiği görüşündeyiz. Dolayısıyla, bu şekli ile, uluslararası yargı kararlarında sıklıkla görülen, egemenliği kazanma şeklinin işgale sokulamadığı durumlarda kazandırıcı zamanaşımına sokulması hâli burada karşımıza çıkmaktadır. Rusya'nın Kuril zincirinin devamı ile Sahalin adası üzerindeki egemenliği, sahipli bir toprak olması sebebiyle işgal yoluyla kazanmaya vücut vermemekle birlikte; unsurların tamamı gerçekleştiği için kazandırıcı zamanaşımı yoluyla kazanmaya vücut vermektedir. Bu bilgiyi alıp SSCB'nin savaş sonrası kazandığı tüm topraklara uyguladığımızda,

⁴⁴¹ NESTER, s.720; ANDERSEN, s.19.

itirazsız olanlar üzerinde kazandırıcı zamanaşımı yoluyla egemenlik kazanımının gerçekleştiği; itiraz mevcut olanlarda ise zaten süregelen bir uyuşmazlık bulunduğu ve koşullarına göre zaten toprağı kaybetme ya da kazanma ihtimalinin mevcut olduğu aşikârdır. Kaldı ki böyle bir toprak iadesinin uluslararası toplumda, hatamızı düzeltiyoruz şeklinde sempatik bir etki yaratabileceği şeklinde görüş de mevcuttur⁴⁴².

İkinci çekincesi, adalardan çıkarılan Japonların yerine yerleştirilen ve 70 küsur yıldır adalarda yaşayan Rus vatandaşlarının akıbetinin ne olacağı hususuna dairdir. Bu çekincenin kesinlikle son derece yerinde ve önemli olduğu kanısındayız. Bu kimseleri kapsamayan ve gözetmeyen bir çözümün daha büyük mağduriyetleri ve daha farklı uyuşmazlıkları doğuracağı kaygısını gütmekteyiz. Bu nedenle, tarafların üzerinde mutabık kalacağı çözüm her hâlükârda bu kimselerin haklarını gözetmelidir.

Son çekincesi, Etorofu ve Kunashiri'nin iade edilmesi üzerine Pasifik'te ortaya çıkacak olan güvenlik açığı olup çağımız silah teknolojileri ve gelişmeleri karşısında bu çekincenin de zayıfladığı kanısındayız. Zira mevcut silah teknolojileri ile bir devletin ordusunun, donanmasının ne kadar güçlü olduğu ile alakalı olmaksızın tek bir tuşa basarak şehirlerin yok edilebilmesi mümkündür. Diğer yandan, Rusya, Kuzey Kore'nin füze menzilinde bulunmakta olup herhangi bir saldırı için ABD'nin Ohotsk Denizi'ne girmesine gerek kalmamaktadır. Erişimi kolaylaştırması gerçeğini göz ardı etmemekle birlikte, sadece, bu ve bunun gibi çoğaltılabilecek diğer teknolojik gelişmeler temelinde okuduğumuzda, bu çekincenin eskiye nazaran zayıfladığı kanaatindeyiz.

Tüm bu veriler ışığında, Japonların adalar üzerindeki egemenlik iddialarının meşru ve haklı olmasının yanı sıra, uyuşmazlık konusu adaların Japonya'nın karasuları içinde yer alması, kaynak yönünden fakir ada devleti Japonya açısından ekonomik yönden de ciddi önemi haiz olması ve tarihsel süreklilik esası uyarınca Japonya'nın

⁴⁴² BAŞEREN, 1999, s.104.

iddialarının daha güçlü olması bahsiyle; öte yandan da adaların, Ruslar tarafından hukuka aykırı bir şekilde işgal edilmiş ve günümüzde hâlâ gayrihukuki bir şekilde tutuluyor olması bahsiyle, adaların Japonya'ya iade edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

III. UYUŞMAZLIĞA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE DEĞERLENDİRME

Uyuşmazlığın başından itibaren taraflar gerek kendi başlarına gerek bir araya gelerek gerekse üçüncü tarafların katılımıyla, tartışma ve çalışma grupları oluşturmuş; fikir fırtınası yapmış ve böylelikle, somut uyuşmazlığa dair tek, iki veya çok taraflı değişik çözüm önerileri geliştirilmiştir. Resmî çözüm önerileri, Japonya yönünden dört adanın iadesi ve Rusya yönünden de statükonun korunması şeklindeki katı devlet savlarından başlamaktadır. Bu katı savlar zaman içerisinde ancak Japonya için dört adanın iadesinin kabul edilmesi şartıyla, Habomai ve Shikotan Adası'nın devrini müteakip barış antlaşması imzalanması fakat Etorofu ve Kunashiri Adası'nın fiilî devrinin sonraki bir tarihe bırakılması; Rusya içinse barış antlaşması imzalanmasını takiben Habomai ve Shikotan Adası'nın devri ve müzakerelere devam edilmesinin göz önünde bulundurulması, önerilerine kadar esneyebilmiştir. İki taraf da yek diğerinin önerisini kabul etmesi hâlinde birtakım diğer haklarını kaybedeceği kaygısıyla, karşı tarafın önerilerine hiçbir şekilde yanaşmamaktadır. Bunlar birinci bölümün, iki ve üçüncü alt bölümlerinde detaylarıyla ele alındığı için burada tekrar anlatılmayacaktır.

Aslında, yıllar içinde belli ölçüde ilerleme kaydediliyor gibi görünse de, temel olarak uyuşmazlığın sürekli aynı noktada kilitlenmesi, tarafların aralarındaki görüş farkının uzaklığından kaynaklanmaktadır. Tarafların, dört ada ve sıfır ada yahut azami iki ada şeklindeki önerileri, iki devlet açısından da taviz verilemez politika (*hardline*) teşkil ediyor olup ne Rusya'daki herhangi bir lider *ülke topraklarını veren lider* ne de

Japonya'daki herhangi bir lider *ülke topraklarından feragat eden lider* konumuna düşmeyi istemektedir. Dolayısıyla, tam da bu noktada uyuşmazlık, çözümü ile uğraşılmıyormuş gibi gösterilmekte ve fakat yüzeysel çözüm adımları ile çözümsüzlük rafında tozlanmasına müsaade edilerek herhangi bir ilerleme kaydedilememektedir.

Yeltsin'in Ocak 1990'da sunduğu, 1) SSCB'nin resmî olarak toprak uyuşmazlığı olduğunu kabul etmesi, 2) SSCB'nin dört ada üzerinde Serbest Ekonomik Bölge kurması, 3) SSCB'nin adaları askerden arındırması, 4) İki devletin barış antlaşması imzalaması, 5) 15-20 yıllık bir süreç içerisinde ilk dört basamağın tamamlanmasının akabinde bir sonraki neslin adaların aidiyeti sorunsalını çözmesi, basamaklarından oluşan beş aşamalı önerisinin⁴⁴³, kendisini *ülke topraklarını veren lider* konumuna düşürmeyecek şekilde güzel kurgulanmış; çözüme yönelik başarılı bir formül ve resmî düzlemde atılan büyük bir adım olduğu kanısındayız. Her ne kadar, Yeltsin formülünde, barış antlaşması imzasını müteakip uyuşmazlık doğrudan çözüme ulaşacakmış gibi arz edilmişse de bu öneri, ilk üç aşamasının hemen hemen tamamlanmış kabul edilebileceği günümüz konjonktürü ile değerlendirildiğinde, her iki devletin de pozisyonlarında ısrarcı ve katı davranması gerçeği ile çelişmekte; bu hâliyle hayalperestlik düzeyinde kalmakla, belki de liderin amacının tam da bu olduğunu düşündürmektedir. Zira iki devletin 70 yıllık müzakere sürecine bakıldığında, liderlere verilen esneme payının çok az, görev sürelerinin ise bununla mücadele edip değiştirmeye yetmeyecek kadar kısa olduğu görülmektedir. Putin gibi uzun süre görev yapan deneyimli bir liderin ise bu *bam teline* dokunmayı tercih etmediği ve etmeyeceği aşîkârdır.

On yıllardır mevcut olan bu çözümsüzlüğü aşabilmek adına, 2000'lerde *iki ada ve yanında özel, ilave bir taviz, adım (two-plus-alpha)* formülüyle çözüm politikası üretme gayretine girilmişse de, Japonlar bu özel adımın, iki adanın devri ve barış antlaşması imzasını takiben net bir şekilde ismi konup diğer iki ada hakkında

⁴⁴³ HARA, 1998, s.180-181; PANOVA, 1995a, s.81-82.

müzakerelere devam edilmesi gibi büyük bir adım olmasını beklerken; Ruslar, barış antlaşması ile ulusal sınırın kesinleşmediği ve fakat ertelendiği bir durum istemediği ve bu *alpha* adımının mümkün mertebe küçük olmasını hedeflediği için taraflar yine ortak paydada buluşamamış ve buradan da bir çözüme ulaşamamıştır⁴⁴⁴.

Liderler, kendi kariyerleri ve gelecekleri kaygısıyla, on yıllardır süregelen bu statükoyla her ne kadar yaşayabilseler de, somut uyuşmazlığın bu şekilde rafa kaldırılmış olmasından hayatları doğrudan etkilenen vatandaşlar, uyuşmazlığın artık bir yolla çözümlenmesini istemektedir. Her iki devlette de adaların durumundan doğrudan etkilenen bazı kimselerce dile getirilen bireysel nitelikteki öneriler, adaların satılması/satın alınmasından⁴⁴⁵ adalar üzerinde ortak serbest ekonomik bölgelerin oluşturulması, adaların Birleşmiş Milletler yetki alanına sokulması⁴⁴⁶; Rus-Çin ve Rus-Kazak sınırlarında uygulandığı üzere tartışmalı bölgeleri yarı yarıya bölerek üç adanın Japonya'ya verilmesi⁴⁴⁷; adalara dair egemenlik ya da toprağın maliki olma hakkı, yönetim hakkından ayrıştırılarak iki devletin yetkili bakanlıklarınca ortak yönetilecek tek bir idari birim olacak şekilde özel bir statü verilmesi⁴⁴⁸; adaların bir süreliğine ortak

⁴⁴⁴ Konstantin SARKISOV, “*The Territorial Dispute Between Japan and Russia*”, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.41-42.

⁴⁴⁵ HARA, 1998, s.172; Donald C. HELLMANN, “*The Alaska Solution*”, (ed.) Jo Dee Catlin JACOB, Beyond the Hoppe Ryodo – Japanese-Soviet-American Relations in the 1990s, Washington D.C., The AEI Press, 1991, s.37.

⁴⁴⁶ Semiyon I. VERBITSKII, “*Russian Perceptions of Japan*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHIMOTAMAI, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.67.

⁴⁴⁷ Öneri için bkz. SARKISOV, s.45. Yazarın, bu önerinin neden uygulanabilir olmadığına dair açıklamaları için ise bkz. SARKISOV, s.46-47.

⁴⁴⁸ Susumi TAKAHASHI, “*Toward a New Era of Russian-Japanese Relations*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHIMOTAMAI, “Northern Territories” and Beyond,

yönetiminden sonra Japonya'ya iadesi⁴⁴⁹; adaların vesayet altına alınması ya da iki devletin ortak egemenliği altına sokulmasına⁴⁵⁰ varana kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ancak ne yazık ki yelpazenin genişliği, uyuşmazlığın çözümüne bir katkı sağlayamamaktadır.

İki devlet arasındaki uyuşmazlığın çözümlenebilip ilişkilerin gelişip işbirliğine dönüşebilmesi için, tarafların kemikleşmiş önerilerinden vazgeçip iki devlet vatandaşlarının birlikte yaşayıp birlikte ekonomik faaliyetlerde bulunabileceği daha taze, daha yenilikçi vizyonlar geliştirmeleri gerekmektedir⁴⁵¹.

Tam da bu noktadan yola çıkan bir grup yazar⁴⁵², uyuşmazlığın çözümü için artık çokuluslu bir yöneme başvurulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Çokuluslu bir şekilde yaratılan bir uyuşmazlığın ikili ilişkilerle çözülmesi sürecinin ne kadar başarısız

Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.211.

⁴⁴⁹ Thomas W. ROBINSON, “*The Asian Connection*”, (ed.) Jo Dee Catlin JACOB, *Beyond the Hoppo Ryodo – Japanese-Soviet-American Relations in the 1990s*, Washington D.C., The AEI Press, 1991, s.34.

⁴⁵⁰ Kimie HARA, “*Envisioning Aland-Inspired Solutions for the Northern Territories Problem*”, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, *Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience*, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.114. Yazar, aynı sayfada daha sonra, geçici bir çözüm sunması ve yetmiş yıllık bir uyuşmazlık için fazla geç kalınmış olması bahsiyle vesayetin uygulanamayacağı; Sahalin'in ortak yönetimine dair başarısız deneyimlerinin olması bahsiyle ortak egemenliğin de umut vaat etmediği yönündeki görüşü ile bu önerileri çürütmektedir.

⁴⁵¹ TAKAHASHI, s.211.

⁴⁵² 2006 yılında, Avustralya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Japonya, Rusya, İsveç, İngiltere, ABD ve Aland'dan gelen hükümet temsilcisi, akademisyen ve askeri uzmanlardan oluşan on dokuz kişilik heyet, 3 günlük bir konferans gerçekleştirmek için Aland'da bir araya gelerek enine boyuna Aland Adası ve Kuril Adası uyuşmazlıklarının tarihçesi, detayları, benzerlikleri ve farklılıkları; birinden çıkarılan derslerin diğerine tatbik edilebilirliği ve uyuşmazlığa dair bazı teknik hususlarda tartışmalar gerçekleştirmiş; bu konferansın çıktısı olarak da “*Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience*” isimli bir kitap yayınlamışlardır.

olduğunu vurguladıktan sonra, liderlerin sırtlarındaki *vatana ihanet eden lider* addedilme kamburu yüzünden taşın altına ellerini koymaya yanaşmadıklarını ve yanaşmayacaklarını; uluslararası yargı organlarının kararlarının nihai ve bağlayıcı olması kaynaklı, yargı organına başvurulması hâlinde taraflardan birinin *kaybeden* tarafa dönüşmesi bahsiyle itibarını kaybedeceğini ancak çözümün çokuluslu bir çerçeveden gelmesi hâlinde kazanan ve kaybeden taraf sıfatlarının olmayacağını, böylelikle liderlerin başarısızlıkla suçlanmayacağını, her iki devletin vatandaşları açısından da daha kolay sindirilebilir, bu bahisle de liderler tarafından daha kolay uygulanabilir olacağını iddia etmektedirler. İlaveten, çokuluslu çözümlerin ihlalinin de daha zor olması bahsiyle uygulanabilirliğinin de daha yüksek olduğuna dikkat çekmektedirler⁴⁵³. Bu görüşlerin bir kısmına katılmamak mümkün değildir.

Bu yazarların Aland Adaları deneyiminden ilham alınarak Güney Kuril Adaları uyuşmazlığına çözüm önerisi üretilebileceği yönündeki görüşlerine de belli ölçüde katıldığımız için Aland Adaları deneyiminden burada kısaca bahsedilmesi gerektiği inancındayız. Aland Adaları uyuşmazlığı, Finlandiya İsveç'e katılmadan çok daha önceki bir tarih olan XIII. yüzyıldan itibaren İsveç egemenliği altında olup İsveç'in 1809'da Rusya ile yaptığı savaşı kaybetmesini müteakip Finlandiya ile birlikte Rusya'ya verilen Aland Adaları'nın, 1917 yılında Finlandiya'nın Rusya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi üzerine, ana kara İsveç ile tekrar birleşme talepleri üzerine ortaya çıkan bir uyuşmazlıktır. Mukimlerinin çoğunun İsveçli olduğu Aland Adaları, ana kara İsveç ile tekrar birleşmeyi talep etmekte iken, Finlandiya kendi egemenliği altında kalması gerektiğini iddia etmekteydi. 24 Haziran 1921 tarihinde, Milletler Cemiyeti'ne taşınan bu uyuşmazlık, adaların silahtan arındırılması ve tarafsızlaştırılmasının yanı sıra tek resmî dillerinin İsveççe olması ile kültür ve geleneklerinin yaşatılmasında devlet garantisi sunulması kaydıyla, Aland Adaları'nın

⁴⁵³ HARA, 2009, s.116-117.

Finlandiya'ya bağılı özerk bir bölge olması, kendilerine ait bayrakları, parlamentoları olması ve Fin meclisinde kendi özgür iradeleriyle belirleyecekleri temsilcilerinin bulunması yönünde verilen kararlar çözümlenmiştir⁴⁵⁴.

Aland çözümünün işlerliğinin temel unsurları özerklik, garanti altına alınmış azınlık hakları, silahtan arındırılması ve tarafsızlaştırılması olup acaba bunlar somut uyuşmazlığa ne oranda uygulanabilecektir⁴⁵⁵? Kâğıt üstünde bu dört unsurun tamamı uygulanabilir gibi görünse de; iki uyuşmazlık arasında karşılaştırma yapıldığında örtüşmeyen bazı temel noktalar vardır. Bunların en başında, adaların ele geçiriliş şekli gelmektedir. Finlandiya, adaları hukuka aykırı bir şekilde elde etmemiş, tarihî gelişmeler (İsveç'in savaş kaybetmesi üzerine, Aland Adaları'nın Finlandiya ile birlikte Rusya'ya devredilmesi; Aland Adaları ve Finlandiya, Rusya egemenliği altındayken önce özerk bölge olması sonra da bağımsızlığını ilan etmesi) kendiliğinden böyle şekillenmiştir⁴⁵⁶. Yine, Finlandiya, adaların mukimlerini zorla yerinden edip yerlerine Fin vatandaşları yerleştirmemiştir. Somut uyuşmazlıkta ise Kuzey Toprakları'nın asıl mukimleri zorla yerlerinden edilerek yerlerine Rus vatandaşları yerleştirilmiştir. Bir diğer nokta, Aland vakasında Finlandiya'nın ikinci resmî dilinin İsveççe olmasına rağmen, Japonya'nın tek resmî dili Japoncadır. Bu hususlar Aland formülünün uygulanabilirliğine şüphe düşürmektedir. Zira adaların yeni mukimi Ruslara, azınlık haklarının Japon devleti garantisi altında olması kaydıyla, Kuzey Toprakları'na özerklik

⁴⁵⁴ Uyuşmazlığın tarihçesine ve özerkliğin detaylarına dair bilgi için bkz. Elisabeth NAUCLÉR, "The Autonomy of Aland and Conflict Resolution", (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.15-20.

⁴⁵⁵ Markku HEISKANEN, "Solving the Territorial Dispute Between Japan and Russia", (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.110.

⁴⁵⁶ Aland Adaları'nın tarihçesine dair detaylı açıklama için bkz. ARSAVA, s.61-65.

verildiği takdirde, adaların Rus mukimleri bağılı bulundukları Japon devleti ile nasıl iletişim kuracaktır? Ya da adaların yeni mukimi olan Ruslara, kendi ana dillerinin yanı sıra Japonca öğrenmeleri yükümlülüğü getirilmesi hâli, azınlık haklarının devlet garantisi altında olması olgusu ile çelişmeyecek midir? Yine, bir diğer sıkıntılı nokta, adaların eski mukimlerinin adalara dönmelerine olanak tanındığında, kendi evi işgal edilmiş olan bir Japon ve oranın yeni mukimi hâline gelip 70 yıldır orada yaşayan bir Rus arasında baş gösterecek olan husumet nasıl çözümlenecektir? Peki, yerlerinden zorla çıkarılarak mağdur edilen Japon vatandaşların ⁴⁵⁷ mağduriyetleri nasıl giderilecektir? Tahmin edileceği üzere, bu sorular çoğaltılabilir.

Bu soruların, soruna dönüşmeksizin çözümlenebileceği inancındaki Hara, adalara dönüp yerleşme hakkının ve (Aland'da olduğu gibi) adalarda ikamet hakkının öncelikli olarak eski mukim Japonlar ve Ainulara sonra da Japoncada akıcı olan Ruslar ile Rusçada akıcı olan Japonlara verilebileceği; (Aland'dan farklı olarak) adaların egemenliğinin ortak bir şekilde iki devlete ait olabileceği; ada mukimlerinin Duma'da ve Tokyo'da parlamentoda temsil edilebileceği; ada mukimlerine çifte vatandaşlık ya da zorunlu askerlik hizmetinden muafiyet gibi ilave ayrıcalıkların tanınabileceği; (Kanada'da olduğu gibi) hem Rusça hem Japoncanın adaların resmî dili olabileceği ama her hâlükârda iki devlet arasındaki sınır neresi olarak belirlenirse belirlensin adaların mutlaka silahtan arındırılması gerektiği şeklinde öneriler getirmektedir⁴⁵⁸. Bu önerilerin gerçekçilikleri ya da uygulanabilirlikleri farklı bir sürü yönden tartışılabilir. Ancak yazara kesinlikle katıldığımız noktalar, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çözüm için mutlaka

⁴⁵⁷ "Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience" isimli eserde, yazarların çoğu adaların eski mukimlerinden bahsederken Japonların yanı sıra, Ainulara da sıklıkla atıf yapıp onların haklarını da dile getirmekte ise de, gerek sömürge azınlık haklarının tezimizin konusunun çok dışında kalması bahsiyle gerekse de 1945 itibarıyla Japonya sınırları içinde yaşayan Ainu etnik kökeninden kimselerin Japon vatandaşı olmaları bahsiyle, biz böyle bir ayrım yapmamaktayız.

⁴⁵⁸ HARA, 2009, s.119-122.

adaların silahtan arındırılması ve yeni Rus mukimlerin de, adaların eski Japon mukimlerinin deneyimlediği gibi hak ihlallerine uğrayıp mağdur edilerek trajedilerin bu kez de tersten yazılmaması gerektiği noktalarıdır. Eski Japon mukimlere öncelikli ikamet hakkı tanınması ya da adalar üzerinde her iki dilin de resmî dil yapılması gibi diğer noktalar da ciddi önemi haiz olmakla beraber, böyle yöntemlere başvurulacak olması hâlinde, bu hususlarda son derece titiz, detaylı ve kapsayıcı hukuki düzenlemeler yapılması gerektiği tartışmasıdır.

Tüm bu bilgiler ışığında, iki taraflı ya da çok taraflı şekilde geliştirilmelerine ya da olası bir yargı organı hükmü olmasına bakılmaksızın, yukarıda dile getirilen öneriler sadeleştirilerek değerlendirildiğinde, gerçekleşebilecek senaryolar şu başlıklarda toplanabilir: 1) Hiçbir adanın devredilmeyerek statükonun korunması ve iki devlet arasında savaşın hukuken devam etmesi, 2) Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu'nun tamamının Japonya'ya verilmesi, 3) İki adanın (Habomai ve Shikotan Adası) Japonlara verilmesi, diğer iki adanın (Kunashiri ve Etorofu) Rusya'da kalması, 4) İki adanın (Habomai ve Shikotan) Japonlara verilmesi, diğer iki adanın (Kunashiri ve Etorofu) üzerinde görüşmelerin sürdürülmesi, 5) İki adanın (Habomai ve Shikotan) Japonlara verilmesi, diğer iki adanın (Kunashiri ve Etorofu) ortak yönetilmesi ve bitişik deniz alanları üzerinde ortak haklar, 6) Habomai, Shikotan, Kunashiri'nin tamamı ile Etorofu'nun %21'inin Japonya'ya verilmesi ve %79'unun Rusya'da kalması⁴⁵⁹, 7) Habomai, Shikotan, Kunashiri'nin tamamının Japonya'ya verilmesi ve Etorofu'nun iki devletin ortak yönetiminde olması ve 8) Bütün adaların *özel yönetim bölgesi* olarak ayrıca hiçbir devlete bağlı olmadan yönetilmesi ya da tüm adalar ve bitişik deniz alanları üzerinde ortak egemenlik veyahut BM yönetimi⁴⁶⁰. Yıllardır tartışıl原因en bu

⁴⁵⁹ Yukarıda 192 nolu dipnotumuzda bilgisi verilen bu hesaplama yapılırken, yine yukarıda “B.Adaların Özellikleri” başlığı altında verilen adaların yüzölçümleri ve oranları bilgisinden faydalanılmıştır.

⁴⁶⁰ OĞAN – TEPE, s.53; VALENCIA – LUDWIG, s.169-170.

özüm önerilerinin her birinin kendi içinde olumlu ve olumsuz yönleri olduğu muhakkaktır. Önemli olan, bunlardan uluslararası hukuka en uygun, adaların yeni ve eski mukimlerinin haklarını en çok gözeten ve en sürdürülebilir olanının bulunması ya da geliştirilmesidir.

Ancak, bunlardan hangisi uygulanırsa uygulansın, mutlak olan şudur ki bir an önce uygulanmalıdır. Zira, geçen her bir günün tarafların ve uyuşmazlığın aleyhine olduğu tartışmasız bir gerçektir. Her geçen günle statüko biraz daha derinleşmekte ve buna bağlı kişisel haklar gelişmektedir. 60 yıl kadar önce adalardaki Ruslar 10 yıldır orada yaşamakta iken, bugün 70 yıldır adaların mukimidirler. Yine, aynı şekilde, 60 yıl kadar önce adalardan zorla gönderilen Japonlar dönecek yerleri, yurtları olan ağır bir haksızlığın mağdurları iken, günümüzde bu Japonların çoğu vefat etmiş; bayrağı ikinci, üçüncü kuşakları devralmış, mağduriyetlerin bir kısmı telafi edilemez hâl almıştır. Aynı şekilde, uluslararası hukuk bağlamında, her ne kadar Japonya'nın ısrarlı itirazları olsa da, günümüzde adaların egemenliği tartışmalı bir bölge olduğunun gözden kaçırıldığı ve Rus egemenliği altında olduğunun kabul edildiği durumlarla karşılaşmaktadır. Bunların her biri, uyuşmazlığın çözümünü daha da çetrefilli hâle getirmektedir. Bu yüzden uyuşmazlığın bir an önce çözülmesi bir zorunluluktur. İlave diğer zorunluluklar ise yukarıda belirtilmiş olmasına rağmen çok önemli oldukları için tekrara düşmekte beis görmediğimiz, adaların yeni Rus mukimlerinin kazanılmış hakları ve hukuki güvenlik ilkeleri gözetilerek mümkün olan en hakkani ve en insani çözümün geliştirilmesi ile adaların silahtan arındırılarak tarafsızlaştırılması zorunluluklarıdır.

Değerlendirmelerimize geçmeden önce, son olarak adaların güncel durumuna da kısaca değinmekte yarar görmekteyiz. 1960 yılından sonra, bu adaları cazibe bölgesine dönüştürüp SSCB'nin değişik bölgelerinden kalifiye işgücünü çekebilmek için yüksek ücret, yüksek emekli aylığı gibi teşvik tedbirleri uygulanmış; alınan bu tedbirler ve bölgeye yapılan yatırımlar olumlu sonuç vermiş ve 1980'lerin ortalarına kadar bu böyle

devam etmişti. Ancak 1980'lerin ikinci yarısından itibaren bu durum değişmeye başlamış; hele ki SSCB'nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan devletlerin Sovyetler Birliği bayrağı altında görev yapan askerlerini çekmesi, bölgeyi hem askerî hem ekonomik yönden vurmuştu. Zira, son 50 yıl boyunca adaların ekonomisi, balıkçılığın yanı sıra askerî karargâhlara, deniz üslerine ve radar istasyonlarına sunulan hizmetlere dayanmaktaydı. Adaların sorunlu durumu neticesinde Rusların çoğu bile adalara giremezken yabancı turistlerin gelmesi ihtimal dâhilinde olmadığından turizm de bir geçim kaynağına dönüşememekteydi. Balıkçılığın tükenmesi, askeriye'nin zayıflaması, turizmin olmaması, adaların yıldızının iyice sönmesine neden olmuştur. İlâveten, sıklıkla elektrik, yiyecek, gaz ve mal kesintileri yaşanmakta⁴⁶¹; sert iklimi, coğrafi koşulları ve ekonomik durumu kaynaklı nüfus artışı ya da yatırım da öngörülmemekte; aksine adaların nüfusu gün geçtikçe azalmakta ve yaşlanmaktadır. Hâlihazırda, Japonya egemenliği altındaki dönem ile taban tabana zıt bir şekilde, adalar,

⁴⁶¹ Bu noktada bize çok çarpıcı geldiği için Oğan ve Tepe'nin adalarda yaşayan Rusların ulaşım metotları ve ulaşım hızlarına dair ilginç tespitini güncelleyerek burada vermeyi gerekli görüyoruz. Şöyle ki Moskova'dan Kuril Adaları'na gidilmek istendiği takdirde, doğrudan Moskova'dan Sahalin'e gitmek 8 saat ve 5.400TL'ye mal olurken aktarmalı gidildiği takdirde Moskova'dan Habarovsk'a 7.5 saatlik bir uçuş, Habarovsk'ta iki saatlik beklemeden sonra, 1 saat 40 dakikalık ikinci bir uçuş ile 11 saat 20 dakikalık bir uçak yolculuğu 3.600TL'ye mal olmaktadır. Sahalin'den de, Kuril Adaları'na hava veya deniz yolu ile geçmek gerekmektedir. Böylelikle aktarmasız bir yolculuk 11-12 saat sürmekte iken aktarmalı yolculuk için Moskova-Habarovsk-Sahalin-Kuril Adaları arasında hiç ara vermeden yaklaşık on beş saatlik bir yolculuk yapmak gerekmektedir. Hâlbuki bu adalardan Japonya'ya gitmek en fazla birkaç saati almaktadır. Bir diğer dikkat çekici nokta da Sahalin'den Shikotan'a haftada 4 kez, Etorofu'ya haftada 3 kez uçak olmasıdır. Kısacası, Rus ana karasından adalara ulaşım Japon ana karasından ulaşımına nazaran çok daha meşakkatli ve daha pahalı olmasının yanı sıra hem de çok daha uzun sürmektedir. Bunun sonucu olarak, ada sakinleri birçok ihtiyacını Moskova yerine Tokyo'dan ve diğer Japon şehirlerinden karşılamaktadır. Yazarların söz konusu tespiti, *Skyscanner* isimli ucuz uçak bileti arama sitesinden 18.07.2018 tarihinde yapılan araştırma sonuçları ile güncellenerek verilmiştir. Tespitin orijinal hâli için bkz. OĞAN – TEPE, s.50.

Rusya'nın nüfus yoğunluğu en düşük bölgelerinden olup ne yazık ki akla mahrumiyet bölgesini getirmektedir⁴⁶².

Yukarıda “II.ULUSLARARASI HUKUK KURALLARININ SOMUT UYUŞMAZLIĞA UYGULANMASI” başlığı altında, tarihî gelişmeler ışığında, soyut hukuk kurallarını somut uyuşmazlığa uygulayarak vardığımız hüküm doğrultusunda bu başlıkta kaleme alınan çözüm önerilerinin tamamını değerlendirdiğimizde, uyuşmazlığın çözümü için aşağıda detaylarıyla açıklayacağımız şu iki sentez yöntemi uygun görmektediriz. Bunlardan birincisi, adaların (yeni) mukimleri Rusların haklarına hâle gelmemesi açısından, (Aland'da olduğu gibi) azınlık haklarının Japonya tarafından korunmasının garanti altına alınması kaydıyla, adalara özerk bir statü verilerek adaların egemenliğinin Japonya'ya bırakılması şeklindedir. İkincisi ise Rusya'nın Çin ve Kazakistan'la imzalamış olduğu sınır belirleme antlaşmalarından ilham alınarak adaların yüz ölçümlerinin yarı yarıya bölünmesi suretiyle Habomai, Shikotan ve Kunashiri'nin tamamının, Etorofu'nun da %21 civarının egemenliğinin Japonya'ya iade edilmesi, Etorofu'nun kalan %79'unun ise Rus egemenliğinde bırakılması şeklindedir. Bu ikinci yöntemin ise Japonya'ya iade edilen adalardaki Rus mukimlerin, Rusya'ya bırakılan Etorofu'nun kuzey kısmındaki %79'luk alana yeniden yerleştirilmesi; adalara geri dönecek eski Japon mukimlerin ise Habomai, Shikotan, Kunashiri adalarının tamamı ile Etorofu'nun güneyindeki %21'lik Japon kısmına yerleştirilmesi suretiyle uygulanabileceği görüşündeyiz.

Birinci (dört ada) ve ikinci (üç ada) çözüm önerimiz arasında var olan mukimlerin yeniden yerleştirilmesine dair ciddi fark ise şuradan kaynaklanmaktadır: Dört adanın Japonya'ya iadesi şeklindeki birinci öneride, adaların egemenliği Japonya'ya geçmekle, adaların bitişiğindeki deniz alanları ile bu alanlarda yer alan kaynakların tamamı üzerinde tasarruf hakkı da Japonya'ya geçecektir. Böylelikle, özerk

⁴⁶² ANDERSEN, s.20-21; OĞAN – TEPE, s.49-50.

statüde bulunan adalar üzerinde Japon ve Rus (çifte vatandaşlığı kabul etmeyen Japonya'nın istisnai bir düzenlemeye gitmesi hâlinde aynı zamanda Japon) vatandaşlarının ikamet etmeye, bitişik deniz alanlarındaki kaynakları kullanmaya ve işletmeye hakkı olacağı tartışmasızdır. Ancak, adaların ve özellikle de Etorofu'nun farklı iki devletin egemenliğine girmesi hâlinde, bitişik deniz alanlarının paylaşımı nasıl yapılacaktır? İki devlet arasında, bitişik deniz alanlarının kullanılması ve işletilmesi hâlihazırda dahi çok ciddi sıkıntıya sebep olmakta iken⁴⁶³, birbirine bu kadar yakın olan adalar üzerinde, özellikle de bu önermede yeniden yerleştirme yapılmaması hâlinde, Japonya'ya ait olan kısımda iki devletin vatandaşları birden yaşıyorken bitişik deniz alanlarının adilane paylaşımı, kullanımı ve işletilmesi nasıl düzenlenecektir? Japon sularında Rusların avlanması ya da kaynak kullanımı yasaklanacak mıdır veya tasarruf hakkı ikamet tezkeresi taşımaya yahut bir izne mi bağlanacaktır? Adalarda başka pek bir gelir kaynağı bulunmazken Japonlar lehine bir kabotaj hakkı düzenlendiği takdirde, bu, adalarda mukim Rusların hak kaybına neden olup hayatlarını son derece zorlaştırmayacak mıdır? Ya da tersinden bakıldığında, böyle bir düzenlemenin yapılmaması durumu da, Rusların hem Rus kesimi hem de Japon kesimi alanlarından faydalanabilecek olması ve hâlihazırda adaların mukimi bulunması kaynaklı, Ruslar lehine, Japonların değiştiremeyeceği bir haksız rekabete dönüşmeyecek midir? Bu ve

⁴⁶³ Hâlihazırda, Japonya ve Rusya arasında bitişik deniz alanlarında, özellikle avlanma hususunda ciddi problemler bulunmaktadır. Zira bazı Japon balıkçılar, zamanında o balıkçılık alanlarını keşfeden ve açanların kendileri olması bahsiyle, adaların etrafındaki sularda avlanmayı hakları olarak görmekte olup devletlerinin kurallarını ve ikazlarını dikkate almamaktadırlar. 1994 ve 2005 yılları arasında 30 balıkçılık gemisi alıkonmuş; 210 mürettebat tutuklanmış; 7 kişi yaralanmış fakat noktayı koyan 2006'da Rus sınır polisi tarafından Japon balıkçı gemisine ateş açılması sonucu bir Japon mürettebatın ölümü vakası olmuştur. Bu, iki devlet arasında ciddi gerginliğe sebebiyet vermiştir. Detaylı bilgi için bkz. Hiroshi KİMURA, “*The Northern Territories Issue, Japanese-Russian Relations and Domestic Concerns in Japan*”, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.32.

benzer nedenlerle doğacak uyuşmazlıkların halli nasıl gerçekleştirilecektir? Bunların hepsi birlikte değerlendirildiğinde, bir yandan bitişik deniz alanlarının adilane paylaşımı, kullanımı ve işletilmesini sağlamak; diğer yandan sınır ihlallerinin önüne geçmek son derece zor olacağından, başkaca husumetlerin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Bu husumetleri engellemek için en mantıklı görünen yöntem ise başlangıçta çok radikal bir değişiklik teşkil etse de, uzun vadede kesin çözüm sunacak olan, vatandaşların egemenlikleri altında bulundukları adalara yerleştirilmesi şeklinde düşünülmektedir. Şüphesiz ki devir işlemi gerçekleştikten sonra, vatandaşlara plebisit veyahut vatandaşlığı seçme ya da göç etme hakkı gibi seçeneklerin sunulması yönünde düzenlemeler de gerekecektir.

Somut uyuşmazlıkta çözüm üretmeye çalışırken göz ardı edilmemesi gereken en temel nokta, Rusya'nın adalar üzerindeki egemenlik iddiasının, uluslararası hukukta ülke kazanmaya vücut veren hukuki düzenlemelerin hiçbirisi ile açıklanamamakta olması ve herhangi bir hukuki dayanağı bulunmamasıdır. Öte yandan, Japonya'nın agresif ve saldırgan politikaları sonucu elde ettiği tüm topraklar zaten elinden alınmış ve hatta yayılmacı politikaları ile mağdur ettiği devletlere yüklü miktarlarda savaş tazminatı ödemesi temin edilmişken barışçıl şekilde elde ettiği, bilinen tarihin başından beri kesintisiz ve itirazsız şekilde egemenliği altında bulunan toprakların da iradesi dışında elinden çıkarılmasında da hukuki yahut hakkani bir nokta bulunmamaktadır. Ayrıca adalar SSCB tarafından işgal edildiğinde, adalarda Japon vatandaşları bulunmakta olup adaların mukimi bu Japonlar, adalardan zorla çıkarılıp yerlerine ülkenin farklı bölgelerinden Rus vatandaşları transfer edilmiştir. Yerlerinden zorla edilen bu kimselere ise ne *self determinasyon*, plebisit, vatandaşlığı seçme gibi haklar tanınmış ne de (tazmininin mümkün olduğunu düşünmemekle birlikte) zararlarının maddi, manevi tazmini yapılmıştır. Bu hukuka aykırı eylemlerin hukuka uygunmuş gibi değer görmesi ise uluslararası hukukun itibarını zedelemektedir. SSCB'nin uluslararası hukuk

kurallarını bu kadar aleni bir şekilde ihlal etmesi karşısında, bu hukuka aykırılığı giderecek herhangi bir kurum, kural ya da otoritenin olmayışının, uluslararası hukuka olan saygı ve itimatı sarstığı; uluslararası hukukun mevcudiyetini sorgulatmakta olduğu kanaatindeyiz. SSCB'nin bu işgal eylemi uluslararası hukukun genel ilkeleri ile ülke kazanılması kurallarına aykırı olmasının yanı sıra, BM Şartı ve Atlantik Şartı gibi temel hukuki metinlerini de ihlal etmektedir. Öte yandan, kasıtlı bir şekilde gerçekleştirilen ciddi bir hukuka aykırılığın mevcudiyetinin yanı sıra, yıllar içerisinde mağduriyetlerin giderilmemesi bahsiyle artması hatta bazı durumlarda, yeni mağduriyetlerin geliştirilmesi ile hukuka aykırılık tekrar tekrar üretilmeye devam etmektedir. Bunların hepsinin göz ardı edilmesi ise uluslararası hukuk ile sağlanması hedeflenen uluslararası barış ve istikrarı zedelemektedir. Zira söz konusu statüko, güçlünün mevcut hukuk kurallarını çiğneyerek kendi menfaatine tahakküm kurmasını dolaylı olarak da olsa meşrulaştırmaktadır. Sırf, bu şekilde değerlendirmelerin yapılmasının önüne geçmek için dahi, bu hukuka aykırı statükonun düzeltilmesi gerekmektedir. Bu durum, iç hukuktaki olağanüstü kanun yolu olan kanun yararına bozma benzeri bir kurumu akıllara getirmektedir. Şüphesiz ki uluslararası hukukun yapısı, amaçları, kapsamı; süjesi olan devletlerin hakları, yetkileri ve erkleri itibarıyla bu kurumun uluslararası hukuka bire bir uyarlanarak tatbik edilmesi mümkün bulunmamaktadır. Ancak kanun yararına bozmanın hedefinden ilham alınarak uluslararası hukukta nihai adil sonuca ulaşma amacıyla hukuka aykırı statükonun reddolunarak hukuki bir düzenin getirilmesi gerektiği kanısındayız. Bu hâlde uluslararası arenada daha tatmin edici bir hukuk düzeninden bahsedilebilecek ve devletler arasında ileride ortaya çıkacak muhtemel uyuşmazlıkların önünü kesmeye hizmet edebilecektir.

Tatbik edilecek herhangi bir çözümün hukuki ve sürdürülebilir olması için adaların eski Japon mukimlerinin yanı sıra mutlaka hâlihazır Rus mukimlerini de kapsayacak bir çözüm olması gerekmektedir. Dolayısıyla, Aland deneyiminde olduğu

gibi adaların mevcut yeni mukimlerine azınlık hakları tanınarak, adalara özerk bir statü verilerek egemenliklerinin Japonya'ya iade edilmesi şeklindeki birinci önerinin daha sürdürülebilir ve gerçekçi olduğu; ikinci önerinin ise yeniden yerleştirme gerektirdiği için ne kadar titizlikle düzenlenirse düzenlensin, yine de mağduriyetlere sebep olabileceği inancındayız.

SONUÇ

Egemenliğı tartışmalı ada uyuşmazlıklarında, bir toprak parçasına dair iki veya daha çok tarafın yarışan egemenlik iddialarından hangis(ler)inin daha güçlü, daha ikna edici olduğu, sonucu şekillendirmektedir. Güney Kuril Adaları Uyuşmazlığı, bir egemenlik uyuşmazlığı olup bu bağlamda tarafların yarışan iddialarının incelenmesi gerekmektedir. Tarafların yarışan iddialarının incelenip değerlendirilebilmesi içinse tarafların arasındaki tarihî ve hukuki gerçeklerin bilinmesi gerekmektedir.

Çalışmamızda sunduğumuz üzere, somut uyuşmazlıkta, tarafların tarihî ve hukuki gerçekleri okudukları pencereler son derece farklıdır. Bu farklılık, tarafların durdukları noktaların olabildiğine ayrıklaşmasına ve iddialarının birbirinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Tarafların iddialarının daha derinlemesine anlaşılabilmesi için aralarındaki tarihin kapsamlı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, çalışmamızın birinci bölümünde, tarafların dört yüz küsur yıllık tarihi, kronolojik bir şekilde, yer yer iddialarını doğrudan etkilediğı, yer yer de iddialarını desteklediğı için ilişkilerindeki iniş çıkışlar, dönemeçler ve kilometre taşlarına vurgu yapılarak kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu tarih incelemesi sırasında, iki devlet arasında kökleri tarihin derinliklerine uzanan ciddi bir güven sorunu olduğu, bu güvensizliğin tarihe, ulus psikolojisine ve iç politikaya dayandığı ve bu sebeple iki devletin de uyuşmazlığın iki ayrı ucuna nasıl düştükleri üzümlere görülmüş, gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde, tarafların iddialarını değerlendirirken başvurulması gereken hukuk kuralları masaya yatırılmış; tek tek uluslararası hukukta ülke kazanılması şekilleri ve bu kazanımlara dair temel prensip ve ilkeler; ülke kazanılması sonucunu doğuran diğer bazı durumlar ve uyuşmazlıklarda ileri sürülen bazı esaslar, uluslararası yargı organlarının içtihat niteliğindeki kararları ile güçlendirilerek incelenmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise öncelikle tarafların

iddiaları ve mevcut çözüm önerileri kapsamlı bir şekilde aktarıldıktan sonra, tarihî gelişmeler ışığında, soyut kurallar, somut olaya uygulanarak bir analiz yapılmış; bu analiz esnasında mevcut çözüm önerileri irdelenmiş ve uyuşmazlığın çözümüne küçük de olsa bir katkı sağlayabilmek umuduyla, naçizane değerlendirmelerimiz sunulmuştur. Giriş bölümünde de dile getirildiği üzere, bu çalışma hiçbir şekilde uyuşmazlığın çözümü iddiası gütmeyip naçizane bir akademik değerlendirmedir.

İki devlet arasında egemenliği tartışmalı olan adalar, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Rusya tarafından işgal edilmiş olup Japonya'nın şiddetli itirazlarına rağmen hâlâ Rus egemenliği altında bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak iki devlet arasında İkinci Dünya Savaşı'nı sonlandıracak barış antlaşması hâlâ imzalanmamıştır. Aradan geçen yaklaşık yetmiş yıllık zaman zarfında, taraflar, bu adalara dair uyuşmazlık bulunduğu noktasında mutabık kalabilmiş, dört adanın ismini de sayarak uyuşmazlık kapsamını belirlemişlerdir. Her ne kadar uyuşmazlığın konusu ve kapsamı belirlenmişse de çözümü konusunda pek de somut bir gelişme yaşanmamaktadır. Uyuşmazlığın çözümüne dair Japonya'da genel itibarıyla üç görüş mevcuttur: Dört adanın (Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu) iade alınması; iki adanın (Habomai ve Shikotan) iade alınıp diğer ikisi (Kunashiri ve Etorofu) ile ilgili müzakerelere devam edilmesi; en kötü olasılıkla da, iki adanın (Habomai ve Shikotan) iade alınması. Rusya'da da benzer şekilde üç görüş mevcuttur: Adaların Rusya'nın egemenliği altında kalması ve statükonun sürdürülmesi; adaların Rusya'nın egemenliği altında kalması ve fakat adalar üzerinde, özel ekonomik bölge ya da ortak yatırım ve işbirliği geliştirilmesi gibi ara bulma formülü ve en kötü olasılıkla, iki adanın (Habomai ve Shikotan) Japonya'ya verilmesi. İki tarafın da gönülsüz bir şekilde ortak paydada buluşabildiği tek seçeneğin, ikisi için de *en kötü olasılık* olması, çözüm masasının etrafından dolaşmalarına neden olmaktadır. Tarafların baktıkları pencereler ortaklaştırılmadığı ya da yakınlaştırılmadığı müddetçe taraflar, tarihî ve hukuki gerçekleri farklı gözlerle okumaya devam edecektir.

İki devletin birbirine karşı geliştirmiş ve beslemiş olduğu negatif tarihsel belleğin, bu okumada rolü büyüktür. Ne yazık ki bu negatif tarihsel belleği silmek ya da tarafların bakış açısını değiştirmek kısa vadeli olgular değildir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ülke kazanılmasına dair uluslararası hukuk kuralları, somut uyuşmazlığa tek tek uygulandığında, Japonya'nın egemenlik iddialarının meşru ve haklı temellere dayandığı; yanı sıra XVII. yüzyıldan itibaren adaların egemeni olmak ve adaların Japonya karasularında yer alması bahsiyle sırasıyla tarihsel süreklilik ve coğrafi yakınlık esasları ile de bu hukuki konumunun daha da güçlendiği kanısına ulaşılmıştır. Öte yandan Rusya'nın egemenlik iddiaları irdelendiğinde ise ülke kazanılması şekillerinden hiçbirinin şartlarını karşılamamakla hukuka aykırı bulunduğu ve bunun sonucu olarak Rusya'nın haksız işgalci konumunda olup uyuşmazlığa konu adaları hâlâ hukuk dışı şekilde elde bulundurduğu sonucu çıkarılmıştır. Tüm bu değerlendirmeler ışığında ise adaların Japonya'ya iadesi gerektiği hükmüne varılmıştır. Bu iadenin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği ise detaylı bir şekilde değerlendirdiğimiz bir diğer husustur.

Yine, çalışmamızın üçüncü bölümünde yer verdiğimiz, doktrinde tartışılagelen çeşitli çözüm önerileri şunlardan teşekkül etmektedir: 1) Hiçbir adanın devredilmeyerek statükonun korunması ve iki devlet arasında savaşın hukuken devam etmesi, 2) Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu'nun tamamının Japonya'ya verilmesi, 3) İki adanın (Habomai ve Shikotan Adası) Japonlara verilmesi, diğer iki adanın (Kunashiri ve Etorofu) Rusya'da kalması, 4) İki adanın (Habomai ve Shikotan) Japonlara verilmesi, diğer iki adanın (Kunashiri ve Etorofu) üzerinde görüşmelerin sürdürülmesi, 5) İki adanın (Habomai ve Shikotan) Japonlara verilmesi, diğer iki adanın (Kunashiri ve Etorofu) ortak yönetilmesi ve bitişik deniz alanları üzerinde ortak haklar, 6) Habomai, Shikotan, Kunashiri'nin tamamı ile Etorofu'nun %21'inin Japonya'ya verilmesi ve %79'unun Rusya'da kalması, 7) Habomai, Shikotan, Kunashiri'nin tamamının

Japonya'ya verilmesi ve Etorofu'nun iki devletin ortak yönetiminde olması ve 8) Bütün adaların *özel yönetim bölgesi* olarak ayrıca hiçbir devlete bağlı olmadan yönetilmesi ya da tüm adalar ve bitişik deniz alanları üzerinde ortak egemenlik veyahut BM yönetimi. Tüm bu önerileri artı ve eksileriyle irdelediğimizde ise şu iki sentez sonuca ulaşmış bulunmaktayız. Bunlardan birincisi, adaların (yeni) mukimi Rusların haklarına halel gelmemesi açısından, bu kimselerin haklarının Japonya tarafından korunmasının garanti altına alınması kaydıyla, adalara özerk bir statü verilerek adaların egemenliğinin Japonya'ya bırakılması şeklindedir. İkincisi ise adaların yüz ölçümlerinin yarı yarıya bölünmesi suretiyle Habomai, Shikotan ve Kunashiri'nin tamamının, Etorofu'nun da %21 civarının egemenliğinin Japonya'ya iade edilmesi, Etorofu'nun kalan %79'unun ise Rus egemenliğinde bırakılması şeklindedir.

Yukarıda tekrar özetlenen bu çözüm önerilerinden hangisi tercih edilirse edilsin, ısrarla vurguladığımız üzere, bir an önce harekete geçilmesi gerekmektedir. Adalar üzerindeki egemenliğin Japonya'ya verilmesi hâlinde, Japonya mutlaka, Aland Adaları uyuşmazlığında olduğu gibi, adalarda mukim Rus halkının dillerini, kültürlerini, geleneklerini koruyacağını ve onlara kültürel özerklik ve kendi kendini yönetme hakkı tanıyacağını garanti etmeli; adalar silahtan arındırılıp tarafsızlaştırılmalıdır. Egemenliğin Rusya'da bırakılması hâlinde ise öncelikle adalardan zorla çıkartılan Japon vatandaşlarının maddi-manevi mağduriyetleri giderilmeli; sonrasında Rusya'nın hukuk dışı bu eylemini hukuki hâle getirecek bedelleri ödemesi sağlanmalı ve yine aynı şekilde adalar mutlaka silahtan arındırılıp tarafsızlaştırılmalıdır.

İlaveten, uyuşmazlığın, uluslararası tahkim veyahut UAD gibi uluslararası bir yargı organına taşınması, doktrinde sürekli tartışılan bir olgu olmakla birlikte, yargı organınca yapılacak yargılama sonunda verilen hüküm doğrultusunda kazanan ve kaybeden bir devlet olacağı ve bunun *kaybeden* devlet açısından ciddi bir itibar kaybına yol açacağı çekincesini her iki devlet de taşımaktadır. Yanı sıra, Rusya'nın Güvenlik

Konseyi'nin daimi üyesi olarak veto yetkisini haiz olmasına rağmen Japonya'nın olmaması asimetrik bir durum yaratmakta; Japonya, Rusya'nın UAD kararını uygulamaması hâlinde, *“1.Birleşmiş Milletlerin her Üyesi, taraf olduğu bütün uyuşmazlıklarda, Milletlerarası Adalet Divanının kararına uymayı taahhüt eder. 2.Bir uyuşmazlıkta taraf olan Devletlerden biri, Divanın verdiği bir hükme göre kendisine düşen vecibeleri yerine getirmezse, öbür taraf, Güvenlik Meclisine başvurabilir ve işbu Meclis, lüzum gördüğü takdirde hükmün yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilir ve alınacak tedbirleri kararlaştırabilir.”*⁴⁶⁴ şeklindeki BM Şartı'nın 94. maddesi uyarınca Güvenlik Konseyi'ne başvurmak suretiyle kararın infazının temini yönteminin dahi işletilemeyeceği kaygısını gütmektedir⁴⁶⁵. Bu sebeplerle, tarafların uluslararası yargı organına başvurmalarının da önü tıkanmakta; taraflar, eski yöntemlerle ve eskimiş savlarla müzakerelere devam ediyormuş gibi yapmaktadırlar. Bu yüzden, ikili müzakereler yerine çokuluslu müzakereler denenerek 70 yıldır çözülmeden ileri sürülen savları törpülemeye hazır bir şekilde, daha yenilikçi, daha esnek fikirlerin tartışılmaya başlanması; böylelikle, ikili ilişkilerin biraz yumuşatılması ve artık geçmiş, geçmişte bırakarak geleceğe yatırım yapmaya başlanması gerekmektedir. Japonya ve Rusya gibi dünya politikasını belirleyici etkiye sahip iki süper gücün, 70 yıldır aralarındaki uyuşmazlığı çözüme kavuşturup bir barış antlaşmasını nihayete erdirememeleri ve dolayısıyla, aralarında hâlâ İkinci Dünya Savaşı'nın hukuken devam etmekte olması gerçekten mantık dışı ve rahatsız edicidir. Bulunduğumuz global iletişim ve etkileşim çağında, bu şekilde geleneksel tutum sergilemek, bu iki dünya devine yakışmamaktadır.

Çalışmamızın en sonunda, hukukçu gözlüğümüzü bir kez olsun çıkarıp çözüm önerilerimizi bir de bir dünya vatandaşı olarak değerlendirdiğimizde, birinci önerinin

⁴⁶⁴ GÜNDÜZ, s.102.

⁴⁶⁵ HARA, 2009, s.116-118.

Çift dilli, çok kültürlü, Rus-Japon vatandaşlarının yetişmesini sağlayarak günümüz global çağına da bir güzelleme yapacak olmasının yanı sıra, savaşın yıkıcı, olumsuz sonuçlarından, birbirini anlayan, empati yapabilen, ortak bir kültür çatısı altında birbirini besleyebilen yeni nesillerin serpilecek olması ihtimalinin, savaşa karşı sevgi dolu ve barışıl bir duruş teşkil edeceği inancındayız.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

ACER, Yücel – KAYA, İbrahim, **Uluslararası Hukuk, Temel Ders Kitabı, İngilizce Özetli**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2018.

AKEHURST, Michael, **A Modern Introduction to International Law**, London, Allen and Unwin Ltd., 1987.

AKİPEK, Ömer İlhan, **Devletler Hukuku İkinci Kitap: Devletler Hukuku Şahıslarından Devlet**, Ankara, İstiklal Matbaacılık, 1965.

BAŞEREN, Sertaç Hami, **Devletlerarası İlişkilerde Egemenliği Tartışmalı Adalar Sorunu (Spratly, Paracel, Senkaku, Abu Musa, Büyük ve Küçük Tunb, Güney Kuril, Hawar, Tokda, Sipadan ve Ligitan Adaları Örnekleri)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999.

BAŞEREN, Sertaç Hami, **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.

BLUM, Yehuda Z., **Historic Titles in International Law**, The Hague, Netherlands, 1965.

BOZKURT, Enver, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2007.

BRZEZINSKI, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, İstanbul, İnkılap, 2005.

ÇELİK, Edip F., **Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1987.

De VISSCHER, Charles, **Theory and Reality in Public International Law**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1957.

DEGRAS, Jane, **Soviet Documents on Foreign Policy, Volume I, 1917-1924**, London New York Toronto, Oxford University Press, 1951.

- DEGRAS, Jane, **Soviet Documents on Foreign Policy, Volume II, 1925-1932**, London New York Toronto, Oxford University Press, 1952.
- DEGRAS, Jane, **Soviet Documents on Foreign Policy, Volume III, 1933-1941**, London New York Toronto, Oxford University Press, 1953.
- DENK, Erdem, **Egemenliği Tartışmalı Adalar: Karşılaştırmalı Bir Çalışma (Kardak Kayalıkları ve Spratly ve Senkaku/Diaouyu Adaları Örnekleri)**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi: 8, 1999.
- ERİM, Nihat, **Devletlerarası Amme Hukuku, İkinci Cilt**, Ankara, Ankara Recep Ulusoğlu Basımevi, 1945.
- GINSBURGS, George, **From Soviet to Russian International Law, Studies in Continuity and Change**, Netherlands, Kluwer Law International, 1998.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, **Uluslararası Politika, İlkeler – Kavramlar – Kurumlar**, 5. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000.
- GÜNDÜZ, Aslan, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, 5. Bası, İstanbul, Beta Basım, 2003.
- GÜVENÇ, Bozkurt, **Japon Kültürü (Nihon Bunka)**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- HARA, Kimie, **Japanese-Soviet/Russian Relations since 1945 – A Difficult Peace**, London and New York, Routledge Publishing, 1998.
- HARA, Kimie, **Cold War Frontiers in the Asia-Pacific, Divided Territories in the San Francisco System**, London and New York, Routledge Publishing, 2007.
- International Society for Educational Information, **Japan in Modern History, Vol.I**, Tokyo, Shobundo, 1995 [Japan in Modern History, Vol.I].
- International Society for Educational Information, **Japan in Modern History, Vol.II**, Tokyo, Shobundo, 1996 [Japan in Modern History, Vol.II].

- JENNINGS, Robert – WATTS, Arthur (ed.), **Oppenheim's International Law, Vol.I, Part 2-4**, Ninth Edition, UK, Longman, 1992.
- KESKİN, Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998.
- KİMURA, Hiroshi, **The Kurillian Knot, A History of Japanese-Russian Border Negotiations**, (çev.) Mark EALEY, Stanford, California, Stanford University Press, 2008.
- KITTICHAISAREE, Kriangsak, **The Law of the Sea and Maritime Boundary Delimitation in South-East Asia**, New York, Oxford University Press Inc., 1987.
- LINDLEY, M. F., **The Acquisition and Government of Backward Territory in International Law – Being a Treatise on the Law and Practice to Colonial Expansion**, London, Longmans, Green and Co. Ltd., 1926.
- MCMAHON, Robert J., **Soğuk Savaş**, Ankara, Dost Kitabevi, 2003,
- MCNEIL, William H., **Dünya Tarihi**, 7. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.
- MORİNOSUKE, Kajima, **A Brief Diplomatic History of Modern Japan**, First Edition, Tokyo, Charles E. Tuttle Co. Inc., 1965.
- MORİNOSUKE, Kajima, **The Emergence of Japan As a World Power 1895-1925**, First Edition, Tokyo, Charles E. Tuttle Co. Publishers, 1968.
- MORİNOSUKE, Kajima, **The Diplomacy of Japan 1894-1922, Volume I**, First Edition, Tokyo, Kajima Institute of International Peace, 1976.
- MORİNOSUKE, Kajima, **The Diplomacy of Japan 1894-1922, Volume III**, First Edition, Tokyo, Kajima Institute of International Peace, 1980.
- MOSBERG, Michael, **Legal Research Guides Vol.29: A Guide to Researching the International Principle of Self-Determination**, USA, William S. Hein&Co., Inc, 1997.

- ÖZMAN, Aydoğan, **Deniz Hukuku I-Kaynaklar, Kişiler, Nesneler, Ulusal Deniz Alanları-**, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 2006.
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 571, 1989.
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, 2. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2004.
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap**, 4. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap**, 2. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**, 11. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 13. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2005.
- SHAW, Malcolm N., **International Law**, Sixth Edition, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.
- ŞAHİN, Mustafa, **Avrupa Birliğinin Self-Determinasyon Politikası**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2000.
- SUR, Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, İstanbul, BETA Basım A.Ş., 2006.
- TAKEMAE, Eiji, **The Allied Occupation of Japan**, (çev.) Robert RICKETTS, Sebastian SWANN, USA, The Continuum International Publishing Group, 2002.
- TAŞDEMİR, Fatma, **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara, Siyasal Basın Yayın Dağıtım, 2006.
- TRIMBERGER, Ellen Kay, **Tepeden İnme Devrimler: Japonya, Türkiye, Mısır, Peru**, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2003.
- TOLUNER, Sevin, **Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi**, 5. Bası, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1996.

- TUNCOKU, A. Mete, **Japon Dış Politikası, Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler**, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2013.
- US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conferences at Malta and Yalta 1945**, Washington, US Government Printing Office, 1955 [FRUS YALTA MINUTES].
- US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conferences at Cairo and Tehran 1943**, US Government Printing Office, Washington, 1961 [FRUS CAIRO-TEHRAN CONFERENCE MINUTES].
- US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference) 1945 Volume I**, Washington, US Government Printing Office, 1960 [FRUS POTSDAM MINUTES Vol.I].
- US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, The Conference of Berlin (The Potsdam Conference) 1945 Volume II**, Washington, US Government Printing Office, 1960 [FRUS POTSDAM MINUTES Vol.II].
- US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1951 Volume VI, Asia and Pacific, (in two parts) Part 1**, Washington, US Government Printing Office, 1977 [FRUS 1951 SAN FRANCISCO MINUTES].
- US Department of State, **Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1955-1957, Volume XXIII, Part I: Japan**, Washington, US Government Printing Office, 1991 [FRUS 1955-1957].
- WILDE, Ralph, **International Territorial Administration – How Trusteeship and the Civilizing Mission Never Went Away**, New York, Oxford University Press, 2008.

2. MAKALELER

ABDULLAHZADE, Cavid, “*Self Determinasyon ve Ayrılma Açısından Kırım Sorunu*”, TAAD, Yıl:5, S.19, 2014, s.159-205.

ANDERSEN, Andrew, “*Southern Kuriles/Northern Territories: A Stumbling-Block in Russia-Japan Relationship*”, <http://www.conflicts.rem33.com/images/Asia%20Pacific/NORTHERN%20TERrito%20Text.htm> (s.e.t.:28.09.2018).

ARSAVA, Ayşe Füsün, “*Self Determinasyon Hakkının Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Aland Adaları Sorunu*”, Seha L. Meray’a Armağan, Birinci Cilt, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1981 içinde s.55-67.

BOZ, Selman Sacit, “*Türk İdare Hukukunda Estoppel Kuramının Uygulanabilirliği*”, TAAD, Yıl:9, S.34, 2018, s.231-251.

BÜYÜKBAŞ, Hakkı, “*Batı Dünya Egemenliği ve Batı-Dışı Modernleşme: Japon Modernleşmesi ve Uluslararası İlişkiler Bağlamı*”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl:4, S.16–17, 2008, s.119–142.

DÖNMEZ KARA, Canan Öykü – ÇİÇEKÇİ, Cemre – ÇİÇEKÇİ, Ceyhan – BİLEZİKÇİ, Çiğdem – ARSLAN, İbrahim – TUNA, İ. Kürşat, “*Japonya-Rusya İlişkileri*”, (der.) A. Mete TUNCOKU, Japon Dış Politikası, Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2013, s.153-200.

GANS, Chaim, “*Historical Rights: The Evaluation of Nationalist Claims to Sovereignty*”, Political Theory, Vol.29, No.1, 2001, s.58-79.

GARTHOFF, Raymond L., “*A Diplomatic History of the Dispute*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHIMOTAMAI, “*Northern Territories*” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.11-25.

- GÜNEYSU, Gökhan, “*Kamerun ve Nijerya Arasındaki Kara ve Deniz Sınırına Dair Dava (10 Ekim 2002 Tarihli Karar)*”, (ed.) Ayşe Nur TÜTÜNCÜ, Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007), İstanbul, Beta, 2008, s.143-152.
- HARA, Kimie, “*Envisioning Aland-Inspired Solutions for the Northern Territories Problem*”, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.113-124.
- HARRISON, Scott, “*The Indigenous Ainu of Japan at the Time of the Aland Settlement*”, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.94-105.
- HEISKANEN, Markku, “*Solving the Territorial Dispute Between Japan and Russia*”, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.106-112.
- HELLMANN, Donald C., “*The Alaska Solution*”, (ed.) Jo Dee Catlin JACOB, Beyond the Hoppo Ryodo – Japanese-Soviet-American Relations in the 1990s, Washington D.C., The AEI Press, 1991, s.36-40.
- HÜSEYNOV, Fuad, “*Bağımsız Devletler Topluluğu’nun Oluşumunun Hukuki Boyutları*”, AÜHFD, C.52, S.4, s.387-401.
- JACOB, Jo Dee Catlin, “*Introduction*”, (ed.) Jo Dee Catlin JACOB, Beyond the Hoppo Ryodo – Japanese-Soviet-American Relations in the 1990s, Washington D.C., The AEI Press, 1991, s.1-7.
- KİMURA, Hiroshi, “*Japanese Perceptions of Russia*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHİMOTAMAI, “Northern Territories” and

- Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.55-62.
- KİMURA, Hiroshi, “*The Northern Territories Issue, Japanese-Russian Relations and Domestic Concerns in Japan*”, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.25-38.
- KİMURA, Masato - WELCH, David A., “*Specifying ‘Interests’: Japan’s Claims to the Northern Territories and Its Implications for International Relations Theory*”, International Studies Quarterly, Vol.42, No.2, 1998, s.213-244.
- KÜTÜKÇÜ, M. Akif, “*Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.12, 2004, s.259-276.
- MERAY, Seha L., “*Devletler Hukukuna Göre Ülke İktisabı Şekilleri*”, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.X, S.3, s.78-106.
- NAUCLÉR, Elisabeth, “*The Autonomy of Aland and Conflict Resolution*”, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.15-24.
- NESTER, William, “*Japan, Russia and the Northern Territories: Continuities, Changes, Obstacles, Opportunities*”, Third World Quarterly, Vol.14, No.4, 1993, s.717-734.
- OĞAN, Sinan – TEPE, E. Banu, “*Üç Asırlık Bir Soruna İki Bakış: Rus-Japon İlişkilerinde Kuril Çıkmazı*”, Stratejik Analiz, C.2, S.16, 2001, s.46-54.
- PANOV, Alexander N. “*From Stalin To Brezhnev*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHİMOTAMAI, “Northern Territories” and

- Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.27-33.
- PANOV, Alexander N., *“From Gorbachev To Yeltsin”*, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHİMOTAMAİ, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995a, s.75-82.
- POWELL, Michael, *“Waiting for the Unlikely”*, (ed.) Jo Dee Catlin JACOB, Beyond the Hoppon Ryodo – Japanese-Soviet-American Relations in the 1990s, Washington D.C., The AEI Press, 1991, s.27-30.
- ROBINSON, Thomas W., *“The Asian Connection”*, (ed.) Jo Dee Catlin JACOB, Beyond the Hoppon Ryodo – Japanese-Soviet-American Relations in the 1990s, Washington D.C., The AEI Press, 1991, s.31-35.
- SAPLIN, Vasili I., *“Paths to Resolution of the Territorial Dispute”*, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHİMOTAMAİ, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.153-159.
- SARKISOV, Konstantin, *“The Territorial Dispute Between Japan and Russia”*, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.39-51.
- SHİMOTOMAİ, Nobuo, *“The Cold War in East Asia and the Northern Territories Problem”*, (ed.) Kimie HARA – Geoffrey JUKES, Northern Territories, Asia-Pacific Regional Conflicts and the Aland Experience, USA and Canada, Routledge Publishing, 2009, s.52-61.
- SIDDIK, Ömer, *“Soğuk Savaş Sonrası Japon Dış Politikası: Hegemonyaya Geri Dönüş mü?”*, Stratejik Analiz, C.1, S.5, 2000, s.51-61.

- STEPHAN, John J., “*On the Historiographical Frontier*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHİMOTAMAİ, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.47-53.
- VALENCIA, Mark J. – LUDWIG, Noel A., “*Natural Resources of the Disputed Area*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHİMOTAMAİ, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.161-171.
- VERBITSKII, Semiyon I., “*Russian Perceptions of Japan*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHİMOTAMAİ, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.63-69.
- TAKAHASHİ, Susumi, “*Toward a New Era of Russian-Japanese Relations*”, (ed.) James E. GOODBY – Vladimir I. IVANOV – Nobuo SHİMOTAMAİ, “Northern Territories” and Beyond, Russian, Japanese and American Perspectives, USA, Praeger Publishers, Greenwood Publishing Group, 1995, s.203-214.
- TÜTÜNCÜ, Ayşe Nur, “*Nikaragua ve Honduras Arasında Karayip Denizi’ndeki Kara ve Deniz Uyuşmazlığı Davası (8 Ekim 2007 Tarihli Karar)*”, (ed.) Ayşe Nur TÜTÜNCÜ, Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007), İstanbul, Beta, 2008, s.1-21.

3. BELGELER, HABERLER, RAPORLAR VE İNTERNET KAYNAKLARI

Birleşmiş Milletler Antlaşması, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (s.e.t.:28.09.2018).

Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin_ant1.pdf (s.e.t.:28.09.2018).

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 73/e maddesinde Öngörülen Bilgi İletiminde Bir Zorunluluğun Mevcut Olup Olmadığının Belirlenmesine Dair Üyelere Yol Göstermesi Gereken Prensipler, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1541\(XV\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/1541(XV)) (s.e.t.:28.09.2018).

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf (s.e.t.:28.09.2018)

BM Enformasyon Merkezi resmî internet sitesi, <http://www.unicankara.org.tr/today/7.html> (s.e.t.:28.09.2018).

BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf (s.e.t.:28.09.2018).

Configuration of the Northern Territories, http://www.cas.go.jp/jp/ryodo_eg/ryodo/hoppou-kousei.html (s.e.t.:28.09.2018).

Convention Embodying Basic Rules of the Relations Between Japan and the Union of Societ Socialist Republics, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%2034/v34.pdf> (s.e.t.:28.09.2018).

Google Earth, <https://earth.google.com/web/> (s.e.t.:28.09.2018).

“Kriz 5 ay rötör yaptı”, Hürriyet, 07.02.2011, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kriz-5-ay-rotar-yapti-16962188> (s.e.t.:28.09.2018).

“Kuril Adaları gerginliği sürüyor”, Hürriyet, 07.02.2011, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kuril-adalari-gerginligi-suruyor-16960061> (s.e.t.:28.09.2018).

Lenin Kütüphanesi, çevrimiçi arşivi, <https://www.rsl.ru/> (s.e.t.:28.09.2018).

“Medvedev Japonya’yı ayağa kaldırdı”, Dünya Gazetesi, 01.11.2010,
<https://www.dunya.com/gundem/medvedev-japonya039yi-ayaga-kaldirdi-haberi-129728> (s.e.t.:28.09.2018).

“Medvedev’in sözleri Uzakdoğu’da Kardak krizini tırmandırdı”, Hürriyet, 30.09.2010,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/medvedev-in-sozleri-uzakdogu-da-kardak-krizini-tirmandirdi-15900423> (s.e.t.:28.09.2018).

“Medvedev’in ziyareti Japonları kızdırdı”, Hürriyet, 02.11.2010,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/medvedevin-ziyareti-japonlari-kizdirdi-16185966> (s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “1.Article 2 of the Treaty for the Exchange of Sakhalin for the Kurile Islands (1875)”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period2.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “1.Japanese-Soviet Joint Communique (1991)”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period6.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “2.Agreement Between the Government of Japan and the Government of the Russian Federation on Some Matters of Cooperation in the Field of Fishing Operations for Marine Living Resources”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/agreement.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “2.Statement of the First Deputy Minister of Foreign Affairs of the USSR, A.A. Gromyko, at the Conference in San Francisco (1951)”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period4.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “3.Note Verbale Presented by the Embassy of Japan in the Russian Federation Regarding Visits Without Visas to the Islands of Etorofu, Kunashiri, Shikotan and Habomai Aimed at Providing Emergency Humanitarian Assistance”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/note.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “4.Memorandum from the Soviet Government to the Government of Japan (1960)”,

<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html>

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “5.Note Verbale Presented by the Ministry of Foreign Affairs of Japan Regarding the Framework, Streamlined to the Maximum Extent Possible, for Visits to the Islands of Etorofu, Kunashiri, Shikotan and Habomai by Japanese Nationals Who Are Former Residents and Members of Their Families”,

<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/note2.html>

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “7.Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Issue of a Peace Treaty”,

<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/statement.html>

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “150th Anniversary of the Establishment of Diplomatic Relations between Japan and Russia”,

<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/150th/index.html>

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “DIPLOMATIC BLUEBOOK 1980 EDITION, CHAPTER THREE: DIPLOMATIC EFFORTS MADE BY JAPAN, Section 1.Promotion of Relations with Other Countries, VI.The Soviet Union and Eastern Europe, 1.The Soviet Union, b)”, <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1980/1980-3-1.htm>

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Entry into force of the Tax Convention between the Government of Japan and the Government of the Russian Federation”,

https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000897.html

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Foreign Minister Gempa's Visit to Russia (Overview)”,

http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/gaiyo1207_fm.html

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Information about the Northern Territories”,

http://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page1we_000017.html

(s.e.t.:28.09.2018) [MOFA Information Note on Islands].

MOFA, “Irkutsk Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Continuation of Future Negotiations on the Issue of a

- Peace Treaty”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0103/state.html>
(s.e.t.:28.09.2018).
- MOFA, “G8 Saint Petersburg 2006”,
<http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2006/index.html>
(s.e.t.:28.09.2018).
- MOFA, “G8 Summit 2009 in L’Aquila”,
<http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2009/index.html>
(s.e.t.:28.09.2018).
- MOFA, “G20 Los Cabos Summit”,
https://www.mofa.go.jp/policy/economy/g20_summit/2012/index.html
(s.e.t.:28.09.2018).
- MOFA, “Japan’s Northern Territories Pamphlet”,
<https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/pamphlet.pdf>
(s.e.t.:28.09.2018) [MOFA Pamphlet].
- MOFA, “Japan-Russia Action Plan”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0301/plan.html>
(s.e.t.:28.09.2018).
- MOFA, “Japan-Russia Foreign and Defense Ministerial Consultation (“2+2” Ministerial Meeting)”,
https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000884.html
(s.e.t.:28.09.2018).
- MOFA, “Japan-Russia Foreign Ministers’ Meeting”,
https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page11e_000029.html
(s.e.t.:28.09.2018).
- MOFA, “Japan-Russia Foreign Ministers’ Meeting”,
https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page6e_000128.html
(s.e.t.:28.09.2018).
- MOFA, “Japan-Russia Foreign Ministers' Meeting between Foreign Minister Gamba and Foreign Minister Lavrov (Overview)”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/meet1201.html> (s.e.t.:28.09.2018).
- MOFA, “Japan-Russia Relations (Archives)”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/archives.html> (s.e.t.:28.09.2018)
[MOFA Japan-Russia Relations Archive].

MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting”, https://www.mofa.go.jp/page6e_000125.html
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting at the G20 Los Cabos Summit (Overview)”,
http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/meeting1206_pm2.html
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting (in Sakhalin) (Overview)”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/summit0902.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting on the Occasion of APEC Leaders’ Meeting in
Vladivostok (Overview)”,
http://www.mofa.go.jp/policy/economy/apec/2012/j_russia_sm.html
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting (Overview)”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/meet1111.html> (s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Japan-Russia Summit Meeting (Summary)”,
<http://www.mofa.go.jp/policy/un/summit2000/summary.html> (s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Joint Compendium of Documents on the History of Territorial Issue between
Japan and Russia, I.PERIOD BEFORE 1855, 1.Map of Japan from the Shoho
period (1644)”,
<https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period1.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Joint Statement by Prime Minister of Japan Junichiro Koizumi and President
of the Russian Federation Vladimir Putin Concerning the Adoption of a Japan-
Russia Action Plan”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0301/joint.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Meeting Between Prime Minister Taro Aso and Chairman of Government of
the Russian Federation Vladimir Vladimirovich Putin (Overview)”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/meet0905.html> (s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Minister for Foreign Affairs Seiji Maehara Lodges Representations to Mr.
Mikhail Bely, Russian Ambassador to Japan, Concerning the Visit to the
Northern Territories by Russian President Dmitry Medvedev”,

http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2010/11/1101_02.html

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Mr. Kenichiro Sasae, Vice-Minister for Foreign Affairs, summons Mr. Evgeny Vladimirovich Afanasiev, Ambassador of the Russian Federation to Japan, on the visit of Russian Prime Minister Medvedev to the Northern Territories”,

http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2012/7/0703_02.html

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “日露間領土問題の歴史に関する共同作成資料集” [Toprak Uyuşmazlığının

Tarihçesine Dair Belgelerin Ortak Derlemesi],

<http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/hoppo/1992.pdf> (s.e.t.:28.09.2018) [Japonca

Derleme (1992)].

MOFA, “日露間領土問題の歴史に関する共同作成資料集の新版” [Toprak

Uyuşmazlığının Tarihçesine Dair Belgelerin Ortak Derlemesinin Güncel

Sürümü], <http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/hoppo/2001.pdf> (s.e.t.:28.09.2018)

[Japonca Derleme (2001)].

MOFA, “Official Visit to the Russian Federation by Prime Minister Keizo Obuchi”,

<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv9811/index.html>

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Prime Minister Abe Visits Russia (May 24-27, 2018)”,

https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page25e_000198.html

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, at the Plenary

Session of the St. Petersburg International Economic Forum (SPIEF) 2018 May

25, 2018, St. Petersburg, Russia”,

https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000842.html

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, at the Japan-Russia

Business Dialogue, St. Petersburg, Russia May 25, 2018”,

https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page4e_000843.html

(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Statement by the Press Secretary, Ministry of Foreign Affairs of Japan, on the

participation in the infrastructure building work in the Northern Territories by an

enterprise of a third country”,
http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2012/5/0530_02.html
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Treaty of Peace and Friendship Between Japan and the People’s Republic of China”,
<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/treaty78.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

MOFA, “Unofficial visit to Russia by Prime Minister Yasuo Fukuda”,
<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0804.html> (s.e.t.:28.09.2018).

“ 日 ソ 共 同 宣 言 ” [Japon-Rus Ortak Deklarasyonu],
<http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/docs/19561019.D1J.html>
(s.e.t.:28.09.2018).

“Norway wants to give Finland a mountain for its birthday in 'unprecedented show of kindness between countries’”, Independent, 23.01.2017,
<https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/films/news/norway-finland-mountain-gift-present-border-birthday-anniversary-bj-rn-geirr-harsson-k-fjord-a7541941.html> (s.e.t.:28.09.2018).

Russian-Japanese Relations, <https://tokyo.mid.ru/web/tokyo-en/russian-japanese-relations> (s.e.t.:28.09.2018).

“Rusya Japonya’yi fena kızdırıyor”, Hürriyet, 04.07.2012,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/rusya-japonya-yi-fena-kizdiriyor-20910178>
(s.e.t.:28.09.2018).

“Rusya’dan Japonya’ya Kuril Adaları uyarısı”, Hürriyet, 11.02.2011,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/rusyadan-japonyaya-kuril-adalari-uyarisi-16996557> (s.e.t.:28.09.2018).

“Rusya-Japonya arasında ipler geriliyor”, Dünya Gazetesi, 02.11.2010,
<https://www.dunya.com/gundem/rusya-japonya-arasinda-ipler-geriliyor-haberi-129836> (s.e.t.:28.09.2018).

Sales Treaty of 4th August 1916, <https://www.virgin-islands-history.org/en/history/sale-of-the-danish-west-indian-islands-to-the-usa/the-sales-treaty-of-4th-august-1916/> (s.e.t.:28.09.2018).

SSCB'nin 7 Şubat 1984 tarihli 4604 sayılı Deklarasyonu,
http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/RUS_1984_Declaration.pdf (s.e.t.:28.09.2018).

Treaty of Peace with Japan, San Francisco, 08.09.1951, UNTS, No.1832,
<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20136/volume-136-i-1832-english.pdf> (s.e.t.:28.09.2018).

Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri,
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/SOMURGE.pdf (s.e.t.:28.09.2018).

Transfer of Alaska from Russian to the United States, Treaty of Cession,
<http://explorenorth.com/library/yafeatures/bl-Alaska1867.htm>
(s.e.t.:28.09.2018).

Treaty Between the United States of America and the French Republic,
<https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/b-fr-ust000007-0812.pdf>
(s.e.t.:28.09.2018).

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi,
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/Viyana_69.pdf (s.e.t.: 13.08.2018).

4. YARGI KARARLARI

Case Concerning the Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906 (Honduras v. Nicaragua), Judgment of 18 November, 1960: I.C.J. Reports 1960, p.192.

Case Concerning Right of Passage Over Indian Territory (Merits) (Portugal v. India), Judgment of 12 April 1960: I.C.J. Reports 1960, p.6.

Case Concerning Sovereignty Over Certain Frontier Land (Belgium v. Netherlands), Judgment of 20 June 1959: I.C.J. Reports 1959, p.209.

Chamizal (Mexico, United States), Judgment, 1911, UNRIAA, Vol.XI, pp.309.

Sovereignty over Clipperton Island (France, Mexico), Judgment, 1931, AJIL, Vol.26, 1932, s.390.

Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports 1984, p.246.

East Timor (Portugal v. Australia), Judgment, I.C.J. Reports 1995, p.90.

Fisheries Case (United Kingdom v. Norway), Judgment of December 18th, 1951: I.C.J. Reports 1951, p.116.

Frontier Dispute (Burkina Faso v. Republic of Mali), Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.554.

Honduras Borders (Guatemala, Honduras), Judgment, 1933, UNRIAA, Vol.II, pp.1307.

Island of Palmas (Netherlands, USA), Judgment, 1928, UNRIAA, Vol.II, pp.829.

Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, ICJ Reports 1971, p.16.

Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Judgment of April 5th, 1933, PCIJ, Series A/B No.53, p.22.

Lighthouses Case between France and Greece (France v. Greece), Judgment of March 17th, 1934, PCIJ, Series A/B No.62, p.4.

Lighthouses in Crete and Samos (France v. Greece), Judgment of October 8th, 1937, PCIJ, Series A/B No.71, p.94.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p.14.

The Minquiers and Ecrehos Case (France v. United Kingdom), Judgment of November 17th, 1953: I.C.J. Reports 1953, p.47.

Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1975, p.12.

5. REFERANS KAYNAKLARI

İngilizce-Türkçe İktisadi Ticari Hukuki Terimler Sözlüğü, 3. Baskı, İstanbul, ABC Kitabevi A.Ş., 1988.

Muharrem DEMİRCİ: Japonca Türkçe Cep Sözlüğü, 1. Baskı, İstanbul, Japon Kültür ve Enformasyon Merkezi Yayınları, 2003.

Online Japonca-İngilizce Sözlük, <https://jisho.org/word/%E5%B8%B0%E5%B1%9E> (s.e.t.:28.09.2018).

The Oxford Turkish Dictionary, 2. Baskı, İstanbul, Oxford University Press, İnkılap Kitabevi, 1993.

Türkçe Sözlük, 6. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974.

Yazım Kılavuzu, 27. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2012.

Webster's Ninth New Collegiate Dictionary, 1st Edition, Massachusetts, USA, Merriam-Webster Inc. Publishers, 1983.

Tarı, Duygu Didem, Güney Kuril Adaları'nın Hukuki Statüsü, Yüksek Lisans Tezi,
Danışman: Doç. Dr. Cavid Abdullahzade, 217 s.

ÖZET

Güney Kuril Adaları uyuşmazlığı, esasen San Fransisko Barış Antlaşması'nın muğlak tanımlamaları sonucu ortaya çıkan ve soğuk savaşla düğümlenen bir egemenlik uyuşmazlığıdır. Japonya ve Rusya arasındaki sınır çizgisi, 1855, 1875 ve 1905 yıllarında karşılıklı mutabakat ile değişmiş olmasına rağmen, Habomai, Shikotan, Kunashiri ve Etorofu adaları hiçbir zaman el değiştirmemiş, Japonya haricinde hiçbir devletin egemenliği altına girmemiştir. Roosevelt, Churchill ve Stalin'in katılımıyla Şubat 1945 tarihinde gerçekleşen Yalta Konferansı doğrultusunda, II. Dünya Savaşı'nda, Japonya, Müttefik devletler tarafından mağlup edilmiş ve toprakları taksim edilmiştir. Bu taksimatın sınırları, kapsamı ve tarafları belirlenmediği için de Rusya ve Japonya arasında hâlâ bir barış antlaşması imzalanamamış olup II. Dünya Savaşı hâlâ devam etmektedir. Bu çalışmada, somut uyuşmazlığın tarihçesi ve uluslararası hukukta ülke kazanılması şekilleri detaylı bir şekilde incelendikten sonra tarafların egemenlik iddialarının geçerlilikleri tartışılacak ve çözüm önerileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Japonya, Rusya, egemenlik uyuşmazlığı, Kuzey Toprakları, Güney Kuril Adaları, San Francisco Barış Antlaşması, uluslararası hukukta ülke kazanılması şekilleri.

ABSTRACT

The Southern Kurile Islands dispute, is a territorial dispute, in fact which has emerged as a result of the ambiguous definitions set forth in the San Francisco Peace Treaty and has become a knot with the cold war. Although the demarcation line between Japan and Russia has changed in the years of 1855, 1875 and 1905 by mutual consensus; the islands of Habomai, Shikotan, Kunashiri and Etorofu have never been transferred and have never been under the sovereignty of any country other than Japan. In line with the Yalta Conference held in February 1945 with the attendance of Roosevelt, Churchill and Stalin, in the World War II, Japan has been defeated by the Allies and her territories have been distributed. As the limits and framework of the distribution as well as the parties to the said distribution has not been determined, a peace treaty could still not be signed by and between Russia and Japan; therefore the World War II still continues among them. In this study, the history of the subject matter dispute and modes of acquisition of territory in international law shall be examined in detail, thereafter, the validity of the sovereignty claims of the parties shall be discussed and the resolution proposals shall be evaluated.

Keywords: Japan, Russia, territorial dispute, Northern Territories, Southern Kurile Islands, San Francisco Peace Treaty, modes of acquisition of territory in international law.